353

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVY LAJOS

PIACKUTATÁSI MUNKÁLATOK

IV.

95. KÖTET 2. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

ÁRA 5 PENGŐ

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVY LAJOS

PIACKUTATÁSI MUNKÁLATOK

IV.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

300353

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1913. 2125

Felelős kiadó: dr. Illyefalvy Lajos

Budapest székesfőváros házinyomdája 7633 41 — Felelős vezető: Klemm Árpád

TARTALOMJEGYZÉK

Oldal

I. A piackutató és árstatisztikai osztály működése az 1940. évben 5

II. További adalékok a budapesti élelmiszerpiac szállítóterületeiről.

1. A szarvasmarhafelhajtás területi eloszlása 8
2. Az élősertésfelhozatal területi eloszlása 19
3. Budapest tejszállító vidékei 28
4. A Budapestre felhozott tejmennyiség szállítási távolsága 35
5. Élelmezési tömegcikkek szállítóterületei 46
6. Magyarország borvidékeinek étkezési szőlőfelhozatala Budapestre 57
7. A közhasználatú teherautófuvarozó vállalatok élelmiszerszállítása a fővárosba 66
8. Közúti járműforgalom Budapest élelmiszerellátásában 73

III. A főváros élelmiszerfogyasztása és áruelosztása.

1. A hústalan napok hatása Budapest húsfogyasztására 87
2. A budapesti borjúpiac helyzete és kilátásai 89
3. A borjúhúsfogyasztás alakulása az újabb korlátozás után 97
4. A főváros hús- és fehéráruforgalma 1939-ben 101
5. A budapesti tojáspiac pénzforgalmának áttekintése 104
6. Budapest lisztforgalmának és fogyasztásának újabb adatai 112
7. A budapesti lisztkereskedelem és őrleményfeldolgozó ipar 116
8. Az egyes lisztfajták szerepe Budapest élelmezésében 123
9. A liszt- és kenyérellátás 1939. évvégi szabályozása 130
10. Budapest búzadarafogyasztása 134
11. A szárított tészta jelentősége Budapest élelmezésében 136
12. Az árpa szerepe az emberi élelmezésben 142
13. Rizsfogyasztás 148
14. Budapest idénycikkfogyasztása az 1939. és 1940. évben 155
15. Az 1939. és 1940. évi gyümölcsidény a piackutatás adatainak megvilágításában 166

IV. Időjárás és piaci viszonyok.

1. Az 1939—1940. évi szigorú tél hatása a főváros élelmiszerellátására 176
2. Az 1940. éveleji időjárás hatása a piaci viszonyokra 190
3. Időjárási adatok és idénycikkfelhozatal 200

V. Áralakulás.

1. Üzletsűrűség, versenyviszonyok és áralakulás 201
2. Üzleti, vásárcsarnoki és piaci élelmiszerárak Budapesten 211
3. A húsfajták mérlegelt átlagárának alakulása 220

VI. Táblázatok.

1. A főváros élelmiszerfogyasztásának áttekintése 225
2. Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése 229

I. A piackutató és árstatisztikai osztály működése az 1940. évben.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató és árstatisztikai osztályának működését és munkájának eredményeit a megindulástól 1939. év végéig a »Piackutatási munkálatok« I—III. kötete foglalta össze. A jelen (IV.) kötet az 1940. évről ad számot olyanképen, hogy a Statisztikai Értesítőben az egyes cikkek szerzőinek neve alatt megjelent tanulmányokat foglalja össze egységes keretbe rendezve és kiegészítve az újabb adatokkal.[1])

A tárgyalt évben a piackutató osztály egyrészről folytatta a korábban megkezdett adatgyüjtéseket és azok feldolgozását, másrészről új felvételeket is végzett, vagy régebbi adatgyüjtések nyersanyagát dolgozta fel. A rendkívüli háborús idők újabb adatgyüjtések megindítására korlátozólag hatottak.

Az egyik új adatgyüjtés célja a helyi áruelosztás megismerése volt. Az összes üzleti, csarnoki és piaci élelmiszerkereskedőkre kiterjedt s az árubeszerzés helye, továbbá a szállítás eszköze és módja felől tudakozódott. A begyüjtött anyag feldolgozása és monografikus kivizsgálása az 1941. évre nyúlt át és ebben az évben került folytatólagosan közlésre.

Az új felvételek közé tartozott még a vásárcsarnokok és piacok árának egyszeri általános felvétele november 15-én. Erre azért volt szükség, hogy a kiskereskedelmi árstatisztikai adatgyüjtéssel nyert üzleti árak, valamint a csarnokok és piacok árai a felvételi időpont és az árjegyzés módszerének azonossága folytán összehasonlíthatók legyenek.

Az 1940. évben az osztály több olyan anyag kimunkálásával foglalkozott, amelyeknek begyüjtését, illetve felvételét más szerv végezte. Ezek közé tartozik a pénzügyigazgatóság malomosztálya által felvett lisztstatisztika, a vásárcsarnokok igazgatósága által begyüjtött és rendelkezésre bocsátott élelmiszerfelhozatali statisztika, a vágóhidak igazgatóságától kapott szarvasmarha-, borjú- és sertésfelhozatali kimutatások, a székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet által rendelkezésre bocsátott tejfelhozatali statisztika, valamint a m. kir. Központi Statisztikai Hivataltól rendelkezésre bocsátott anyag, amely a fővárosi élelmezési gyáripart, a tejipari üzemeket, a gyümölcsfaállományt és gyümölcstermelést, a mezőgazdasági cikkek kivitelének feladóállomások

[1]) A grafikus ábrák kiegészítésére nyomdatechnikai okokból nem volt lehetőség.

szerinti megoszlását, az 1938-ban learatott területet és terméseredményeket járásonkinti részletezésben foglalta magában.

A lisztstatisztikát a malomellenőrök vették fel a liszteladással és feldolgozással foglalkozó cégeknél. Az adatok az 1939. évre vonatkoztak. Különkülön lapot töltöttek ki a feldolgozással és a csupán eladással foglalkozó cégekről. Az éveleji készlet, a beszerzés, a feldolgozás, illetve eladás és az évvégi készlet szolgált a felvétel alapjául. A budapesti lisztforgalomra és fogyasztásra vonatkozóan eddig becslésszerű adatokra kellett támaszkodni, úgy hogy a budapesti lisztforgalomról és fogyasztásról most váltak közkinccsé az első pontos, számszerű adatok. A feldolgozás eredményei további monografikus vizsgálatokra adtak lehetőséget, amelyek rávilágítottak a budapesti lisztelosztásra, a fogyasztás összetételére, a kereskedelem és feldolgozóipar szerepére, továbbá a kenyérellátás problémájára. Ugyanezzel a tárgykörrel kapcsolatosak a búzadara fogyasztására, valamint a szárított tésztafélékre és az árpának az emberi élelmezésben elfoglalt szerepére vonatkozó tanulmányok.

A gazdaságföldrajzi munkálatok során a mult évben az osztály több élelmicikk származási helyére vonatkozóan végzett vizsgálatokat. A vásárok és vásárcsarnokok igazgatóságának statisztikai osztálya által gyüjtött részletes adatoknak községek, járások, vármegyék, illetve jellemző gazdasági vidékek szerinti feldolgozását az 1937. és 1938. évek után az 1939. évre is elvégezte. Az 1938. évi felhozatalt szállítási eszközök szerint is vizsgálat alá vette. Ugyanebből az anyagból a csemegeszőlőfelhozatal borvidékenkinti csoportosításban került feldolgozásra. A gazdaságföldrajzi munkálatok kiterjedtek — most elsőízben — az 1938. és 1939. évek szarvasmarha- és borjúfelhozatalának községenkinti feldolgozására is. A sertésközvágóhíd intézősége megyei és községenkinti részletezésben bocsátotta rendelkezésre az anyagot. A Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet 1939 novemberének és 1940 áprilisának egy-egy napján felhozott tejmennyiségről vállalatonkint és községenkint részletezve készített kimutatása értékes szempontok kidolgozására nyujtott lehetőséget. A gazdaságföldrajzi munkálatok jelenleg abban az irányban folynak, hogy az ország területét a budapesti piac szempontjából gazdasági vidékekre osszák s mindegyik vidéket külön-külön dolgozzák fel.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal az 1928—1931. években háztartási statisztikai adatgyüjtést végzett, amely különböző társadalmi rétegekre terjedt ki. Azokban az években a begyüjtött anyag egy részének feldolgozására volt csak lehetőség. A piackutató osztály a fogyasztásszámításoknál nem nélkülözheti a háztartási számadások adatait. Új felvételre nem volt mód, ezért az osztály az 1928—1931. évek anyagának feldolgozását havonkinti részletezésben megkezdte. Ez a munka folyamatban van. A háztartási statisztika eredményei még nem kerültek kiadásra, különböző munkálatoknál azonban állandóan segédeszközül szolgálnak; összefoglaló kiértékelésükre később kerül sor.

Részben az itt felsorolt adatgyüjtések és feldolgozások eredményei, részben a rendszeres havonkinti vagy évi adatgyüjtés anyaga szolgált alapjául azoknak a részletvizsgálatoknak (monografikus munkáknak), melyek rövid összefoglalásban a Statisztikai Értesítőben kerültek közlésre.

Az 1940. évben a piackutató osztály újabb élelmicikkekre terjesztette ki a fogyasztási számításokat. Ezek során beható vizsgálat alá vette és a Statisztikai Értesítő hasábjain nyilvánosságra hozta a buzadara, a szárított tészta, a rizs és az idénycikkek fogyasztását s foglalkozott a húsfogyasztásnak a hústalan napok bevezetése utáni alakulásával, továbbá a borjú-, gyümölcs- és tojáspiaccal. Néhány újabb árucikk részletes vizsgálata folyamatban van s eredményei a Statisztikai Értesítő 1941. évi számaiban kerülnek nyilvánosságra (sertés, aprómarha, szárazfőzelék, hagyma stb.)

Behatóbb vizsgálat folyt a baromfipiac tekintetében is. A gyüjtőkereskedelmet, a budapesti forgalmat, a termelői, nagybani és fogyasztói árakat, általában a budapesti baromfipiacot érintő összes kérdésre kiterjedt a részletes vizsgálat.

A kutató munkálatok közé tartozik az a nagyobbszabású monografikus vizsgálat, amely Budapest élelmiszerfogyasztását táplálkozásélettani megvilágításban tárgyalta. Ennek keretében foglalkozott az elfogyasztott élelmiszerek fehérje-, zsír- és szénhidráttartalmával és kalóriaértékével, illetőleg fogyasztásra került mennyiségével és pénzértékével. A vizsgálatok eredményei már a Statisztikai Értesítő 1941. évi számaiban kerültek közlésre. Az élelmiszerforgalom hulladékanyagairól szintén monografikus vizsgálat készül.

A monografikus kutatómunka kiterjedt még a meteorológiára és annak az élelmiszerpiaccal való összefüggésére. Ennek során a fővárosi gyümölcs- és zöldségfelhozatal fontosabb származási helyeinek és Budapestnek időjárási viszonyaira, az időjárási tényezők és a termésmennyiség közti számszerű összefüggésre, továbbá az időjárási tényezőknek a budapesti piaci viszonyokra gyakorolt hatására. Az 1939—1940. évi szigorú télnek a főváros élelmiszerellátásában mutatkozó hatása szintén vizsgálat tárgyává tétetett.

Az árak és árkülönbözetek vizsgálata a korábban bevezetett módszerekkel folytatódott; a húsfélék mérlegelt átlagára külön cikk keretében került bemutatásra. A gyümölcsfelhozatal és áralakulás összefüggése szintén monografikus vizsgálat tárgyát képezte.

A kiskereskedelmi árstatisztikai anyag részletesebb kimunkálása az üzletsűrűség, versenyviszonyok és árak összefüggésének vizsgálatát tette lehetővé. A csarnoki és piaci árak október hó 15-i felvétele módot nyujtott a különböző kicsinybeni árak (üzleti, vásárcsarnoki, piaci) összehasonlítására.

Végezetül meg kell említeni, hogy a piackutató osztály az elmult évben is igyekezett továbbépíteni a gazdasági élettel fennálló kapcsolatait.

II. További adalékok a budapesti élelmiszerpiac szállítóterületeiről.

1. A szarvasmarhafelhajtás területi eloszlása.

A főváros hússzükségletének ellátására szolgáló élő és vágott állatokat az ország legkülönbözőbb vidékei szállítják Budapestre; más vidék küldi fel a sertést, máshonnan érkezik a baromfi és ismét más vidékek váltak a vágómarha főszállítóterületeivé.

Az alábbi tanulmány a vágómarhafelhajtás területi képét kívánja bemutatni. A felhozatalra vonatkozó adatokat a marhaközvágóhíd és marhavásár intézősége az úgynevezett felhajtási naplókban gyüjti össze, a községenkinti összesítést azonban a Statisztikai Hivatal piackutató osztálya végezte el. A vizsgálathoz rendelkezésre álló 1939. évi adatokon kívül összehasonlítás végett a Statisztikai Hivatal 1933. évi adatgyüjtésének eredményei is felhasználásra kerültek és érdekes megállapításokra vezettek. A szarvasmarhaértékesítést annyi különböző tényező befolyásolhatja, hogy ez a szállítóterületeknek sokszor évről-évre való megváltoztatását vonhatja maga után. A különböző szállítóterületek budapesti felhozatala azóta már a Felvidék, Kárpátalja, Északerdély és a Délvidék visszacsatolása folytán is megváltozott.

A szarvasmarhafelhajtás Budapestre 1939-ben 48.951 db volt. A vármegyék új statisztikai országrészek szerinti beosztásában ez a mennyiség az alábbi táblázat szerint oszlott meg.

1. A szarvasmarhafelhajtás országrészek és vármegyék szerint.[1]) — 1939.

Országrész	Magyar marha db	Magyar marha %	Tarka marha db	Tarka marha %	Összes felhajtás db	Az összes felhajtás %-os megoszlása vármegyénkint
I. Kis-Alföld.						
Bars és Hont k. e. e. vm.	8	0·5	1.621	99·5	1.629	3·3
Esztergom vm.	22	5·7	366	94·3	388	0·8
Győr, Moson és Pozsony k. e. e. vm.	56	9·4	541	90·6	597	1·2
Komárom vm.	67	3·6	1.771	96·4	1.838	3·8
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	39	2·2	1.700	97·8	1.739	3·6
Sopron vm.	79	5·3	1.406	94·7	1.485	3·0
Összesen	**271**	**3·5**	**7.405**	**96·5**	**7.676**	**15·7**
II. Dunántúli dombosvidék.						
Baranya vm.	126	5·1	2.357	94·9	2.483	5·1
Fejér vm.	283	12·3	2.009	87·7	2.292	4·7
Somogy vm.	683	13·7	4.302	86·3	4.985	10·2
Tolna vm.	193	6·2	2.921	93·8	3.114	6·3
Vas vm.	96	2·0	4.754	98·0	4.850	9·9
Veszprém vm.	102	5·5	1.760	94·5	1.862	3·8
Zala vm.	233	3·3	6.896	96·7	7.129	14·6
Összesen	**1.716**	**6·4**	**24.999**	**93·6**	**26.715**	**54·6**

[1]) Felhajtás a szabad- és vesztegvásárra és közvetlenül a vágóhídra. Az adatokban a növendékállatok is bennfoglaltatnak. A közvetlenül a vágóhídra közúton felhajtott állatok (2406 db) fajták szerinti megosztása becslésszerűen történt.

Országrész	Magyar marha db	%	Tarka marha db	%	Összes felhajtás db	Az összes felhajtás %-os megoszlása vármegyénkint
III. Duna-Tisza köze.						
Bács-Bodrog vm.	85	12·3	607	87·7	692	1·4
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	399	8·1	4.547	91·9	4.946	10·1
Összesen	**484**	**8·6**	**5.154**	**91·4**	**5.638**	**11·5**
IV. Tiszántúl.						
Békés vm.	128	10·6	1.084	89·4	1.212	2·5
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.	25	20·8	95	79·2	120	0·2
Bihar vm.	149	15·7	798	84·3	947	1·9
Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vm.	149	34·8	279	65·2	428	0·9
Csongrád vm.	29	7·0	388	93·0	417	0·8
Hajdu vm.	55	41·6	77	58·4	132	0·3
Jász-Nagykun-Szolnok vm.	195	10·4	1.675	89·6	1.870	3·8
Szabolcs vm.	249	48·3	267	51·7	516	1·1
Szatmár vm.	300	62·8	178	37·2	478	1·0
Összesen	**1.279**	**20·9**	**4.841**	**79·1**	**6.120**	**12·5**
V. Északi dombosvidék.						
Abaúj-Torna vm.	3	3·0	98	97·0	101	0·2
Borsod vm.	8	6·7	112	93·3	120	0·2
Gömör és Kishont vm.	—	—	103	100·0	103	0·2
Heves vm.	71	7·1	936	92·9	1.007	2·1
Nógrád vm.	65	7·6	785	92·4	850	1·7
Ung vm.	87	59·6	59	40·4	146	0·3
Zemplén vm.	111	28·4	280	71·6	391	0·8
Összesen	**345**	**12·7**	**2.373**	**87·3**	**2.718**	**5·5**
Kárpátalja	—	—	84	100·0	84	0·2
Magyarország 1939. évi területe összesen	**4.095**	**8·4**	**44.856**	**91·6**	**48.951**	**100·0**

A budapesti szarvasmarhafelhajtásnak több mint a fele (26.571 db) *a Dunántúli dombosvidékről* került ki. A felhozatalban első helyen áll 7 ezer darabbal Zala vármegye és majdnem 5—5 ezer szarvasmarhát hajtottak fel Somogy és Vas vármegyéből. A többi országrész felhozatala lényegesen kevesebb. Második legnagyobb szállítóterület a *Kis-Alföld*, ahonnan a felhozatalnak 15·7%-a érkezik. A kisalföldi megyék 3·8—0·8%-ig vesznek részt a felhozatalban. A nagy kiterjedésű *Tiszántúlról az* évi szarvasmarhafelhajtás csak 6120 darab volt, ami az összes mennyiség 12·5%-át tette ki. A legnagyobb mennyiséggel szereplő Jász-Nagykun-Szolnok vármegye felhajtása sem éri el a 2000 darabot. A *Duna-Tisza* közének 5638 darabos felhozatalát Pest vármegye teszi kiemelkedővé. Az ország legnagyobb vármegyéjéből érkezik a felhajtás 10%-a. Az *Északi dombosvidék* 7 vármegyéje az összes felhozatalnak már csak 5·5%-át szolgáltatja, a visszacsatolt *Kárpátaljáról* mindössze 84 darab szarvasmarhát hajtottak fel.

Az 1. számú táblázat *a szarvasmarhafelhajtást fajták szerint* is bemutatja. A Budapestre irányuló szarvasmarhafelhajtás 91·6%-a tarka marha. Az értéke-

sítésre kerülő állatok nagyobb része épúgy, mint az ország állománya legnagyobbrészt ebből a fajtából áll. Magyarfajta szarvasmarhákat leginkább az alföldi vármegyék hajtanak fel, ahol még nagy kiterjedésű legelőterületek találhatók. Így Hajdu vármegyéből — a hortobágyi pusztákról — felhajtott, bár kisebb számú szarvasmarhának 41·6%-a volt magyar fajtájú. Ugyanígy a többi alföldi vármegye közül Szatmár összes felhozatalának 62·8%-át, a szabolcsi felhajtásnak 48·3%-át, a csanádvármegyeinek pedig 34·8%-át a magyar marha tette ki. Ezenkívül még az északi vármegyék élőmarhafelhozatalában is nagyobb számmal szerepelnek a magyarfajta állatok. Ez az állatfajta a könnyű, vizes, szikes legelőket jól értékesíti és ezért a Duna-Tisza közének, az Alföldnek és a Tiszántúlnak könnyű, homokos területein, illetőleg szikes legelőjű vidékein gazdaságosan tenyészthető. Ezzel szemben a Dunántúl felhajtásában erősen uralkodó a tarkafajta (Baranya vármegyének 95, Fejérnek 88, Tolnának 94, Vasnak 98, Zalának 97%-a). A gazdasági fejlődés következtében ugyanis a húshasznosításra és tejtermelésre berendezkedett dunántúli belterjes mezőgazdasági üzemek a külterjes gazdasági viszonyok között kifizetődő magyar marhaállományukat lassankint a piaci értékesítésre alkalmasabb nyugati fajtákkal váltották fel.

Ismeretes a felhozatali adatokból *a szarvasmarhák ivarszerinti megoszlása* is. A szarvasmarhafelhajtás ivarszerinti megoszlása az 1939. évben a következő volt :

bika	7.822 db	16·0%
ökör	15.744 «	32·2%
tehén	25.385 «	51·8%

A felhozatalnak a felénél valamivel nagyobb részét a tehenek teszik ki, az ökrök aránya a felhozatal $^1/_3$ részét éri el, míg a fennmaradó 16% a bikákra jut.

A teheneknek úgy a Dunántúl, mint az Alföld felhozatalában szereplő túlsúlya elsősorban azzal magyarázható, hogy a hízlalt ökrök nagy része kivitelre került. Budapesten egyébként a marhahúst elsősorban leveskészítésre használták és erre a célra a silányabb, illetőleg olcsóbb tehénhús is megfelel. A hazai húsfogyasztási szokások különben is a sertéshúst részesítik előnyben a marhahússal szemben ; majdnem háromszor annyi sertéshús fogyott Budapesten, mint marhahús. A bika húsát húskészítmények gyártására használják fel.

A felhozatal ivarszerinti csoportosítása szarvasmarhafajták szerint lényegesen eltérő képet mutat.

Országrész	Magyar bika	Magyar ökör	Magyar tehén
	százalékban		
Kis-Alföld	—	84·4	15·6
Dunántúli dombosvidék	1·0	74·6	24·4
Duna-Tisza köze	1·3	77·7	21·0
Tiszántúl	2·5	78·6	18·9
Északi dombosvidék	4·7	87·1	8·2
Kárpátalja	—	—	—
Együtt	**1·8**	**77·9**	**20·3**

Míg a *magyar marha* felhozatalánál az értékesített állatok 78%-a ökör, addig a tehenek száma csak 20%-ot tesz ki. Az egyes országrészek magyarfajú felhozatalukban 74—87%-os arányban ökrökkel szerepelnek. A magyarfajta állatokat — elsősorban az ökröt — a mezőgazdasági üzemek igavonásra tartják és kihasználásuk után felhízlalva küldik Budapestre.

A tarkafajta marhák piaci felhajtása már természetesen megközelíti a teljes felhozatal ivar szerinti megoszlását.

Országrész	bika	Tarka ökör	tehén
		százalékban	
Kis-Alföld	20·8	34·7	44·5
Dunántúli dombosvidék	13·0	25·8	61·2
Duna-Tisza köze	18·6	18·0	63·4
Tiszántúl	24·2	43·1	32·7
Északi dombosvidék	31·8	24·8	43·4
Kárpátalja	46·4	48·8	4·8
Együtt	17·2	28·2	54·6

A főleg hús- és tejhasznosításra tartott tarka marhából 54·6%-ban teheneket értékesítettek a budapesti vásáron. Megemlítésre érdemes, hogy a földműveléssel foglalkozó Tiszántúl és Kis-Alföld felhozatalában legnagyobb az ökrök aránya (43·1, illetőleg 34·7%), míg a fővárost a tejjel ellátó Dunántúl és Duna-Tisza köze felhozatalának ivarszerinti megoszlásában 61·2, illetve 63·4%-os arányban a tehenek részesednek.

Magyarország tájbeosztása szerint[1]) a szarvasmarhafelhajtásban a tájegységek közül a Dunántúl szerepe ép oly hatalmas súllyal emelkedik ki, mint az országrész-beosztás szerint. E felosztásban a

Dunántúl	26.715 db	54·6%
Alföld	11.758 «	24·0%
Kis-Alföld	7.676 «	15·7%
Északnyugati és Északkeleti Felvidék	2.802 «	5·7%

szarvasmarhát hajtott fel Budapestre. Visszaemlékezve az eddig ismertetett különböző árucikkek szállítóterületeire, *a Dunántúl szerepe a főváros élelmiszerellátásában legjobban a szarvasmarhafelhajtásnál domborodik ki.* Az ország egyes termőterületei ugyanis termelési irányaiknak megfelelően vesznek részt feleslegeikkel a fővárosi élelmiszerellátásban. A friss zöldség- és zöldfőzelékfélék a főváros közvetlen környékéről kerülnek Budapestre. A Duna-Tisza közi és a mátravidéki gyümölcskultúra sárgabarack-, szőlő- és nyári almaszállítmányaival szemben az őszibarackot a Dunazúg-hegyvidék napos lejtői, a dinnyét

[1]) *Teleki Pál gróf:* A gazdasági élet földrajzi alapjai című munkája Magyarországnak a következő természetes tájait különbözteti meg: 1. Kis-Alföld, 2. Alföld, 3. Dunántúl, 4. Erdélyi medence, 5. Északnyugati Felvidék, 6. Bihar- és Érchegység vidéke, 7. Északkeleti Felvidék, 8. Erdély keleti és déli határterülete (449. oldal.)

Heves vármegye homokos területei szolgáltatják. A szabolcsi burgonya, a győrvidéki káposzta, a makói hagyma az ország távolabbi vidékeiről kerül a budapesti piacokra. A Tiszántúl nagy búza- és kukoricatermelésével együttjáró baromfinevelés adja a főváros élő és vágott baromfiszállítmányait, de tojásfeleslegek már a déldunántúli területekről is érkeznek a fővárosba. Az élősertés felhozatali területei is az ország déli, kukoricatermelő vidékeivel azonosak. Míg a felsorolt szállítóterületek majdnem kivétel nélkül az Alföldön fekszenek, addig az itt közölt kartogramm szerint a szarvasmarhát szállító községek nagy sűrűsége az egész Dunántúlt behálózza és az eddigi szállítóterületek között nem szereplő Vas és Zala vármegyék hatalmas súllyal emelkednek ki. A felhozatal intenzitásának okairól még a következőkben lesz szó.

A szomszédos vármegyék községei úgy az egyes országrészeken, mint a nagy tájegységeken belül a mellékelt térkép tanusága szerint *összefüggő szállítóterületekké csoportosulnak*. A szállítóterületek vizsgálatánál azonban szem előtt tartandó az a körülmény, hogy a szarvasmarha a származási helytől eladási helyéig, azaz a vidéki vásárig, lábon hajtva, aránylag nagy utat tehet meg. *A községenkinti adatok tehát a községnek inkább marhavásári, mint tenyésztési jellegét domborítják ki.* Míg régen a szarvasmarhát lábon hajtották Budapestre, addig ma a szállítás legnagyobbrészt vasúton bonyolódik le.

A legfontosabb összefüggő szállítóterület a Dunántúl nyugati részén fekvő állattenyésztő *Vas* és *Zala vármegye*, ahonnan az összes felhajtásnak közel negyedrésze, majdnem 12 ezer darab szarvasmarha került ki. A felhozatali helyek vagy járási székhelyek, vagy pedig marhavásáraikról híresek. A Dunántúl déli részén *Somogy, Tolna vármegyék* községei alkotnak összefüggő szállítóterületet. A Dunántúl legdélibb részén található a *baranyamegyei* szállítóterület. A Dunántúlnak Balatontól északra elterülő része gazdaságföldrajzi tényezők hatása következtében nem vesz részt a fővárosba irányuló felhajtásban. Ugyanígy kis szállítóközségek találhatók *Komárom* és *Esztergom vármegyékben* és a *Dunazúg-hegység pestmegyei részein*. A Dunántúl északnyugati részén elterülő *Kis-Alföld* 7676 darabot kitevő szarvasmarhafelhajtása az összes felhozatalnak 15·7%-a. A Kis-Alföldnek a Dunától északra elterülő részén a Felvidék legfontosabb szállítóhelyei alakultak.

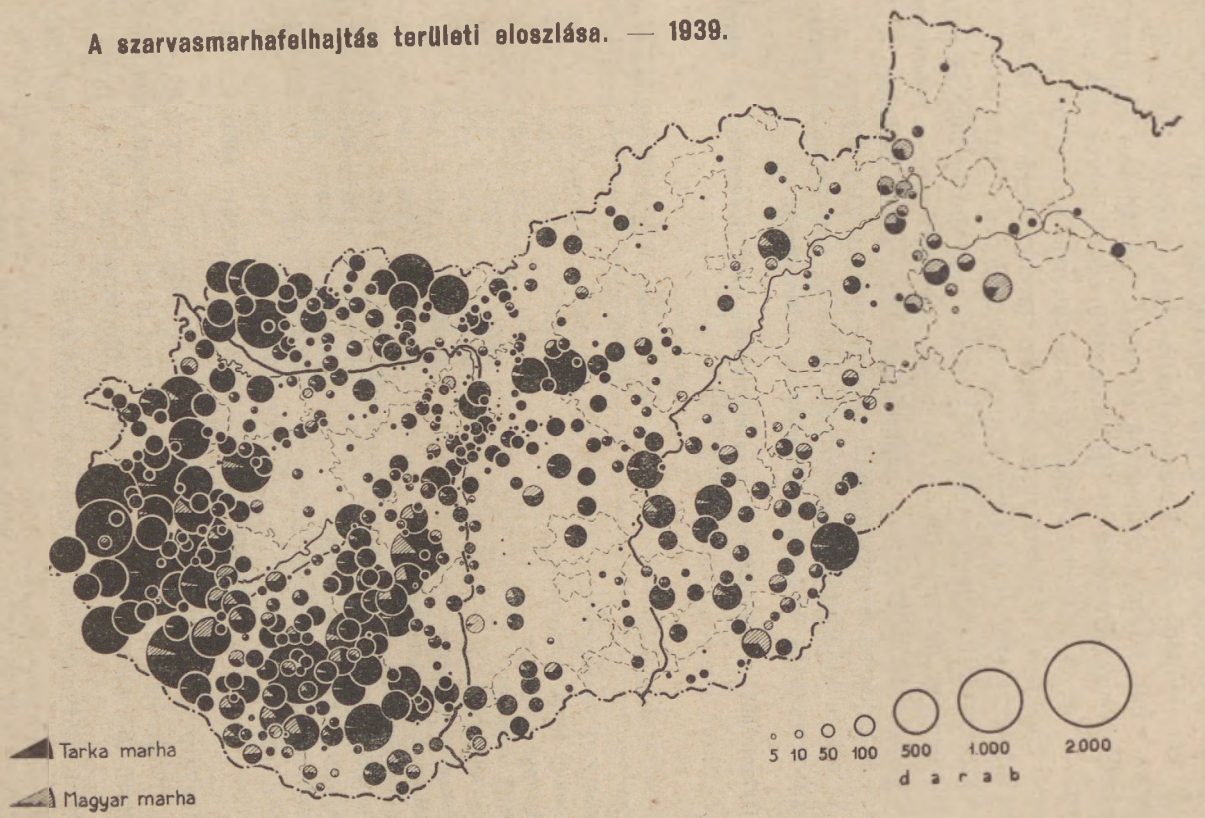
Nagyobb szarvasmarhaszállítmányok érkeznek a *Garam* és *Ipoly völgyéből* is.

Az *Alföldön* nem alakultak ki összefüggő szállítóterületek. Az Alföldnek ez az alárendelt szerepe a belterjes szarvasmarhatenyésztés hiányával magyarázható.

A *Duna-Tisza közének* déli részén is csak kisebb-nagyobb felhozatali helyeket találunk és *Budapest környéke* sem vesz részt intenzíven a főváros marhahúsfogyasztásának ellátásában.

A legtávolabbi és legkeletibb szállítóterület *Szatmár* és *Szabolcs vármegye*. Budapestre irányuló szállítmánya évi ezer darab. Amint a térkép is mutatja, ezen a vidéken a szarvasmarhák legnagyobb része magyarfajta.

A szarvasmarhafelhajtás területi eloszlása. — 1939.

A felhajtás területi elosztásának 1933-ban lényegesen más volt a képe. Budapest Székesfőváros Áruforgalma című grafikus kötet térképe alapján ekkor Budapest főszállítóterülete a régi pásztorkodó Jászság és Nagykunság, valamint a Duna-Tisza közén elterülő Pest vármegye volt.

A két időpont szarvasmarhafelhajtásának területi elosztását összehasonlítva tehát lényeges eltolódások láthatók. Az 1939-ben oly nagy súllyal kiemelkedő Nyugat-Dunántúlon 1933-ban a felhozatali helyek csak szétszórtan találhatók. Vas és Zala vármegyék felhozatala nem érte el akkor az összes felhozatal 5%-át. Az 1933-ban annyira erősen szereplő alföldi rész ezzel szemben teljesen háttérbe szorult a tárgyalt újabb esztendőben.

A szarvasmarhafelhajtás területi eloszlását valószínűleg többféle gazdaságföldrajzi tényező befolyásolja. Ezek közül a legfontosabb a szarvasmarhaállománynak a területhez és a népességhez viszonyított sűrűsége, a legelőterületek kiterjedése és a szántóföldi takarmánytermesztés aránya.

Az alábbi kimutatás az összefüggő területek szarvasmarhaállományához viszonyítva mutatja be ugyanezen vidékek felhozatalát.

2. A legfontosabb szállítóvidékek szarvasmarhafelhozatala Budapestre, az állományhoz viszonyítva.

Szállítóterület	Szarvasmarha-állomány (db) 1939. évi tavaszi állatösszeírás szerint[5])	1939. évi felhozatal darab	%	Az 1939. évi felhozatal az állomány %-ában
Vas, Zala vármegyék	241.242	11.979	24·5	5·0
Somogy-tolnai dombvidék	214.227	8.099	16·5	3·8
Baranya vármegye	92.431	2.483	5·1	2·7
Fejér vármegye	73.842	2.292	4·7	3·1
Kis-Alföld[1])	300.440	7.676	15·7	2·6
Veszprém vármegye	82.945	1.862	3·8	2·2
Garam és Ipoly vidéke[2])	84.464	953	1·9	1·1
Duna-Tisza köze	187.470	5.638	11·5	3·0
Tiszántúl[3])	337.453	5.126	10·5	1·5
Szatmár, Szabolcs vármegyék	127.063	994	2·0	0·8
Összefüggő területen kívüli terület[4])	264.211	1.765	3·6	0·7
Kárpátalja	176.685	84	0·2	0·0
Együtt	**2,182.473**	**48.951**	**100·0**	**2·2**

Magyarország szarvasmarhaállományának a tárgyalt évben 2·2%-át értékesítette a budapesti piacokon. Az országos arányt jóval meghaladó mennyiségben értékesített Vas és Zala vármegye, amely állományának 5%-át hozta Buda-

[1]) A Kis-Alföldhöz tartozó vármegyék azonosak az 1. táblázaton Kis-Alföld alatt közöltekkel.

[2]) Garam és Ipoly vidéke: Gömör, Kishont és Nógrád vármegyék.

[3]) Tiszántúl: Békés, Bereg és Ugocsa, Bihar, Csanád—Arad—Torontál, Csongrád, Hajdu, Jász-Nagykun-Szolnok vármegyék.

[4]) Összefüggő területen kívüli terület: Abaúj-Torna, Borsod, Heves, Ung, Zemplén vármegyék stb.

[5]) Növendékállatként bennfoglaltatik becslés szerint a 2 éven aluli állatállomány fele.

3. Budapest legfontosabb szállítóvidékeinek szarvasmarhaállománya néhány jellemző arányszám megvilágításában. — 1939.

a) *Az összes területhez, a legelő- és rétterülethez viszonyítva.*

Szállítóterület	Szarvasmarha-állomány db[1])	Összes terület[2])		Legelőterület[2])			Rétterület[2])		
		kat. hold	100 kat. holdra jutó szarvasmarhák száma	kat. hold	100 kat. holdra jutó szarvasmarhák száma	Az összes terület %-ában	kat. hold	100 kat. holdra jutó szarvasmarhák száma	Az összes terület %-ában
Vas és Zala vármegyék .	241.242	1,419.336	17·0	100.117	241·0	7·1	158.482	152·2	11·2
Somogy-tolnai dombvidék	214.227	1,790.485	12·1	143.783	149·0	8·0	133.365	160·6	7·4
Baranya vármegye	92.431	699.594	13·2	56.459	163·7	8·1	52·856	174·9	7·6
Fejér vármegye	73.842	717.644	10·3	72.976	101·2	10·2	37.767	195·5	5·3
Kis-Alföld	300.440	2,183.028	13·8	139.125	216·0	6·4	156.567	191·9	7·2
Veszprém vármegye	82.945	689.493	12·0	67.453	123·0	9·8	41.748	198·7	6·1
Garam és Ipoly vidéke ...	84.464	890.612	9·5	95.669	88·3	10·7	76.814	110·0	8·6
Duna-Tisza köze	187.470	2,575.450	7·3	305.216	61·4	11·8	230.172	81·4	8·9
Tiszántúl	337.453	3,863.828	8·7	496.164	68·0	12·8	180.499	187·0	4·7
Szatmár és Szabolcs várm.	127.063	1,103.466	11·5	93.735	135·6	8·5	63.857	199·0	5·8
Összefüggő területen kívüli terület	264.211	2,343.752	11·3	282.420	93·6	12·1	169.151	156·2	7·2
Kárpátalja	176.685	2,097.285	8·4	271.222	65·1	12·9	298.281	59·2	14·2
Együtt	**2,182.473**	**20,373.973**	**10·7**	**2,124.339**	**102·7**	**10·4**	**1,599.559**	**136·4**	**7·8**

b) *A lélekszámhoz, a széna, szálastakarmány- és takarmányrépatermeshez viszonyítva.*

Szállítóterület	Lélekszám[3])	100 lélekre jutó szarvasmarhák száma	A réti szénatermés[4])		Egyéb szállas-takarmánytermés[4])		A takarmány-répatermés[4])	
			mennyisége	100 szarvas-marhára jutó mennyisége	mennyisége	100 szarvas-marhára jutó mennyisége	mennyisége	100 szarvas-marhára jutó mennyisége
			m é t e r m á z s a					
Vas és Zala vármegyék ...	640.849	37·6	2,418.494	1.002·5	3,928.101	1.628	3,433.921	1.423
Somogy-tolnai dombvidék	655.845	32·7	2,206.892	1.030·2	5,438.229	2.539	3,075.910	1.436
Baranya vármegye	325.427	28·4	826.196	893·8	1,762.714	1.907	1,697.390	1.836
Fejér vármegye	273.238	27·0	492.251	666·6	2,627.125	3.558	1,615.768	2.188
Kis-Alföld	1,115.672	26·9	2,305.093	767·2	9,153.477	3.047	6,476.055	2.156
Veszprém vármegye	249.768	33·2	876.163	1.056·3	2,324.220	2.802	1,311.765	1.581
Garam és Ipoly vidéke ...	363.693	23·2	1,219.781	1.444·2	1,798.385	2.129	947.067	1.121
Duna-Tisza köze[5])	1,743.342	10·8	3,697.472	1.972·3	4,832.917	2.577	7,193.556	3.837
Tiszántúl	1,955.506	17·3	2,864.080	848·7	7,983.680	2.366	7,819.649	2.317
Szatmár és Szabolcs várm.	569.930	22·3	1,108.249	872·2	2,535.677	1.996	2,016.297	1.587
Összefüggő területen kívüli terület	1,187.612	22·6	2,619.342	991·4	5,213.626	1.973	4,171.079	1.579
Kárpátalja.....	664.826	26·3	.	.	.	.	.	.
Együtt	**9,745.708**	**22·4**	**20,634.013**	**945·5**	**47,598.151**	**2.181**	**39,758.457**	**1.822**

[1]) Magyarország állatállománya az 1939. évi tavaszi állatösszeírás szerint. Statisztikai Negyedévi Közlemények 1939. 4. füzet 396. oldal.

[2]) Magyar Statisztikai Évkönyv 1939. 70. oldal. A földterület művelési ágak szerint törvényhatóságonkint 1937-től 1939-ig című tábla alapján.

[3]) Magyar Statisztikai Évkönyv 1938. 386. oldal.

[4]) Statisztikai Negyedévi Közlemények 1940. I. füzet 41. és 49. oldal.

[5]) Budapest népessége nélkül.

pestre. Somogy és Tolna vármegye felhozatala állatállományának 3·8%-át tette ki. Az országos átlag alatt marad az értékesítésben Duna-Tisza köze, Tiszántúl, Garam és Ipoly vidéke. A nagy távolság miatt legkisebb Kárpátalja felhozatala.

Az értékesítést jól szemlélteti *a szarvasmarhaállománynak a szállítóvidék területéhez* és az ott élő fogyasztónépességhez *való aránya.*

A 3. sz. táblázat szerint legsűrűbb a szarvasmarhaállomány Vas és Zala vármegyékben, ahol 100 kat. holdra 17 darab szarvasmarha jut. Egyforma az állománynak a területhez viszonyított sűrűsége a Somogy-tolnai dombvidéken és Veszprém vármegyében. Legritkább a Duna-Tisza közén, ahol mindössze 7·3 darabot tesz ki. Tiszántúl és Kárpátalján a szarvasmarhaállományból 100 kat. holdra csak 8·7—8·4 darab esik.

Az állománynak a helybeli fogyasztóképességhez való viszonyítása halványan bár, de némi fényt vet az egyes területek feleslegére. Vas és Zala vármegyékben 100 lélekre 37·6 darab szarvasmarha jut. Veszprém vármegyében és a Somogy-Tolna dombvidéken az állatállomány arányszáma nemcsak a területhez, hanem a népességhez viszonyítva is egyforma (33·2 és 32·7 darab 100 lélekre).

Körülbelül egyforma e viszonyszám a többi szállítóterületeken is, de lényegesen kevesebb szarvasmarha jut 100 lélekre a Duna-Tisza közén (10·8). Ha figyelembe vesszük, hogy az itt tenyésztett állatokat elsősorban igavonásra használják, az igényes budapesti piac szempontjából még kisebb lesz a szállítóterület jelentősége.

Az egyes gazdasági vidékek szarvasmarhatartásának gazdaságföldrajzi feltételei közül *a legelő és rét kiterjedését* mutatja be a 3. számú táblázat. Ez egyúttal már rámutat az állattenyésztés belterjességének fokára is. Az egyes gazdasági vidékek rétjeinek szénatermése sem egyforma a talaj- és az éghajlati adottságok miatt. Legkisebb a legelőterületek aránya az összes területhez képest a budapesti piac két főszállítóterületén: Vas és Zala vármegyében és a Kis-Alföldön. A rétterületek kiterjedése viszont Vas és Zala vármegyében a legnagyobb, ami a vidék földrajzi viszonyaival magyarázható. Az itt elterülő rétek száraz, jóminőségű szénát termő területek. A Duna-Tisza közén a legelőterületek kiterjedése eléri az összes terület 12%-át és elég nagy a rétterületek kiterjedése is. A nagykiterjedésű alföldi rétek nagyrésze szikes talajon terül el és az így termelt széna minősége alatta marad a dunántúlinak. A Duna-Tisza közén termelt savanyú széna az igénytelen magyarfajta szarvasmarhának még megfelelő, de a belterjes állattartáshoz kevésbbé alkalmas. Ezzel szemben a folyók és patakok mellett fekvő kaszálókról kikerülő széna elsőrangú takarmány. Legmagasabb termésátlagok is a folyókkal behálózott gazdasági vidékeken találhatók. Legnagyobb a legelőterület kiterjedése a Tiszántúlon, ahol az összes területnek 13%-át alkotja. Ezzel szemben a rétterület a Tiszántúlon az összesnek csupán 4·7%-át teszi ki. A rétterületnek ez az alacsony arányszáma a tiszántúli vidék éghajlati viszonyainak következménye. A nyári hónapok nagy szárazsága ugyanis nem kedvező a szénatermelésre.

A széna termésmennyiségéből a szarvasmarhaállományra jutó arányszámokat mutatja be a táblázatos kimutatás. A táblázatban közölt adatok értékelésénél

azonban mindig szem előtt tartandó az állomány területi eloszlása. Az Alföld zöldtakarmánnyal bevetett területei elsősorban nem annyira a belterjes állattenyésztést szolgálják, mint inkább az ország külföldre való takarmánymagkivitelét. Az alföldi nagykiterjedésű termelőterületek ritka állatállománya a külterjes állattartás következménye.

A termelt szénából legnagyobb mennyiség a Duna-Tisza közén jutott száz szarvasmarhára. Nagy mennyiségek jutnak szénából a sűrű állatállománnyal rendelkező szállítóvidékeken is. A szénatermést azonban nemcsak a szarvasmarha tartásánál használják, hanem a lótenyésztésnél is, így tehát a lóállomány a szarvasmarhákra jutó szénamennyiséget az ország különböző részeiben erősen csökkentheti.

Az állattartásnál nagy szerepet játszik *a szántóföldi takarmánytermelés is.* Magyarország termelővidékei mind a belterjes állattenyésztés, mind a külföldi piacra szállított takarmánymagvak miatt szántóföldjeiken nagy mértékben termesztik a lucernaféléket, a lóhereféléket, a tavaszi bükkönyt és a csalamádét. A takarmánynövények termelésének a belterjes állattenyésztés azonban nem mindig velejárója. A Tisza-Körösök és a Maros vidéke a külföldre is szállító legjobb lucermamagtermő területünk.[1])

Az előbbi táblázat a szántóföldi takarmánytermesztésnek a szarvasmarhaállományra jutó arányát is ismerteti. Az ország legintenzívebb szálastakarmánytermő területei Fejér megye és a Kis-Alföld, ahol 100 szarvasmarhára 3558, illetve 3047 métermázsa szálastakarmány jut. Ezeken a vidékeken a takarmánytermesztésnek a belterjes állattartás is velejárója. Az ország többi szállítóterületein 2800—1600 métermázsáig ingadozik a takarmánytermelésnek 100 darab szarvasmarhára eső aránya. Ezek a területek különböző mértékben vesznek részt a főváros marhahúsellátásában.

A húshasznosításra berendezett belterjes mezőgazdasági üzemek a hízlalásnál főleg a takarmányrépát és a burgonyát használják, míg a szálastakarmányok szerepe majdnem teljesen háttérbe szorul. A főváros legfontosabb szállítóterületén, Vas és Zala vármegyékben a szarvasmarhaállomány sűrűsége miatt nem is kielégítő e vármegyék zöldtakarmánytermesztése.

Az egyes gazdaságok *hízlalási tevékenységéről és a legeltetett szarvasmarhák* számáról tájékoztatnak az 1935-ös általános mezőgazdasági összeírásnak az 1934. évre vonatkozó legeltetési és hízlalási adatai. Magyarországnak a visszacsatolások előtti statisztikai beosztása szerint az egyes országrészek szarvasmarhaállományából a gazdaságok legeltetett és hízlalt állatainak száma a következő volt:

Országrész	1935. évi szarvasmarha-állomány	Ebből legelőre járó szarvasmarhák		Ebből hízlalt szarvasmarhák	
		száma	%-os aránya	száma	%-os aránya
Dunántúl	919.434	445.130	48·4	47.532	5·2
Alföld	667.674	447.566	67·0	16.736	2·5
Észak	251.001	196.022	78·1	5.487	2·2
Magyarország összesen..	**1,838.109**	**1,088.718**	**59·2**	**69.755**	**3·8**

[1]) *Beke László:* Kivitelre mit és hol termesszünk? 8. tábla.

Az ország szarvasmarhaállományának tehát majdnem 60%-a jár legelőre. A rét- és legelőterület kiterjedése és az állattartás külterjes és belterjes volta miatt ez az arányszám országrészek szerint nagyon változik. Szarvasmarhaállományuk legnagyobb részét legeltetik az ország északi vármegyéi. A vidék földrajzi viszonyai, a sok folyómenti rét és legelő kedvezőek a szarvasmarhatartás e módjára.

Az Alföld nagykiterjedésű szikes legelőin az állattartás külterjes volta miatt legeltetik a szarvasmarhák 67%-át. Legnagyobb a legeltetett állatok száma a biharmegyei legelőkön.

A Dunántúl belterjes mezőgazdasági üzemeiben a legeltetett szarvasmarhák aránya már jóval az országos viszonyszám alatt marad; mindössze csak 445.130 darab, azaz 48·4% volt.

Az 1934. évi hízlalási tevékenységre vonatkozó adatok tanusága szerint az országrészeknek a hízlalásnál játszott szerepe a legeltetéssel szemben fordított arányú. Legnagyobb hízlalási tevékenység a Dunántúlon folyik, ott az állomány 5·2%-a volt hízlalt szarvasmarha. Legtöbb állatot hízlalnak a tejgazdaságairól híres Fejér, Tolna és Sopron megyék. Az Alföldön már jóval kevesebb a hízlalt állatok száma (2·5%) és az északi megyék közül a hízlalás mértéke az országos arányt csak Nógrád és Hont vármegyékben haladja meg. Az adatokból tehát kitűnik, hogy a Dunántúlon van az ország legnagyobb mértékű hízlalása, vagyis húsállatnevelési tevékenysége és így érthető, hogy e terület a főváros legfontosabb szállítója.

A Dunántúl és a Garam—Ipoly vidékén feküsznek az ország legfontosabb cukorrépatermelő területei.[1]) A cukorgyártás melléktermeke, a melasz a hízlalásnál nagymértékben felhasználható, így a kisalföldi, a fejérmegyei és a garam—ipolyvidéki területek a szarvasmarháknak piacrahízlalásával foglalkoznak.

A budapesti piacon való értékesítés mellett az egyes gazdasági vidékek *a külföldi piacoknak* is fontos szállítói. Külföldre szállító vidék Magyarország természetes tájai közül a Dunántúl. A két legfontosabb külföldi piac az olasz és a német. A kivitel megoszlását mutatja három évenkint az alábbi táblázat.

	1933		1936		1939	
	db	%	db	%	db	%
Németbirodalom	14.007	19·9	22.811	29·5	43.713	58·6
Olaszország	54.610	77·5	51.789	66·9	27.112	36·4
Egyéb európai ország ...	1.863	2·6	2.840	3·6	3.736	5·0
Együtt	**70.480**	**100·0**	**77.440**	**100·0**	**74.561**	**100·0**

A kivitel mennyisége a fenti három évben 70—77 ezer darab szarvasmarha volt. Az 1933-ban és 1936-ban túlnyomórészben az ország szarvasmarhafeleslege az olasz piacon (77, ill. 67%), 1939-ben pedig a német piacon (59%) talált elhelyezést.

[1]) Lásd *Vajda Ödön*: »Cukoripar« című tanulmányát a Magyar Statisztikai Szemle 1939. évi 6. számában (»Magyarország mezőgazdasági ipara«) és e szám 670. oldalán közölt térképet.

2. Az élősertésfelhozatal területi eloszlása.

A budapesti piac szarvasmarhaszállító vidékeivel szemben — melyek az ország nyugati részein alakultak ki — a fővárosba irányuló élősertés felhozatal a magyar medence alföldi területeiről érkezik Budapestre.

A székesfővárosba az 1938. évben 666.266 darab élősertést hoztak fel. Ebből 77.360 darab közvetlenül a sertésközvágóhídra érkezett, míg 588.906 darab a ferencvárosi nyilt- és zártvásár forgalmát képezte. Az alábbi vizsgálatok ez utóbbi mennyiségre vonatkoznak.

Az adatok első áttekintése érdekében a következő táblázat a vármegyénkinti felhajtást mutatja be a sertésállomány adataival való összehasonlításban. Megjegyzendő, hogy a visszatért Felvidék szállítása az 1938. évi adatokban sem foglaltatik benn, mert az év utolsó két hónapjában történt szállítások úgysem volnának helyesen a többi országrész egész évi forgalmával összehasonlíthatók.[1]) A visszacsatolt északi területrészekről egyébként 3471 sertés érkezett. Ezenkívül a táblázat a Budapest területéről (főleg a kőbányai sertésszállásokról) áthajtott 4069 darab, továbbá az elhullt és származási megjelölés nélküli állatok kisebb tételét (544) sem tartalmazza. Ezekután az adatok a következőképen alakulnak:[2])

Megnevezés	Budapest sertésfelhozatala[3]) 1937	1938	Az 1938. évi felhozatal %-os megoszlása	Sertésállomány[3])[4])	Az 1938. év felhozatala az állomány %-ában[5])
Dunántúl.					
Baranya	33.938	32.853	5·7	212.520	15·5
Fejér	21.741	25.611	4·4	210.670	12·2
Győr, Moson és Pozsony	6.836	9.919	1·7	110.265	9·0
Komárom és Esztergom	1.343	2.964	0·5	62.912	4·7
Somogy	33.980	44.105	7·6	274.777	16·1
Sopron	12.320	19.676	3·4	68.824	28·6
Tolna	45.804	61.902	10·6	195.313	31·7
Vas	11.836	17.162	3·0	106.913	16·1
Veszprém	12.947	14.422	2·5	143.236	10·1
Zala	14.144	15.790	2·7	156.350	10·1
Együtt	**194.889**	**244.404**	**42·1**	**1,541.780**	**15·9**

[1]) »A visszacsatolt Felvidék mezőgazdasága és a budapesti piac« című tanulmány (Piackutatási munkálatok III. kötet, 39. oldal.) részletesen ismertette a visszacsatolt északi területrész élőállatforgalmát.

[2]) A törvényhatósági jogú városok adatai annak a vármegyének a rovatában foglaltatnak, melyhez földrajzilag tartoznak.

[3]) Malacok nélkül.

[4]) A m. kir. Közp. Stat. Hiv. 1935. évi általános mezőgazdasági összeírásának adatai.

[5]) Tekintettel a sertésállomány évenkinti szaporulatára, a felhajtással való %-os egybevetés nem egészen kifogástalan. Az 1935. és 1938. évre vonatkozó adatok összehasonlítása azonban különben is csak tájékoztató jellegű, általános képet kíván nyujtani a felhozatal viszonylagos intenzitásának mértékéről. Erre a célra pedig az adatok megfelelnek. Az évenkinti tavaszi állatösszeírások adatai a teljesség hiánya miatt nyujtanának kevésbbé megfelelő viszonyítási alapot.

Megnevezés	Budapest sertésfelhozatala[1]) 1937	1938	Az 1938. évi felhozatal %-os megoszlása	Sertés állomány[1])[2])	Az 1938. év felhozatala az állomány %-ában
Alföld.					
Bács-Bodrog	64.490	56.489	9·7	113.942	49·6
Békés	73.678	90.867	15·7	186.919	48·6
Bihar	24.620	23.862	4·1	112.434	21·2
Csanád, Arad és Torontál	41.539	43.337	7·5	129.847	33·4
Csongrád	24.503	23.625	4·1	144.270	16·4
Hajdu	22.198	18.092	3·1	103.875	17·4
Jász-Nagykun-Szolnok	27.536	30.763	5·3	192.513	16·0
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	35.504	35.627	6·1	405.095	8·8
Szabolcs és Ung	12.422	7.118	1·2	179.236	4·0
Szatmár, Ugocsa és Bereg	9.154	4.897	0·8	78.130	6·3
Együtt	**335.644**	**334.677**	**57·6**	**1,646.261**	**20·3**
Észak.					
Abaúj-Torna	207	—	0·0	30.839	—
Borsod, Gömör és Kishont	325	177	0·0	85.365	0·2
Heves	1.521	861	0·2	101.306	0·9
Nógrád és Hont	242	276	0·0	77·767	0·4
Zemplén	1.359	427	0·1	48.548	0·9
Együtt	**3.654**	**1.741**	**0·3**	**343.825**	**0·5**
Összesen	**534.187**	**580.822**	**100·0**	**3,531.866**	**16·4**

A legtöbb sertést, az összes felhozatalnak 57·6%-át az Alföldről hozzák fel. Békés vármegye egyedül 15·7%-ot szállít, legtöbbet az összes vármegyék közül. Dunántúlról 42·1% érkezik, itt Tolna vármegye a legjelentősebb (10·6%). Legkevesebb sertést az északi országrész hoz fel, az összes szükségletnek mindössze 0·3%-át.

A felhozatal területi megoszlását a kartogramm szemlélteti, amely rendkívül érdekes képet mutat. Két nagy összefüggő szállítóvidék jelölhető ki rajta. Egyik a Tiszántúl, melynek jelentékeny tengeritermelése erősebb sertéstenyésztéssel jár. Másik a Dunántúlnak tengeritermő vidékei: Déldunántúl, Mezőföld, a Kis-Alföld és a dunántúli szállítóterülethez délen szorosan csatlakozó bácskai rész. A két főszállító területen belül ismét több jól elhatárolható összefüggő felhozatali vidék jelölhető ki.

Habár a legfontosabb szállítóvidékek területi körülhatárolása mindig bizonyos önkénnyel történik, a térkép tanusága szerint az összefüggő szállító vidékek több-kevesebb határozottsággal, egyértelműen kijelölhetők. Ez okból a mellékelten bemutatott térképen is megtalálhatók ezeknek a fontosabb

[1]) Malacok nélkül.

[2]) A m. kir. Közp. Stat. Hiv. 1935. évi általános mezőgazdasági összeírásának adatai.

szállítóterületeknek a hozzávetőleges határai, mely vidékek felhozatalának megfelelően csoportosított adatait az alábbi táblázat mutatja be:

Megnevezés	Budapest sertésfelhozatala[1]) 1937	1938	Az 1938. évi felhozatal %-os megoszlása	Sertés-állomány[2])[3])	Az 1938. év felhozatala az állomány %-ában
Fontosabb összefüggő szállítóterületek.					
1. Déltiszántúl	196.636	214.537	36·9	737.914	29·1
2. Felsőtiszántúl	25.227	18.943	3·3	150.763	12·6
3. Bácska	69.375	60.597	10·4	127.974	47·4
4. Déldunántúl	116.907	140.323	24·2	671.981	20·9
5. Mezőföld	26.680	27.448	4·7	194.116	14·1
6. Kisalföld	43.411	64.506	11·1	296.182	21·8
Együtt	**478.236**	**526.354**	**90·6**	**2,178.930**	**24·2**
Az összefüggő szállítóterületeken kívüli vidékek.					
7. Nyugatdunántúl	1.557	2.170	0·4	154.589	1·4
8. Északdunántúl	6.334	9.957	1·7	224.912	4·4
9. Duna-Tiszaköz	30.619	31.519	5·4	378.548	8·3
10. Észak	5.831	4.906	0·9	393.410	1·2
11. Nyírség	11.610	5.916	1·0	188.962	3·1
Együtt	**55.951**	**54.468**	**9·4**	**1,340.421**	**4·1**
Összesen	**534.187**	**580.822**	**100·0**	**3,519.351**	**16·5**

Ez az összeállítás mindenekelőtt igazolja a sertésfelhozatal szempontjából fontosabb vidékek összefoglalását; ez a hat összefüggő szállítóterület ugyanis az összes budapesti felhajtásnak valamivel több mint $^{9}/_{10}$ részét látja el.

Legnagyobb a felhozatala a déltiszántúli szállítóterületnek (214.537 db).

A szállítóhelységek elsősorban felhozatali helyek, de nem származási helyei is egyszersmind a kimutatott egész mennyiségnek. A legtöbb sertést a környező tanyavilágból hozzák ide, mint piacra és innen kerül azután a fővárosba. Észak felé haladva folyton ritkább lesz a felhozatal mennyisége, a Felsőtiszántúli terület az összfelhozatalnak már csak 3·3%-át éri el.

Dunántúlon a Balatontól délre eső déldunántúli vidékhez tartozó Somogy és Tolna elősertésfelhozatala jelentős, amely szállítósáv azután a Duna mellékén húzódik fel Budapestig. Bátaszék 9266 darabbal, ami az összes felhozott mennyiség 2·2, illetve 1·6%-át teszi.

A másik jelentős vidék a kisalföldi rész.

A legdélibb szállítóterület a Dunántúlhoz kapcsolódó jellegzetes sertéstenyésztő vidék, a bácskai rész.

A Budapestet körülvevő 30 kilométeres övezet együttes felhozatala a budapesti piac szükségletének mindössze 3·1%-át szolgáltatja. Ebben a tételben is túlnyomórészben nem a pestkörnyéki övezet helységeinek saját hízlalása, hanem a nagytétényi sertéshízlaló játszik döntő szerepet.

[1]) Malacok nélkül.

[2]) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1935. évi általános mezőgazdasági összeírásának adatai.

A sertésállomány járásonkinti eloszlását szintén kartogramm ábrázolja, amely egyúttal a zsír- és hússertések számát is megkülönbözteti. Ez a térkép feleletet ad arra a kérdésre, hogy itt is megtalálhatók-e ugyanazok a sűrűsödési és ritkulási foltok, mint a felhozatalban. Az állomány meglehetősen egyenletesen oszlik meg mindenütt, de kétségtelen, hogy a főszállító vidékek kialakulása elsősorban a nagyobbmérvű sertéstenyésztésben találja magyarázatát. Ezért — a felhozatalnak megfelelően — itt is kiemelkedik a Tiszántúl sűrűsége s mégjobban kitűnik ez a jelenség a Dunántúl déli és északnyugati vidékein. Határozottan kevesebb az állomány Északon, a Duna-Tiszaközén és Felsődunántúl, amely vidékek felhozatala ennek megfelelően egészen csekély. De épen az a feltűnő, hogy az állomány és a felhozatal területi ingadozásai nem fedik egymást, hanem nagy eltolódások vannak közöttük.

Míg az összefüggő terület a budapesti piac szükségletének 90·6%-át, addig az ezen kívül eső vidék 9·4%-át látja el. A sertésállományból ezzel szemben előbbire 61·9, utóbbi területrészre 38·1% jut.

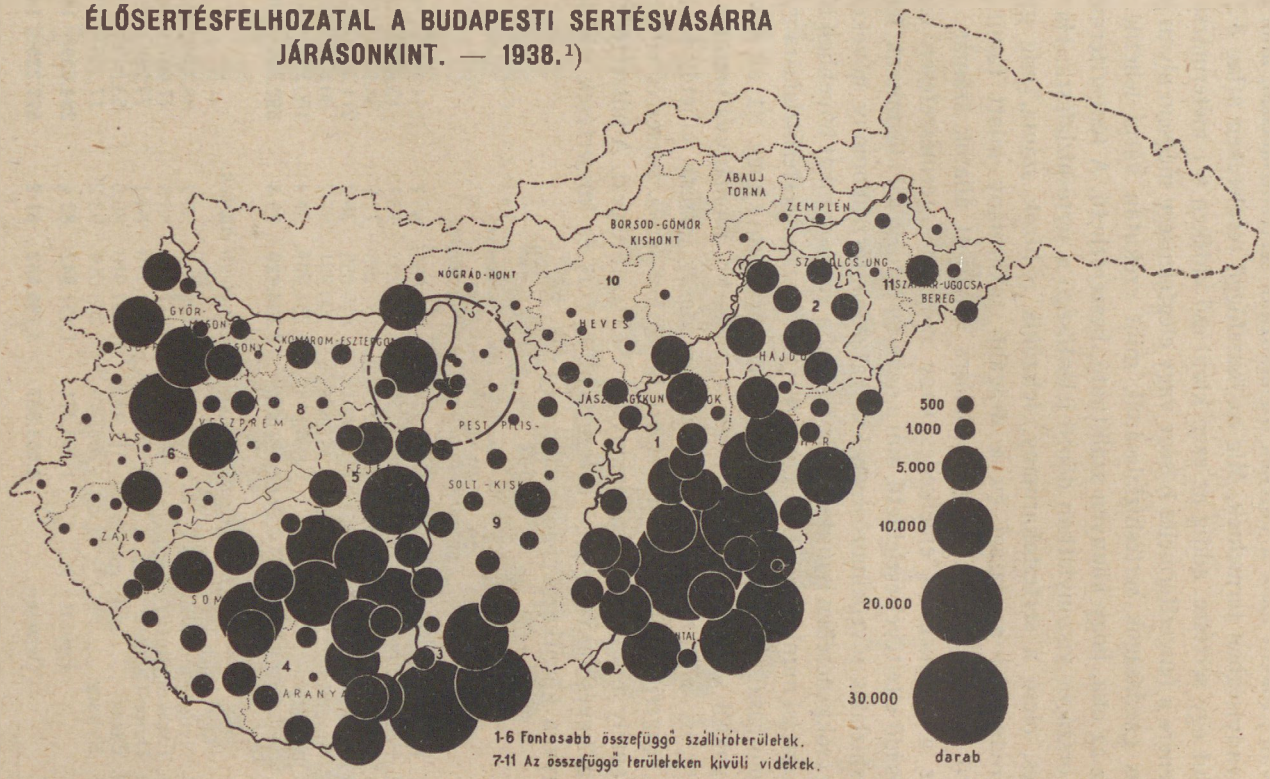
Az állomány és a felhozatal térképét összehasonlítva egyébként is nagy felhozatali különbségek olvashatók le, amennyiben egyes városok és járások állományuknak aránytalanul kis részét, vagy annak többszörösét hozzák fel. A városok (Pécs, Sopron, Miskolc, Komárom, Eger, Nagykőrös) különben is. csekély állományát felveszik a városok helyi piacai, úgyszintén a környező járások feleslegét is (kiskundorozsmai, soproni, esztergomi, szombathelyi járások). Jelentős mennyiséget vásárolnak fel továbbá az egyes húsfeldolgozó üzemek is. A gyüjtőközpont kialakulását mutatja viszont az olyan szállítóhely is, amely állományának több mint háromszorosát szállítja.

A fentebb említettek szerint a sertéstenyésztésnél elsőrendű tényező a tengeritermelés, melynek vidékenkinti eloszlását az itt következő táblázat mutatja : [1])

Megnevezés	Sertésállomány malacok nélkül, darab	Tengeritermés métermázsában összesen	Tengeritermés métermázsában átlag 1 sertésre
Fontosabb összefüggő szállítóterületek.			
1. Déltiszántúl	737.914	7,523.423	10·2
2. Felsőtiszántúl	150.763	1,412.362	9·4
3. Bácska	127.974	1,476.213	11·5
4. Déldunántúl	671.981	4,351.094	6·5
5. Mezőföld	194.116	1,725.643	8·9
6. Kisalföld	296.182	1,292.387	4·4
Együtt	**2,178.930**	**17,781.122**	**8·2**
Az összefüggő szállítóterületeken kívüli vidékek.			
7. Nyugatdunántúl	154.589	390.902	2·5
8. Északdunántúl	224.912	1,450.330	6·5
9. Duna-Tiszaköz	378.548	3,018.964	8·0
10. Észak	393.410	2,292.466	5·8
11. Nyirség	188.962	982.746	5·2
Együtt	**1,340.421**	**8,135.408**	**6·1**
Összesen	**3,519.351**	**25,916.530**	**7·4**

[1]) Az 1935/36. évre vonatkozó adatok.

ÉLŐSERTÉSFELHOZATAL A BUDAPESTI SERTÉSVÁSÁRRA JÁRÁSONKINT. — 1938.[1])

[1]) Malacok nélkül.

A tengeri nagyrészét sertéshízlalásra használják fel és így a sertésen keresztül értékesítik.[1]) A sertéshízlalás tehát a tengeritermeléssel szoros kapcsolatban van ; főként azok a vidékek foglalkoznak sertéshízlalással, ahol tengerit nagy mennyiségben termelnek. Míg az összefüggő területeken átlag 8·2 métermázsa jut egy sertésre, addig az ezen kívül eső vidéken 6·1 métermázsa. Mindezek ellenére a tengeritermelés bősége vagy elégtelensége mégsem olyan lényeges az egyes gazdaságok sertéshízlalásánál, mint ezekután várni lehetne. Ennek pedig az az oka, hogy könnyen szállítható, beszerezhető. A tengeritermés tehát inkább országos viszonylatban döntő jelentőségű a sertéshízlalásra. Ha bő volt a termés, olcsó a sertéstakarmány, felszökik a hízók száma, míg gyengébb terméseredményű gazdasági év a drágább takarmány miatt (amit esetleg külföldről pótolnak) csökkenti a hízlalásra beállított állatok számát.

Ez a párhuzamos emelkedés vagy csökkenés természetesen csak egy bizonyos idő elteltével észlelhető, ami a nevelési és hízlalási időszaknak felel meg. A sertéshízlalás jövedelmezőségének kihatása a törzsállomány növekedésében illetőleg csökkenésében is mutatkozik. Ezeket a kapcsolatokat bővebben ismerteti a Piackutatási munkálatok I. kötete.[2]) A tengeriárnak a sertéshízlalásra gyakorolt nagy befolyása a továbbiakban azzal magyarázható, hogy itt általában kisgazdaságokról van szó. Ezeknél pedig a legkisebb állományváltoztatás is már 50—100%-os változást jelent egy-egy gazdaság piacra vihető állatainál.[3])

A tengeritermelés földrajzi eloszlását különösen a zsírsertés elterjedtsége követi, amely az egész sertésállománynak 71·2%-át képezi. A hússertés tenyésztése azzal kevésbbé van függő helyzetben. A zsír- és hússertések vidékenkinti állománya a következőképen oszlik meg :

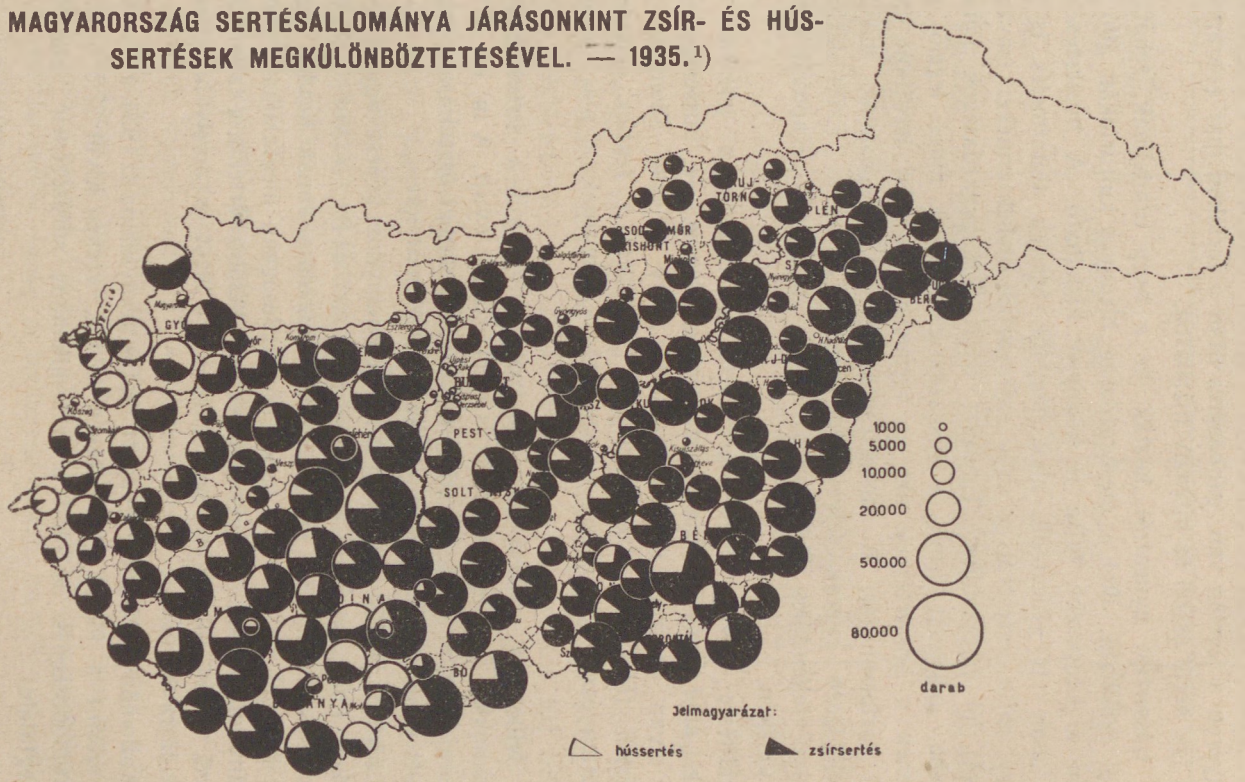
Megnevezés	Sertésállomány (1935) Összesen db	Zsírsertés db	%	Hússertés db	%
Fontosabb összefüggő szállítóterületek.					
1. Déltiszántúl	1,015.579	880.855	86·7	134.724	13·3
2. Felsőtiszántúl	200.155	184.293	92·1	15.862	7·9
3. Bácska	176.235	137.295	77·9	38.940	22·1
4. Déldunántúl	888.061	676.655	76·2	211.406	23·8
5. Mezőföld	251.568	220.731	87·7	30.837	12·3
6. Kisalföld	395.818	234.991	59·4	160.827	40·6
Együtt	**2,927.416**	**2,334.820**	**79·8**	**592.596**	**20·2**
Az összefüggő szállítóterületeken kívüli vidékek.					
7. Nyugatdunántúl	197.631	109.183	55·2	88.448	44·8
8. Északdunántúl	285.558	237.951	83·3	47.607	16·7
9. Duna-Tiszaköz	489.555	411.779	84·1	77.776	15·9
10. Észak	511.452	457.910	89·5	53.542	10·5
11. Nyirség	252.275	235.019	93·2	17.256	6·8
Együtt	**1,736.471**	**1,451.842**	**83·6**	**284.629**	**16.4**
Összesen	**4,663.887**	**3,786.662**	**81·2**	**877.225**	**18·8**

[1]) A piackutató osztály számításai alapján a tengeri terméseredményének átlaga 52%-át fordítják sertéstakarmányozásra.

[2]) 16—21. oldal.

[3]) Részletesen foglalkozik ezzel a kérdéssel *dr. Rácz Jenő* : A prognózis lehetősége és feladatai a sertéspiacon című tanulmányában. (Közgazdasági Szemle 1938. 1—2. szám, 93. oldal.)

MAGYARORSZÁG SERTÉSÁLLOMÁNYA JÁRÁSONKINT ZSÍR- ÉS HÚS-SERTÉSEK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSÉVEL. — 1935.[1])

[1]) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1935. évi mezőgazdasági összeírásának adatai alapján.

A zsírsertés erős túlsúlya — különösen az Alföldön — összefügg azzal, hogy ez a fajta terjedt el a szomszédos Szerbiából. Tartása nagyon megfelel az Alföld viszonyainak, jól beilleszthető az ott folyó külterjes gazdálkodásba. Egész nyáron a legelőn van, gabonaérés után a tarlókon már gyarapodásnak indul és így kerül ősszel az intenziv hízlalásba.

A hússertést nyugatról hozták be a nagy uradalmak, tehát főként Dunántúl található, ahol a mezőgazdaság bizonyos kultúrfokán álló gazdaságokban e kényesebb fajta is könnyen hízlalható. A hússertés tartása ugyanis csak ott kifizetődő, ahol nagyobb arányú tejtermelés is folyik, mert így rajta keresztül a vaj-, sajtgyártás melléktermékei (sovány tej, író, savó) jól értékesülnek. Egyrészt tehát a nagygazdaságok jönnek itt számításba, másrészt azok a kisgazdaságok, ahol nincs legelő és így kénytelenek a hússertésnek azt az igényesebb tartást nyujtani, ami az istállózó tartással jár. A hússertésgócpontok kialakulásának másik oka a húsfeldolgozó gyárak felvevőképességében is rejlik. Ezért látható az ilyenirányú fellendülés Békéscsaba, Gyula, Kaposvár, Kapuvár, Pápa és Sopron vidékén.

Említésre méltó, hogy épen azok a vidékek a jelentős szállító területek, ahol erősebb hússertéstenyésztés folyik. A hússertés ugyanis kétszer olyan szapora, mint a zsírsertés. Így egyenlő állomány mellett hússertésből több fog piacra kerülni. E mellett a fentiek értelmében a hússertéstenyésztő gazdaságok fokozottabban dolgoznak a piaci értékesítés részére.

A felhozatal területi megoszlásának tényezőiről a sertésállománynak arányszámokkal való megvilágítása is tájékoztatást nyujt. A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1935. évi általános mezőgazdasági összeírása a hízlalt és a levágott állatok száma útján ad további támpontokat.

A hízlalt állatok arányszáma az állományhoz képest úgy a főszállító területeken, mint azonkívül körülbelül ugyanaz: 41·0% és 39·8%. A Magyarországon túlsúlyban lévő mangalicasertés hízlalása annak kezdeti szakában kevés költséggel jár, mivel a legkisebb gazdaságban megtalálható élelem- és takarmányhulladékkal is megelégszik és csak később történik a takarmányozás tengerivel. Ezért mindegyik sertésgazda tart hízót is, amely házi levágásra vagy eladásra kerül.

Az állományból házilag levágott állatok arányszáma az 1934. évi statisztikai adatok szerint a főszállítóterületeken 23·6%, ezeken kívül 27·5%. Ennek a százalékkülönbségnek az okát a sertésállomány sűrűségének alakulásában lehet megtalálni.

A legfontosabb szállítóvidékeken 34·4 sertés esik 100 katasztrális holdra a kívül eső részen csak 22·8. Még ennél is fontosabb körülmény, hogy az összefüggő szállítóterületen 79·1 sertés jut 100 lélekre, míg azonkívül a viszonyszám csak 43·6-ot tesz ki.

Megnevezés	Sertésállomány (db)			Hizlalt sertések az 1934. évben		Levágott állatok száma az 1934. évben	
	összesen	átlag 100 kat. holdra	átlag 100 lélekre	db	az állomány %-ában	db	az állomány %-ában
Fontosabb összefüggő szállítóterületek.							
1. Déltiszántúl	1,015.579	34·8	73·6	395.695	39·0	245.537	24·2
2. Felsőtiszántúl	200.155	27·4	52·0	66.402	33·2	33.070	16·5
3. Bácska	176.235	40·2	106·0	85.429	48·5	42.688	24·2
4. Délidunántúl	888.061	36·0	90·9	358.394	40·4	217.404	24·5
5. Mezőföld	251.568	40·5	106·3	107.522	42·7	42.062	16·7
6. Kisalföld	395.818	29·3	71·2	185.726	46·9	111.138	28·1
Együtt	**2,927.416**	**34·4**	**79·1**	**1,199.168**	**41·0**	**691.899**	**23·6**
Az összefüggő szállítóterületeken kívüli vidékek.							
7. Nyugatdunántúl	197.631	21·6	45·6	84.150	42·6	65.269	33·0
8. Északdunántúl	285.558	27·0	59·2	115.899	40·6	66.860	23·4
9. Duna-Tiszaköz	489.555	23·3	34·6	230.722	47·1	144.231	29·5
10. Észak	511.452	19·2	40·8	192.131	37·6	148.749	29·1
11. Nyírség	252.275	28·8	63·9	68.475	27·1	52.337	20·7
Együtt	**1,736.471**	**22·8**	**43·6**	**691.377**	**39·8**	**477.446**	**27·5**
Összesen	**4,663.887**	**28·9**	**60·7**	**1,890.545**	**40·5**	**1,169.345**	**25·1**

Ahol aránylag kevesebb a sertés a lakossághoz viszonyítva, ott nagyobb a kereslet a helyi piacon, mert több mennyiségre van szükség a helyi fogyasztás kielégítésére. Nyilvánvaló, hogy a távolabbi piac számára ott fog nagyobb kínálat mutatkozni, ahol a helyi szükséglet ellátása után jelentékeny felesleg van.

Bizonyos mértékben zavarja a képet a Budapesttel szomszédos 21 község — a statisztikai Nagy-Budapesthez tartozó környék — fogyasztóterülete, ahol nagy lélekszám áll szemben kevés állatállománnyal. Az arányszámok megállapíthatók ennek a területnek az adatai nélkül s az így adódó eredmény (47·7 sertés 100 lélekre) még mindig jóval kisebb az összefüggő szállítóterület arányszámánál.

Budapest élősertésellátásában résztvevő vidékek kialakulásáról tanulságos összehasonlítást nyujtanak az 1933. évi adatok, melyek szintén grafikus alakban kerültek nyilvánosságra.[1]) A legfontosabb szállítóterületek ugyan természetszerűleg e rövid időszak folyamán változatlanok maradtak, a főváros sertéspiacát állandóan ugyanazok a vidékek látják el, mégis igen figyelemreméltó módosulások is vannak. Főként a kisalföldi és tolnai vidék megnövekedett felhozatala említésreméltó, azoké a területeké tehát, melyeket a hússertéstenyésztés elterjedése jellemez.

[1]) *Dr. Illyefalvi I. Lajos:* Budapest áruforgalma, Budapest 1933., 29. oldal. Megjegyzendő, hogy az ott ábrázolt adatok a szállítási vállalatok egyizben megvalósított feladóhelyenkinti adatszolgáltatásából erednek.

A zsír- és hússertésfelhozatal területi megoszlásáról nincsenek ugyan adataink, de valószínű, hogy a budapesti piac ilyenirányú kereslete is befolyással van a felhozatal eloszlására. A dobozsonkagyárak (Poels és Exporco cégek) üzemének budapesti tevékenysége jelentékenyen megnövelte a főváros hússertés keresletét. De nemcsak a hazai piac irányítja a zsír- és hússertéstenyésztés mértékét, hanem a külföldre irányuló zsírsertéskivitelünk is nagy befolyással van a hazai kínálat alakulására. A kivitelnek feladóhely szerinti feldolgozása most van folyamatban és így ezek az adatok ezidőszerint még nem állanak a kutató munka rendelkezésére. A fenti összehasonlítások egyébként is csak vázlatosan érintették a sertéspiac néhány gazdaságföldrajzi kérdését, anélkül, hogy a viszonyok kialakulásának mélyebb okaiba behatolhattak volna. Ezirányban még további adatokra (a kivitel, a hízlalási tevékenység stb. területi részletezése) és részletekbemenő vizsgálatokra lesz szükség, hogy a budapesti piac ellátásának szempontjából fontos összefüggések tisztázhatók legyenek.

3. Budapest tejszállító vidékei.

A fővárosnak friss tejjel való naponkinti ellátása úgy Budapest közélelmezési politikájának, mint az ország tejtermelő gazdaságainak egyaránt fontos kérdése. A főváros lakosságának nagy száma és életkorszerinti megoszlásában a gyermekek magas aránya, vásárlóereje és életmódjának változatossága megkívánja a fogyasztói piacra érkező napi 350—450 ezer literes tejmennyiséget. Az ország tejtermelő gazdaságainak viszont az értékesítés szempontjából nem közömbös a tejfeleslegeknek a főváros nagy felvevő piacán való elhelyezése.

A budapesti piackutatás egyszer már röviden ismertette Budapest tejellátására vonatkozó kutatásainak eredményeit.[1]) A kutatómunka tárgyköre azonban azóta tovább bővült és megállapításai többek között gazdaságföldrajzi vonatkozásban is kiegészültek.

A gazdaságföldrajzi vizsgálatokhoz alapot a *Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet* adatközlései adtak. Az Intézet bocsátotta a piackutatás rendelkezésére Budapest napi tejforgalmára vonatkozó felhozatali adatait községek és forgalmazó tényezők szerint. Az adatgyüjtés *1939. évi november hó és 1940. évi március hó* egy-egy napjának forgalmát ölelte fel.

A piackutatás az 1940. évi márciusi adatok segítségével jelölte ki Budapest tejszállító vidékeit és az 1939. évi adatgyüjtést csak kiegészítésül — a termelőhelynek a feladási helytől való távolság megállapításánál — használta. Az alábbi tanulmány, mikor a tejszállító területeket ismerteti, foglalkozik azon okok megvilágításával is, melyek e gazdasági vidékek és a főváros között

[1]) Piackutatási munkálatok I. kötet, 42—46. oldal.

naponkint megismétlődő kapcsolatok kialakulásában szerepet játszhattak.[1]) A statisztikai megvilágítás eredményei azonban bármily fontos mozzanatot képezhetnek is a főváros tejellátásának kérdésében, ebben az egyszerű tanulmányban elsősorban ismertető és nem irányító célzatúak.

Budapest bruttó felhozatala 1940. március havának napi átlagában 392 ezer liter tej volt; a mennyiség naponkint természetesen ingadozik. Az adatgyüjtés napjának 432 ezer literes tejforgalmát a fővárosi vállalatok 89·0, a nagytermelők 4·7, a vidéki tejüzemek 3·2%-ban bonyolítják le. A helybeli tehéntartók tejtermelése a tejszükségletet 3·1%-ban fedezi. *A fogyasztási forgalomba kerülő tejnek tehát $^9/_{10}$ része a fővárosi vállalatokon át kerül a fogyasztókhoz* és így a részletvizsgálatok eredményei elsősorban erre vonatkozólag kerülnek ismertetésre.

1. A fővárosi tejvállalatok tejfelhozatala Budapestre, vármegyék és országrészek szerint.

A tejfelhozatalnak jellegzetes szállítóvidékek szerinti gazdaságföldrajzi tárgyalása előtt célszerű a szállítóközségek tejforgalmának ismertebb, megszokottabb keretben való bemutatása. Az alábbi táblázat ezért vármegyék szerint csökkenő sorrendben csoportosítja az eredményeket.

Vármegye	Naponkint szállított tejmennyiség liter	%
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	105.719	27·5
Fejér	88.664	23·1
Heves	29.167	7·6
Tolna	28.693	7·5
Bars és Hont	22.984	6·0
Nógrád	16.771	4·3
Jász-Nagykun-Szolnok	14.014	3·6
Komárom	13.823	3·6
Somogy	13.283	3·5
Nyitra és Pozsony	11.007	2·9
Veszprém	10.572	2·8
Esztergom	9.193	2·4
Győr-Moson és Pozsony	7.987	2·0
Sopron	4.000	1·0
Bács-Bodrog	1.875	0·5
Bihar	1.365	0·4
Békés	1.103	0·3
Csongrád	1.000	0·3
Zala	942	0·2
Borsod	937	0·2
Zemplén	809	0·2
Baranya	400	0·1
Összesen	**384.308**	**100·0**

[1]) A főváros tejellátásával *Moussong Géza*: Budapest tejellátása c. munkájában (megjelent a Statisztikai Közlemények sorozatában, 66. kötet) 1898—1924. foglalkozott. — *Dr. Solthy Ernő*: Budapest tejellátása c. munkájában (megjelent a Statisztikai Közlemények sorozatában, 86. kötet) részletes és kimerítő ismertetését adja 1934-ig a főváros tejellátásának. A budapesti piackutatás így a tejszállító vidékek vizsgálatánál már hat év távlatából tekinthetett vissza a főváros tejellátásának erre az első részletes — bár más szemszögből való — megvilágítására.

A fogyasztói piacra naponkint érkezett tejmennyiségnek több mint a felét *Pest* és *Fejér* vármegye 27·5, illetve 23·1%-os arányban szállítja a vállalatoknak. A tejfelhozatal másik része 7·6—0·1%-os arányban az ország 20 tejtermelő megyéje között oszlik meg, de 11 vármegye nem is vesz részt Budapest tejellátásában. A fővárostól északkeletre elterülő *Heves* és a délnyugatra fekvő, értékesítés szempontjából az országban legjobban megszervezett *Tolna* megyének felhozatala már csak 29·2, illetve 28·7 ezer liter. S míg *Bars* és *Hont* vármegye szállítmányai még majdnem elérik a 23 ezer litert, addig *Nógrád*, *Jász-Nagykun-Szolnok*, *Komárom*, *Somogy*, *Nyitra* és *Pozsony*, valamint *Veszprém* megyék napi felhozatala csak 11—17 ezer liter között mozog. Legfeltűnőbb a felhozatalban alacsony részesedési arányszámokkal szereplő megyék közül 400 literes napi tejforgalmával az utolsó helyen álló *Baranya* vármegye, holott közismert, hogy úgy minőségileg, mint mennyiségileg is az ország legelső tejtermelő vidéke.

A fenti arányszámok nagy ingadozását összevetve a vármegyék főváros körüli elhelyezkedésével, kitűnik, hogy *Budapest tejellátásában számottevő mennyiségekkel csak a vele szomszédos vármegyék vesznek részt* és így tejszállító vidékeinek kialakulásában is elsősorban a felvevő piactól való távolság játszott szerepet.

A fenti megállapítás a tejfelhozatalnak statisztikai *országrészek* szerinti beosztásából is levonható.

Országrész	Naponkint szállított tejmennyiség liter	%
Kis-Alföld	68.994	18·0
Dunántúli dombosvidék	142.554	37·1
Duna-Tisza köze	107.594	28·0
Tiszántúl	17.482	4·5
Északi dombosvidék	47.684	12·4
Együtt	**384.308**	**100·0**

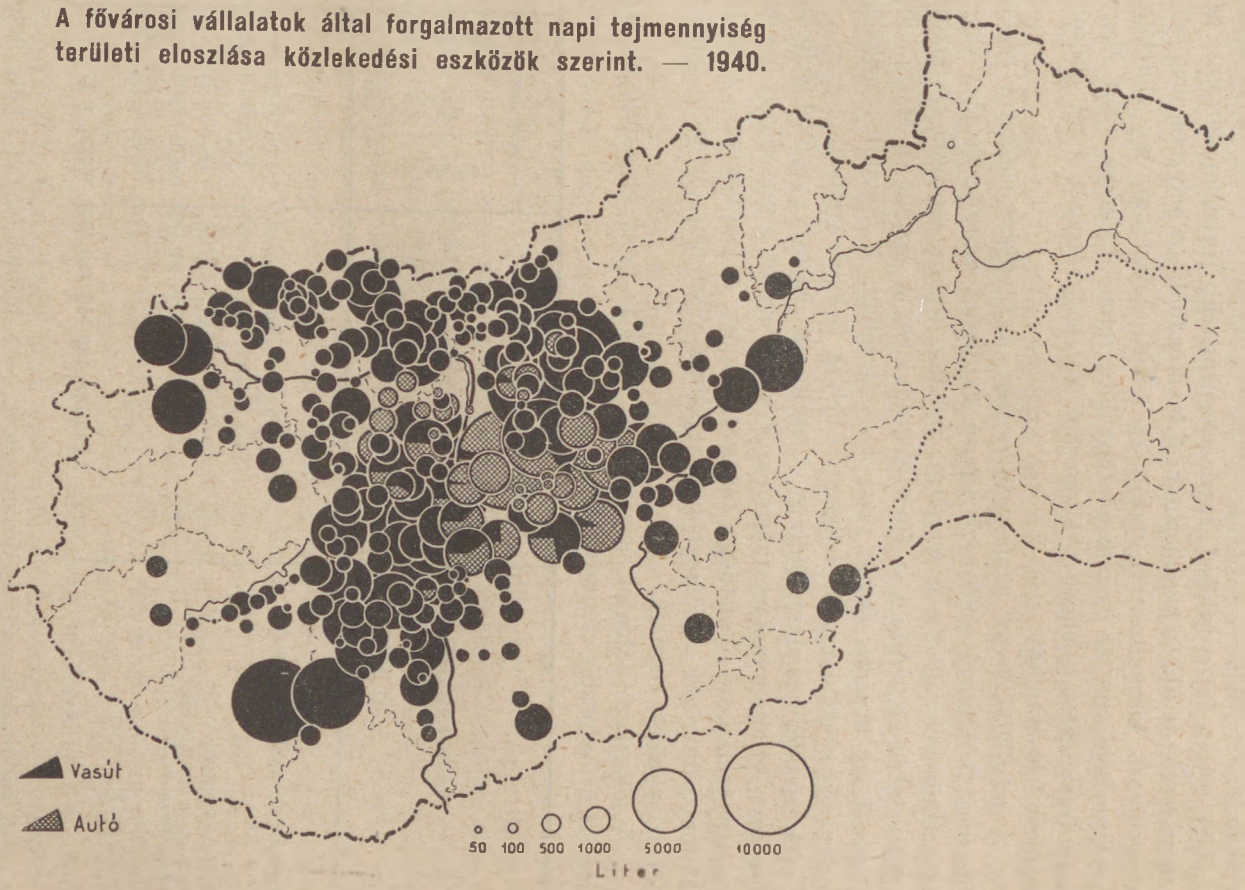
A fővárostól távoleső nagykiterjedésű Tiszántúl már nagyon alacsony arányszámmal szerepel Budapest napi tejellátásában, míg a szomszédos országrészek közül még a területileg jóval kisebb Északi dombosvidék tejfelhozatala is meghaladja a 12%-ot.

2. *A tejszállító vidékek szerepe Budapest tejellátásában.*

A fővárosi vállalatok által forgalmazott napi tejmennyiségnek *származási hely szerinti megoszlását* mutatja be a túloldali térkép.

A főváros tejszállító vidékei Budapestet szoros, összefüggő gyűrűvel veszik körül. Visszaemlékezve akár az idénycikkek, akár a tömegáruk vagy az élőállat-felhozatal térképeire, ilyen összefüggő szállítóövezet a fogyasztópiac körül nem volt megállapítható.

A fővárosi vállalatok által forgalmazott napi tejmennyiség területi eloszlása közlekedési eszközök szerint. — 1940.

A szállítóvidékek eziránvú kialakulására *a főváros földrajzi helyzete* is ad részleges magyarázatot. Az Alföld, a Dunántúl halomvidéke és Középhegysége, a Kis-Alföld és a Felvidék területei ugyanis a Duna kanyarulatánál szögelnek össze. Tejtermeléssel, ezzel a legnépiesebb jövedelmi forrással pedig az egész ország területén foglalkoznak. A főváros földrajzi helyzetét még jobban kihangsúlyozó központosított vasúti és közúti hálózatnak így előrelátható következménye volt az összefüggő tejszállító zóna kifejlődése, mert Magyarország természetes tájainak a fővároshoz közeleső részeiről a tej elsősorban Budapest felé áramlott.

A tejszállító övezet gazdaságföldrajzilag a következő vidékekre bontható: a fővárost körülvevő különböző típusú gazdasági termőterületeket egyesítő budapestkörnyéki 30 km-es övezetre, melyhez azután szorosan csatlakoznak a visszacsatolt Kis-Alföld, a Hont-Nógrádvidék, a Jászság és Mátra vidéke, a Duna-Tisza közének északi része és a Mezőföld. A főszállító területekhez azután még kisebb-nagyobb felhozatali helyek is kapcsolódnak.

A tejszállító gazdaságföldrajzi vidékek tehát hármas gyűrűvel ölelik körül a fővárost. Az első a budapestkörnyéki 30 km-es övezet, a második az övezethez szorosan csatlakozó összefüggő felhozatali zóna, a harmadikat, a legkülső szállítógyűrűt pedig Budapest tejellátásában résztvevő távolabbi gazdaságföldrajzi vidékek alkotják.

A következő táblázat összefoglalva mutatja be a tejszállító vidékekre vonatkozó fontosabb eredményeket.

Gazdasági vidék	A fővárosba szállító községek				A felhozott napi tejmennyiségből			A gazdasági vidék napi tejfelhozatala az összes felhozatal %-ában
	száma	területe, kat. hold	tehénállománya, db	napi tejfelhozatala, liter	egy községre	egy kat. holdra	egy tehénre	
					esik, liter			
Budapestkörnyéki 30 km-es övezet	54	337.928	23.773	79.884	1.479	0·24	3·36	20·9
Visszacsatolt Kis-Alföld	71	268.119	20.885	51.287	722	0·19	2·46	13·3
Hont-Nógrádvidék	30	113.974	5.676	17.747	592	0·16	3·13	4·6
Jászság és Mátravidék	45	612.205	29.994	42.901	953	0·07	1·43	11·2
Duna-Tisza köze	37	811.148	36.966	54.377	1.470	0·07	1·47	14·1
Mezőföld	73	618.165	33.235	94.271	1.291	0·15	2·84	24·5
Többi szállítóterület	62	534.209	29.906	43.841	707	0·08	1·47	11·4
Együtt	**372**	**3,295.748**	**180.435**	**384.308**	**1.033**	**0·12**	**2·13**	**100·0**

A különböző *szállítási arányszámok* — a termelőterület 1 kat. holdjára, egy tehénre, egy községre eső felhozatali mennyiség — *az egyes gazdasági vidékek értékesítési intenzitását* fejezik ki a budapesti piacokon. A viszonyszámok megállapítása nem a szállító-, hanem a termelőközségekre történt. A szállítóállomások eredményei ugyanis több termelőközség felhozatalát egyesítik. A községek

statisztikai adataiban pedig úgy a területre, mint az állatállományra vonatkozókban a községhez tartozó puszta területe és állatállománya is bennfoglaltatik. A birtokviszonyok: a nagybirtokok és a törpegazdaságok aránya is befolyásolja a napi feladóállomás kiválasztását. A törpegazdaság mindennap ugyanazon az állomáson adja fel a tejet, míg a több községhez tartozó nagybirtoknál a gazdaság érdekei szerint változik a feladóállomás.

A budapestkörnyéki 30 km-es övezetből a felvevő piacra kereken 80.000 liter tej érkezik. A budai hegyvidék kis medencéiben telepedett sváb falvak lakosságának régi fő jövedelmi forrása a friss tej értékesítése. A főváros közelségével a tejtermelés jövedelmezősége az oka, hogy az övezetben a marhaállomány legnagyobb része a tehenekből kerül ki és itt a legnagyobb (3·36 liter) az egy tehénre eső felhozatali mennyiség is. A fővárostól délre is igen erősen fejlődött az utóbbi években a tejtermelés, ami a szarvasmarhaállomány minőségi javulásával és a takarmányozás jobbáválásával magyarázható. Az övezetben esik a szállítóterületek közül egy kat. holdra a legnagyobb tejmennyiség, 0·24 liter és legmagasabb az egy községre eső felhozatal is (1500 l). A tejértékesítés itt legnagyobb részben a tejszövetkezetek és tejgyüjtők útján történik és a kistermelők által értékesített tej mennyisége többszörösen meghaladja a vállalathoz közvetlenül szállító gazdaságok tejét.[1])

A második zónában elterülő gazdasági vidékek közül a *Mezőföldről* érkezik a legnagyobb tejmennyiség, az összes felhozatalnak majdnem egynegyed része. A Mezőföld fejérmegyei nagyobb gazdaságai ugyanis már évek óta Budapesten értékesítik tejfeleslegeiket, míg a távolabbi tolnamegyei részek inkább a helybeli vajfeldolgozó központokba szállítanak. A felhozatalból egy községre naponta átlag 1300 liter tej esik, de míg a Mezőföld északi részén a községek átlagos felhozatala napi 2—3000 liter, addig a déli részen csak 3 község szállít hasonló mennyiségeket. A tejtermelő községek egy kat. holdjára a tolnamegyei községekben gyüjtött kis tejmennyiségek miatt átlag csak 0·15 liter tej jut, ami azonban az országos arányt mégis felülmúlja. A tej termelésének intenzitási fokát, a Mezőföld nagy gazdaságainak és gazdag sváb falvainak belterjes tehéntartását és elsősorban lefejőtehenészetre való berendezkedését az egy tehénre eső átlagos napi felhozatali mennyiség (2·84 liter)mutatja.

A felhozatal mennyiségének szempontjából a harmadik szállítóterület az 54 ezer litert forgalmazó *Észak Duna-Tiszaköze*. Itt a legnagyobb a budapestkörnyéki 30 km-es övezet után az egy községre eső felhozatali mennyiség (1470 l). A tehénállomány magas száma és a felhozóterület nagy kiterjedése miatt azonban alacsonyak a szállítási arányszámok (tehenenkint 1·47, kat. holdankint 0·07 l). E gazdasági vidék lakosságának tehát már nem fő jövedelmi forrása a tejelő gazdálkodás, minek oka részben a rét- és legelőterületek hiánya.

A visszacsatolt Kis-Alföld 51 ezer literes felhozatalával fontos szállítója a fővárosnak. Az első helyen álló budapestkörnyéki 30 km-es övezet után itt találjuk a legmagasabb területi szállítási arányszámot (kat. holdankint 0·19

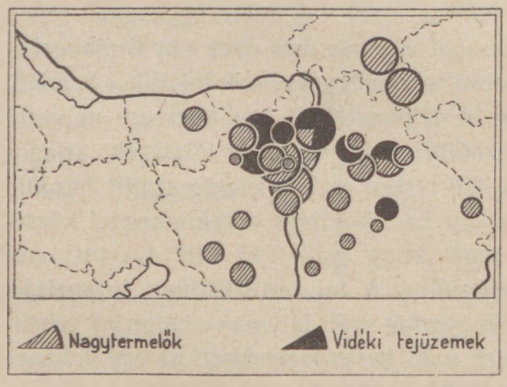
[1]) Tejtermelők Országos Szövetségének beszámoló jelentése 1939. évi működéséről.

liter). A Kis-Alföld hazatért lakossága, földrajzi helyzeténél fogva a megszállás alatt rákényszerített termelési irányának átállításával (zöldségtermelés helyett takarmánytermesztés) szoros kapcsolatot, állandó mindennapi piacot talált az anyaországgal. Pozsony elveszett ugyan a Csallóköz számára, de Budapest felvette tejfeleslegét. A Garamvölgye pedig, mely a megszállás alatt csak Léva Érsekújvár, Komárom, Galánta, fogyasztóit szolgálta, tejszövetkezeteinek visszaállítása után, elsősorban közelségénél fogva lett a főváros szállítója. A termelők magasabb árat kapván tejükért mint a cseh uralom alatt,[1]) fokozták a tejtermelést, amihez hozzájárultak a vidék természetes földrajzi adottságai is. A visszacsatolt területen egy tehénre átlag 2·46 liter napi felhozatal esik, a Mezőföld után itt a legnagyobb a szállítóközségek száma és így szétoszlik a mindennapi jövedelem is.

Mátravidékének és a *Jászságnak* csak a fővároshoz közeleső községei szállítanak (43 ezer liter) tejet Budapestre. Itt a legalacsonyabbak a szállítási arányszámok (0·07 kat. holdankint és tehenenkint 1·43 liter).

A legkevesebb fogyasztási tej *Hont és Nógrád* vidékről érkezik a felvevő piacra; csak napi 17·7 ezer liter. Az Ipoly mellett számottevő a tejtermelés, de a nógrádi részeken részben a községi legelők hiánya, részben a gyenge takarmányozás következtében nem elég kielégítő. A termelőközségeknek jó tehénállománya következtében egy tehén értékesített napi tejmennyisége 3·13 liter és egy kat. holdra itt 0·16 liter felhozatali mennyiség esik.

Nagytermelők és vidéki tejüzemek által forgalmazott napi tejmennyiség területi eloszlása.[2])

Az összefüggő szállítóterületeken kívül egyéb felhozó helyekről az összes tejfelhozatalnak 11·4%-a érkezik. Az idetartozó feladóállomások szintén kisebb-nagyobb egységeket alkotnak, melyek az összefüggő szállítóövezethez csatlakozva egy külső, keskenyebb felhozatali zónában övezik a fővárost. Legfontosabbak a *somogyi termelőhelyek* szállítmányai (19·8 ezer liter). A *mosonvidéki községek* felhozatala pedig eléri a napi 12 ezer litert. A *Komárom-tatai bányavidéken* a helyi fogyasztást szolgálja majdnem az egész tejtermelés, míg az ország többi részét a felvevő piactól való nagy távolság teszi versenyképtelenné.

A Budapestre tejet szállító vidéki tejüzemek és nagytermelők a fenti kartogramm szerint a fővárossal szomszédos területeken helyezkednek el. A szállítóhelyek összefüggő felhozatali területté csak a Duna jobbpartján tömörülnek, míg a balparton karéjosan övezik a fővárost.

[1]) A Tejtermelők Országos Szövetségének idézett jelentése 30. oldal.

[2]) A térkép és az ábrázolt mennyiségek (körök) léptéke azonos a kartogrammével.

3. A tejszállítás eszközei.

Közlekedési eszközök szerint *a fővárosi tejvállalatok 86%-ban vasúton és 14%-ban autókon szállítanak.* A nagytermelők tejszállítása vasúton, a vidéki tejüzemek forgalma pedig legnagyobbrészt közúton bonyolódik le. *A fővárosban fogyasztási forgalomba kerülő tej végeredményben 76%-ban vasúton érkezik.*

A fővárosi tejüzemeknek a Dunazúg-hegyvidék kis medencéiben és völgyeiben elterülő szállító községei bonyolítják le elsősorban forgalmukat közúton. Nagykovácsit, Pilisborosjenőt, Solymárt, Törökbálintot személyforgalom tekintetében is autobuszvonalak kapcsolják a fővároshoz. A mezőföldi községek közlekedési eszköze nagyobbrészt a vasút, csak Székesfehérvártól nyugatra található autófelhozatal, amit indokol a községeknek a vasúttól való nagy távolsága és a csatlakozás meg nem felelő volta. A fejési idővel össze nem egyeztethető csatlakozás ugyanis nagyon kitolhatja a szállítási időt. A vállalatoknak pedig érdeke úgy az üzemfenntartási költségek, mint a tej minősége miatt az érkező napi tejmennyiségeknek minél nagyobb tömegben való szállítása.

A Duna-Tisza közének északi része is majdnem kivétel nélkül autókon bonyolítja le a tejszállítást, ugyanúgy Nagykáta és a Tápiók vidéke. Általában megállapítható, hogy elsősorban a vasúttól távoleső, sík területű és jó autóutakkal ellátott vidékek községei szállítanak gépkocsin. Érdemes a megemlítésre, hogy nagyrészt ugyanezek a községek — az említett okok azonossága miatt — személyforgalmukat autobusszal bonyolítják le. A háztól-házig való közúti szállítást csak az állandó autóforgalomra berendezett utakba kapcsolódó községek használhatják. Hiába vezet végig a község mellett elsőrendű műút, ha a községek bekötő útjai nem megfelelőek. A termelő ebben az esetben már kénytelen a tejet az országúton álló autóig más járművön szállítani.

A tejszállítás eszközének kiválasztását több tényező befolyásolja, melyek közül legnagyobb súllyal a termelőhelynek Budapesttől való távolsága és a szállítási költségek emelkednek ki.

4. A Budapestre felhozott tejmennyiség szállítási távolsága.

1. A tejszállító vidékek távolsági övezetek szerint.

A fővárosba irányuló tejszállítás területi eloszlásának és a szállítás eszközeinek vizsgálata után a kutatás szempontjából nem érdektelen a tejszállító vidékek távolsági adatainak és a tejet terhelő szállítási költségeknek felmérése. A piackutatásnak erre vonatkozó eredményeit az alábbi tanulmány hozza nyilvánosságra.

Bár a főváros tejellátásában elsősorban a szomszédos gazdasági vidékek vesznek részt, *a budapesti fogyasztópiac,* mint ahogy a piackutatás első munká-

latai is már megállapították[1]), *még ma is nagyon széleskörű beszerző piacokkal áll mindennap kapcsolatban.*

A régebbi kutatások eredményeivel való könnyebb összehasonlítás végett az alábbi tábla szintén *50 km-es övezetek* alapulvételével mutatja be az új eredményeket.

Távolsági öv (km)	Szállítóállomások száma %-ban 1933.	1940.	Felszállított napi tejmennyiség %-ban 1933.	1940.
— 50	9·2	6·2	6·3	8·3
51—100	17·0	28·9	46·0	32·7
101—150	21·3	38·0	28·6	36·7
151—200	19·6	22·1	12·8	14·8
201—250	19·5	4·8	6·2	7·5
251—300	9·9	—	0·1	—
301—	3·5	—	0·0	—
Együtt	100·0	100·0	100·0	100·0

A táblázatban közölt statisztikai eredmények értékelésénél azonban nem téveszthető szem elől az a körülmény, hogy az 1940. évi adatok a tejszállításnak csak egy napjára vonatkoznak, míg 1933-ban egész esztendőre kiterjedt az adatgyüjtés. A szállítóközségeknek ugyan a vállalatokkal évi szerződésük van s így valószínű az ismertetett feladóhelyek állandósága, mégis, egy hosszú év előre nem látható jelenségei folytán (időjárás, közlekedési viszonyok) rövid időre átmenetileg bekapcsolódhatnak más szállítóhelyek is Budapest tejellátásába. Két év adatait összehasonlítva, legfeltűnőbb a jelenleg szereplő szállító *községeknek a 101—150 km-ig terjedő szállítási övbe való tömörülése és a 250 km-en túl elterülő beszerzősávok eltűnése.* Az utóbbiak oka a fővárosi vállalatok és az itt elhelyezkedő községek között 1933-ban még fennálló szállítási szerződések megszűnése.

A 10 km-es övezetek szerint csoportosított adatok a felhozatalt itt is a távolsággal növekvőnek mutatják azzal a különbséggel, hogy most *a tetőpontot az 1933. évi felhozatallal szemben nem a 60—70 km-es, hanem a felhozatalból 10·4%-ot szállító 101—110 km-es sáv jelzi.* A tetőpontnak ez a kitolódása és a felhozó községeknek a 101—150 km-es távolsági övben való tömörülése a *felvidéki szállítóhelyek bekapcsolódásának eredménye.* A szállítóközségek távolsági adatainak tárgyalásánál azonban nem téveszthető szem elől az a körülmény, hogy 1933-ban a tej forgalmát szigorú megkötések, rendszabályok korlátozták, míg az 1935. évi piacrendezés óta az ország bármely községe bekapcsolódhatik Budapest tejellátásába[2]). A *fővárostól való növekvő távolsággal együtt aprózódik el a szállítóközségek által forgalmazott napi tejmennyiség.* A budapesti piac körüli 50 km-es távolsági körzetben a községek átlagos

[1]) Piackutatási munkálatok, I. kötet, 44. oldal.

[2]) *Dr. Hunkár Béla:* Újabb tapasztalatok Budapest tejellátása terén.

felhozatala majdnem eléri az 1400 litert. Az 51—100 km-es távolsági övben már csak 1200, a legnagyobb mennyiséget szállító 101—150 km- es övben 1000, 150—200 km-es távolságban pedig csak 700 liter az egy község által felszállított átlagos napi tejmennyiség.

A 201—250 km-es távolsági övben egy-egy község ismét átlag napi 1600 liter tejet szállít Budapestre.

A közúton szállító községek távolsági övek szerinti csoportosítása a Piackutatási munkálatok I. kötetében közölt 1936. évi adatokkal szemben már nem mutat lényeges változást. Közúton tejet legnagyobbrészt a főváros körül elterülő 1—50 km-ig terjedő távolsági övből szállítanak, de jelentős tejmennyiség érkezik 51—100 km-ig terjedő közúti távolságokról is.

Távolsági öv (km)	Szállítóállomások száma %-ban		Felszállított napi tejmennyiség %-ban	
	1936.	1940.	1936.	1940.
— 50	60·7	64·6	69·0	59·3
51—100	25·3	32·9	30·3	40·3
101—150	7·0	2·5	0·5	0·4
151—200	4·3	—	0·1	—
201—250	2·7	—	0·1	—
251—300	—	—	—	—
Együtt	100·0	100·0	100·0	100·0

A két év szállítási adatai között lényeges eltérést jelent a felszállított napi tejmennyiségnek a két első távolsági öv között 69 és 30%-os, ill. 59 és 40%-os arányban való megoszlása.

2. A szállítás átlagos távolsága.

A tej könnyen romló természeténél fogva megköveteli, hogy a fejőistállótól a fogyasztóig terjedő utat a lehető legrövidebb idő alatt tegye meg. A főváros tejszállító állomásainak közepes távolsága[1]) ma vasúton 120·46 kilométer. A budapesti fogyasztást szolgáló tejmennyiség naponta 362.755 hektoliter-km-t[2]) tesz meg. Ennek alapján megállapitható a tejszállítás távolságának mérlegelt átlaga is[3]), mely szerint 1 liter tej a felvevő piacra naponta átlag 114 km távolságról érkezik. Mindkét szállítási távolság körülbelül 3—4 órás útnak felel meg. *Távolsági szempontból tehát a főváros tejellátása kielégítőnek mondható.*

Az egyes tejszállító vidékeknek vasúti távolsági adatait összefoglalva mutatja be a következő táblázat:

[1]) Közepes távolság: a feladóállomások Budapesttől való km-távolságának összege és a feladóállomások számának hányadosa.

[2]) Hektoliterkilométer = 1 hl tejnek 1 km távolságra megtett útja. A fenti számadat tehát az egyes feladóállomásokról érkezett tejmennyiség és az állomás távolságának a szorzata.

[3]) Az összes hektoliterkilométer és a tejmennyiség hányadosa.

Megnevezés	A szállítás közepes távolsága	Egy liter tej által naponkint megtett mérlegelt átlagos távolság	A legközelebbi és legtávolabbi szállítóközség	
	kilométer		neve	kilométer-távolsága Budapesttől
Budapestkörnyéki 30 km-es övezet	52·88	54·00	Maglód—Vereb	25— 88
Visszacsatolt Kisalföld	144·20	135·65	Muzsla—Uszor	93—209
Hont-Nógrádvidék	99·73	98·18	Nógrád—Ipolytarnóc	66—156
Jászság és Mátra vidéke	117·25	97·01	Hatvan—Tiszaszentimre	72—177
Duna-Tisza köze	90·94	86·74	Alsódabas—Bácsalmás	38—194
Mezőföld	118·00	112·31	Gárdony—Tolna-Mözs	50—162
Összefüggő szállítóterületeken kívül eső felhozatali helyek	169·84	189·51	Neszmély—Zalaszentgrót	81—241
Országos átlag	**120·46**	**113·98**		

A főváros körül elterülő 30 km-es övezetből szállított tejmennyiség érkezik a legrövidebb távolságokról (52·5—54 km) Budapestre[1]) az övezet legközelebbi feladóhelye Maglód (25 km), a legtávolabbi a fejérmegyei Vereb (88 km). A Duna-Tisza közének és Hont-Nógrád vidékének szállítóhelyei 86—100 km-re fekszenek a felvevő piac körül, míg a jászsági és a mátravidéki tejfeladóállomások közepes távolsága már meghaladja a 100 km-t. A Mezőföldről forgalmazott tej 112—118 km-es távolságokról érkezik Budapestre. A legtávolabbi összefüggő szállítóterület a visszacsatolt Kis-Alföld, ahonnan a tej naponkint már 136—144 km utat tesz meg. Az összefüggő felhozóterületeken kívüleső feladóhelyek szállítási távolsága pedig eléri a 170—190 km-t.

Az egyes gazdasági vidékek távolsági arányszámai az országos átlagtávolságtól nem mutatnak nagy eltérést. Az összefüggő felhozatali körzeten kívül elterülő szállítóövezet nagy átlagos távolsága pedig az idetartozó feladóállomások csekély száma (57) és a forgalmazott tej kis mennyisége (az összes vasúti felhozatal 14%-a) miatt lényeges befolyást az országos átlagtávolság kialakulására nem gyakorolt. Az összefüggő szállítóövezet közepes távolsága ugyanis Budapesttől szintén 109 km.

Az autón szállító községekből érkező tej átlag 51 kilométeres távolságról érkezik. A fővárosi vállalatok azonban csak 36 gyüjtőhelyről szállítanak gépkocsin (az összes felhozatal 14%-át) és így ennek további tárgyalására ez a tanulmány nem terjeszkedik ki.

[1]) A budapestkörnyéki 30 km-es övezet határát közélelmezési igazgatási szempontból fontos jogszabályok állapították meg. (Az őstermelők kocsiról való közvetlen árusítását engedélyező 120.236/1936—VIII. és 116.999/1937—VIII. sz. polgármesteri határozatok.) Az övezet határvonalának megállapítása a főváros határától számítva légvonalban történt, ellenben a tejfelhozatalban résztvevő községeknek a fővárostól való távolsága valóságos közúti és vasúti távolság. Ez az oka annak a látszólagos ellentmondásnak, hogy az övezetben 30 km-en túlmenő távolságok is találhatók.

3. A termelőhelynek a feladóállomástól vagy a tejgyüjtőhelytől való távolsága.

A vidéki tejszállításnak azonban van még egy mozzanata, ami lényegesen befolyásolhatja a tej értékesítését, ez pedig *a termelőhelytől a feladóállomásig vagy a tejgyüjtőtelepig való szállítás.*

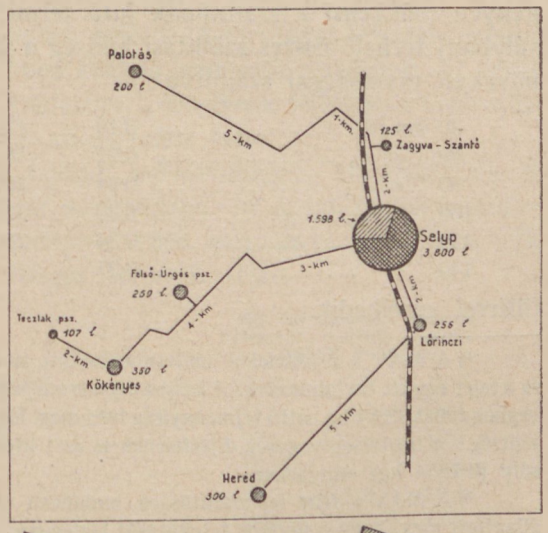
A fővárosnak 391 vasúton szállító községe 204 esetben szerepelt úgy mint feladóállomás is, 187 esetben azonban a feladóállomás nem volt azonos a termelőhellyel.[1]) Az ezekről a helyekről felhozott tejmennyiség (az összforgalom 27%-a) az alábbi távolságokról érkezett a vasúti állomásra:

A termelőhely távolsága a feladóhelytől, km	Termelőhelyek száma	Felhozott napi tejmennyiség liter	%	Egy községre eső liter
— 1	7	1.835	2·3	262·1
1·01— 5	63	30.987	38·9	491·8
5·01—10	68	24.721	31·1	363·5
10·01—15	34	13.126	16·5	386·1
15·01—20	14	8.460	10·6	604·3
20·01—	1	502	0·6	502·0
Együtt	**187**	**79.631**	**100·0**	**425·8**

A Budapestre felhozott egy napi összes tejmennyiségnek (384 ezer liternek) kereken 15%-a érkezik 1—10 km, további 6% pedig 10—20 km távolságról a feladóállomásra. Tekintve, hogy ezt a távolságot a tej rendszerint szekéren teszi meg és a gazdának a tejfeladás körüli tennivalók elintézése miatt jóval előbb el kell a vonat érkezése előtt indulnia, a szállításnak ez a mozzanata a tej minőségére elég káros befolyást gyakorolhat.

Az egyes feladóhelyek vonzásterületei különböző távolságokra terjednek ki. Az itt közölt ábra példaképen *Selyp* vasútállomásra szállító községek tejfelhozatalát és a feladási helytől való távolságát mutatja be. Az ábrázolt vonzásterület hatósugara átlag 5·2 km.

Selyp vasúti feladóállomás vonzásterülete.

Selyp községben termelt tejmennyiség. — A feltüntetett termelőhelyekről Selyp vasútállomásra beszállított tej.

[1]) 1939 novemberi adat.

4. A tej szállítási költségei.

A termelőhelynek a felvevő piactól való távolságával járó *szállítási költségek* — melyek a termelőt terhelik, — *gyakorolnak legerősebb hatást az értékesítés helyének kiválasztására.*

Alábbi táblázat vasúti szállítás esetén foglalja össze egy liter tej szállítási költségeit, mégpedig nettó tejmennyiségre átszámítva.[1])

Kilométer	A felszállítás költsége	A tejeskanna visszaszállítási díja	Összes fuvarköltség	Budapesti kövezetvám	Jegelési költség	Egy liter tejet terhelő összes költség nyáron	Egy liter tejet terhelő összes költség télen
			f i l l é r				
20	—·53	—·15	—·68	—·34	—·28	1·30	1·02
40	—·69	—·18	—·87	—·34	—·28	1·49	1·21
60	—·86	—·22	1·08	—·34	—·28	1·70	1·42
80	1·06	—·26	1·32	—·34	—·28	1·94	1·66
100	1·40	—·31	1·71	—·34	—·28	2·33	2·05
120	1·68	—·37	2·05	—·34	—·28	2·67	2·39
140	1·98	—·44	2·42	—·34	—·28	3·04	2·76
160	2·29	—·50	2·79	—·34	—·28	3·41	3·13
180	2·59	—·57	3·16	—·34	—·28	3·78	3·50
200	2·85	—·63	3·48	—·34	—·28	4·10	3·82
220	3·09	—·68	3·77	—·34	—·28	4·39	4·11
240	3·34	—·74	4·08	—·34	—·28	4·70	4·42

A szállítási költségtényezők közül legmagasabbak a fuvarköltségek.[2]) A felvevőpiactól való távolsággal a fuvarköltségek is emelkednek, ami jelentékenyen csökkenti a szállítónak jutó termelői tejárat. Egy liter tejet (nettósúlyban) terhelő összes szállítási költség a jegelési költségek nélkül[3]) 20 km-es növekvő távolsággal számítva:

40 km-re	0·19	160 km-re	0·37
60 «	0·21	180 «	0·37
80 «	0·24	200 «	0·32
100 «	0·39	220 «	0·29
120 «	0·34	240 «	0·31
140 «	0·37		

fillérrel emelkedik.

[1]) A MÁV a díjtételeket métermázsánkint állapítja meg, így a díjtételek a kannasúlyt és a tejet együtt tartalmazzák. *A kannasúly a bruttójelhozatal 21·36%-a*, 100 kg bruttó tejmennyiségnek tehát 78·64 kg nettó tejmennyiség felel meg. Egy liter tejet tehát valóban terhelő szállítási költség: a bruttó-súlyegység díjtételének és az 1 liter bruttótejmennyiségnek megfelelő nettósúly (0·7864 kg) hányadosa.

[2]) A MÁV a friss tej szállítására budapesti viszonylatban kedvezményes díjtételeket állapított meg, hogy a főváros tejellátását biztosítsa. A fenti fuvarköltségek így a tejnek gyorsáruként, edényekben történő szállításánál a m. kir. államvasutak 1932. évi július hó 1-től érvényes díjkedvezményeire vonatkoznak.

[3]) A jegelési költség tejliterenkint 0·28 fillér, a Tejtermelők Országos Szövetségének beszámoló jelentése az 1939. évi működéséről, 38. oldal.

Az egyes gazdasági vidékekről érkező fogyasztási tejet terhelő szállítási költségeket az átlagos kilométertávolság alapján a budapesti 19·5 filléres termelői tejár százalékában mutatja be a következő táblázat :

Megnevezés	Közepes szállítási távolság		Tejliterenkint megtett mérlegelt átlagos távolság		Termelők kezéhez kifizetett eszmei termelői tejár fill./liter, mérlegelt átlagos távolság alapján számítva[1])	A szállítási költség a budapesti legkisebb termelői tejár %-ában
	km	szállítási költsége fill./liter	km	szállítási költsége fill./liter		
Budapestkörnyéki 30 km-es övezet ...	52·55	1·31	54·00	1·31	18·19	6·7
Visszacsatolt Kis-Alföld	144·20	2·95	135·65	2·76	16·74	14·2
Hont-Nógrádvidék	99·73	1·76	98·18	1·76	17·74	9·0
Jászság és Mátravidék	117·25	2·39	97·01	1·76	17·74	9·0
Duna-Tiszaköze	90·94	1·76	86·74	1·66	17·84	8·5
Mezőföld	118·00	2·39	112·31	2·39	17·11	12·3
Összefüggő szállítóterületen kívül	169·84	3·32	189·51	3·66	15·84	18·8
Együtt	**120·46**	**2·57**	**113·98**	**2·39**	**17·11**	**12·3**

A termelő kezéhez kifizetett termelői tejár tehát a fővárostól való távolságnak függvényeként jelentkezik. A budapestkörnyéki 30 km-es övezetben és a Duna-Tiszaközén átlag 18·2—17·8 fillért fizettek a vállalatok az egyes termelőknek, a Hont-Nógrád vidéken, továbbá a Jászságban és Mátravidékén 17·7, a Mezőföldön 17·1, a visszacsatolt Kis-Alföldön pedig csak 16·7 fillért. A szállítási költségek tehát Budapesthez közel a termelői tejárnak csak 7—8%-át jelentik, a felvevőpiactól távolodva már 12·3—14·2%-ára emelkednek. A termelőnek fizetett tejár azonban csak abban az esetben fedi a táblázati értékeket, ha az egész tejmennyiség megfelelő minőségben érkezik. A törvényes követelményeknek meg nem felelő tej árából különben állandó levonások történnek. Az említett tejárak tehát eszmei számítás eredményei, amelynek feltétele a fővárosba érkezett tejnek minden tekintetben kifogástalan volta.

A fent kiszámított termelői tejárak valószínűségét alátámasztják a *piackutató osztály termelői árstatisztikai adatgyűjtései* is. A táblázatos bemutatásból kitűnik az egyes gazdasági vidékeken 1940. március havában kifizetett legmagasabb, legalacsonyabb és átlagos termelői tejár.

Gazdasági vidék	Egy liter teljestejért kifizetett termelői tejár (fillér)		
	legnagyobb	legkisebb	átlagos
Budapestkörnyéki 30 km-es övezet	20·7	17·0	18·8
Visszacsatolt Felvidék	17·9	14·7	16·2
Hont-Nógrádvidék	21·3	17·0	18·3
Jászság és Mátravidék	18·3	16·6	17·5
Duna-Tiszaköze	22·3	18·5	20·4
Mezőföld	18·8	16·5	17·6
Többi szállítóterület.....	19·5	16·7	17·9
Magyarország	19·8	16·7	18·1

[1]) A budapesti legkisebb termelői tejár, a mérlegelt átlagos távolság szállítási költségének levonásával.

A gazdasági vidékeken a Budapesttől való átlagos távolsággal számított szállítási költségek levonása után fennmaradó termelői tejár legközelebb áll a termelőknek átlag fizetett árakhoz. A gyüjtött tej nagy mennyisége és a fogyasztópiac közelsége folytán a rövid szállítási idővel járó csekély romlási veszteségek miatt legmagasabb tejárak az övezet dunajobbparti és a nagyobb fogyasztójú iparos lakosságú vidékein találhatók. A visszacsatolt Kis-Alföld egyes vidékein a termelők kezéhez fizetett tejárak nem mutatnak nagy ingadozást. A Duna-Tisza közének északi részén elterülő városok nagyobb fogyasztása miatt ezen a gazdasági vidéken a legmagasabbak az átlagos termelői tejárak, míg a Mezőföldön, a Jászság és a Mátra vidékén fizetett áraknál már erősen érezhető a felvevő piactól való nagyobb távolság hatása.

A vasúti szállítás mellett bizonyos távolságokból lényegesen kisebbek a teherautón való szállítás költségei. A tejszállításnál a közhasznú teherautóvállalatok leginkább használt kocsitípusának megállapítása az 1938. év forgalmi adatainak segítségével történt.

A gépjárművel való tejszállítás 71·4%-ban pótkocsival ellátott teherautókon történik. A leggyakrabban használt kocsitípus az 5+5 tonna raksúlyú kocsi, így érkezett 1938-ban Budapestre a MATEOSz által forgalmazott tej 32·5%-a. Számottevő tejmennyiségnél, az összes felhozatalnak 11%-ánál, használtak 4+3 tonna raksúlyú kocsikat, míg a tej 28·6%-át pótkocsi nélküli teherautókon szállították.

A szállítási költségek kiszámítása az év folyamán Budapestre érkező összes tejszállító autók száma (5915 db) és az autón felhozott összes tejmennyiség (30.836 tonna) alapján felvett átlagos 5 tonnás kocsitípus szerint történt. A legalacsonyabb kilométerenkinti díjtétele (egységára) 70 fillér.

A következő táblázat összefoglalva mutatja be a gépkocsin való szállítás költségeit:

Kilométer	Szállítási költségek: kétszeres km táv.	egységár	fuvardíj-összeg pengőben	Budapesti kövezetvám	5 ezer kg bruttósúlyú tejet terhelő összes költség	1 liter tejet terhelő szállítási költség[1]) fillér
10	20	—·70	14·00	6·20	20·20	0·51
20	40	—·70	28·00	6·20	34·20	0·87
30	60	—·70	42·00	6·20	48·20	1·23
40	80	—·70	56·00	6·20	62·20	1·58
50	100	—·70	70·00	6·20	76·20	1·94
60	120	—·70	84·00	6·20	90·20	2·29
70	140	—·70	98·00	6·20	104·20	2·65
80	160	—·70	112·00	6·20	118·20	3·01
90	180	—·70	126·00	6·20	132·20	3·36
100	200	—·70	140·00	6·20	146·20	3·72

Autószállítás esetén az egy liter tejet terhelő szállítási költségek 10 kmkint 0·36 és 0·35 fillérrel emelkednek. Vasúton és gépkocsin történő felhoza-

[1]) 5000 kg bruttósúlyú tejnek a kannasúly (1068 kg) levonása után 3932 kg nettó tejmennyiség felel meg.

talnál egy liter tej szállítási költségeinek összehasonlítása rávilágít a szállítóeszköz megválasztásának gazdaságosabb voltára. A fogyasztópiactól télen 29 km-es sugarú körzetből még érdemes a tejet inkább gépkocsin szállítani, mert azon túl már az autószállítás költségesebb a vasúton való szállításnál. Nyáron a teherautón való szállítási kör sugara azonban 10 km-rel még meghosszabbodik.[1]) Ha a termelőhely 10 km-es sugarú körben terül el a felvevőpiac körül, a gépkocsin való szállítás lényegesen olcsóbb a vasúti szállítás költségeinél, de még 19 km-re is 0·15 fillérrel magasabbak a vasúti díjtételek. Negyven km-es távolságokról érkező tejnél már kétségtelen a vasúti szállítás kifizetőbb volta.

Az előbbiek ismertették azokat a szállítási költségekkel egyenlő értékű tényezőket, melyek az autószállítást a vasúti szállításnál előnyösebbé, sőt sokszor szükségessé is teszik. Az autószállítás előnyösebb volta mellett szólt a vasúti állomásnak a termelőhelytől való nagy távolsága, a háztól-házig való szállítás és hogy a vidéki tejüzemeknek többnyire maguknak is vannak teherautói. Az autószállítás pedig egyenesen szükséges a nagyobb szállítási költségek ellenére is akkor, ha a vasúti menetrend nem egyeztethető össze a fejési idővel. Az értékesítés szempontjából a tej minősége, ha nem is fontosabb, de teljesen egyenrangú tényező a szállítási költségekkel. A szállítási költségek kalkulációja egyébként a vállalat költségszámításában itt is, mint a fentebb említetteknél a pénz és az idő szorzatának alakulásától függ. Az alacsonyabb szállítási költséggel járó hosszabb szállítási idő a tej romlásával járhat és a magasabb szállítási költségeknél sokkal érzékenyebb pénzbeli veszteséget okozhat. Így érthető a tejnek 40 km-nél nagyobb távolságokról is gépkocsin való szállítása.

5. A tejipari zóna belső határvonalának a budapesti felvevőpiactól való távolsága.

A piackutatásnak — ha történelmileg visszapillanthatna a tejfelhozó területek kialakulására — módjában állana azt is bemutatni, hogy a *fővárost szorosan körülfogó tejszállítóövezet hogyan tágult ki lassan az ország minden tejtermelő vidéke felé.*[2]) Ennek egyik oka, hogy Budapest fejlődésével mind kisebb lett a városkörüli termőterületek, elsősorban legelő- és rétterületek kiterjedése

[1]) 1 liter tejre télen 30 km-ről vasúton való szállítás esetén 1·15, nyáron a jegelési költségek miatt 1·43 fillér esik, autón történő szállításnál pedig 1·23 fillér.

[2]) A német közgazdasági irodalomban egyes vidékek tejellátását tárgyaló munkák: *Dr. A. Schürmann:* Die Milchversorgung des Ruhrkohlenbezirkes (Berichte über Landwirtschaft, 18 Sonderheft, Berlin 1929.) és Westdeutschland als Markt für Milch und Milcherzeugnisse (Berichte über Landwirtschaft, 81 Sonderheft, Berlin 1933).

Nagyobb európai városok tejellátására vonatkozó adatok találhatók a következőkben: Párizsra nézve *Kovács Éva:* Franciaország tejtermelése dióhéjban. (Tejgazdasági Szemle XII. évf. 1934. 14. sz.) Rómára és Milánóra nézve *Hajdu Hugó:* Fogyasztási tej Olaszországban. (Tejgazdasági Szemle 14. évf. 1934. 10. sz.) *Dr. Karl Brandt:* Der heutige Stand der Berliner Milchversorgung. (Arbeiten der Studiengesellschaft für die Milchversorgung Berlin m. b. H. Heft 2. 1933.)

és a magas földárak miatt rohamosan megkezdődött a közvetlen pénzthozó piaci áruk, főként a bolgárkertészeti termények térhódítása. Budapest mint felvevő piac, folyton bővülő körökben alakította ki egyes termelő- és szállítóövezeteit és a közélelmezési politika eszközeivel, így többek között a tarifális díjtételek megállapításával többé-kevésbbé hatályosan ki is jelölte ezen beszerző piacainak határait.

A teljes tejnek a szállításnál támasztott nagy igényei és a tejszállító területek nagy kiterjedése miatt még inkább *előtérbe lépett a gazdaságpolitika ezirányú beavatkozásának szükségessége.* Úgy a termelőknek, mint a fogyasztópiacnak ugyanis egyaránt fontos érdeke a szállított tej jó minősége és élvezhetősége. A termelőt terhelő szállítási költségek nagysága pedig az előbb említett szempontokkal együtt arra kényszeríti a termelőt, hogy a felvevőpiactól bizonyos távolságokra a tejet már ne fogyasztási, hanem ipari tejként, azaz már vajjá feldolgozva értékesítse.

Curt Kappstein : Frischmilchlieferung oder Milchverarbeitung[1]) című tanulmányaiban a berlini fogyasztópiacra számította ki azt a távolságot, ahonnan még gazdaságosabb a tejnek Berlinben fogyasztási tejként és nem vajjá feldolgozva való értékesítése. Egy liter friss tej eladási árát állítja szembe a vajként való értékesítés eladási árával. A friss tejáron, a vajáron, a lefejési költségeken, a tej zsírtartalmán, a tej és a vaj minőségén és a szállítási költségeken keresztül vizsgálja a tej vajjá való feldolgozásának gazdaságosabb voltát. A felsorolt tényezők közül az előállítási költségeknél kétségtelenül erősebb befolyást gyakorolnak a szállítási költségek. A friss tejszállítás előnye a szállítási költségek miatt a piactól való távolság növekedésével fokozatosan annyira csökken, hogy tejként való értékesítése már nem gazdaságos. Curt Kappstein *a piactól való távolságnak azt a pontját, ahol a vajgyártás már kifizetőbb a friss tejként való értékesítésnél,* »*Verbutterungspunkt*«-nak nevezi. A »Verbutterungspunkt«-nak Berlinből különböző távolságra való eltolódását a fenti költségtényezőkön keresztül mutatja be. A »Verbutterungspunkt« a német fővárosban a tej értékesítésénél akkoriban szerepet nem játszó, de a vajgyártásnál legfontosabb tényezőt: a zsírtartalom nagyságát figyelembevéve 3·5%-os zsírtartalmú tejnél 200, 3%-os tejnél 470, 2·5%-os zsírtartalom mellett pedig 600 km távolságra kerül Berlintől.[2])

A Verbutterungspunkt szószerinti fordítása vajasítási pont, ami tulajdonképen a tejipari zóna belső és a fogyasztási tejként való értékesítésnek külső egymással egybeeső határát jelenti. Ennek a határvonalnak Budapesttől való távolsága az alábbi tényezők alapján számítható ki annak feltételezésével, hogy az ország egész területén egyformák a tejszállítási és értékesítési lehetőségek.

[1]) Megjelent a Blätter für Landwirtschaftliche Marktforschung sorozatában Berlin, 1930 augusztus, 3. füzet.

[2]) Curt Kappstein megállapításai nem a mai, hanem az 1930. évi berlini tejértékesítési viszonyokra vonatkoznak.

1. A főváros területén 1939. naptári évben forgalombahozatal céljából megvásárolt tej legkisebb termelői ára 17·5 fillér.

2. Feldolgozás, valamint a székesfőváros területén kívül forgalombahozatal céljából megvásárolt és legalább 3·6% zsírtartalmú tej legkisebb termelői ára literenkint 13 fillér (mindkét tejár a 119.678/1939. F. M. sz. rendelet alapján).

3. Az ország egyes vidékein, ahol a községek elsősorban feldolgozásra értékesítenek, valóságban fizetett átlagos termelői tejárak.

4. A vidéki legfontosabb üzemek Budapesttől számított szállítási költségei.

5. A tej literenkint megtett mérlegelt átlagos távolságára (114 km) és az egyes gazdasági vidékek átlagos távolságára számított szállítási költségek alapján.

A vajasítási pont így egy liter fogyasztási tejet terhelő szállítási költségnek és legalább 3·6% zsírtartalmú tej legkisebb termelői árának 13 fillérnek egyszerű összehasonlítása esetén *240 km-re kerül Budapesttől.* Egy liter tej szállítási költsége 241 km-ről már 4·56 fillér, a termelő kezéhez kifizetett átlagos termelői tejár 12·94 fillér, tehát már nem éri el a legalacsonyabb ipari termelői tejárat.

Az ipari tejért az ország egyes vidékein azonban nem kapnak egyforma termelői tejárat a termelők. Az ipari tejért fizetett termelői ár függ az ott gyüjtött fogyasztási tej mennyiségétől, a telephelyre való szállítás költségeitől és a zsírtartalomtól. Az alföldi 10·5 filléres és a dunántúli átlagosan 13 filléres árakból országosan 12·34 filléres községi tejár alakult ki az 1939. évben.[1])

A *vajasítási pont* ebben az esetben *290 km-re kerül Budapesttől*, mert 1 liter tejet terhelő szállítási költség 290 km-es távolságból 5·14 fillér, ami a 12·34 filléres ipari tejárral együtt a fogyasztási tejnek 17·5 fillérben megállapított átvételi árát adja.

Az egyes gazdasági vidékeken a legfontosabb tejfeldolgozó üzemek körül elhelyezkedő tejtermelőkörzetben sem fizettek mindenütt egyforma magas ipari termelői tejárakat.

A legmagasabb átlagos községi ipari tejár (13·5 fillér) 1939-ben Baranya és Tolna vármegyékben volt található.[1]) A tejipari körzet belső határvonalának kiszámításánál, az előbbi adattal számolva, a *vajasítási pont 210 km távolságra van Budapest körül.* A baranya- és tolnamegyei községek a felhozatali adatok szerint nem szerepelnek a főváros számottevő fogyasztási-tejszállítói között.

A Dunántúlon az ipari tejért legalacsonyabb árakat (12·4—11·5 fillért) Sopron, Vas, Veszprém és Zala vármegyékben kapott a termelő. Ennek egyik oka a gyüjtőközpontoktól való nagyobb távolságok miatt felmerülő szállítási költségek emelkedésében kereshető és ezért az említett vármegyék községei inkább a vaj- és sajtfeldolgozó-telephelyekre szállítanak. *Az ipari tejként való értékesítésnek azonban valószínűleg van itt, a tarifális kérdések mellett, még történeti*

[1]) A Tejtermelők Országos Szövetségének jelentése az 1939. termelői évről. 51. oldal.

mozzanata is. Ugyanis a Dunántúl nyugati részén alakultak ki földrajzi helyzetüknél fogva Magyarországon a legfejlettebb tejgazdaságok és keletkeztek az első tejfeldolgozó tejüzemek is. A nyugatdunántúli termelők tejtermelésüket így már régtől fogva vajjá és sajttá feldolgozva értékesítik és nem is jön náluk számításba a főváros piacaira való szállítás lehetősége.

A hatóságilag megállapított fogyasztási és ipari tejárak, valamint a szállítási költségek összehasonlításával *a fogyasztási tejszállító övezetnek statisztikailag 240 km-ben történt felvételét* mindenben alátámasztják a mindennapi élet szürke hétköznapjainak tejforgalmi adatai. A főváros napi állandó beszerzőpiacainak távolsági köre valóban nem haladja túl a 250 km-t, az egyes tejszállító gazdasági vidékeknek a fővárostól való közepes távolsága a legkülső övezetből 170 km és 1 liter tej legnagyobb mérlegelt átlagos szállítási távolsága is csak 190 km. A nyári hónapokban ugyan a vajasítási pont a jegelési költségek miatt 20, illetve 50 km-rel közelebb került a fővároshoz, de a szállítási költségtöbblet a rövid nyári idény miatt a tejszállításoknak csak kisebb százalékát érinti.

E számítások eredménye a jelenlegi helyzetet tünteti fel, de nem jelenti azt, hogy nem kívánatosabb a főváros tejellátásának közelebbfekvő távolsági övekből való biztosítása.

Az egyes gazdasági vidékeknek a fővárossal a tejszállítás terén kiépült mindennapi kapcsolatai nemzetgazdasági szempontból is nagy fontosságot jelentenek. A budapesti piackutatás teljesen átérti a fővárosban történő tejértékesítés nagy nemzetgazdasági jelentőségét és ezért tudja, hogy a jelen tanulmányban kutatásainak csak legszerényebb eredményeit nyujtotta. A fentiek a fővárosnak csak a tejszállító területeit mutatták be egy-két értékesítési tényező megvilágításával, korántsem terjedtek ki azonban a tejkérdés többi fontos részeire (árképződés, árkülönbözetek, tejtermelés gazdaságossága stb.). A piackutatás azonban eddigi munkálatai során kialakult módszereivel meg tudja világítani különböző élelmicikkeknél az említett kérdéseket és a jövőben a tejértékesítés köréből behatóbb tanulmányokkal kíván a nyilvánosság elé lépni.

5. Élelmezési tömegcikkek szállítóterületei.

Az értékesebb idénycikkek szállítóterületeiről eddig közölt ismertető tanulmányokhoz[1]) természetszerűen csatlakoznia kell a főváros közélelmezésében oly fontos szerepet játszó tömegcikkek szállítóterületeiről szóló ismertetésnek is.

Tömegcikkeknek vehetők a zöldség- és főzelékfélék közül azok az áruk, melyek majdnem egész évben a piacon találhatók és az idénycikkeknél aránylag sokkal olcsóbbak.

[1]) Egyes zöldség- és zöldfőzelékfélék legfontosabb szállítóterületei. Piackutatási munkálatok III. kötet, 23. oldal — Egyes gyümölcsfajták szállítóterületei. Piackutatási munkálatok III. kötet, 32. oldal — Magyarország borvidékeinek étkezési szőlőfelhozatala Budapestre. (L. jelen kötet 57. oldal. E mellett l. a budapestkörnyéki övezet kartogrammjait a Piackutatási munkálatok II. kötetében, a 10—17. oldalon.

Amíg az idénycikkek szállítóterületei nagyobbrészt a főváros közelében terülnek el, addig az élelmezési tömegcikkek már az ország távolabbi vidékeiről is jelentékeny mennyiségben érkeznek Budapestre. Emellett azonban a fővároshoz való közelségénél fogva a pestkörnyéki kertgazdasági övezet szerepe a burgonya, vörös- és fokhagyma kivételével itt is előtérben áll.

Az idénycikkek és az élelmezési tömegcikkek fontosabb szállítóterületei évről-évre nem változnak. Egy új termelő- vagy fogyasztótájnak az ország gazdasági vidékei közé való ismételt bekapcsolódása azonban lényeges hatást gyakorolhat úgy a budapesti kínálatra, mint az egyes szállítóvidékeknek a felhozatalban való részesedésére is.

Az alábbiakban a gyökérzöldségek, fejeskáposzta, burgonya, a vörös- és fokhagyma s az olcsóságánál fogva ideszámítható főzőtök szállítóterületeiről lesz szó, különös tekintettel a visszacsatolt Felvidék szerepére Budapest élelmiszerellátásában.

A Nagyvásártelepre, csarnokokba és piacokra felhozott *gyökérzöldség* tekintélyes része — mint az 1. számú térképen látható[1]) — a főváros külterületéről kerül forgalomba. A »Budapest önellátása« című tanulmány adatai szerint[2]) a helyi termelésű petrezselyem és sárgarépa igen jelentékeny részét látja el a fogyasztásnak. Ez az arány 1938-ban a petrezselyemnél 21·3%-ot, a sárgarépánál pedig 18·5%-ot ért el.

A budapestkörnyéki 30 km-es övezet homokos, laza összetételű földjei a gyökérzöldségnek elsőrendű talajul szolgálnak és az itt elterülő községek sárgarépából 1938-ban az összes felhozatal (64.991 métermázsa) 52·7%-át, petrezselyemből pedig az összes felhozatal (78.923 métermázsa) 31·4%-át szolgáltatták.

Az ország távolabbi gyökérzöldségtermelő területeiről az áru, épen a távolság miatt, már gyüjtőközpontokról kerül Budapestre. Ezek a gyüjtőközpontok a főváros körül háromszögalakban terülnek el, amelynek csúcspontjai: Makó, Eger és Öttevény. A csanádi gyökérzöldségközpont 26, az öttevényi és az egri 6—6 ezer métermázsával részesedett a budapesti felhozatalból a fentemlített évben.

Összevetve az 1938. és az 1939. évek gyökérzöldség felhozatali adatait, lényeges eltérés nem mutatkozik. A szállítóterületek jobbára ugyanazok maradtak, kivéve Eszterházát és Tatatóvárost, melyek az 1939. év felhozatalában nem vettek részt. Ellenben említésreméltó mennyiséggel, közel 4 ezer métermázsás szállítmánnyal kapcsolódott be a Felvidék[3]). A Csallóköz homokos talaja igen kedvező a zöldségtermelésre és a hazatért Felvidékkel a híres csallóközi zöldség ismét megjelent a budapesti piacokon. A legfontosabb szállítóterületek 1939. évi felhozatalát a következő tábla mutatja be.

[1]) A térképek még Kelet-Magyarország és Észak-Erdély visszacsatolása előtt készültek.

[2]) Piackutatási munkálatok III. kötet, 9. oldal.

[3]) A visszacsatolt Felvidék mezőgazdasága és a budapesti piac. Piackutatási munkálatok III. kötet, 39. oldal.)

Legfontosabb szállítóterületek	Sárgarépa	Felhozatal 1939-ben Petrezselyem	Együtt	%
		métermázsa		
1. Budapest	12.964	12.979	25.943	20·9
2. Budapestkörnyéki 30 km-es övezet	24.777	24.473	49.250	39·7
3. Eger vidéke	6.640	2.258	8.898	7·2
4. Öttevény vidéke	2.002	8.704	10.706	8·6
5. Makó és vidéke	1.148	20.101	21.249	17·1
6. Felvidék	2.260	1.671	3.931	3·2
7. Egyéb szállítóhelyek	2.974	1.097	4.071	3·3
Összesen	**52.765**	**71.283**	**124.048**	**100·0**

Az 1939. évi gyökérzöldségfelhozatalnak $^1/_5$ része az előző évhez hasonlóan, a főváros külterületéről került forgalomba.

A Budapestkörnyéki 30 km-es övezet községei a táblázat szerint sárgarépából (24.777 métermázsa) az összes felhozatal 47·0%-át, petrezselyemből pedig (24.473 métermázsa) az összes felhozatal 34·3%-át szolgáltatják. Budapestkörnyék tehát, mint az előző esztendőkben, úgy 1939. évben is legnagyobb mennyiséggel járult hozzá a főváros gyökérzöldségszükségletének fedezéséhez. A jelentősebb szállítóterületek közül Makó és vidéke a budapesti piacra került összes gyökérzöldség mennyiségének mindkét évben 17·1%-át forgalmazta, az öttevényi zöldségszállítmányok azonban utóbb majdnem kétszeresükre emelkedtek. A következő legfontosabb szállítóközségek forgalmazták 1939. évben az összes felhozatalnak majd 80%-át.

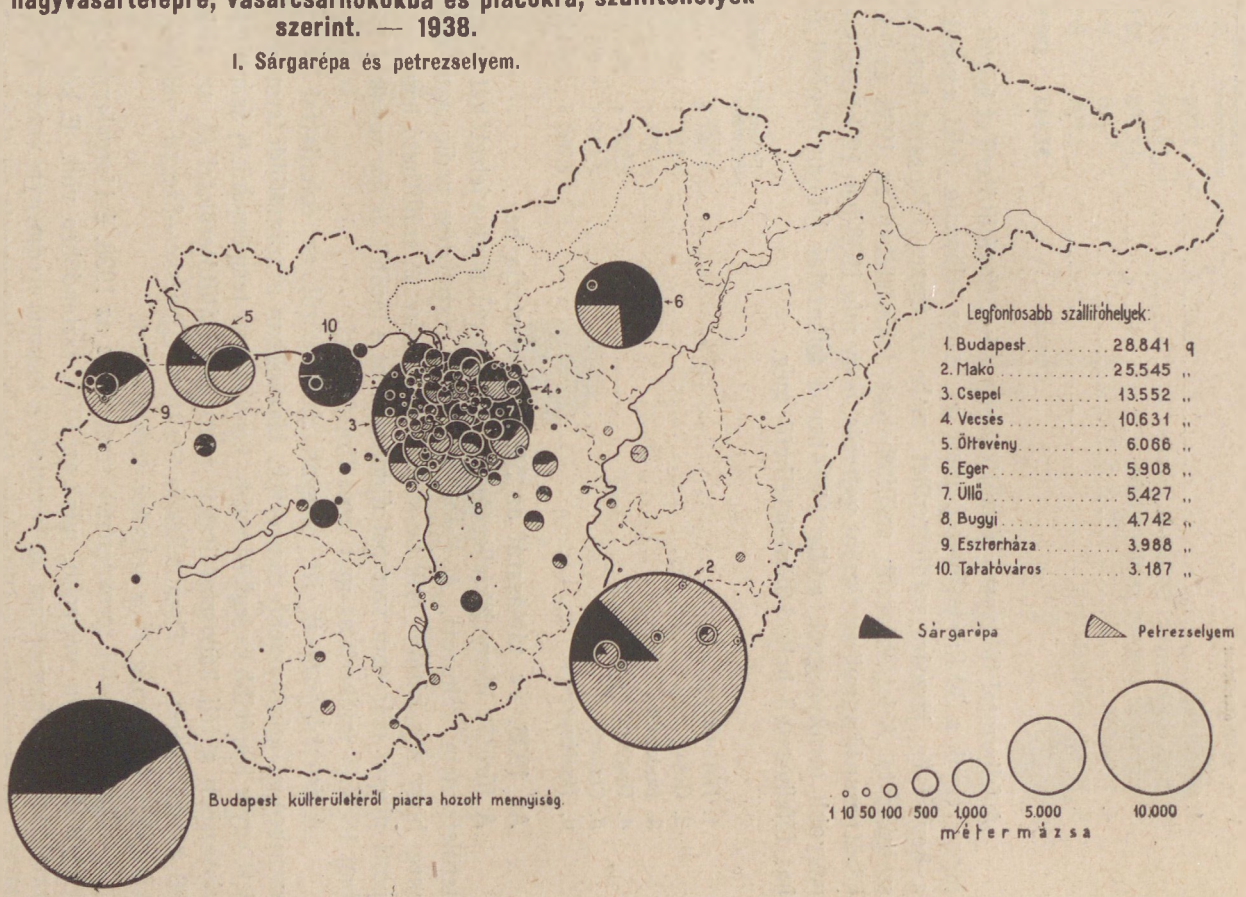
1. Budapest	25.943 q	20·9%
2. Makó	21.249 «	17·1%
3. Vecsés	13.416 «	10·8%
4. Öttevény	10.108 «	8·1%
5. Eger	8.636 «	7·0%
6. Csepel	4.616 «	3·7%
7. Üllő	4.200 «	3·4%
8. Tököl	3.967 «	3·2%
9. Vágfarkasd	3.313 «	2·7%
10. Bugyi	2.805 «	2·3%

A *főzőtök* (2. sz. térkép) 1938. évi főszállítóterülete a 30 km-es övezet határvonalán belül fekszik. Felhozatalának 6·7%-a Budapest külterületéről kerül piacra. Az övezet szerepe a főváros ellátásában a főzőtöknél épúgy, mint a gyökérzöldségeknél kimagasló jelentőségű, mert a 40.697 métermázsát kitevő felhozatalnak több mint a fele (59·6%) környéki eredetű. Ez a jelenség az áru idénycikkjellegével függ össze.

A kertgazdasági övezethez szorosan csatlakozik északkelet felől a Heves megyei szállítóterület 1938-ban közel 11·5 ezer métermázsás felhozatallal, mely a főváros összes szükségletének 28·2%-át teszi ki. Említésreméltó szállítóhelyek: Hort—Csány, Hatvan, és a Jászság feladóállomása: Jászfényszaru. A főzőtök hevesi szállítóterülete a dinnyetermelő területtel azonos, mert talaj- és éghajlati igényei többé-kevésbbé ugyanazok.

Fontosabb élelmezési tömegcikkek felhozatala az Élelmiszer-nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra, szállítóhelyek szerint. — 1938.

I. Sárgarépa és petrezselyem.

Az 1939. év 37.422 métermázsás főzőtökfelhozatalában a visszacsatolt Felvidék az alábbi táblázat szerint csak 150 métermázsával vett részt.

Szállítóterületek	Felhozatal métermázsa	1939-ben %
1. Budapest	2.705	7·2
2. Budapestkörnyéki 30 km-es övezet	19.070	51·0
3. Hevesi és jászsági szállítóterület	12.298	32·9
4. Felvidék	150	0·4
5. Egyéb szállítóhelyek	3.199	8·5
Összesen	**37.422**	**100·0**

A felhozatal túlnyomó része 1939-ben is két főszállítóterü'et között oszlott meg: egyik a 30 km-es övezet, mely az összes felhozata felét, a másik pedig a hevesi és jászsági szállítóterület, mely az összes felhozatal harmadrészét szolgáltatta. A legfontosabb szállítóhelyek tekintetében az 1938 és 39. évek között csupán annyiban történt változás, hogy míg 1938-ban 10 község szerepelt nagyobb mennyiséggel, addig 1939-ben a felhozatal jobban tömörül és csak hat főfelhozatali hely különböztethető meg.

	Felhozatal métermázsa	1939-ben %
1. Hort-Csány	9.022 q	24·1%
2. Ócsa	5.161 «	13·8%
3. Budapest	2.705 «	7·2%
4. Bugyi	2.521 «	6·7%
5. Cinkota	2.434 «	6·5%
6. Jászfényszaru	2.266 «	6·1%

Az 1938. év táblázatát az 51. oldal mutatja be.

A főzőtök idénycikkjellegével magyarázható, hogy a jelzett két év szállítóterülete nem változott. A Felvidék csekély részesedése pedig azzal okolható meg, hogy ott később érik be a termés és mire az szállítható lenne, a budapesti piacon már nem szerepel újdonságként a főzőtök és így annak a fővárosban történő értékesítése már nem fizetődik ki.

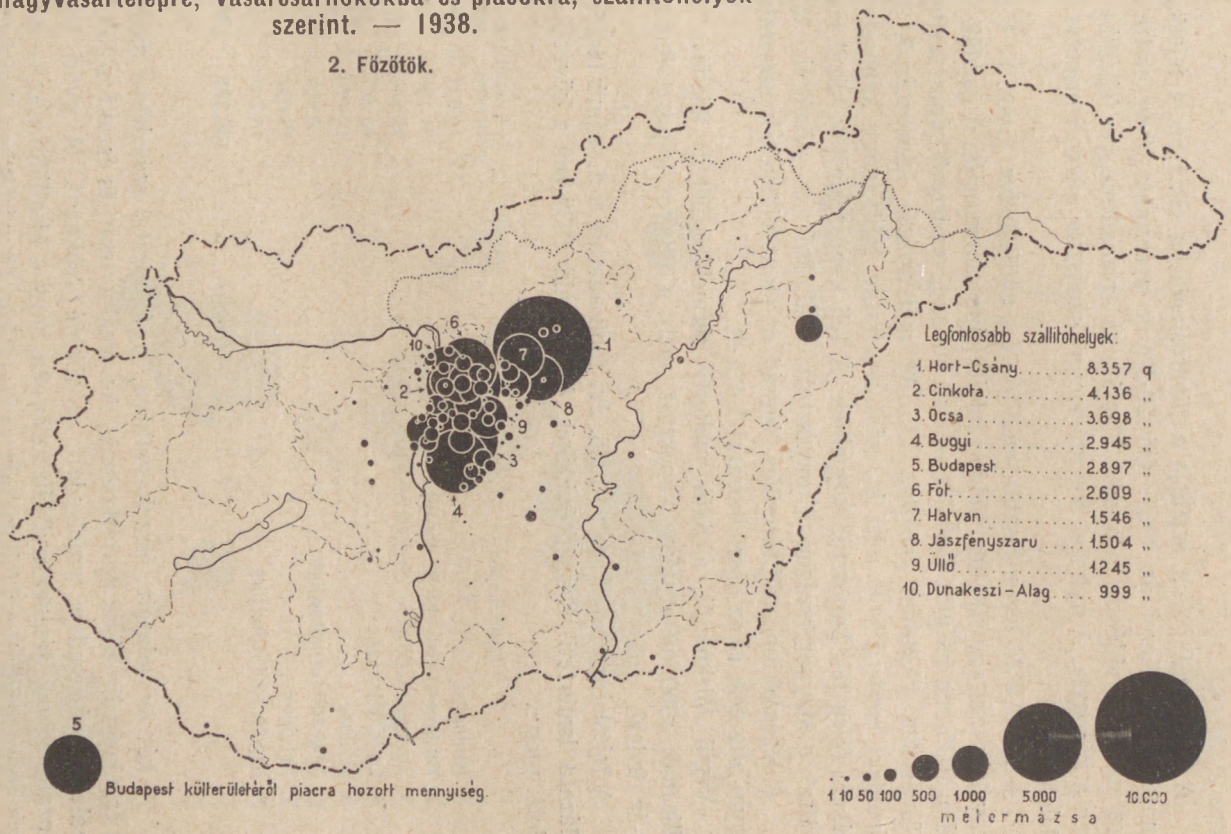
A *fejeskáposzta* az itt tárgyalt áruk közül az éghajlattal és talajjal szemben a legigényesebb tömegcikk. Hazánkban a szántóföldi termesztés mellett egyik legrégibb és legfontosabb konyhakerti terményünk.[1]) Szántóföldéken elsősorban a téli káposztafajtákat termelik. Szállítóterületei (3. sz. térkép) a 30 km-es övezet, a Tiszamellékén Szentes—Újkécske—Szeged vidéke, Győr környéke, a Nyírség és a nógrádi termőterület.

Budapest helyi termelésének részesedése az 1938. évi forgalomban 11·3%, vagyis lényegesen nagyobb, mint az 1937. esztendőben volt. E két év felhozatalának összehasonlítása az övezetnél is hasonló eredményre vezet. Az 1938. év 46.357 métermázsányi szállítmánya több mint kétszeresét éri el a megelőző év forgalmának. Ezzel a mennyiséggel az övezet a főváros ellátásának majdnem $^1/_3$-át magának biztosította. Jelentékeny mennyiséggel részesedik még a fel-

[1]) *Fodor Ferenc:* Magyarország gazdasági földrajza, Budapest 1924.

Fontosabb élelmezési tömegcikkek felhozatala az Élelmiszer-nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra, szállitóhelyek szerint. — 1938.

2. Főzőtök.

hozatalban a vizsgálat tárgyává tett 1938. évben a tiszamenti szállítóterület. A főváros káposztaszükségletének 21%-át ez a vidék látja el. Szentes közel 14 ezer, Újkécske 9·6 ezer, Szeged 4 ezer métermázsa káposztát szállít Budapestre.

A Nyírség 9·7%-át szállítja a fővárosi piacon elhelyezett fejeskáposztamennyiségnek. Ezzel az 1937. évi 20·3%-os aránynak jóval alatta marad. Most már a Felvidékre, mégpedig Kassára és az abaújmegyei falvakba is eljut innen a káposzta. A nyírségi áru »demecseri káposzta« néven ismeretes a kereskedelemben.

A Kis-Alföld legfontosabb szállító- és gyüjtőhelye Győr.[1]) Közvetlen környékén mintegy 500 kat. holdon folyik káposztatermelés. A gazdák támogatására 1935-ben felépült Győrött az első hollandi rendszerű káposztaeltartóház. A fővárosba 1938-ban érkezett 145.199 métermázsa káposztának 13·1%-a győrvidéki eredetű volt. Itt is, mint az ország többi nagy káposztatermelő vidékein főleg téli káposztát termelnek. A téli káposztafajták közül legjobban beváltak a Magyarországon kitenyésztett »Balinkai« és »Csurgói« tájfajták.

A legészakibb szállítóterület Nógrád és Hont vidékének káposztaszállítmányai alig érik el az összfelhozatal 1·4%-át.

Végül Miskolcról, a Sajó melletti termelőterületek feladási helyéről szállítanak 2960 métermázsa káposztát, mely a főváros káposztaforgalmának 2%-át fedezi.

A fejeskáposztafelhozatal 1938. évi főbb adatait a 3. számú térkép számtáblázata ismerteti. E szállítóvidékek felhozatala 1939-ben a következőképen oszlott meg:

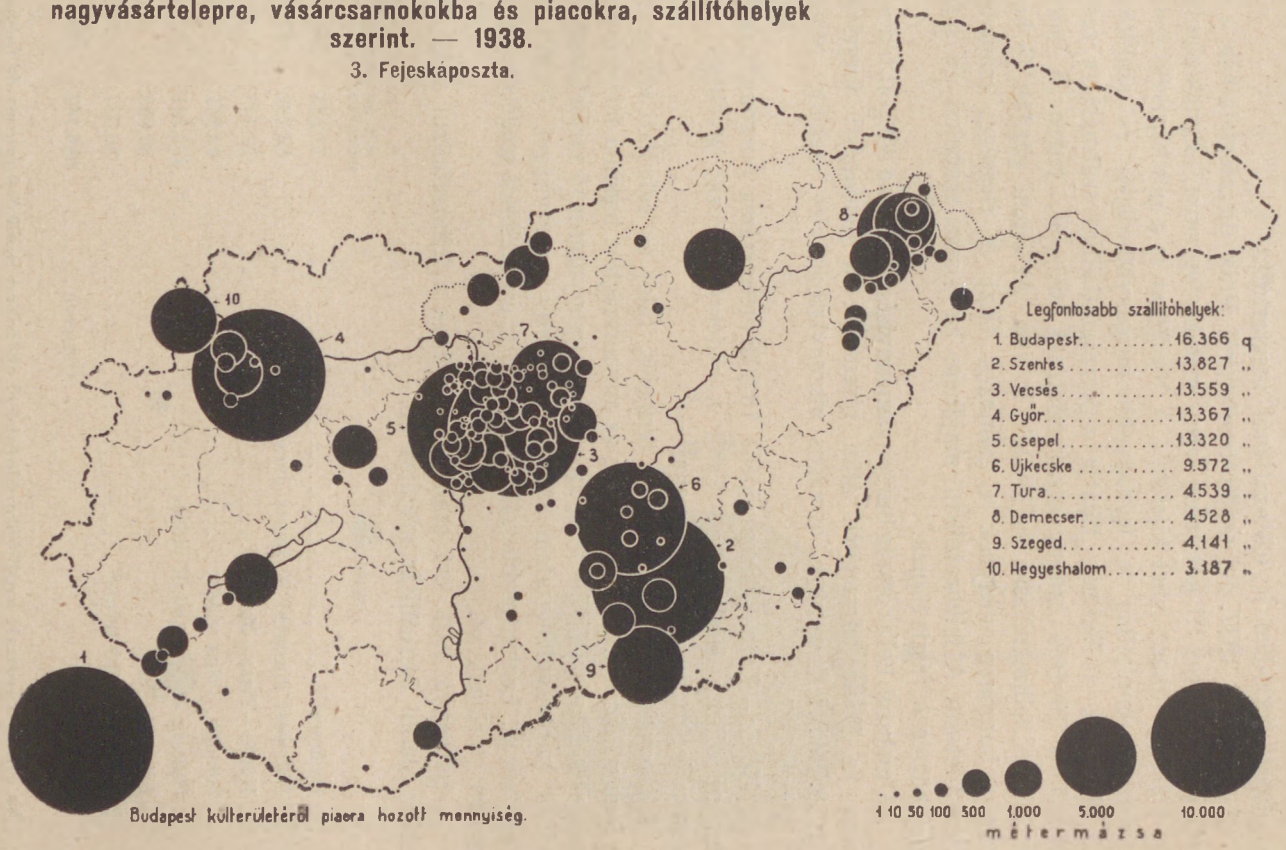
Szállítóterület	Felhozatal métermázsa	1939-ben százalék
1. Budapest	10.937	8·0
2. Budapestkörnyéki 30 km-es övezet	31.156	22·9
3. Szentes, Újkécske, Szeged vidéke	20.340	14·9
4. Győr környéke	23.837	17·5
5. Nyírség	10.779	7·9
6. Nógrádi termőterület	4.908	3·6
7. Felvidék	17.632	12·9
8. Egyéb szállítóterület	16.786	12·3
Összesen	**136.375**	**100·0**

A két év adatait összehasonlítva, a felhozatal százalékos megoszlásában érdekes változások mutatkoznak. Az északnyugati és északi szállítóterület százalékos részesedése emelkedett, a többié csökkent. A győri káposztafelhozatal növekedésének nyilván az az oka, hogy a kisalföldi rész — amelynek magának is számottevő felhozatala van — fokozott mértékben Győrben tárolja káposztáját. Győr ezzel az 1939-es felhozatalban az élre került. A nógrádi terület szállítmányát az Ipolyvölgyi Dejtár község megnövekedett felhozatala

[1]) L. »A győrvidéki káposztatermelésről« Magyar gyümölcs, 1937. 11. szám, 328. oldal.

Fontosabb élelmezési tömegcikkek felhozatala az Élelmiszer-nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra, szállítóhelyek szerint. — 1938.

3. Fejeskáposzta.

emelte fel. Érdekes még Miskolc felhozatala, amely 1938-ban a visszakerült Északalföldi szegély káposztatermelésével hirtelen növelte szállítását s ezt a mennyiséget 1939-ben is változatlanul megtartotta.

A *burgonya* 1937. évi szállítóterületeiről járási összefoglalásban a Piackutatási munkálatok III. kötetében jelent meg kartogramm.[1]) Ennek alapján két nagy szállítóterületet lehet kijelölni: A Nyírséget és a pestkörnyéki övezetet. Országos viszonylatban is legnagyobb burgonyatermelő- és szállítóvidék, mint ismeretes, a Nyírség. Ellátja a hozzácsatlakozó szatmári és zempléni területtel a főváros burgonyaszükségletének 66%-át, fedezi a környező gyárak ipari felhasználását és kivitele is van. Az itteni gazdák fő bevételi forrása a burgonya, melynek a homokos talaj és elégséges csapadék bő termést biztosít. A felhozatalban majdnem az összes szabolcsi és szatmári termelőközségek résztvesznek.

A Dunántúl, hol az ország burgonyamennyiségének átlag 46%-át termesztik, Somogy és Tolna vármegyék által részesedik a budapesti forgalomban. Az 1938. évi felhozataluk országos viszonylatban elég csekély, mindössze 6·3, illetve 2·8%.

A Kőrös—Tisza—Maros vidéke 18.605 métermázsa burgonyát szállított ebben az időben Budapestre. Erről a vidékről érkezik egyébként az újburgonya legkorábban a fővárosba.

A burgonya szállítóterületei a termelés, talaj és éghajlati igényei miatt nem igen változnak. A Felvidéknek az anyaországhoz hasonló felépítésű részei természetes kiegészítőivé váltak az ország burgonyatermelő területeinek. Így a Felvidék burgonyafelhozatala 1939-ben jelentős mennyiséget, 36.955 métermázsát tett ki. Legfontosabb szállítóközségei az északalföldi szegélyen és a Vág-völgyében terülnek el.

A burgonya 1939. évi szállítóterületeinek a felhozatalban való részesedését az alábbi összeállítás mutatja be.

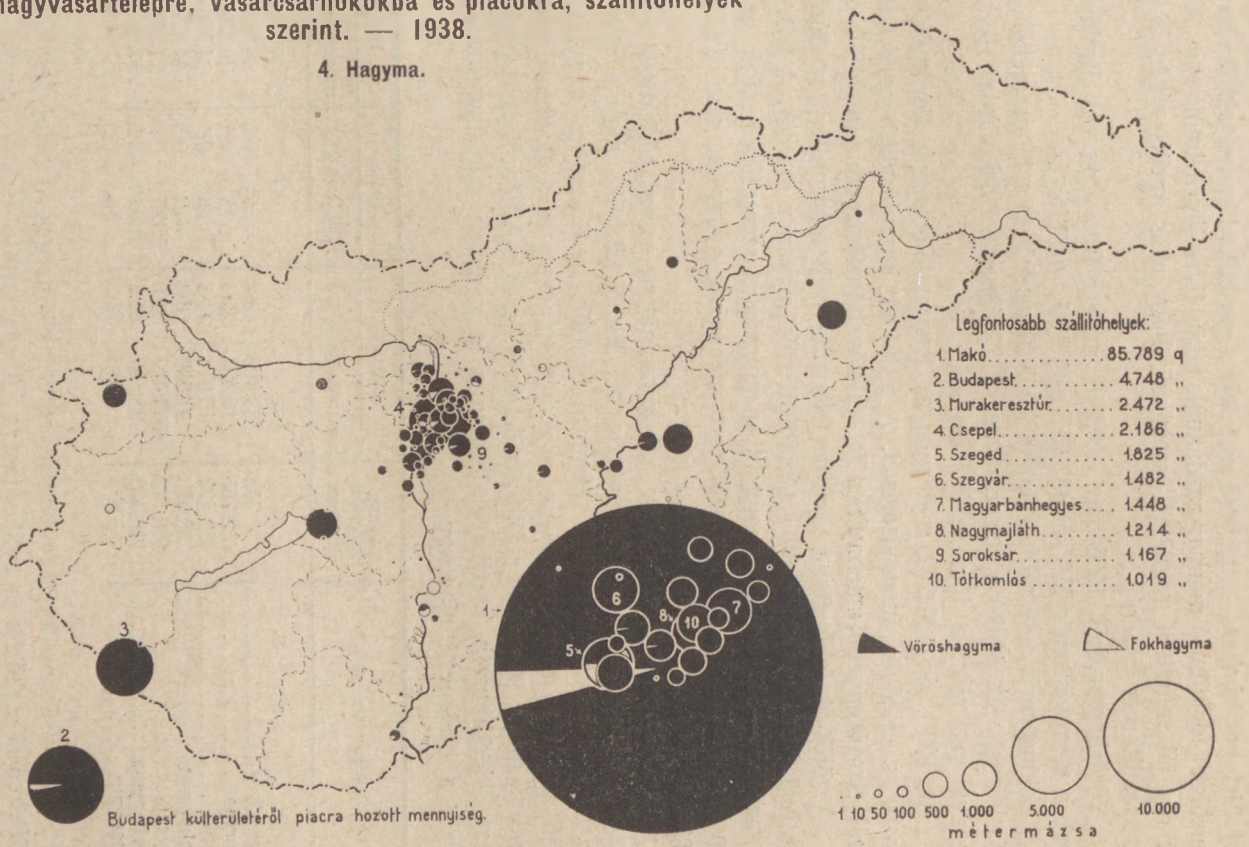
Szállítóterület	1939. évi felhozatal métermázsa	%
1. Budapest	12.533	1·9
2. Budapest környéki 30 km-es övezet	82.232	12·3
3. Körös—Tisza—Maros	22.443	3·4
4. Somogy, Tolna vidéke	49.901	7·5
5. Nyírség és Sárospatak vidéke	423.741	63·6
6. Felvidék	36.955	5·5
7. Egyéb szállító terület	38.337	5·8
Összesen	**666.142**	**100·0**

Az eddig tárgyalt szállítóterületekkel szemben a *vöröshagyma és fokhagyma* felhozatali területe az országban egyetlen vidéken összpontosul, mégpedig Makón és környékén (4. sz. térkép), ami részben történeti, részben talajtani

[1]) »A budapesti burgonyafelhozatal származási hely szerint«. 30. oldal.

Fontosabb élelmezési tömegcikkek felhozatala az Élelmiszer-nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra, szállítóhelyek szerint. — 1938.

4. Hagyma.

és éghajlati okokra vezethető vissza. Nemcsak a fővárosba kerül innen elegendő áru, hanem Európa számos piacára is. Ezen a vidéken — a mezőhegyesi állami mintabirtokot kivéve — kisbirtokon folyik a gazdálkodás, melyekből a hagymatermeléssel foglalkozó magyar gazdáknak tekintélyes jövedelmük van. A hagymát oly jól tudják a romlástól megóvni, hogy még április végén is kitűnő árut szállítanak piacra.

Vöröshagymából 1938-ban 110.219 métermázsa érkezett Budapestre; ennek a mennyiségnek 75%-át (82.617 q-t) Makó szállította.

Fokhagymát a főszállító Makón kívül Szegedről és a Duna mellől Ordasról is hoznak fel. Makó a jelzett évben 3172, Szeged 1096, Ordas 163 métermázsával vett részt a főváros ellátásában.

Az 1939. év 112.262 métermázsás hagymafelhozatala körülbelül megegyezik az előző év mennyiségével. A Felvidék hozzájárulása csak fokhagymánál jelentékenyebb, amennyiben 7%-kal növelte az összes budapesti felhozatalt.

A vörös- és fokhagyma együttes felhozatalát összehasonlítva az előző évek adataival, természetes, hogy a főszállítóterület ugyanaz maradt. A felhozatalban az 1937—38. évben legnagyobb mennyiséggel szereplő községek azonban megváltoztak és 1939-ben a szállított mennyiség nagyrésze nem tíz, hanem csupán öt község között oszlott meg.

Az élelmezési tömegcikkek felhozatalánál az egyes *közlekedési eszközök* szerepét a túloldali táblázat mutatja be. Ebből kitűnik, hogy a pestvidéki övezetből és Heves megyéből származó főzőtök, az övezetben nagy szerepet játszó sárgarépa és petrezselyem, a vecsési káposzta és a soroksári burgonya közúton, míg a távolabbi szállítóterületekről, a Kis-Alföldről és a Nyírségből érkező fejeskáposzta, a nyírségi burgonya és a makói vöröshagyma vasúton érkezik a budapesti piacokon.

Megnevezés	Összes felhozatal 1939-ben	Vasúton		Hajón		Közúton	
		métermázsa	%	métermázsa	%	métermázsa	%
Petrezselyem	71.283	32.606	45·8	25	0·0	38.652	54·2
Sárgarépa	52.765	13.424	25·4	18	0·1	39.323	74·5
Főzőtök	37.422	13.018	34·8	28	0·1	24.376	65·1
Fejeskáposzta	136.375	91.080	66·8	416	0·3	44.879	32·9
Burgonya	666.142	583.429	87·6	5.125	0·8	77.588	11·6
Vöröshagyma	106.426	93.585	87·9	341	0·3	12.500	11·8
Fokhagyma	5.836	4.446	76·2	54	0·9	1.336	22·9

A távolság mellett azonban a szállítási költségek is befolyással vannak a közlekedési eszközök megválasztására. A piackutató osztály idevágó számításai szerint ugyanis az egy pengő áruértékre eső szállítási-díjterhelés vasúti szállítás esetén az idénycikkeknél nagyobb, míg a tömegcikkeknél alacsonyabb[1].) A tömegáruk szállítási költsége nagy távolság esetén sem haladja meg

[1]) Piackutatási munkálatok, II. kötet, 15. oldal.

az érték 10—14%-át. Így tarifális szempontból is indokolt a tömegáruknak távolról vasúton való szállítása, ehhez járul még az is, hogy a tömegcikkek kevésbbé romlandók és a szállítást is jobban bírják.

6. Magyarország borvidékeinek étkezési szőlőfelhozatala Budapestre.

A budapesti piackutatás, mikor a magyar mezőgazdaság egyik legfontosabb ágát, a szőlőművelést érinti, azt még nem gazdaságpolitikai célzattal teszi. Az alábbi tanulmány célja épen ezért csak abban áll, hogy a szőlőfelhozatal származási hely szerinti eloszlását bemutassa. Ennél a vizsgálatnál a borvidékek területi beosztása szolgál alapul s így a vizsgálatok *Magyarország borvidékeinek Budapest gyümölcspiacán játszó szerepét tisztázzák.*

Magyarországon majdnem minden község foglalkozik szőlőtermesztéssel és minden község egy-egy borvidék keretébe tartozik. A magyar borvidék területének megállapítása pedig a két legfontosabb megváltozhatatlan gazdaságföldrajzi tényezőnek: a *talajnak és éghajlatnak* figyelembevételével történt.[1]) A piackutatás számára tehát az étkezési szőlőfelhozatal területi eloszlásának vizsgálatánál önként kínálkozott alapul ez a gazdaságföldrajzi elhatárolás.[2]) Alátámasztotta a borvidékek keretében történő vizsgálatokat az a körülmény is, hogy már megállapították és a nagyközönség számára is bemutatták e borvidékek területén belül azokat a tájegységeket, melyek a csemegeszőlő-termesztésre alkalmasnak minősíthetők.[3])

A borpiac bizonytalan alakulása, továbbá a fogyasztók megváltozott életmódjával járó módosult táplálkozási rend arra indítják a termelőket, hogy szőlőtermelésüket más irányban is értékesítsék. Ennek legegyszerűbb módja, a szőlőnek gyümölcsként való árubabocsátása és minél korábbi piacravitele. A szőlőpiac időtartama, a gyümölcsként elfogyasztott szőlőért fizetett árak és pedig úgy a csemegeszőlő, mint az egyéb étkezési szőlő ára egyúttal feltétlenül kihatnak a mustárakra is és lényegesen tehermentesítik a borpiacot.

[1]) A magyar borvidékek beosztásáról az 1936. évi V. t.-c. és annak végrehajtási utasítása intézkedik. Ez a jogszabály módosítja a magyar borvidékek korábbi beosztását, melyet az 1924. évi IX. t.-c. léptetett életbe. A korábbi borvidékek közül négyet: a buda-sashegyit, somogyzalait, pest-nógrádit és miskolc-abaújit megszüntette, a történelmi borvidékek területeit, ahol arra szükség volt (így a sopronit, neszmélyit, szekszárdit) szűkítette. A villány-pécsi borvidékből kiemelte a mecsekit és alkotta a villány-siklósit. Ezenkívül három nagy magyar borvidéket képezett: alföldi, felföldi, dunántúli borvidéket, melyek az 1924. IX. t.-c. értelmében már meglévő nyírségivel együtt mindazokat a bortermő területeket magukban foglalják, melyek az állandóan jellegzetes minőségi borokat termelő borvidékek keretébe nem voltak beleilleszthetők.

[2]) Magyarország szőlőtermelésének történeti leírásával és a borvidék szőlőtermesztési lehetőségeivel bortermelés szempontjából kimerítően foglalkozott: *Osztrovszkyné E. Németh Ágnes dr.*: Szőlőművelés és bortermelés c. tanulmánya. (Magy. Stat. Szemle 1939. XVII. évf. 6. sz. 687—702. oldal.)

[3]) *Beke László*: Kivitelre mit és hol termesszünk? Mezőgazdasági kiviteli cikkeink legjobb termőhelyei. Térképsorozat. Budapest. 1937. II. kiadás. (13. tábla: Bor, szerkesztette: Beke László. Csemegeszőlő, szerkesztette: Gerő Zoltán.)

Magyarország 17 borvidéke gyümölcsként 1937-ben 546 ezer, 1938-ban 349 ezer métermázsa csemege- és borszőlőt értékesített.[1]) Ebből a mennyiségből 160, illetve 91·5 ezer métermázsa (29—26·2%) a főváros piacain került eladásra. A két év értékesítése közötti visszaesést azonban nem a budapesti piac felvevőképességének csökkenése, vagy a külföldi kereslet elmaradása okozta. Ugyanis az 1938. év rossz időjárása, a tavaszi fagyok és nagy esőzések a terméshozamot úgy minőségileg, mint mennyiségileg nagyon lerontották, ami azután visszatükröződött a felhozatalban is.

Az egyes borvidékek mindkét évi szőlőfelhozatalát és borvidékenkint a szőlőterület arányát a túloldali kartogramm szemlélteti.[2])

A borvidékek közül magas területi arányszámaikkal a történelmi borvidékek emelkednek ki. *A szőllőművelés alatt álló terület nagyságát a borvidékhez tartozó községek művelési jellege határozza meg* és ez a tényező az arányszámoknak a 2·2%-os országos átlag körül való nagy ingadozását (1—10%) idézi elő. Magyarországnak legintenzívebb szőlőművelő községei természetesen a történelmi borvidékekhez tartoznak, ezért itt a szőlőterületnek az összes területhez mért aránya (4·1—10%) jóval felülmúlja a szőlőterület 2·2%-os országos kiterjedését. A számos községből álló dunántúli, nyírségi és felföldi borvidék szőlőterületének arányszámai viszont a községek változatos művelési jellege miatt alacsonyabbak az országos átlagnál. Kivétel csak az alföldi borvidék, amelyet a Duna Tisza közén elterülő intenzív szőlőművelő községek 3·3%-os arányszámmal az országos kiterjedési arányszám fölé emelnek. A borvidékek területi kiterjedéséről és étkezési szőlő felhozatalának mennyiségéről az 1. számú táblázat nyujt tájékoztatást.

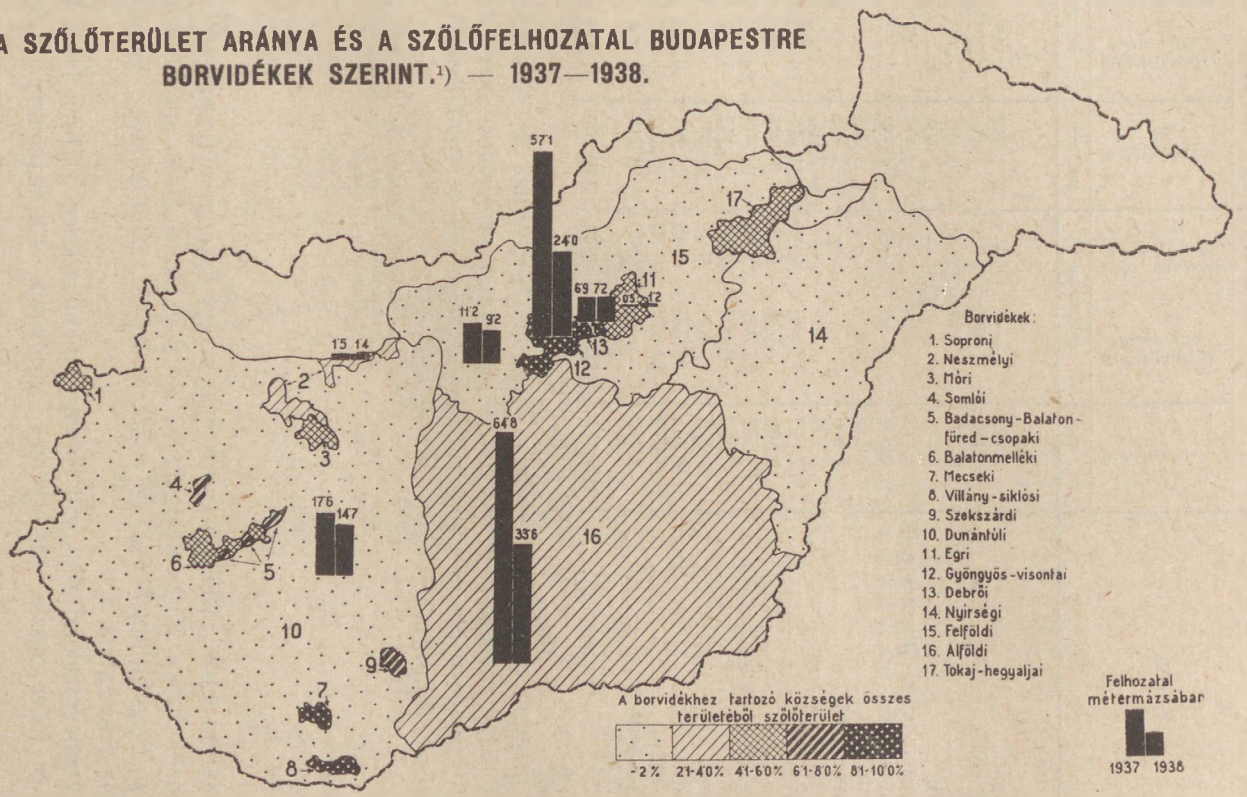
A felhozatal mennyiségi vizsgálatánál kitűnik, hogy az étkezési szőlő legnagyobb része az új bortörvény által életrehívott három nagy borvidék legnagyobbikáról: *az alföldi borvidékről* származik. Erről a Duna-Tisza közén és a Tisza balpartján főleg immunis homoktalajon elterülő 171 ezer kat. hold kiterjedésű szőlőterületről 1938-ban 33·7 ezer métermázsa szőlő érkezett. Lényegesen mögötte marad — a már említett okok miatt — az előző év 65 ezer métermázsás szállítmányának, de az összfelhozatalnak mindkét évben 37, illetve 41%-át tette ki. A szőlőfelhozatalnak községenkinti megoszlását egyes borvidékeken belül kartogramm ábrázolja. E kartogramm szerint az alföldi borvidék szőlőpiacai a Duna-Tisza közén terülnek el. A Tiszántúl felhozatala elenyészően csekély, aminek valószínű oka e gazdasági vidék szélsőséges éghajlati és talajviszonyaiban, a jó értékesítési piactól való távolságában és az 1929. évi fagykár után megindult csemegeszőlő-telepítésnek még kisebb feleslegtermelésében[3]) kereshető. A szőlőt itt inkább csak háziszükségletre, a helyi fogyasztás kielégítésére termelik.

[1]) A szőlő- és musttermelésre vonatkozó adatok a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatgyüjtésének eredményeiből származnak.

[2]) A térképek még Erdély visszacsatolása előtt készültek.

[3]) A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara szőlő- és bortermelése. Országos Mezőgazdasági Címtár V. kötet.

A SZŐLŐTERÜLET ARÁNYA ÉS A SZŐLŐFELHOZATAL BUDAPESTRE BORVIDÉKEK SZERINT.[1]) — 1937—1938.

[1]) Az oszlopok fölé írt számok a Budapestre felhozott szőlőmennyiséget jelentik ezer métermázsában.

1. A borvidékek területe és étkezési szőlőfelhozatala az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra 1937-ben és 1938-ban.

Sorszám	Borvidék	1937			1938		
		Szőlőterület	Szőlőfelhozatal Budapestre	1 kat. hold szőlőterületre eső felhozatal	Szőlőterület	Szőlőfelhozata Budapestre	1 kat. hold szőlőterületre eső felhozatal
		kat. hold	métermázsa		kat. hold	métermázsa	
1	Soproni	1.863	—	—	1.842	1	0·00
2	Neszmélyi	1.448	1.456	1·01	1.456	1.391	0·96
3	Móri	1.270	18	0·01	1.197	—	—
4	Somlói	775	—	—	808	—	—
5	Badacsony-balatonfüred-csopaki	4.475	10	0·00	4.476	61	0·01
6	Balatonmelléki	4.808	58	0·01	4.532	55	0·01
7	Mecseki	2.037	—	—	2.024	—	—
8	Villány-siklósi	2.408	—	—	2.402	—	—
9	Szekszárdi	2.726	—	—	2.730	3	0·00
10	Dunántúli[1])	112.115	17.626	0·16	111.428	14.657	0·13
11	Egri	5.592	534	0·10	5.637	1.160	0·21
12	Gyöngyös-visontai	13.655	57.067	4·18	13.838	24.004	1·73
13	Debrői	563	6.907	12·27	572	7.227	12·63
14	Nyirségi	21.795	136	0·01	21.871	—	—
15	Felföldi	24.841	11.226	0·45	24.907	9.195	0·37
16	Alföldi	167.070	64.818	0·39	171.262	33.687	0·20
17	Tokaj-hegyaljai	8.312	20	0·00	8.218	134	0·02
	Összesen	375.753	159.876	0·43	379.200	91.575	0·24

A magyar csemegeszőlőkultúra bölcsője Kecskemét és fáradhatatlan munkása néhai Mathiasz János volt.[2]) Kecskemét vetélytársa Nagykőrös és Cegléd. A budapesti piacon olyan jólismert »Három város« szőlőfelhozatalát az alábbi számok mutatják:

	1937		1938	
	Budapestre felhozott szőlőmennyiség			
	métermázsa	az összfelhozatal %-ában	métermázsa	az összfelhozatal %-ában
Kecskemét	9.135	5·7	4.157	4·3
Nagykőrös	8.349	5·2	3.571	3·9
Cegléd	3.011	1·9	563	0·6

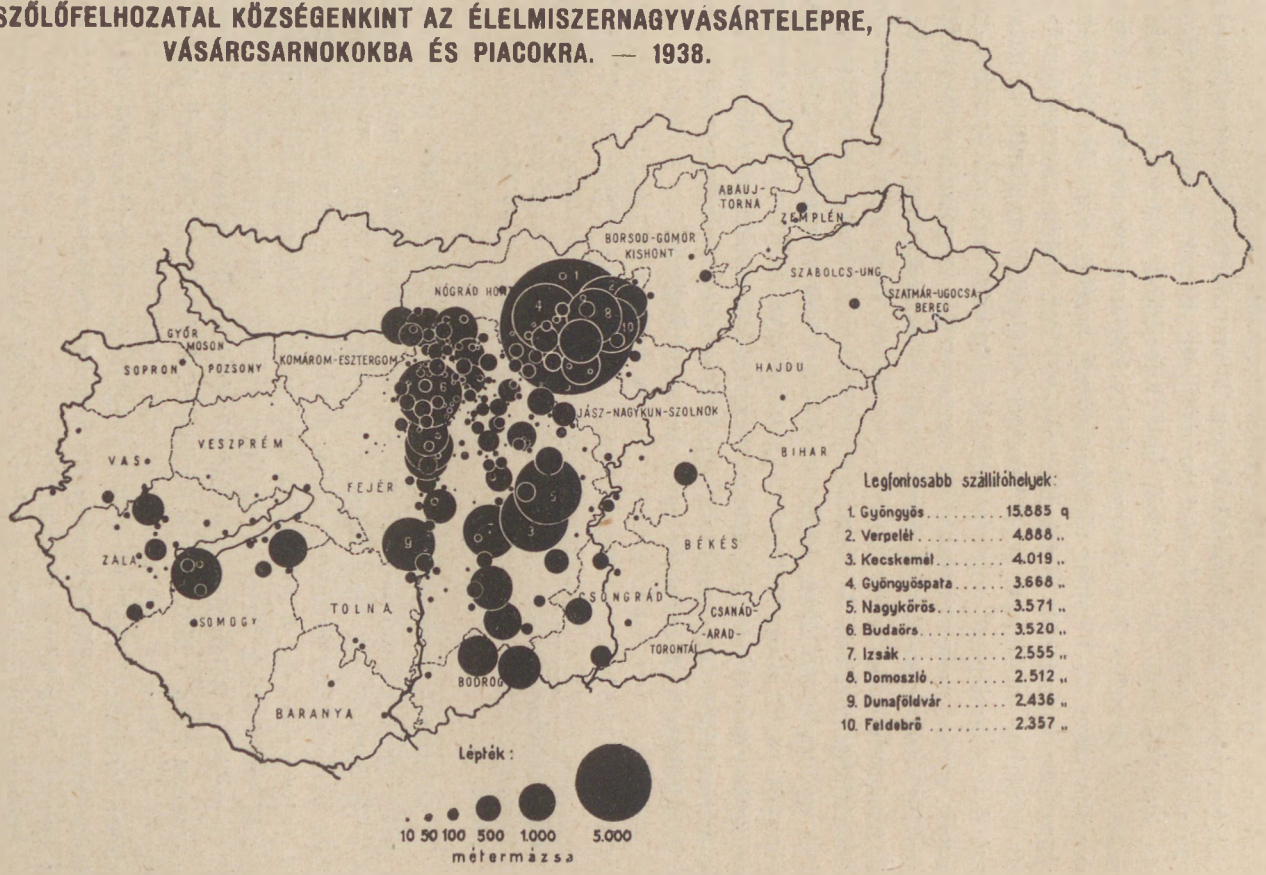
A három város mellett jelentős még az egy-kétezer métermázsát szállító Izsák, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Soltvadkert, a Duna mellett elterülő Szigetcsép, Szigetújfalu, Tököl és a két legdélibb szállítóközség: Jánoshalma és Kelebia felhozatala.

A csemegeszőlőfajták közül legnagyobb mértékben a Duna-Tisza közén a piros és fehér Saszla, Szőlőskertek királynéja, Csabagyöngye, Ezeréves

[1]) Dunántúli borvidék a 70.000/1936. F. M. sz. rendelet szerint magában foglalja a Duna jobbparti részén mindazokat a hegyiszőlőket, amelyek a 17. §. 1—9. (fenti táblázat 1—9.) pontja alatt felsorolt borvidékekbe besorolva nincsenek. A fenti területi adat a Dunántúlon elterülő 40.477 kat. holdnyi síkvidéki szőlőterületet is tartalmazza.

[2]) L.: *Dr. Gesztelyi Nagy László:* A homok hősei.

SZŐLŐFELHOZATAL KÖZSÉGENKINT AZ ÉLELMISZERNAGYVÁSÁRTELEPRE, VÁSÁRCSARNOKOKBA ÉS PIACOKRA. — 1938.

Legfontosabb szállítóhelyek:

1.	Gyöngyös	15.885 q
2.	Verpelét	4.888 „
3.	Kecskemét	4.019 „
4.	Gyöngyöspata	3.668 „
5.	Nagykőrös	3.571 „
6.	Budaörs	3.520 „
7.	Izsák	2.555 „
8.	Domoszló	2.512 „
9.	Dunaföldvár	2.436 „
10.	Feldebrő	2.357 „

Magyarország, Erzsébet királyné emléke, Muscat Ottonel, Cegléd szépe, Muscat Hamburg, Kecskecsecsű fajtákat termelik és az utóbbi években nagy területeket oltottak be a világhírű bulgár Afuz Ali csemegeszőlővesszővel.

A borvidékek közül második helyen 24 ezer, illetve 54 ezer métermázsás felhozatalával a *gyöngyös-visontai borvidék* áll. Ennek a Mátrahegység déli lejtőin elterülő közel 14 ezer kat. hold kiterjedésű történelmi borvidéknek csemegeszőlő termelése jó évjáratban eléri a 100 ezer métermázsát. A termelés legnagyobb része 2—3 holdas törpebirtokosok kezében van, de itt találhatók Magyarország legnagyobb kiterjedésű, 3—400 kat. holdas, korszerűen berendezett uradalmi szőlőtelepei is. E borvidék területéből emelkedik ki hatalmas súllyal úgy a budapesti, mint a külföldi piacokon uralkodó szerepet játszó Gyöngyös városa, mely az egész vidék csemegeszőlő- és gyümölcsértékesítésének gócpontja. Vezetőszerepét nagyban elősegíti az a körülmény, hogy az Afuz Ali szőlő termesztésének bevezetésével — melynek érési ideje a Csabagyöngye és a saszlafélék közé esik — megszakítás nélkül láthatja el a budapesti piacot.[1])

A gyöngyösi szőlőpiac 1938-ban július 19-től szeptember 13-ig tartott. A gyöngyösi szőlőkultúra főcikkei: a Csabagyöngye, az Afuz Ali és a saszlafélék. A gyöngyös-visontai borvidék tehát étkezési szőlőfeleslegét a budapesti piacon nagy mennyiségben értékesíti. Az egy kat. holdra eső felhozatal sokszorosát teszi az Alföldének. A borvidék nevezetes szállítóhelyei:

	Felhozott mennyiség 1938-ban	A borvidék felhozatalának %-ában	A budapesti összfelhozatal %-ában
Gyöngyös	15.885	66·2	17·4
Gyöngyöspatak	3.668	15·3	4·0
Domoszló	2.512	10·5	2·7
Abasár	1.577	6·6	1·7

A felhozatali sorrendben harmadik *a dunántúli borvidék*. Közel 14—18 ezer métermázsa felhozatala[2]) 111 ezer kat. holdat meghaladó területről érkezik. Erre a borvidékre esik Magyarország hegyi szőlőinek 53%-a. Tolna, Somogy és Zala vármegyéket behálózó szelid dombláncolatok alkalmasak elsősorban szőlő- és bortermelésre. A völgyekben megbújó sűrű lakosságú falvak határában emelkedő szőlőhegyek birtokán majdnem minden gazda osztozik. A csemegeszőlő termelése a Balatonhoz közeleső községekben számottevő, ennek fogyasztója azonban főleg a fürdőhelyek közönsége. A dunántúli főkiviteli piac: Zalaszentgrót is ehhez a területhez tartozik. Szállítóhelyei a főváros közvetlen közelében terülnek el. Említésreméltók a régi Buda-sashegyi borvidék központja: Budaörs (3520), a Mezőföld legnagyobb forgalmú szőlőpiaca Dunaföldvár (2435) és a somogyi Zala község felhozatala.

Magyarország északi részén elterülő *felföldi borvidék* 11 (illetve 1938-ban 9) ezer métermázsa étkezési szőlőt szállított Budapestre. Az országot északon

[1]) Gyöngyös kiviteli forgalmáról lásd a Statisztikai Tudósító 1939. január 13-i számát.

[2]) A főváros szőlőinek 96%-a a Duna jobbpartján terül el, ezért Budapest helyi termelésének csekély, mindössze 403 métermázsás piacrahozatala a dunántúli borvidékhez soroltatott.

koszorúzó hegyek déli-délnyugati lejtőin elterülő hegyi és a hozzácsatlakozó síkvidéki szőlőterület 25 ezer kat. hold kiterjedésű, de a többi borvidékhez viszonyítva talaja és jelentékenyen hűvösebb éghajlata miatt kevésbbé alkalmas szőlőművelésre. Az egy kat. holdra eső felhozatal ugyan majdnem kétszerese az alföldi borvidéknek, de nagyobb mennyiségű szőlőfelesleg csak a Börzsöny déli lábánál fordul elő és Vácról, Nagymarosról 1800, illetve 1000 métermázsás tételben érkezik a fővárosba. A nógrádi részen a szőlők különösen szétszórt fekvésűek, csupán a háziszükségletek kielégítésére szolgálnak.

Magyarország legkisebb borvidéke: *a debrői történelmi borvidék*. Mindössze 572 kat. hold kiterjedésű, felhozatala mégis mindkét évben eléri a 7 ezer métermázsát. A Bükk-hegység déli lejtőinek éghajlata kifejezetten meleg, szőlőtermelésre rendkívül kedvező. Az egri járás idetartozó verpeléti része hazánk egyik legjobb csemegeszőlőtermő helye és jó években 10 ezer métermázsa külföldre is szállítható csemegeszőlőt is termel. A területhez képest viszonylag e borvidéken legnagyobb a budapesti felhozatal. A felhozatal a borvidéket alkotó 3 község közül Verpelét és Feldebrő között 4868, illetőleg 2357 métermázsás arányban oszlott meg.

A debrői borvidékkel szemben jelentéktelen az *egri borvidék* csemegeszőlőtermelése, így budapesti felhozatala alig haladja meg az ezer métermázsát. Az egri borvidék szőlői hegyi szőlők, a Bükk-hegység déli oldalán 5000 kat. holdnyi területet foglalnak el. A hegység jó védelmet nyujt e vidéknek észak felől és szelíd, meleg éghajlatot biztosít a szőlőtermesztéshez. A borvidék középpontja: Eger 1136 métermázsa szőlőt hozott fel a fővárosba.

A dunántúli borvidékek közül megemlíthető a kis 1400 kat. hold területű *neszmélyi borvidék* Esztergomon keresztül lebonyolított mindkét évben 1456 métermázsányi felhozatala.

A tokaj-hegyaljai borvidék csak két éve kapcsolódott be úgy a belföldi, mint a külföldi piacok szolgálatába. Budapestre irányított felhozatala alig haladta meg a 100 métermázsát. A többi minőségi borvidék csemegeszőlőtermelése valószínűleg elsősorban a helyi fogyasztást elégíti ki és így nem is jön számításba a budapesti értékesítés lehetősége.

A fentebb közölt 1. számú táblázat a szőlőművelés területi kiterjedése és a budapesti piacra irányuló étkezésiszőlő-kínálata közötti összefüggést is bemutatja. Az így nyert *különböző nagyságú szállítási arányszámok* — a termelőterület 1 kat. holdjára eső felhozatali mennyiség — *az egyes borvidékeknek értékesítési intenzitását fejezik ki a budapesti piacokon.*[1]) Ezek a szállítási arány-

[1]) *Dr. Ludwig Samuel:* Gemüse, Obst und Südfrüchte im Deutschen Reich (Berichte über Landwirtschaft, 69. Sonderheft, Berlin 1933.) című munkájában az elszállított belföldi zöldség és gyümölcs mennyiségét hozta kapcsolatba a származási hely termőterületével. A vizsgálatokat a német áruforgalmi statisztika »közlekedési körzetei« (Verkehrsbezirke) szerint végzi el. A széleskörű német áruforgalmi statisztikai adatgyüjtések tehát felölelik a helyi forgalmon és a kivitelen kívül a vidékek egymás közötti árucseréjét s ezzel lehetővé teszik a belső áruelosztás, áruforgalmi kapcsolatok és »ellátási mérlegek« megállapítását. Ilyen természetű adatok közzétételére Magyarországon is sürgős szükség volna.

számok borvidékenkint lényeges eltérést mutatnak egymástól. Kimagaslanak ebben a tekintetben a debrői 12·63 és a gyöngyös-visontai borvidék 1·73 métermázsás holdankinti arányszámai, kitűnik a legnagyobb mennyiséggel szereplő alföldi borvidék kisebb (0·20 métermázsa/kat. hold) viszonylagos jelentősége és a többi történeti borvidéknek a budapesti piaccal egészen csekélynek mondható kapcsolata. A nagyon alacsony viszonyszámok nem jelentik azonban egyúttal azt, hogy a borvidék területén kevés a piaci értékesítésre váró termésfelesleg. A szőlőkínálat kétségtelenül függ a különböző terméshozamoktól, az egyes borvidékeken belül beültetett terület nagyságától, de a szállítási arányszám mértéke lehet az önellátás fokának is, sőt ezeken a borvidékeken esetleg magas lehet az exporthányados.[1]) Az igen magas szállítási arányszámokkal szereplő borvidékek viszont elsősorban a budapesti piacokon értékesítik étkezési szőlőkínálatukat. *A termelőhely és a piac közötti kapcsolat erősségét* tehát *nem annyira a felhozott árumennyiség nagysága, mint inkább a termelőterület kiterjedése és a ráeső felhozatal viszonya határozza meg.*

A magyar borvidékek 1 kat. holdjára országos átlagban 1937-ben 43, 1938-ban 24 kilogramm Budapesten értékesített szőlőmennyiség esik. Az egyes borvidékek szállítási arányszámai a rossz terméshozamok ellenére a két év között azonban nem mindenütt mutatnak ennyire lényeges eltérést. Egyes szőlőterületek arányszámainak állandósága valószínűleg arra vezethető vissza, hogy ezek a borvidékek termésfeleslegükből minden évben lehetőleg ugyanazt a mennyiséget hozzák a budapesti piacra. Kivételt képez a gyöngyös-visontai és az alföldi borvidék. A szállítási arányszámok körülbelül 50%-os csökkenése a kivitel lehető állandóságának következménye. Legfontosabb kiviteli piacaink Gyöngyös, Izsák, Kecskemét, Nagykőrös, Kiskunhalas és Jánoshalma ugyanis ennek a két borvidéknek területéhez tartoznak.[2])

A borvidékek felhozatali adataiból és kartogrammjából végeredményképen kitűnik, hogy Magyarország legjobb csemegeszőlő-termelőhelyei a minőségi borvidékek és az alföldi intenzív kertgazdálkodás területe.[3]) Az ősi szőlőövezet termelőkultúrája gazdaságföldrajzi tényezők: a talaj, a klima (különösen az inszolációs viszonyok) és a megfelelő népsűrűség eredője.[4]) Szőlői mind hegyi szőlők, földrajzi fekvésben átlagosan 150—300 méterre emelkednek a tenger színe fölé, a hegyek lejtőin általában déli vagy délnyugati irányban terülnek

[1]) Exporthányados a gyümölcstermesztő gócpontok egyik legfontosabb adata, vagyis az a szám, amely megmondja, hogy az illető piac egész szállításának hány százaléka került vámkülföldre. (L. Jánoshalma gyümölcsforgalma. Agrár Stud. 1939. július 7.) Ilyen arányszámok megállapítása érdekében igen nagy szükség volna a kivitelnek feladási (illetve termelési) hely szerint részletezett adataira.

[2]) Kiviteli piacaink kapcsolata a budapesti piaccal külön vizsgálatot igényel. Kérdés, hogy ezek a piacok előnyben részesítik-e a fővárost a külföldi elhelyezési lehetőségek felett, vagy először a kontingenseknek eleget téve, csak a fennmaradt feleslegeket értékesítik-e a budapesti piacon.

[3]) A felhozatali kartogrammon az étkezési szőlőt szállító területek körülbelül fedik dr. Beke László idézett munkájában kijelölt csemegeszőlőtermelésre alkalmas vidékeket.

[4]) *Dr. Fodor Ferenc:* Magyarország gazdaságföldrajza. Budapest, 1924. 87—88. oldal.

el és talaja a fiatalabb vulkáni kőzetek máladéka. Időjárása: a meleg nyár és a hosszú, száraz, verőfényes ősz, sietteti a szőlő beérési idejét és piacrahozatalát.[1]) A történelmi borvidékekkel szemben a másik jelentős szállítóterület az alföldi borvidék homoki szőlőkultúrájának színtere: a Duna-Tiszaköze. Az alföldi borvidék kontinentális éghajlata, a rövid tavasz, a száraz nyár és sokszor ismétlődő korai fagyok már kevésbbé alkalmasak a szőlőtermesztésre, ezért csak a fentebb ismertetett vidékei kapcsolódtak be a szőlőnek gyümölcsként való értékesítésébe. A terméshozam szempontjából is ezek a tájegységek az alföldi borvidék intenzív szőlőtermelő területei. A duna-tiszaközi szőlőkultúrának kialakulásánál azonban a gazdaságföldrajzi adottságok közül nem az éghajlat, hanem a talaj játszotta a döntő szerepet. A homokos talajnak a filoxerával szemben való immunisabb tulajdonsága teremtett itt a történelmi borvidékekhez hasonló jelentőségű szőlőkultúrát és a nyirségi és somogyi mindjobban fejlődő szőlőgazdálkodásnak is ez az alapja.

A borvidékek összfelhozatalának összehasonlítását mutatják az alábbiak.

Borvidékek	1937		1938	
	métermázsa	a szőlőfelhozatal %-ában	métermázsa	a szőlőfelhozatal %-ában
Történelmi borvidékek	66.070	41·3	34.036	37·2
Alföldi borvidék	64.818	40·6	33.687	36·8
Dunántúli «	17.626	11·0	14.657	16·0
Felföldi «	11.226	7·0	9.195	10·1
Nyírségi «	136	0·1	—	—

A szőlőszállítás lebonyolítására használt közlekedési eszközök megválasztása borvidékek szerint változik. A szállítási módokat a piactól való távolság és az áru állékonysága mellett nem utolsó sorban határozza meg a borvidék földrajzi helyzete. A következő táblázat a felhozatalban nagyobb mennyiséggel szereplő borvidékek szállítási módjait mutatja be.

2. A borvidékek étkezési szőlőfelhozatala az Élelmiszernagyvásártelepre közlekedési eszközök szerint. — 1938.

Borvidék	Vasúton	Hajón	Autón	Kocsin	Gyalog	Összesen	Vasúton	Hajón	Autón	Kocsin	Gyalog	Összesen
	a) *Métermázsában*						b) *Százalékban*					
Neszmélyi	—	—	1.046	15	—	1.061	—	—	98·6	1·4	—	100·0
Dunántúli	1.419	3.055	4.181	2.853	531	12.039	11·8	25·4	34·7	23·7	4·4	100·0
Egri	1.086	—	70	—	—	1.156	93·9	—	6·1	—	—	100·0
Gyöngyös-visontai	953	—	19.034	3.978	—	23.965	4·0	—	79·4	16·6	—	100·0
Debrői	2.094	—	5.059	74	—	7.227	29·0	—	70·0	1·0	—	100·0
Felföldi	1.918	1.286	1.739	2.777	—	7.720	24·8	16·7	22·5	36·0	—	100·0
Alföldi	12.361	1.004	8.635	7.473	—	29.473	41·9	3·4	29·3	25·4	—	100·0
Többi borvidék	97	—	158	—	—	255	38·0	—	62·0	—	—	100·0
Együtt	19.928	5.345	39.922	17.170	531	82.896	24·1	6·4	48·2	20·7	0·6	100·0

[1]) Az egyes borvidékek árujának a budapesti piacon való megjelenési időpontja a piackutatási munkálatok meteorológiai vizsgálatainak tárgykörébe tartozik. Magyarország gazdaságföldrajzi vidékein a különböző termények beérési ideje fontos meghatározója lehet a piaci értékesítés lehetőségének. Az ezt megvilágító meteorológiai vizsgálatok már folyamatban is tétettek.

Az asztali szőlő szállításának legkedveltebb közlekedési eszköze az autó. A legnagyobb gyümölcspiacokról (Gyöngyös-Gyöngyöspatak-Verpelét) így érkezik a szőlő 70—80%-a. A szállítás gyorsaságát, az áru kifogástalan állapotban való megérkezését ez a közlekedési eszköz látszik legjobban biztosítani. Az alföldi borvidék termelőközségei ezzel szemben a felhozatal 42%-át vasúton bonyolítják le. A Háromváros közül a kecskeméti és nagykőrösi felhozatal érkezik ilyen módon. Legegyenletesebb a közlekedési eszközök százalékos részesedése a felföldi borvidék felhozatalában. A kocsin való szállítás nagyobb szerepe az aszódi, gödöllői és váci járásoknak a felföldi borvidékbe való besorolásának eredménye. Hajón is a felföldi borvidék községei szállítanak és a dunántúli borvidékhez tartozó Dunaföldvár, ezzel szemben a Duna balpartján elterülő alföldi felhozó helyek termelői kocsikon hozzák árujukat Budapestre.

A borvidékek étkezési szőlőfelhozatalának ismertetése után önként adódik e szőlőszállítóövezetnek a többi árucikkek felhozatali területei közé való beillesztése. A szőlőszállító vidék magában foglalja a piackutatási munkák által már bemutatott régi hegyvidéki gyümölcstermelő területeket, a budapestkörnyéki kertgazdasági övezetnek már a monokultúra határán mozgó idénycikkterületét és a Duna-Tisza közén elterülő gyümölcs- és zöldségkultúra terményeinek szállítóvidékeit. A középtiszamenti zöldséges kertekkel megszűnik a szőlőövezet és nem folytatódik a tömegcikkek és élőállatok felhozatali zónájában sem. A szőlőtermesztés gazdaságföldrajzi tényezői és szállítási lehetőségei tehát mintegy kijelölik Magyarországnak azt a területét, ahol a főváros összefüggő idénycikkszállító zónája volna megvalósítható.

7. A közhasználatú teherautó-fuvarozó vállalatok élelmiszerszállítása a fővárosba.

A budapesti élelmiszerárak kialakulásában legfontosabb szerepet kétségtelenül a termelői árak és a szállítási költségek játsszák. Minél többe kerül valamelyik helységből a fővárosba való felszállítás, annál kevesebb marad — azonos értékesítési lehetőségek mellett — a budapesti ár összegéből a kereskedői haszon és egyéb más felmerülő költség levonása után a termelőnek. Tehát az egyes szállítási eszközök, valamint szállítási módok (gyors-, teher-, darabáru és kocsirakomány stb.) fuvardíjainak különböző nagysága mintegy meghatározza már annak a körnek a sugarát, amelyen belül fekvő termelőhelyekről az áruszállítás rentábilis a kör középpontját jelentő fővárosba.

Az 1938. évben Budapest közel 15 millió métermázsára tehető élelmiszerfelhozatalának 67·0%-a vasúton, 7·6%-a hajón, 24·1%-a autón és kocsin érkezett, 1·3%-át pedig »batyus« őstermelők szállították a fővárosba. A felhozatalban vezetőszerepet betöltő vasúti felszállítás mellett az autó- és kocsifelhozatalnak is igen jelentős szerep jut. A jelen ismertetés a közhasználatú teherautófuvarozó vállalatoknak a fővárosi élelmiszerfelhozatalban betöltött szerepét világítja meg az 1938. év forgalmi adatai alapján.

Kétségtelen, hogy a tömegcikkek felhozatalára nem előnyös az áru értékessége és kiterjedése szerint különbséget nem tevő autószállítás. Vannak azonban cikkek, amelyek nagyobbrészt autón (baromfi, gyümölcs), illetőleg kocsin (zöldség és főzelékfélék) érkeznek a fővárosba, főleg a cikkek természetében rejlő okok miatt.

A termelőhelyek feltártságának egyik igen fontos mértéke az úthálózat sűrűsége. Jókarban lévő, megfelelően kiépített úthálózat megkönnyíti, egyszerűsíti, olcsóbbá teszi az árunak a termelőtől a kereskedőig, illetőleg innen a fogyasztóig történő szállítását.

Az újabb idők szállítási eszközeinek motorizálódása nyomán a tehergépjáróművek számának emelkedése és az egyre épülő közutak következtében a közúti felszállításnak állandóan fokozódik a jelentősége. A vasúti, illetőleg hajószállítással szemben a pályához nem kötött autófuvarozásnak igen nagy előnye, hogy a »háztól-házig« való szállításnak is meg tud felelni. Kellőképen kiépített úthálózat esetén a vasúti, illetőleg a hajófelhozataltól fekvésüknél fogva elzárt termelőhelyekről is elvégezheti az áruszállítást.

A tehergépjáróművel fuvarozásra jogosultak zavartalan működésének biztosítására és a tehergépjáróművel űzött jogtalan fuvarozás megszüntetése érdekében a belügyminiszter — a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg — 1933. évi 162.300. sz. rendelete[1]) szerint (1. §.) tehergépjáróművel való fuvarozásra csak az jogosult, aki

a) az 1930 : XVI. t.-c. 5. §-ában felsorolt valamelyik hatóság részéről kiadott engedélyokirattal vagy

b) a Magyar Teherautófuvarozók Országos Központi Szövetkezete (röviden MATEOSz) részéről kiadott igazolvánnyal rendelkezik.

Az 1. §. *b)* pontjában említett MATEOSz 1933. június 3-án alakult meg.

Egyéb közlekedési eszközökkel ellentében a MATEOSz által történő szállításoknál az árukra (ezek minőségére, terjedelmére, értékességére stb.) való tekintet nélküli, egységes, a távolság növekedésével nem csökkenő fuvardíjszállítás van érvényben. Ez magyarázza egyrészt azt, hogy az autón való szállítás az értékesebb árukra aránylag kisebb megterhelést jelent, másrészt azt, hogy amíg a közeli távolságokról az autón való felhozatal a vasútnál előnyösebb, addig távolabbi helyekről — a vasúti szállításnál érvényesülő lépcsőzetesen csökkenő díjszabás és fuvardíjkedvezmények következtében — mind kevésbé lesz a felszállítás már gazdaságos.

A MATEOSz keretein belül történő autószállításoknál a legalacsonyabb kilométerenkinti díjtételek (egységárak) az 1938. évben a következők voltak :

1·5	tonna	raksúlyú	kocsinál	minimum	.....	40 fillér
2	«	«	«	«	.....	45 «
2·5	«	«	«	«	.....	50 «
3	«	«	«	«	.....	60 «
4	«	«	«	«	.....	65 «
5	«	«	«	«	.....	70 «

[1]) 162.300/1933. B. M. sz. rendelet a tehergépjáróművek fuvarozásának ellenőrzéséről.

Pótkocsi-közlekedés esetén 50% felár számítandó.[1]) A kilométerek száma oda-vissza útra értendő. A fuvardíj összege (fuvarösszeg) kevesebb nem lehet, mint a származási hely és a főváros közötti kétszeres kilométertávolság, szorozva a minimális díjtétellel (egységárral).

A MATEOSz tagok által felszállított összes élelmiszermennyiség 1938. évben 1,018.158·2 métermázsát tett ki. E mennyiség árucikkek szerinti megoszlását a következő táblázat adja.[2])

Áru megnevezése	Összes felhozatal métermázsában
Élő állat:	
Élő marha	11.846·0
Élő borjú	17.956·5
Élő sertés	58.860·5
Egyéb élő állat	2.325·5
Húsneműek, baromfi.	
Hús	16.243·5
Sertészsír	3.838·0
Szalonna	50·0
Élő baromfi	23.663·2
Vágott baromfi	42.707·8
Hal	2.052·5
Vad és vadhús	1.491·0
Tej, Tejtermékek, tojás.	
Tej	308.362·0
Vaj	2.479·7
Egyéb tejtermékek	7.052·3
Tojás	16.303·0
Gabona, liszt, kenyér.	
Búza	3.203·0
Rozs	1.714·0
Tengeri	10.970·5
Egyéb gabona	28.949·0
Liszt	25.641·0
Kenyér	120·0
Zöldség-, főzelékfélék.	
Burgonya	2.804·0
Gyökérzöldség	2.794·0
Vöröshagyma	324·0
Fejeskáposzta	828·7
Kelkáposzta	495·0
Karfiol	100·0
Kalarábé	63·0
Zöldbab	759·0
Zöldborsó	6.030·0
Főzőtök	130·0
Uborka	757·0
Saláta	736·0
Paradicsom	2.285·5
Zöldpaprika	1.340·0
Paraj, sóska	437·0
Egyéb zöldség és zöldfőzelék	13.531·1
Gyümölcs.	
Alma	6.715·7
Körte	63·0
Szilva	1.030·0
Cseresznye, meggy	593·5
Sárgabarack	2.115·5
Őszibarack	111·0
Málna	307·5
Eper	3.088·5
Dinnye	50.287·0
Szőlő	9.037·5
Dió	184·1
Egyéb gyümölcs	29.661·5
Hüvelyesek.	
Száraz bab	1.754·0
« borsó	736·0
« lencse	992·0
Egyéb élelmiszerek.	
Bor	230.017·6
Sör	988·0
Egyéb szeszes italok	31.953·0
Fűszer	902·0
Cukor	20·0
Cukorrépa	1.900·0
Egyéb élelmiszerek	26.457·5
Összesen	**1,018.158·2**

[1]) Ha azonban a gépkocsi és a pótkocsi raksúlya összesen 5 tonnánál nem több, akkor a minimális díjakat annak a kocsitípusnak minimális díja szerint kell számítani, amely kocsitípus raksúlyának a gépes- és a pótkocsi összesített súlya megfelel (pl. ha egy 3 tonnás kocsihoz 2 tonnás pótkocsi tartozik, akkor 3+2=5 tonna, tehát a minimális díj az 5 tonnás gépkocsira megállapított 70 fillér lesz).

[2]) Az adatok feldolgozása a MATEOSz igazgatósága által rendelkezésre bocsátott nyilvántartási anyagból a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutatási munkálatai során történt.

Az adatokból kitűnik, hogy a főváros élelmicikkekkel való ellátásában a MATEOSz-tagoknak igen említésreméltó szerep jut. A budapesti 1938. évi egész élelmiszerfelhozatal 7·0%-át a MATEOSz szállította a fővárosba.

Érdekes eredményekre jutunk, ha a MATEOSz szerepét nemcsak a végösszegek összehasonlításában, hanem az egyes árucsoportokon belül is megvizsgáljuk.

Árucsoport	Budapestre érkezett összes[1]) mennyiség métermázsában	MATEOSz-tagok által felszállított métermázsában	A MATEOSz-tagok felhozatala a budapesti egész felhozatal %-ában
Élőállat	1,298.563	90.988·5	7·0
Húsneműek, baromfi	444.971	90.046·0	20·2
Tejtermékek, tojás	2,032.727	334.197·0	16·4
Gabona, liszt, kenyér	5,498.559	70.597·5	1·3
Zöldség-, főzelékfélék	2,150.457	33.414·3	1·6
Gyümölcs	804.332	103.194·8	12·8
Hüvelyesek	258.103	3.482·0	1·4
Egyéb élelmiszerek	2,159.307	292.238·1	13·5
Összesen	**14,647.019**	**1,018.158·2**	**7·0**

Egy pillantást vetve az arányszámokra, azonnal észrevehető a gyorsan romlandó élelmicikkek felhozatalánál az autón való felszállításnak kétségtelenül elsőrangú fontosságú szerepe. Amíg ezeknél az árucikkeknél 20%, 16%, illetve 12% a MATEOSz részesedése, addig a lassúbb szállítást is elbíró áruknál az autószállítás szerepe már sokkal kisebb mértékű és az összforgalomhoz képest 2% alatt marad. Természetének megfelelően a két szélső érték között foglal helyet az »élőállat« árucsoport.

Érdemes megemlíteni, hogy egyes árucikkek közül az élő borjú 21%-át, hús 20%-át, élő baromfi 41%-át, vágott baromfi 18%-át, tej, tejfel, tejszín 17%-át, vaj 18%-át és a tojás 12%-át szállították a közhasznú autófuvarozóvállalatok a fővárosba.

A zöldség- és főzelékfélék felszállítása autón nem szokásos, ezek az áruk közúti szállítás esetén, rendszerint a termelő gazdaság kocsifuvarján kerülnek a fővárosba. (Csupán zöldborsó [12·4%] érkezett jelentékenyebb mértékben teherautón.) A gyümölcsöknél az egyes fajtáknak megfelelően az arányszámok is igen változók (0·4%—22·8%). Ezen árucsoporton belül a gépkocsi szerepe különösen a sárgabarack (11·5%) és a dinnye (22·8%) felszállításánál volt jelentős.

A szeszes italok közül a borfelhozatal 28%-át (230.000 q), a csekélyebb jelentőségű sörfelhozatalnak pedig 44%-át (988 q) bonyolították le a MATEOSz-tagok.

Végeredményben a legnagyobb mennyiséggel a tej és a bor szállítása tűnik ki; ez a két árucikk egymagában felét teszi a teherautófuvarozók összes élelmiszerforgalmának.

Budapest főpiacára, az Élelmiszernagyvásártelepre az 1938. évben 2,503.777 métermázsa áru érkezett, ebből autón 331.108 métermázsa. Egyes

[1]) Vasúton, hajón és közúton együttvéve.

jellegzetesen vásárcsarnoki árucsoportok tekintetében érdekes összehasonlítás tehető az Élelmiszernagyvásártelep és a közhasznú autófuvarozók felhozatala között. Így zöldség- és főzelékfélékből a nagyvásártelepre autón 51.379 métermázsa érkezett, míg a MATEOSz forgalma 33.414 métermázsa volt. Gyümölcsből a Nagyvásártelep 168.086 métermázsás autófelhozatalával szemben a fuvarozóvállalatok 103.195 métermázsa forgalmat bonyolítottak le. Tojás esetében a forgalom 27.265, illetve 16.303 métermázsa volt, míg a Nagyvásártelepre teherautón érkezett baromfimennyiséget (59.186 q) a MATEOSz-tagok felhozatala (66.371 q) meg is haladta ; ez utóbbi árucikk ugyanis jelentékeny mennyiségben közvetlenül a kereskedőkhöz érkezik.[1])

A MATEOSz-tagok által végzett élelmiszerszállítás különböző raksúlyú kocsikon történik. A raksúly szerinti statisztikai feldolgozás 1938. évi adatai az átlagos autófuvarköltség megállapításához nyujtanak alapot s ezzel lehetővé teszik a termelői áraknak budapesti paritásban való összehasonlítását.

Raksúly tonnában	Felszállított élelmiszerek szállítmányainak száma	mennyisége tonnában	A szállítmányok számának százalékos megoszlása	A felszállított mennyiségnek megoszlása
	Csak gépkocsival.			
1·5	842	1.149·90	3·1	1·1
1·75	262	445·30	1·0	0·4
1·8	26	47·80	0·1	0·1
2·—	2.902	4.278·90	10·7	4·2
2·5	10.177	19.888·38	37·6	19·5
2·7	54	145·40	0·2	0·2
3·—	1.142	2.793·36	4·2	2·8
3·5	2.624	8.264·65	9·7	8·1
4·—	389	1.436·80	1·4	1·4
4·5	247	640·60	0·9	0·6
5·—	917	4.189·27	3·4	4·1
Együtt	**19.582**	**43.280·36**	**72·3**	**42·5**
	Gép- és pótkocsival.			
4·—	26	104·—	0·1	0·1
5·—	45	230·—	0·2	0·2
5·4—5·6	92	395·34	0·3	0·4
6·—	780	3.113·27	2·9	3·1
6·5	666	3.838·87	2·5	3·8
7·—	1.374	8.698·45	5·1	8·5
8·—	627	3.198·03	2·3	3·1
8·5	134	914·40	0·5	0·9
10·—	3.007	29.100·20	11·1	28·6
12·—	755	8.942·90	2·7	8·8
Együtt	**7.506**	**58.535·46**	**27·7**	**57·5**
Összesen	**27.088**	**101.815·82**	**100·0**	**100·0**

[1]) Ennél az összehasonlításnál figyelembe veendő azonban, hogy a MATEOSz-tagok forgalmán kívül az egyes cégek saját tulajdonát képező teherautóin is folyik áruszállítás Budapestre.

A MATEOSz által felhozott 101.815·82 tonnás mennyiségből 19.888·38 tonna a 2·5 tonna raksúlyú, 29.100·20 tonna pedig a csaknem legnagyobb szállítmányt képviselő 10 tonnás teherautókon érkezett a székesfővárosba.

A szállítmányok számát tekintve leggyakrabban (10.177 eset) a 2·5 tonnás kocsit veszik igénybe. E kocsitípust csak jóval kisebb mértékben követik a többiek, amelyek közül kettőezerötszázon felüli esetszámmal a 2, 3·5 és 10 tonnás kocsitípusok szerepelnek. A forgalomnak kocsitípusonkinti eloszlásával kapcsolatban meg kell azonban jegyezni, hogy a MATEOSz gépkocsijainak teherbírási eloszlása nem gazdasági szükségesség szerint alakult, hanem ez közlekedéspolitikai és honvédelmi szempontok alapján rendeletileg állapíttatott meg.

Az árucikkek felszállításában az egyes hónapokban erős változások észlelhetők. A felhozatalra kerülő áru kiterjedése, egymástól eltérő volta, idényszerű megjelenése kihatással van az egyes hónapok végső eredményeinek kialakulására.

A MATEOSz által felszállított élelmiszer mennyisége az 1938. év hónapjaiban.

Hónap	Mennyiség tonnában absz.	%	Szállítmányok száma absz.	%
Január	8.350·72	8·20	2.260	8·34
Február	6.138·21	6·03	1.760	6·50
Március	8.341·45	8·19	2.201	8·12
Április	6.748·70	6·63	1.776	6·56
Május	7.924·91	7·78	2.285	8·44
Június	9.619·03	9·45	2.827	10·44
Július	9.831·30	9·66	2.781	10·27
Augusztus	13.997·90	13·74	3.640	13·44
Szeptember	8.964·17	8·81	2.514	9·28
Október	8.813·14	8·66	1.936	7·14
November	6.348·87	6·23	1.319	4·87
December	6.737·42	6·62	1.789	6·60
Összesen	**101.815·82**	**100·00**	**27.088**	**100·00**

A táblázatból jól megfigyelhető a teherautófuvarozásnak a nyári hónapokban bekövetkező erősebb forgalma, amely csúcspontját augusztus havában érte el. Az egyes hónapok forgalmának elbírálásánál azonban nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy épen 1938 szeptemberétől kezdve a MATEOSz gépkocsiállományának igen jelentős része másirányú igénybevétel miatt nem állhatott az élelmiszerszállítás rendelkezésére. Így a szeptembertől mutatkozó forgalomcsökkenés nagyrészt ennek tudható be.

A felszállított mennyiségek árufajták szerinti megkülönböztetését az alábbi táblázat közli az egyes hónapokban.

A szezónszerű befolyások egyes árucikkeknél erősen érvényre jutnak, különösen az idénycikkeknél, amelyek főfelhozatali időszaka messze kiemelkedik a többi hónap kisebb, vagy szünetelő felszállításából.

A MATEOSz-tagok által felszállított élelmiszermennyiség árucsoportok szerint, tonnában. 1938.

Hónap	Élő-állat	Hús-neműek	Élő- és vágott baromfi	Tej, tejtermék	Tojás	Gabona, liszt, kenyér	Zöldség- és főzelék-félék	Gyü-mölcs	Hüvelyesek	Egyéb élelmi-szer	Összesen
Január	827·55	270·05	710·92	2.494·10	133·00	487·00	123·70	80·50	28·70	3.195·20	8.350·72
Február	819·70	188·35	500·71	2.068·30	155·70	319·60	67·90	61·40	6·80	1.949·75	6.138·21
Március	948·60	234·30	484·80	2.491·15	172·40	633·00	126·80	64·40	22·20	3.163·80	8.341·45
Április	845·90	158·60	348·50	2.512·30	149.60	454·70	106·05	38·50	3·20	2.131·35	6.748·70
Május	1.183·35	171·20	461·06	2.889·45	169·60	434·70	355·40	27·65	20·90	2.211·60	7.924·91
Június	1.025·70	177·40	462·76	2.845·05	163·90	411·80	1.062·32	998·75	3·10	2.468·25	9.619·03
Július	1.197·10	123·15	482·33	3.244·03	122·75	1.122·85	576·26	1.149·27	47·50	1.766·06	9.831·30
Augusztus ...	752·35	259·85	474·60	3.378·15	121·10	1.329·70	420·25	5.067·85	61·20	2.132·85	13.997·90
Szeptember ..	525·90	152·25	514·36	3.161·43	124·78	741·05	248·10	1.590·40	78·10	1.827·80	8.964·17
Október	340·30	162·75	554·56	2.348·59	99.53	312·70	99·80	877·31	33·30	3.984·30	8.813·14
November ...	228·00	203·30	691·52	2.211·15	95·10	297·25	38·10	222·75	17·20	2.344·50	6.348·87
December ...	404·40	266·30	950·98	2.145·70	122·84	515·40	116·75	140·70	26·00	2.048·35	6.737·42
Összesen...	**9.098·85**	**2.367·50**	**6.637·10**	**31.789·40**	**1.630·30**	**7.059·75**	**3.341·43**	**10.319·48**	**348·20**	**29.223·81**	**101.815·82**

A MATEOSz által felszállított élemiszermennyiség származási helyét vizsgálva kitűnik, hogy a vármegyék igen eltérő mértékben vesznek részt a felhozatalban nemcsak mennyiségileg, hanem árufajta és minőség tekintetében is.

A MATEOSz-tagok által felszállított élelmiszermennyiség vármegyék szerinti megoszlása. 1938.

Vármegye	Mennyiség tonnában absz.	%	Szállítmány absz.	%
Abaúj-Torna	35·00	0·03	12	0·05
Bács-Bodrog	1.251·70	1·23	250	0·92
Baranya	499·55	0·49	164	0·61
Békés	2.187·81	2·15	987	3·64
Bihar	60·25	0·06	37	0·14
Borsod, Gömör-Kishont	197·50	0·19	53	0·20
Csanád, Arad és Torontál	581·25	0·57	320	1·18
Csongrád	3.522·33	3·46	1.916	7·07
Fejér	11.933·55	11·72	2.241	8·27
Győr, Moson és Pozsony	271·60	0·27	98	0·36
Hajdu	380·90	0·37	163	0·60
Heves	5.837·70	5·73	1.423	5·25
Jász-Nagykun-Szolnok	6.928·65	6·81	3.641	13·44
Komárom és Esztergom	1.019·50	1·00	331	1·22
Nógrád és Hont	699·41	0·69	238	0·88
Nyitra	2·50	0·00	1	0·00
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	60.875·22	59·79	13.621	50·28
Somogy	1.615·56	1·59	486	1·80
Sopron	279·50	0·28	78	0·29
Szabolcs és Ung	208·50	0·21	59	0·22
Szatmár, Ugocsa és Bereg	14·50	0·01	2	0·01
Tolna	1.119·90	1·10	351	1·30
Vas	386·00	0·38	97	0·36
Veszprém	530·55	0·52	166	0·61
Zala	1.100·45	1·08	304	1·12
Zemplén	121·50	0·12	29	0·11
Együtt	**101.660·88**	**99·85**	**27.068**	**99·93**
Ismeretlen	154·94	0·15	20	0·07
Összesen	**101.815·82**	**100·00**	**27.088**	**100·00**

Legerőteljesebb a felszállítás Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből (60.875·22 t), ezt követik Fejér (11.933·55 t), Jász-Nagykun-Szolnok (6.928·65 t), Heves (5.837·70 t) és Csongrád (3.522·33 t) vármegyék. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye maga több mint a felét teszi ki a felhozott összes élelmiszermennyiségnek. A többi vármegyénél a MATEOSz-nak az előzőkben már ismertetett fuvardíjszabása miatt a fővárostól való távolság növekedésével a felszállítás nagysága állandóan csökken, úgy, hogy Szatmár, Ugocsa és Bereg (14·50 t) és Abaúj-Torna (35·00 t) vármegyéknek a MATEOSz igénybevételével történő felhozatala a fővárosi élelmiszerellátás szempontjából már egészen jelentéktelennek mondható.

A fenti táblázat a szállítmányok számát (esetszámokat) is feltünteti. Ezeknek a számoknak vármegyénkint részletezett százalékos megoszlása közel azonos eredményeket ad a mennyiségi megoszlással. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye itt is a felét jelenti az összes autószállítmányoknak. Az egyes vármegyéknél található kisebb eltolódások egyik számottevő okát pedig a felhozott árucikkek eltérő voltában kell keresnünk.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató és árstatisztikai osztályának a vármegyék szerinti megoszláson túlmenőleg az egyes helységek felhozatala is rendelkezésére áll. E számanyag segítségével minden árucikk felszállítása grafikusan is ábrázolható. Ezek az eredmények alkalmasak arra, hogy a teherautó szerepét Budapest élelmiszerellátásában teljes részletességgel kifejezésre juttassák.

8. Közúti járműforgalom Budapest élelmiszerellátásában.

A székesfőváros élelmiszerszállító területeiről eddig megjelent tanulmányok részletesen foglalkoztak ugyan az élelmiszerfelhozatalban szereplő közlekedési eszközökkel, korántsem merítették azonban ki a piackutatás rendelkezésére álló gazdag statisztikai anyagot.[1]) Az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok ugyanis naponkint gyüjtik Budapest élelmiszerfelhozatalára vonatkozó adatokat származási hely, árucikkek és közlekedési eszközök szerint. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya ezt az értékes adatgyüjtést különböző szempontok szerint dolgozta fel, így összesítette az autó- és kocsiszállítmányok számát is. Az így összegyüjtött adatok természetesen nem jelentik a fővárosba irányuló közúti áruforgalom teljes egészét, mert a Nagyvásártelepet és piacokat megkerülő úton, közvetlenül is érkeznek jelentős szállítmányok a városban telephellyel bíró kereskedőkhöz, konzervgyárakba, raktárakba, ill. közvetlen a fogyasztókhoz.

Jelen ismertetés a felhozott árumennyiség községenkint részletezett adataihoz kiegészítésül kíván járulni akkor, mikor bemutatja *a különböző helyekről*

[1]) A Piackutatási munkálatok III. kötete összefoglalva tartalmazza e tanulmányokat 7—49. oldalon. Lásd továbbá a jelen kötetben közzétett anyagot. Területi részlettanulmány: A pestkörnyéki 30 km-es övezet. Piackutatási munkálatok II. kötet, 10—22. oldal.

érkezett kocsik és teherautók számát s ezzel a közúti élelmiszerszállításnak azt az úthálózatát, amelynek középpontjában Budapest áll.

A Nagyvásártelepre szállított árumennyiség a következőképen oszlott meg :

	1938 évben,	1939 százalékban
Vasúton érkezett	52·5	54·3
Hajón «	2·4	2·8
Autón «	13·2	15·5
Kocsin «	31·8	27·0
Gyalog «	0·1	0·4

A közúton történő felhozatal tehát igen jelentékeny. A Nagyvásártelep felépítésekor az élelmiszerellátás terén is érvényesülő központosításnak megfelelően a piacokon korlátozták a kocsiról való közvetlen árusítást, így a közúti forgalom túlsúlya természetesen az Élelmiszernagyvásártelepre irányul.

A járművek (kocsi-, ill. autórakományok) darabszáma az 1938. évről községenkinti részletezésben áll rendelkezésre. A visszatért Felvidék adatai természetszerűleg nem szerepelnek ebben a feldolgozásban, mivel a visszacsatolás csak 1938 végén, november hónapban történt. Ebben az évben a Nagyvásártelep közúti forgalma a következőképen oszlott meg: 83.621 kocsi és 16.412 autó. Ez a *több mint százezer jármű 1,126.842 métermázsa árut hozott fel*, melyből a kocsi 795.734, az autó 331.108 métermázsával részesedett. A kétféle közlekedési eszköz százalékos aránya a szállítmányok száma tekintetében 83·6—16·4, az általuk felhozott árumennyiségé pedig 70·6—29·4%. Valódi jelentőségére korlátozva tehát a számokat a kocsi aránya lényegesen csökken, aminek oka az autó nagyobb teherbírásában rejlik. Kérdés, hogy a fentemlített százezer jármű az ország mely részeiből hozza fel árucikkeit, vagyis *melyek azok a vidékek, amelyek budapesti felhozatalukat túlnyomóan autókon és kocsikon bonyolítják le.*

Az áru szállítási igényeinek legjobban megfelelő közúti közlekedési eszközt vizsgálva, *az autó az élő és vágott baromfi, tojás és friss gyümölcs felhozatalánál*, azonkívül a hosszabb szállítást nem bíró szamóca, málna, őszibarack és szőlő szállításánál jut jelentős szerephez.[1]) *A lófogatú kocsi a zöldség- és főzelékfélék legnagyobb részének, főképen a tömegcikkeknek, továbbá a kevésbbé kényes gyümölcsfajtáknak* (alma, szilva, dinnye) *fontos szállítóeszköze.*

Magyarország gazdasági vidékei közül tehát azok használják a tárgyalt közlekedési eszközöket, melyek a felsorolt élelmiszerek termelésével leginkább foglalkoznak.

Az eddig közzétett piackutatási tárgyú tanulmányok alapján már ismeretesek ezek a termelő vidékek. Az élő és vágott baromfi legnagyobb része a tojásszállítmányokkal együtt a tiszántúli tanyavilágból érkezik. Tojásfelhozatalban nagyobb mennyiségekkel szerepel a Dunántúl déli része is. A főváros idény-

[1]) Lásd : A közlekedési eszközök és szállítási módok szerepe Budapest élelmiszerforgalmában. Piackutatási munkálatok III. kötet 155. oldal.

cikkellátásában pedig a főváros közvetlen környéke után az Alföld egyes intenzív kertgazdálkodású vidékei vesznek részt, a Duna-Tiszaköz külföldön is jól ismert zöldség- és gyümölcskultúrája és a Közép-Tisza mentén főleg zöldpaprikatermeléssel foglalkozó területek. Északon hasonló jellegű szállítóvidék az ország legnagyobb kiviteli piacának: Gyöngyösnek a környéke. A Dunántúl azonban, mint az eddigi vizsgálatok bizonyítják, kismértékben vesz csak részt a fővárosi lakosság idénycikkellátásában. A Dunántúl a földrajzi tényezők miatt úgy a bel-, mint külföldi piac ellátása szempontjából inkább a belterjes állattartásra és az ezzel kapcsolatos tejtermelésre rendezkedett be. Városai körül ugyan megtalálhatók a zöldségtermelő területek, de ezek a Duna-Tiszaközi külföldre is termelő idénycikkgazdálkodással szemben csupán a helyi ellátás kielégítésére szolgálnak. A domborzati viszonyok sem kedveztek a Dunántúl úthálózatának a főváros felé irányuló kialakulásában. Az alföldi síkterületekről a Budapest felé tartó sűrű úthálózat viszont az áruszállítást a nagy fogyasztógócpont felé könnyűvé teszi. Budapest helyi termelése viszont egyes árucikkekből számottevő. A főváros idénycikkszállító területe tehát az Alföld, annak is a fővárost közvetlenül övező része.

Az alább közölt térképek tanusága szerint a közúti szállítmányok származási helyét a Duna, mint választóvonal két részre tagolja. Ez a megkülönböztetés két szempontból is megokolt. *Először is a balpart szembetűnően élénkebben vesz részt a szállításokban, másodszor a földrajzi tényezők szempontjából is különböző a két nagy táj felépítése.*

	Kocsik száma	%	Autók száma	%
Alföld	61.842	74·0	11.593	70·6
Dunántúl	5.175	6·2	3.477	21·2
Budapest	16.603	19·8	1.342	8·2
Összesen	**83.620**	**100·0**	**16.412**	**100·0**

Úgy kocsiknak, mint az autóknak zöme, 71—74%-a az Alföldről kerül ki; a kocsiszállítmányoknál csak 6·2%, az autószállítmányoknál pedig 21·2% esik a Dunántúlra.

A főváros külterületéről érkező kocsik az összes szállítmányoknak jelentős részét (19·8%-át) képezik és főleg bolgárkertészeti cikkeket: kalarábét, kelkáposztát, karfiolt, gyökérzöldségféléket hoznak. Az autónál a hűtőházakból és raktárakból hozott szállítmányok (alma, burgonya) szerepelnek a statisztikában 8·2%-kal, budapesti áruk gyanánt.

A főváros területéről érkező szállítmányok nélkül még jobban kihangsúlyozódik az Alföld szerepe a Dunántúllal szemben.

	Kocsik száma	%	Autók száma	%
Alföld	61.842	92·3	11.593	76·9
Dunántúl	5.175	7·7	3.477	23·1
Összesen	**67.017**	**100·0**	**15.070**	**100·0**

Az Élelmiszernagyvásártelepen legtöbb kocsi-, ill. autószállítmánnyal szereplő községek. — 1938.

a) *Kocsi.*

Megnevezés	Kocsik száma	%
Csepel	6.207	9·3
Soroksár	6.187	9·2
Fót	3.251	4·9
Csömör	3.247	4·8
Cinkota	2.732	4·1
Kecskemét	2.594	3·9
Bugyi	2.510	3·7
Vecsés	2.436	3·6
Tököl	2.253	3·4
Vác	2.202	3·3
Tíz legfontosabb szállítóhely együtt	**33.619**	**50·2**
Alsónémedi	1.989	3·0
Rákospalota	1.591	2·4
Rákoskeresztúr	1.390	2·1
Üllő	1.296	1·9
Zsámbok	1.110	1·7
Mogyoród	1.090	1·6
Gödöllő	1.015	1·5
Kispest	968	1·4
Veresegyháza	896	1·3
Taksony	832	1·2
Dunaharaszti	807	1·2
Nagytarcsa	787	1·2
Gyöngyös	756	1·1
Budatétény	720	1·1
Kistarcsa	683	1·0
Huszonöt legfontosabb szállítóhely együtt	**49.549**	**73·9**
Ócsa	663	1·0
Budaörs	651	1·0
Lajosmizse	646	1·0
Nagykőrös	625	0·9
Tura	604	0·9
Szada	581	0·9
Pomáz	579	0·9
Rákosszentmihály	576	0·9
Szigetszentmiklós	567	0·8
Dunakeszi	547	0·8
Örkény	514	0·8
Pestszenterzsébet	507	0·7
Valkó	487	0·7
Alsó- és Felsődabas	442	0·7
Hort-Csány	426	0·6
Majosháza	425	0·6
Budafok	380	0·6
Pestszentlőrinc	362	0·5
Nagytétény	341	0·5
Pilis	326	0·5
Cegléd	318	0·5
Dány	306	0·5
Szigetcsép	284	0·4
Szentendre	282	0·4
Kiskunfélegyháza	265	0·4
Ötven legfontosabb szállítóhely együtt	**61.253**	**91·4**
Többi község	5.764	8·6
Összesen	**67.017**	**100·0**

b) *Autó.*

Megnevezés	Autók száma	%
Kecskemét	738	4·9
Gyöngyös	613	4·1
Hódmezővásárhely	531	3·5
Szentes	467	3·1
Kiskunfélegyháza	435	2·9
Nagykőrös	396	2·6
Csány	393	2·6
Budafok	379	2·5
Izsák	362	2·4
Csongrád	352	2·3
Tíz legfontosabb szállítóhely együtt	**4.666**	**30·9**
Budatétény	352	2·3
Makó	329	2·2
Orosháza	311	2·1
Szarvas	301	2·0
Cegléd	296	2·0
Békéscsaba	289	1·9
Jászapáti	258	1·7
Mezőtúr	255	1·7
Dunabogdány	250	1·7
Ercsi	237	1·6
Szeged	201	1·3
Jászberény	174	1·2
Budaörs	173	1·1
Kistelek	170	1·1
Pécs	167	1·1
Huszonöt legfontosabb szállítóhely együtt	**8.429**	**55·9**
Tahitótfalu	152	1·0
Üllő	149	1·0
Gyömrő	128	0·9
Gyöngyöspata	128	0·9
Dánszentmiklós	127	0·9
Cibakháza	124	0·8
Nagytétény	118	0·8
Dunapataj	108	0·7
Kiskunhalas	105	0·7
Szolnok	103	0·7
Bonyhád	96	0·6
Baja	94	0·6
Abony	93	0·6
Aldebrő és Feldebrő	93	0·6
Hajós	92	0·6
Inárcs-Kakucs	92	0·6
Öcsöd	92	0·6
Domoszló	91	0·6
Győr	90	0·6
Vezseny—Tiszaföldvár	88	0·6
Agárd és Gárdony	83	0·6
Békés	81	0·5
Dunavecse	80	0·5
Verpelét	80	0·5
Vecsés	74	0·5
Ötven legfontosabb szállítóhely együtt	**10.990**	**72·9**
Többi község	4.080	27·1
Összesen	**15.070**	**100·0**

A vidékről érkező kocsik összes számának *92·3%-a eszerint az Alföldről származik, legnagyobbrészt a budapestkörnyéki 30 km-es övezetből*, ahol a termelőknek saját kocsijuk van. Az autószállítmányoknak is 76·9%-a érkezik az Alföldről.

Jól kidomborodik a kétféle szállítási mód jellegzetessége a *legtöbb kocsi-, illetve autószállítmányt küldő községek fővároskörüli elhelyezkedésében is.*

Míg a kocsival a főváros közvetlen környékéről, addig *autóval távolabbi helyekről szállítanak. Az autószállítmányok elsősorban az alföldi nagy gyüjtőközpontok felhozatalánál jelentősek.*

A kocsinál a legtöbb szállítmánnyal szereplő 10 község az összes szállítmányoknak 50·2%-át, az autónál 30·9%-át küldi. *A községenkinti szállítás tehát kevésbbé tömörül az autónál, mint a kocsinál*, ami a felhozatalban résztvevő községek számánál is szembetűnik: 67.017 kocsiszállítmány 208 községből, 15.070 autószállítmány 439 községből származik. Az alábbi táblázat a legtöbb kocsi-, illetve autószállítmánnyal szereplő ötven-ötven felhozatali helyet mutatja be, jelezve egyúttal az illető helynek az összforgalomban való százalékos részesedését.

A kocsi esetében átlag 322 szállítmánnyal szerepel egy-egy község, az autónál csupán 34-gyel. A széttagoltság mértéke abból is kitűnik, hogy nem kevesebb mint 101 olyan község fordult elő a kimutatásokban, melyből az év folyamán csak egy autószállítmány érkezett; a kocsifelhoztalnál csak 17 ilyen község akadt.

A kocsiszállítmányok legtöbbje Budapest környékének nagyobb községeiből származik. Egy-egy helységből sok szállítmány érkezik évente. Az autószállítmányok származáshelyei ezzel szemben szétszórtabban helyezkednek el az országban.

Ennek az eltérésnek az a valószínű magyarázata, hogy a zöldségfélék termelésével foglalkozó gazdák rendszerint saját kocsijukon hozzák áruikat a fővárosba. A gyümölcs és baromfi értékesítésével foglalkozók viszont kevésbé rendelkeznek saját szállítóeszközzel, az áru piacrahozásánál tehát inkább autót vesznek igénybe. Az autóval szállító helységek többnyire gyüjtőközpontok, az említett árukat rendszerint nem maguk az őstermelők, hanem kereskedők hozzák fel Budapestre. Ezek a gyüjtőpiacok külföldre is szállítanak árut, amely körülmény — mivel kiviteli kereskedelmet csak nagy tételekben, egységes szempontok szerint lehet folytatni — hozzájárul a piac gyüjtőjellegének kialakításához.

Az autó távolabbi és a kocsiszállítmányok budapestkörnyéki származási helyéről tájékoztat a szállítmányok számának Budapest határától légvonalban számított *30 km-es övezeten belül és azon kívül* való csoportosítása.

	Kocsik száma	%	Autók száma	%
30 km-es övezet	58.551	87·4	3.282	21·8
Azon kívül	8.466	12·6	11.788	78·2
Összesen	**67.017**	**100·0**	**15.070**	**100·0**

A kocsiszállítmányoknál 87·4, az autónál 21·8% esik a 30 km-es övezetre.

Hasonló a helyzet *50 km-es távolsági övek* szerinti beosztásban:

Távolság (km)	Kocsik száma	%	Autók száma	%
— 50	59.797	89·2	3.269	21·7
51—100	6.608	9·9	5.037	33·4
101—150	521	0·8	3.139	20·8
151—200	91	0·1	2.615	17·4
201—250	—	—	951	6·3
251—300	—	—	42	0·3
301—350	—	—	17	0·1
Összesen	**67.017**	**100·0**	**15.070**	**100·0**

Látható, hogy a kocsiszállítmányok zöme (89·2%) 50 km-ig terjedő távolságból származik, vagyis a legközelebbi vidékekről, az autónál viszont 51-től 100 km-ig terjedő távolság szállítmányának az aránya a legnagyobb, 33·4%. Az autószállítmányoknak 55·1, a kocsiszállítmányoknak 99·1%-a érkezik 100 km-t meg nem haladó messzeségből.

Összehasonlítva a közúton történő élelmiszerfelhozatalban szereplő kétféle jármű évenkinti összteljesítményét, vagyis az általuk megtett kilométerek számát, a *kocsikilométer*-teljesítmény 1,752.898, az *autókilométerek* száma pedig 1,555.253. A járművek kocsi-, ill. autókilométere elosztva a szállítmányok számával adja *a mérlegelt átlagos szállítási távolságot*. A jelen számítások szerint ez az átlagos távolság *kocsinál 26 km, autónál pedig 103 km*. A legtöbb kocsiszállítmánnyal szereplő 10 község mérlegelt átlagos távolsága 20·8 km, míg az autófuvarozás szempontjából legfontosabb 10 község átlagban 98·3 km-re terül el Budapesttől.

A mellékelt térképek a főváros területére vezető útvonalakat a szállítmányok száma szerint tüntetik fel. Az egyes vonalak vastagsága egyenes arányban áll az egy év alatt ott elhaladó élelmiszerszállító járművek számával. A főváros felé haladva a vonalak fokozatosan kiszélesednek a szerint, amint mindig több és több község szállítmánya tömörül a kérdéses útra.

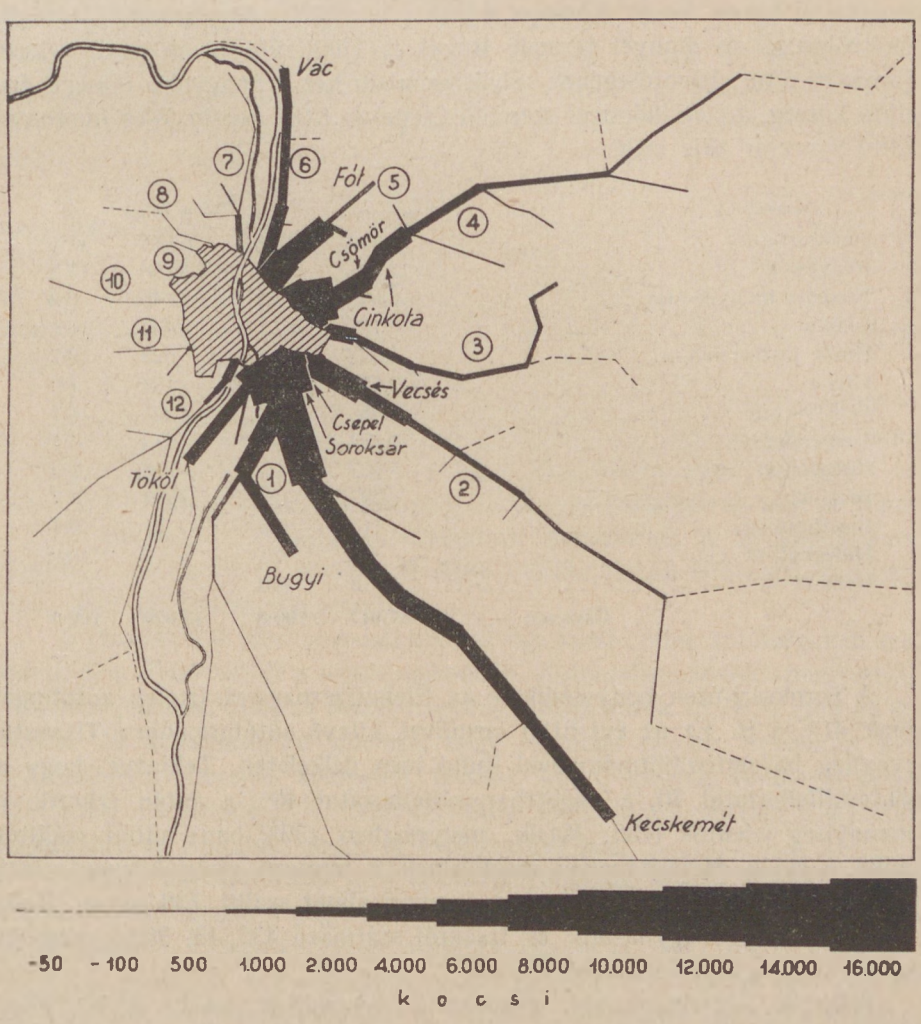
A Felvidék visszacsatolása meglehetősen módosítja az itt ábrázolt útvonalhálózatot, amennyiben a Kis-Alföldnek a fővároshoz való közelsége tetemesen megnöveli a Bécsi-út forgalmát. A többi hazatért országrész piaci forgalma közúti szempontból kevésbbé jelentős, mivel nagyobb távolságuk miatt áruszállításukat inkább vasúton bonyolítják le.

A következő csoportosítás az egyes községek szállítmányait a szerint osztja be, hogy az *autók és kocsik milyen útvonalakon érik el Budapest területét*.

Ez a csoportosítás nem az útvonalakon végzett tényleges számlálások eredménye, hanem a községeknek a valószínű útvonalak szerinti beosztásából származik.

A szállításkor használt útvonalak természetesen a gyakorlatban különböző okoknál fogva váltakoznak. Mindenesetre azonban az útmegállapításoknál a közelebbi községek inkább a rosszabb, de rövidebb, a távolabbiaknál inkább

Az Élelmiszernagyvásártelep kocsiszállítmányainak megoszlása fontosabb útvonalak szerint. — 1938.

a jobban kiépített vehető figyelembe, mivel közelebbről inkább kocsin, távolabbról inkább autón történik a felhozatal.

Az útvonalak egyes közlekedési eszközök szerinti forgalmát főleg a kérdéses vidék termelési iránya, ill. a szállítandó áru természete határozza meg.

Az Élelmiszernagyvásártelep kocsiforgalmának 44%-a *a Soroksári-úton* bonyolódik le. Ebben az útban a Duna-Tisza közének egyik legrégibb útvonala, a budapest—szeged—belgrádi út folytatódik a főváros területén. A duna-

[1]) A térképen sorszámmal megjelölt útvonalak a következők : 1. Soroksári-út ; 2. Üllői-út ; 3. Külső Jászberényi-út ; 4. Kerepesi-út ; 5. Erzsébet királyné-útja ; 6. Váci-út ; 7. Szentendrei-út ; 8. Bécsi-út ; 9. Hidegkúti-út ; 10. Budakeszi-út ; 11. Budaörsi-út ; 12. Fehérvári-út.

tiszaközi idénycikktermelés nagy központjai közül Kecskemét friss zöldfőzelék- (zöldbab, saláta, zöldpaprika) és gyümölcsszállítmányait hozza. A budapest-környéki 30 km-es övezet községei közül a karfiolt, zöldpaprikát, főzőtököt, gyökérzöldséget és dinnyét termelő Bugyi és Tököl vidékének áruja érkezik a Soroksári-úton. Jelentőségének súlyát azonban két, legnagyobb tömegű árut szállító község, a 6207 kocsival szereplő Csepel és 6187 kocsin főleg burgonyát szállító Soroksár adja meg.

Megnevezés	Kocsik száma	%	Autók száma	%
Soroksári-út	29.349	43·8	6.186	41·1
Kerepesi-út	12.421	18·6	1.858	12·3
Erzsébet királyné-útja	6.840	10·2	49	0·3
Üllői-út	6.767	10·1	2.422	16·1
Külső Jászberényi-út	3.493	5·2	925	6·2
Váci-út	2.954	4·4	153	1·0
Fehérvári-út	2.458	3·7	2.362	15·7
Szentendrei-út	1.284	1·9	613	4·1
Budaörsi-út	927	1·4	216	1·4
Bécsi-út	297	0·4	263	1·7
Budakeszi-út	113	0·2	21	0·1
Hidegkúti-út	96	0·1	2	0·0
Gyáli-út	18	0·0	—	—
Összesen	**67.017**	**100·0**	**15.070**	**100·0**

A Soroksári-úton bonyolódik le az Élelmiszernagyvásártelep autóforgalmának 41%-a is. Ez az évi 6186 járművet kitevő autóforgalom a Tiszántúli tanyavilág baromfiszállítmányaival indul meg délkeleten. Tekintve, hogy az élőbaromfifelhozatal 70, a vágottbaromfifelhozatal 46%-a autón érkezik, ez a mennyiség jelentős tétel. Másik, nagyrészben (39%-ban) autón szállított árucikk a tojás, főgyüjtőhelyei megfelelnek a baromfi gyüjtőközpontjainak. Kecskemét elsősorban sárgabarackot és nyári almát szállít 738 autón Budapestre. A Kiskunfélegyházáról és Izsákról származó 435, ill. 362 autószállítmány is főleg gyümölcsöt hoz.

Második legforgalmasabb útvonal a *Kerepesi-út*, amely 12.421 kocsiszállítmányát majdnem teljesen a 30 km-es övezetnek a fővároshoz közeleső vidékéről nyeri. Így nagymennyiségű zöldborsó, paradicsom és uborka kerül leginkább a 3247, ill. 2732 kocsival szereplő Csömörről és Cinkotáról Budapestre. Autóval történő szállításnál a Kerepesi-úton leginkább a gyöngyösi zöldbab és szőlő, a hevesmegyei dinnye- és főzőtökszállítmányok jelentősek. Gyöngyösről 613, Csányról 393 szállítmány érkezett.

A többi 11 útvonalon az összes kocsiszállítmányoknak már csak 38%-a, az autóknak azonban még majdnem fele, 47%-a érkezik.

Az *Erzsébet királyné-útjának* kocsiszállítmányai szintén a 30 km-es övezet zöldborsó-, paradicsom,- és uborkaküldeményét hozzák. Autóforgalma a Nagyvásártelep szempontjából jelentéktelen, mindössze 0·3%.

Az *Üllői-út* kocsiszállítmányai, — az összes szállítmányoknak 10%-a — Nagykőrös és Cegléd zöldség- és zöldfőzelékféléit, majd a 30 km-es övezetnek ehhez az útvonalhoz közeleső gyökérzöldség-, káposzta- és dinnyeküldeményeit szállítják Budapestre. A leggyakrabban szereplő község itt Vecsés (2436). A Nagyvásártelepre érkező autók tömörülését tekintve az összes szállítmányok 16%-a az Üllői-úton érkezik. A gyümölcsfélék közül Nagykőrös cseresznyét, szilvát, almát, Cegléd almát küld fel autón.

A *Külső Jászberényi-úton* csak a 30 km-es övezetből származó kocsiszállítmányok említésreméltóak. Az összes kocsiforgalom csak 3493 szállítmány, mely főleg zöldborsó-, paradicsom- és dinnyeküldeményekből áll. Autószállítmányai az előbbieknél jelentősebbek és az összes gépkocsiforgalom 6%-át érik el; főleg a jászsági baromfifelhozatalt bonyolítják le.

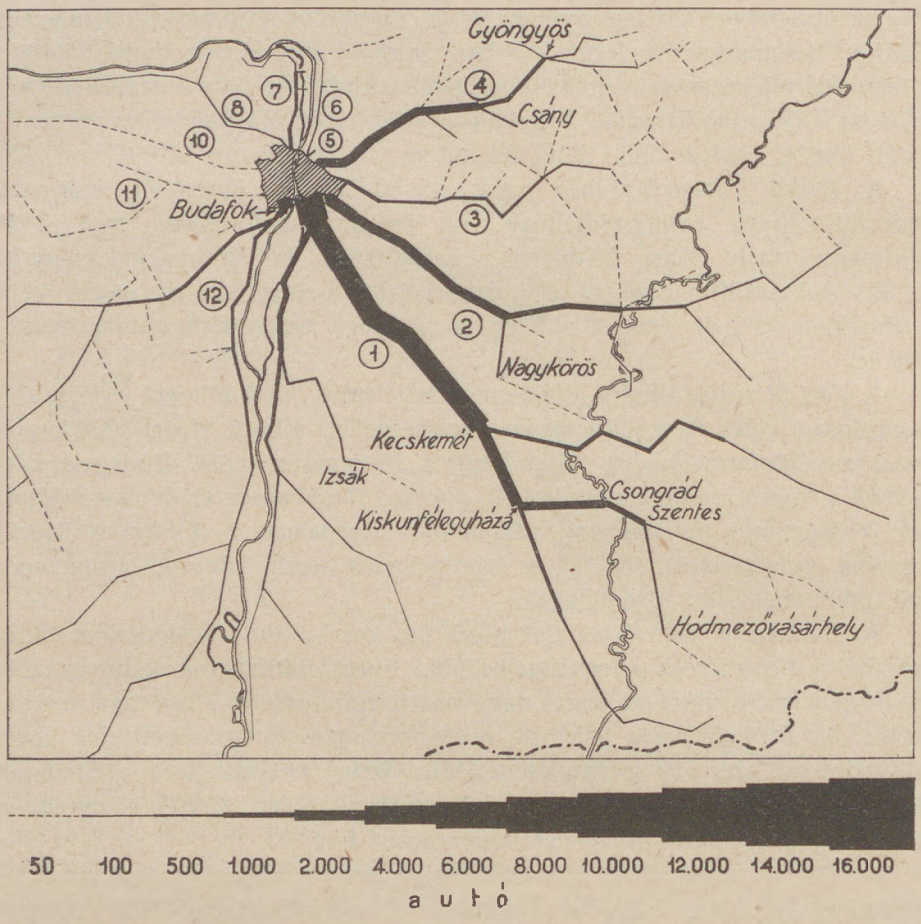
A *Váci-út* autószállítása általában nem jelentős, mert a hozzá legközelebb eső gazdasági vidék fő szállítóeszköze a kocsi mellett a hajó. Közel 3000 kocsin a váckörnyéki termelővidék áruja kerül a Nagyvásártelepre. Budapest környékéről a kocsin szállított paradicsom, uborka, sárgabarack és dinnye számottevő. Valamennyi dunabalparti útvonalnál szerepelnek a 30 km-es övezet sárgarépa, petrezselyem, főzőtök és fejeskáposzta kocsin felhozott árumennyiségei, mint élelmezési tömegcikkek.

A *Dunántúlról* jövő útvonalak közül úgy kocsi-, mint autóforgalom szempontjából a *Fehérvári-út* a legkiemelkedőbb. Autószállítmányok szempontjából kölünösen jelentős, mert az összes nagyvásártelepi autók 15·7%-a ezen az úton érkezik. Az úttömörülésre jellemző, hogy forgalma számos, egyenkint kevés szállítmánnyal szereplő községből tevődik össze, melyek főleg gyümölcsöt szállítanak Budapestre. A Fehérvári-úton Pécs tojást, Ercsi, Nagytétény, Budatétény és Budafok sárga- és őszibarackot hoz.

A többi hat útvonalon jövő kocsiszállítmányok száma 4%-kal, az autószállítmányoké pedig 7·3%-kal részesedik a nagyvásártelepi felhozatalban. Említésreméltó a Szentendrei-út autóforgalma (4·1), mert innen érkeznek a fővárosba irányuló dunabogdányi, tahitótfalui eper-, málna- és szamócaszállítmányok. Kocsiszállítmányai a 30 km-es övezetből származó zöldborsó, karfiol, sárga- és őszibarack és dinnye árucikkekből tevődnek össze.

Az egyes utaknak árucikkenkinti és általános jelentőségén végigtekintve többféle megállapítás szűrhető le. Először a *Soroksári-útnak a közúti szállításban való nagy részvétele nem mutatja kedvezőtlennek azt, hogy a Nagyvásártelepet a főváros déli határára, ennek az útvonalnak a betorkolásához építették.* Jól látszik továbbá, hogy a kocsin történő szállítás a közeli vidékekről származik, aminek oka kétféle körülményben található. Egyrészt a kocsi, mint élelmiszerszállító jármű, lassúsága folytán csakis közelről versenyképes, másrészt a Budapestet körülvevő gazdasági terület fontos árucikkei (zöldség- és zöldfőzelékfélék) aránylag jól bírják a kocsin való szállítást. Az autóforgalom távolabbi vidékek szállítását bonyolítja le és kényes, könnyen romló árucikkeket szállít (egyes

Az Élelmiszernagyvásártelep autószállítmányainak megoszlása fontosabb útvonalak szerint. — 1938.[1])

gyümölcsfélék, baromfi, tojás). A kiviteli piacok és általában a nagy alföldi gyüjtőközpontok jellemző szállítóeszköze. Egyáltalán nem szállítanak autón tömegcikket (burgonya, fejeskáposzta), mivel ez a szállítási mód a legköltségesebb.

A Nagyvásártelep közúti járműforgalma után a következőkben *a vásárcsarnokok és piacok kocsiforgalma* lesz a vizsgálat tárgya. A régebben fennállott rendszabályok enyhítésére a pestkörnyéki gazdák kérelme folytán a 120.236/1936. VIII., ill. a 116.999/1937—VIII. sz. polgármesteri határozat 2 vásárcsarnokban és 4 piacon megengedte a főváros határától légvonalban számított 30 km-es övezetben levő községek számára júniustól novemberig az őstermelői kocsiról való közvetlen kicsinybeni árusítást. Ugyanekkor a kocsik legnagyobb raksúlyát 1500 kg-ban állapította meg. Ilyen korlátozások után érthető a Nagy-

[1]) A sorszámmal megjelölt útvonalak felsorolását lásd az előző térkép jegyzetében.

vásártelep nagy túlsúlya a piacokkal szemben, ugyanis az összes felhozatalt 100-nak véve a Nagyvásártelep 91·5, a piacok 8·5%-kal részesülnek. Figyelemreméltó azonban, hogy ez a százalékszám nem mutatja a vásárcsarnokok és piacok valódi forgalmát, mert hiányzik belőle a Nagyvásártelepen keresztül odairányuló forgalom, továbbá a főváros területéről származó bolgárkertészetek és vidéki termelők úgynevezett »batyus« felhozatala.[1])

Az engedéllyel bíró piacoknak és vásárcsarnokoknak a főváros különböző részein való elhelyezkedését, szállítóterületét és főútvonalait kartogramm mutatja be a 84. oldalon. A hat piacon engedélyezett őstermelői kocsiról való közvetlen árusítás 1938-ban a következőképen alakult :

Megnevezés	Kocsik száma					
	Dunabalpartról		Dunajobbpartról		összesen	
	absz.	%	absz.	%	absz.	%
Ferdinánd-téri piac	2.076	98·4	34	1·6	2.110	36·4
Teleki-téri piac	1.761	99·5	9	0·5	1.770	30·6
Óbudai vásárcsarnok	359	36·8	616	63·2	975	16·8
Martinovics-téri piac	814	100·0	—	—	814	14·0
Batthyány-téri vásárcsarnok	116	90·6	12	9·4	128	2·2
Budagyöngye piaca	—	—	—	—	—	—
Összesen	**5.126**	**88·4**	**671**	**11·6**	**5.797**	**100·0**

Az őstermelői kocsiról való közvetlen árusítás öt vásárcsarnok és piac között oszlik meg, a Budagyöngye piacának nincs sem kocsi, sem gyalogos forgalma. *Legnagyobb forgalmú a Ferdinánd-téri piac, ide irányul az őstermelői kocsik 36·4%-a.* A fenti rendelet a Ferdinánd-téri piacra ugyanis naponkint 150 kocsinak ad közvetlen árusításra engedélyt[2])

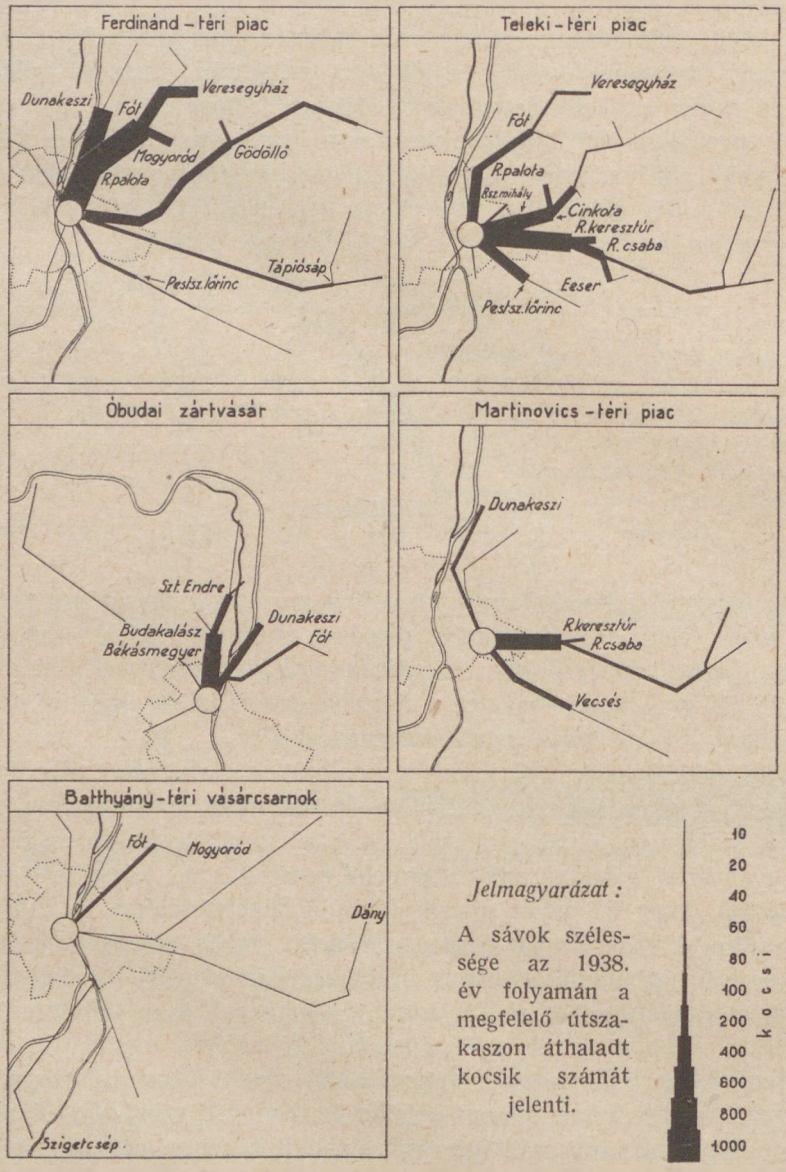
Nem sokkal, csak 340 kocsival kevesebb a Teleki-téri piac forgalma, az Óbudai vásárcsarnok és a Martinovics-téri piac kocsiforgalma azonban az összes szállítmányoknak csak 16·8, ill. 14%-a. Elenyészően csekély, 2·2% a Batthyány-téri vásárcsarnok őstermelői kocsiról való közvetlen árusítása.

Kérdés, hogy az egyes piacok földrajzi elhelyezkedése és a felhozatal gyüjtőterülete között megvan-e az összefüggés, vagyis az egyes piacok őstermelői kocsiról közvetlenül árusított áruféleségei megfelenek-e a hozzájuk legközelebb eső vidék termelési irányainak. A térképek és a táblázat egyaránt szemléltetik, hogy *a piacok a hozzájuk közeleső vidékről nyerik felhozatalukat. A származási helyek dunajobb- és dunabalparti csoportosítása* elsősorban igazolja ezt a megállapítást, mivel a pesti oldalon levő piacok a bal-, az Óbudai zártvásár a jobbpartról kapja szállítmányait. Kivételt képez a Batthyány-téri vásárcsarnok, ahová mindkét oldalról érkeznek — kevés számban — kocsik.

[1]) A piacokon és vásárcsarnokokban kocsiról lerakodva naponkint csak 3 métermázsa árusítható.

[2]) A 116.999/1937—VIII. sz. polgármesteri határozat szerint a Martinovics-téren, a Teleki-téren és az Óbudai zártvásáron 100, a Batthyány-téren naponkint 80, a Budagyöngye piacán naponkint 30 őstermelő kocsiról engedi meg a fogyasztók részére való árusítást. A Martinovics-téri piacon dinnye- és paradicsomérés idején legfeljebb 120 őstermelő árusíthat.

A vásárcsarnokok és piacok kocsiszállítmányainak megoszlása fontosabb útvonalak szerint. — 1938.

A piaci őstermelői kocsiról való közvetlen árusítás árucikkeinek származáshelye legnagyobbrészt a 30 km-es övezet gödöllői halomvidékéhez tartozik, mely északról-keletre övezi a fővárost. A széltől védett, melegfekvésű gödöllői halomvidék laza, homokos és könnyű vályogtalaján elterülő községek, mint ismeretes, főleg paradicsom- és uborkatermelésre rendezkedtek be.

Mindegyik piacnak főszállítmánya a paradicsom. A 30 km-es övezetnek ez az északkeleti része a Nagyvásártelepnek is fő paradicsomszállító vidéke. A háztartások befőzés céljára egyszerre nagyobb mennyiségben vásárolják a paradicsomot és ezért az őstermelői árusításnak ez a legfontosabb cikke. A könnyen törődő, kényes árucikket igyekeznek minél rövidebb idő alatt a fogyasztókhoz eljuttatni.

A kocsin felhozott összes árumennyiségből a Ferdinánd-téri piacon 51·4%, az Óbudai zártvásáron 41·9%, a Batthyány-téri vásárcsarnokban pedig 72·3% volt a paradicsom. A Teleki-téri és Martinovics-téri piacra felhozott paradicsom mennyisége az összes felhozatalnak csak 36·3, illetve 38·2%-át tette ki. Ferdinánd-téri és a Teleki-téri piacokon az összes felhozatalnak 11·5, ill. 12·9%-a uborka volt, nagyobb arányú tehát, mint a többi piacokon (Óbudai 5·2, Martinovics-téri 4·4, Batthyány-téri 6%), mivel az előbbiek közelebb esnek az uborka északkeleti termelővidékéhez. A többi piac százalékos árucikkmegoszlásához képest eltérő a déli fekvésű Martinovics-téri piacon szereplő árucikkek mennyiségi megoszlása. Legnagyobb mennyiséggel szerepelnek az olcsóbb tömegáruk: a fejeskáposzta, burgonya, dinnye, ezek az árucikkek ugyanis inkább délről érkeznek a fővárosba.

Az őstermelői kocsiról való közvetlen árusítás tehát, mely főleg paradicsomból, uborkából, burgonyából és dinnyéből áll, *az egyes piacokhoz közelfekvő termelővidék jellemző terményeit értékesíti.*

A piacok elhelyezkedése és a kocsiszállítmányok származási helye között még szorosabb összefüggés is van. Az említett 30 km-es övezet északi és keleti területe ugyanis kisebb részekre is osztható, az egyes piacok különböző gyüjtőterülete szerint. Ugyanazon útvonalak szerint tömörítve a piacok kocsiszállítmányai a kartogrammon is megmutatják ezeket a szállítóvidékeket és főfelhozó községeket.

Ferdinánd-téri piac	Kocsik száma	%
Erzsébet királyné-útja	982	46·5
Váci-út	613	29·1
Kerepesi-út	294	13·9
Egyéb útvonal	221	10·5
Összesen	**2.110**	**100·0**

A tárgyalt piacok közül a legészakibb fekvésű Ferdinánd-téri piac kocsiszállítmányainak csaknem a felét, 46·5%-ot a hozzá legközelebb eső Erzsébet királyné-útjáról kapja, 29·1%-ot a szintén északi betorkolású Váci-útról és csak 300 kocsi (13.9%) érkezik a Kerepesi- és 10·5% a többi útvonalon. A legtöbb kocsiszállítmányt küldő községek is a két északi fekvésű főútvonal mentén találhatók. Ezek közül legjelentősebb Dunakeszi, amely 608 kocsiszállítmányt küld, továbbá Veresegyháza (375), Mogyoród (208), Fót (196) és Rákospalota

(173). Valamennyi község a paradicsomtermelő vidék központjában fekszik s ezért az ideszállított főárucikkük is paradicsom.

Teleki-téri piac	Kocsik száma	%
Külső Jászberényi-út	569	32·1
Kerepesi-út	513	29·0
Üllői-út	338	19·1
Erzsébet királyné-útja	316	17·9
Egyéb útvonal	34	1·9
Összesen	**1.770**	**100·0**

Keletibb fekvésének megfelelően a *Teleki-téri piac* főszállító vidéke a fővárostól keletre terül el. A Külső Jászberényi-út 569, a Kerepesi-út 513 szállítmányt hoz innen. Délkeletről az Üllői-út az összes szállítmánynak már csak 19·1%-át, északról az Erzsébet királyné-útja 17·9%-át hozza. Pestszentlőrinc kivételével, ahonnan 337 kocsi érkezik, a Külső Jászberényi-út és a Kerepesi-út irányában helyezkednek el a főszállítóközségek is: Ecser (190), Rákoscsaba (189), Kistarcsa (184) és Csömör (163).

Az *Óbudai zártvásárra* összesen 975 kocsiszállítmány érkezett. Mint északi és dunajobbparti piac, szállítmányának 57·1%-át (557 kocsit) a Szentendrei-út tömöríti, a Váci-út 22·6%-ot (220 kocsit), a fennmaradó 20·3%-ot pedig egyéb útvonal. Összes felhozatalának csaknem $^1/_3$-át, 303 szállítmányt Budakalász, 220-at Dunakeszi és 118-at Szentendre küld fel.

A *Martinovics-téri piac* a pesti oldal délkeleti részén fekszik, 814 szállítmánya közül 63·5%-át (517 kocsit) tehát a hozzá legközelebb eső vidékről a Külső Jászberényi-út gyüjti össze, 22·5-öt az Üllői-út és 14%-ot egyéb útvonal. Főszállító községe Rákoskeresztúr, amely egymaga az összes szállítmányoknak több mint $^1/_3$-át küldi (319 kocsit). Vecsésről 181 kocsi érkezik.

A *Batthyány-téri vásárcsarnok* 128 kocsiszállítmánya közül 83(64·9%) az Erzsébet királyné-útján, 45 (35·1%) pedig egyéb útvonalon érkezik. Az egyes községek közül csak Fót küld ide jelentősebb számú szállítmányt: 69 kocsit.

Minden egyes piacnak megvannak a maga jellemző szállítóközségei és ennek megfelelő főútvonala, ahonnan az áru érkezik. A közelfekvő vidékek termelési iránya szabja meg tehát, hogy milyen cikk kerül ilymódon forgalomba.

A közúti járműforgalom számszerű bemutatása alapján végeredményben megállapítható tehát, hogy az egyes szállítóeszközök igénybevételét igen mélyreható termelési, mezőgazdasági, üzemi és földrajzi tényezők szabják meg. Ezek hatásának tulajdonítható, hogy a mai motorizált világban is Budapest élelmiszerellátásában jelentékenyebb részt vesz a kocsi, mint az autó s az országutakon éjelente kocogó hosszú szekérsor megtartott valamit a patriarchális életformákból.

III. A főváros élelmiszerfogyasztása és áruelosztása.

1. A hústalan napok hatása Budapest húsfogyasztására.

Budapest húsfogyasztása az 1939. évben igen erős emelkedésnek indult. Mint a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztályának adatai alapján megállapítható, 1939-ben a székesfőváros sertéshúsfogyasztás 17%-kal, a marhahúsfogyasztás pedig 23%-kal volt több, mint az előző évben. A fogyasztás növekedését egyrészt a gazdasági fellendülés s ennek kapcsán főleg az ipari népesség nagyobb fogyasztóképessége, másrészt a húsnak aránylag kedvezőbb áralakulása idézte elő. Ez utóbbi vonatkozásban főleg a marhahús árának 1937. őszétől 1939. évvégéig tartó fokozatos olcsóbbodása említhető elsősorban.

A sertéshús 42.777 mázsányi többletével az első helyet foglalta el. Igen tekintélyes a marhahúsfogyasztás emelkedése is, bár ennek a húsfajtának a fogyasztásban való részesedése csak $^1/_3$-a a sertéshúsénak. Szembetűnő még a borjúhúsfogyasztás fokozódása. Arányszámokban kifejezve a marha- és borjúhús iránti kereslet erősebben nőtt, mint a sertéshús fogyasztása, ami főként szintén az áralakulással magyarázható. A húsfogyasztás többlete szeptember kivételével az 1939. év minden hónapjában jelentkezett, de a koratavaszi és későőszi hónapok legnagyobb fogyasztásukkal mégis kiemelkedtek. A fogyasztás további hasonlómérvű fokozódása a mai viszonyok között nem volt kívánatos, sem az állatállománynak — a tenyésztésre is kiható — igénybevétele és a jövő szükségleteinek kielégítése, sem a kivitel szempontjából. Ezért a kormány 1940. január elsejétől kezdődően hetenkint két hústalan nap tartását rendelte el, amikor húst és húsneműt a fogyasztók részére árusítani tilos. Későbbi rendelkezések egyrészt a juh- és lóhús árusítását a hústalan napokon is engedélyezték, másrészt azonban a borjú- és sertéshúsra, majd később a marhahúsra vonatkozólag is továbbá tilalmi napokat vezettek be.[1])

Mindezek az intézkedések természetesen lényegesen éreztették hatásukat az 1940. évi húsfogyasztás alakulásában. A főváros húsfogyasztásának alakulását az utolsó három évben a túloldali táblázat mutatja be.

Míg a szorosan vett húsfogyasztásban 1938-ról 1939-re igen jelentékeny (18·6%-os) növekedés következett be, addig 1939-ről 1940-re ez az emelkedés már megállott, sőt bizonyos visszaesés is mutatkozott.

Az egyes húsfajták közül határozottan kifejezésre jut ez a körülmény a fogyasztásban legnagyobb szerepet betöltő sertéshúsnál. A sertéshúsfogyasztás január kivételével az 1940. év minden hónapjában kisebb volt, mint az előző év azonos hónapjában. Míg 1939. évben 1938-hoz képest 17·0%-ot kitevő (42.777 métermázsás) emelkedés történt, addig az 1940. év már számottevő (52.027 métermázsás) visszaesést mutatkozott az előző évvel szemben. A sertéshúsfogyasztásnál tehát tényleges csökkenés állapítható meg. Az egy év előtti

[1]) A m. kir. minisztérium 11.570/1939. M. E., 6820/1940. M. E., valamint a m. kir. földmívelésügyi miniszter 152.250/1940. F. M. és 157.400/1940. F. M. számú rendeletei.

Megnevezés	1938	1939	1940	1938—1939	1939—1940	1938—39	1939—40
	évi fogyasztás			emelkedés (+), vagy csökkenés (—)			
	métermázsában					százalékban	
Sertéshús	251.088	293.865	241.838	+ 42.777	— 52.027	+ 17·0	— 17·7
Marhahús	82.438	101.402	115.635	+ 18.964	+ 14.233	+ 23·0	+ 14·0
Borjúhús	59.381	72.540	68.921	+ 13.159	— 3.619	+ 22·2	— 5·0
Együtt	**392.907**	**467.807**	**426.394**	**+ 74.900**	**— 41.413**	**+ 19·1**	**— 8·9**
Aprómarha húsa	6.237	8.131	15.958	+ 1.894	+ 7.827	+ 30·4	+ 96·3
Szalámi	5.211	7.777	8.137	+ 2.566	+ 360	+ 49·2	+ 4·6
Lóhús	14.339	12.949	23.997	— 1.390	+ 11.048	— 9·7	+ 85·3
Szorosan vett hús összesen	**418.694**	**496.664**	**474.486**	**+ 77.970**	**— 22.178**	**+ 18·6**	**— 4·5**
Baromfi	130.155	123.934	103.798	— 6.221	— 20.136	— 4·8	— 16·2
Vad	2.039	2.392	2.335	+ 353	— 57	+ 17·3	— 2·4
Hal	23.288	24.063	20.186	+ 775	— 3.877	+ 3·3	— 16·1
Mindössze	**574.176**	**647.053**	**600.805**	**+ 72.877**	**— 46.248**	**+ 12·7**	**— 7·1**

fogyasztáshoz mért fogyasztáskiesés egyébként március és április hónapokban volt a legerőteljesebb.

A marhahúsfogyasztás, amely az 1939. évben a szorosan vett összhúsfogyasztásnak 20·4%-át tette ki, ennek a húsfajtának arányalagos olcsóbbodása következtében 1940-ben tovább növekedett. Ez a növekedés a hústalan napok bevezetését követő első évben 14.233 métermázsát tett ki és így a marhahúsfogyasztás a szorosan vett összes húsfogyasztásnak 24·4%-ára növekedett. Bizonyos azonban, hogy a fogyasztás korlátozása nélkül erősebb emelkedés következett volna be. A borjúhúsfogyasztást, amely a borjúhús olcsóbbodására rohamos emelkedésnek indult, a heti két hústalan nap sem volt képes csökkenteni. A június óta bevezetett további két tilalmi nap hatására azonban az 1940. évi borjúhúsfogyasztás 5%-kal maradt az 1939. évi mögött.

Végeredményben a szorosabb értelemben vett húsfogyasztásnak (ló és aprómarha húsával, valamint a szalámival együtt vett) mennyisége 1940. évben 4·5%-kal volt kevesebb, mint az előző évben volt. Ha pedig az aprómarha- és lóhúst, melyeknek fogyasztása nincs korlátozva, valamint a huzamos ideig eltartható szalámit nem vesszük számításba, a csökkenés 8·9%-ot tesz ki.

A baromfihúsfogyasztásnál az előző évvel szemben már 1939-ben is fokozatos visszaesés következett be s ez tovább folytatódott. Ez a visszaesés 1940-ben 20.136 métermázsát (16·2%-ot) tett ki a mult évvel szemben. A kereslet hanyatlása a baromfi áralakulásával, illetve a többi húsfajtákhoz mért árviszonyával magyarázható. A baromfiáraknak a többi húsfajták árához való aránya ugyanis előbbi hátrányára tolódott el.[1]) Ez a körülmény pedig megindokolja, hogy a hústalan napok előidézte fogyasztáskorlátozás a baromfinál erőteljesebben érvényesüljön.

[1]) A baromfi- és húsáraknak egymáshoz való viszonyítására nézve lásd a Piackutatási munkálatok III. kötet, 77. oldalát.

A hústilalomnak a naponkinti felhozatalra gyakorolt hatása a baromfinál különösen szemléltető módon jutott kifejezésre. E szerint 1940. első évnegyedében a hétfő és pénteki napokon felhozott baromfimennyiség — különösen a vágott áru — igen erős visszaesést mutatott. A szerdai, csütörtöki, de méginkább a szombati nap felhozatala ezzel szemben jelentőségében növekedett.

A hal fogyasztásának várható emelkedése sem következett be, a halárak eléggé számottevő drágulása miatt. A ponty kicsinybeni évi átlagára például 34%-kal emelkedett 1939-hez képest, mialatt a sertéshús áremelkedése 21%-ot tett ki. Az áralakulásnak a fogyasztásra gyakorolt döntő hatása tehát továbbra is megmaradt. Az 1940. évben elfogyasztott 2.335 métermázsa vad 57 métermázsával több, mint az előző év vadfogyasztása.

Mindezek tekintetbevételével az 1940. évi összes húsfogyasztás (baromfival, vaddal és hallal együtt) végeredményben 46.248 métermázsás visszaesést mutat, holott a hústalan napok bevezetését megelőzőleg, 1939-ben 72.877 métermázsás emelkedés következett be az egy évvel még korábbi állapottal szemben.

A hústalan napok hatásának megítélésénél figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy a főváros lakosságának jelentékeny része a multban sem igényelt mindennap húst, a pénteki és részben a hétfői nap a hús iránti kereslet szempontjából már a multban is gyengébb forgalmúnak bizonyult és a fogyasztásnak aránylag nagyobb része vasárnapra esett. Az ipari foglalkoztatottság emelkedése épen azokat a néprétegeket juttatta jobb kereseti viszonyokhoz, melyeknek húsfogyasztása a multban is szerényebb és nem mindennapos volt. E mellett a népesség a hústalan napokon részben amúgy is a miniszteri rendeletben engedélyezett húsféleségekkel elégítette ki igényeit. Figyelembe kell venni általában a húsnak pár napra terjedő tárolási lehetőségét (jégszekrény segítségével nyáron is), ami lehetővé teszi a háztartások számára az előre való bevásárlást.

2. *A budapesti borjúpiac helyzete és kilátásai.*

A budapesti borjúpiac 1939. évi forgalma lényegesen meghaladta az előző 2—3 év felhozatalát. Az emelkedés túlnyomórészt az év második felében történt s 1940 tavaszán is folytatódott, bár a hústalan napok hatására gyengébb ütemben. A kínálat megduzzadása indokolttá teszi a piac behatóbb vizsgálatát és annak megállapítását, hogy milyen tényezők alakították ki az élénk kínálatot. Az alábbi ismertetés a budapesti borjúpiac forgalmával, az azt befolyásoló tényezőkkel, az áralakulással és a jövő kilátásokkal foglalkozik.

A főváros összes (élő- és vágott) borjúforgalma az 1933—40. években úgy idényszerűen, mint évekint jelentős ingadozásokat mutatott. A szarvasmarhatenyésztés természetéből következik, hogy *tavaszra esik a borjúkínálat főidénye* A nagy kínálat a budapesti felhozatalban is kifejezésre jut. Az 1933—39. években a felhozatalnak 44%-a érkezett a márciustól júniusig terjedő harmadévben,

a májusi felhozatal pdig $^1/_8$ részét tette az évi mennyiségnek. A minimumot jelentő novemberi felhozatal ugyanezen évek átlagában csupán fele volt a májusi forgalomnak. *Évenkinti alakulásában az 1935. év felhozatala volt a legnagyobb (218.934 db), utána az 1933., majd az 1939., 1934. és 1940. évek következtek 190.000 darabon felüli felhozatallal.* Legkevesebb borjút 1937-ben hoztak fel. A főváros élő- és vágottborjúforgalmát az alábbi kimutatás szemlélteti, amely a felhozatal összetételét is kifejezésre juttatja.

Év	Élőborjúfelhozatal a vásárra	Élőborjúfelhozatal közvetlenül a vágóhidra	Vágottborjú-felhozatal	Összesen
		darab		
1933	84.724	11.762	106.027	202.513
1934	82.035	29.324	81.234	192.593
1935	88.145	42.298	88.491	218.934
1936	62.849	46.721	74.557	184.127
1937	55.299	34.429	56.135	145.863
1938	61.617	27.821	67.507	156.945
1939	84.564	33.811	75.618	193.993
1940	84.164	28.316	80.068	192.548

E tábla kapcsán megemlíthető, hogy a főváros lakosságának borjúhússal való ellátása épen úgy, mit a marhahússzükséglet fedezése, a szabad- és vesztegvásárra, valamit közvetlenül a közvágóhidra felhajtott élőborjú, továbbá a hideghúsvásárra felhozott vágottborjú mennyiségéből történik. *A vágott állatnak a borjúforgalomban sokkal nagyobb szerepe van, mint a marhahúsellátásnál.* Az 1934—1940. években az összes marhafelhozatalnak csak 5·7%-a érkezett vágott állapotban, ugyanezen évek borjúfelhozatalából pedig — amint fenti kimutatásból kitűnik — 41·7%-kal részesedett a vágott borjú. Az arányszámok egyébként az évszakoknak megfelelően erősen ingadoznak; hideg időben a vágott, nyáron az élőborjú bírja jobban a szállítást, ezért az előbbinek márciusi 55%-os arányszáma júliusig 29%-ra csökken.

A budapesti borjúpiaci kínálat alakulása több tényezőtől, elsősorban az országos borjúkínálattól és a budapesti kereslettől függ. A kínálat oldaláról gyakorol befolyást a borjúfelnevelés és általában az állattartás jövedelmezősége, a kereslet hatása pedig a húsfogyasztás mennyiségi és fajtánkinti alakulásának függvénye.

A borjúk felnevelésének jövedelmezősége azért döntő fontosságú tényező, mert nagyrészt annak alakulásától függ, hogy a gazda számára a piacrahozatal, vagy pedig a felnevelés mutatkozik-e előnyösebbnek. E tényező tehát a borjúkínálatot közvetlenül határozza meg. *A borjúfelnevelés jövedelmezőségét egyrészről a borjú és az elfogyasztott takarmány értéke, másrészről a felnevelt állat eladási értéke határozza meg.* Az állattartás jövedelmezőségét pedig a takarmányárak, a beállítani való és hízottmarha ára, a tejtermelés rentabilitása, a marhakivitel stb. determinálják.

Sorravéve a felsorolt hatóokokat, először a borjúfelnevelés jövedelmezőségével, illetve az azt kialakító tényezőkkel kell foglalkozni. A piackutató és árstatisztikai osztály számításokat végzett a borjúfelnevelés jövedelmezőségére

vonatkozóan.[1]) A mérleg egyik oldalát a borjú és a feletetett takarmány értéke, a másik oldalát a felnevelt állat eladási értéke alkotja. Ez utóbbival szemben a borjú értéke csekélyebb, ezért áringadozása a felnevelés jövedelmezőségét alig befolyásolja.

A felnevelésre beállított borjú teljes kifejlődéséig nagymennyiségű takarmányt fogyaszt. A növendékállat nyáron legelőn van, télen főként terimés takarmányokat (szálas és vizenyős) kap, tehát olcsóbb, kevésbbé piacképes takarmányon él, mint a hízó- és tejelő marha. Minthogy a borjúnevelés kevésbbé piacképes takarmányokkal történik, a szóbanlévő számításoknál pedig csak rendszeresen jegyzett takarmányok voltak figyelembevehetők, mivel további termelői árak hiányában budapesti nagykereskedelmi árakkal történtek a számítások, a mérlegelt takarmányárakra nyert számsor nem abszolút értékben, hanem csak változásaiban tehető vizsgálat tárgyává. Az átlagár indexe azt mutatja, hogy a mult évben, azután 1939-ben, 1935-ben és 1938-ban volt legdrágább a takarmány, míg 1937-ben és 1936-ban lényegesen alacsonyabb áron lehetett takarmányt vásárolni.

Év	Összes borjúfelhozatal		A borjúfelnevelés jövedelmezősége	Mérlegelt takarmányár a borjúnevelésre tekintettel	Takarmánytermés[3])	
	db	index-szám[2])	indexszám[2])		q	index-szám[4])
1933	202.513	108·8	97·3	67·1	126.958	96·0
1934	192.593	103·5	89·8	81·2	120.151	90·8
1935	218.934	117·7	67·2	109·7	92.093	69·6
1936	184.127	99·0	104·5	93·5	139.689	105·6
1937	145.863	78·4	145·5	87·4	142.712	107·9
1938	156.945	84·4	109·9	107·2	150.995	114·1
1939	193.993	104·3	87·4	111·1	153.359	115·9
1940	192.548	103.5	98·0	142·5		

A takarmányok áralakulását a takarmánykészletek és a termett mennyiség határozza meg. Ezért a takarmánytermés közvetve szintén hatással van a borjúpiacra, sőt kevésbbé piacképes és saját gazdaságban termelt takarmányok esetén — s a borjúnevelésnél azok vannak túlsúlyban — a termésmennyiség jelentősége az áralakulását is meghaladja. Rossz termés esetén az árak egyébként is emelkednek, ezáltal a borjúnevelés kiszámított jövedelmezősége a költségek növelése folytán csökken. Jó takarmánytermés alacsony takarmányárakat és kedvezőbb borjúfelnevelési jövedelmezőséget eredményez.

A takarmánykészletek statisztikai számbavétele híján meg kell elégedni a termésmennyiség adataival. A fentebb bemutatott táblázat szerint 1935-ben volt legrosszabb a takarmánytermés s a borjúfelhozatal ebben az évben volt a legnagyobb. Az 1935. évi katasztrofális terméseredményeket kedvezőbbek

[1]) Piackutatási munkálatok II. kötet, 67. oldal.

[2]) Az 1933—1940. évek átlaga = 100.

[3]) Borjúnevelés szempontjából jelentős takarmányfélék (zab, takarmányrépa, csalamádé, bükköny, muhar, réti széna, árpa- és zabszalma, tengeriszár) terméseredménye.

[4]) Az 1933—1939. évek átlaga = 100.

követték s a borjúfelhozatal csökkent. Az 1939. évben a tavasszal és nyár elején betakarított takarmányok mennyiségileg jó, minőségileg azonban a sok esőzés miatt gyenge termést adtak. A nyári nagy szárazság pedig a legelőket és réteket kiégette, a kapásokat fejlődésükben visszavetette, úgyhogy a nyárvégi és őszi termésbecslések gyenge közepes és silány termésredményekről adtak számot. A mult évben a sok esőzés miatt a szálastakarmányok minősége gyengébb volt a szokottnál. A takarmányárak 1938—39. évi emelkedése a mult évben még élénkebb ütemet vett. A téli és koratavaszi ellésű borjú felnevelése kezdetben az előző évi takarmánytermésből történik, ezért a takarmánytermésnek a borjúpiaci kínálatra gyakorolt hatása csak az év második felében szembetűnő. Igazolja ezt a megállapítást az a körülmény, hogy míg az 1935. és 1939. évek első felében általag csak 6·9%-kal több borjút hoztak Budapestre, mint a vizsgálat alá vett többi öt év átlagában, addig a második félév felhozatalában 31·5%-os különbözet mutatkozott a két rossz takarmánytermésű év javára. *Az 1939. évi gyenge termés a mult év első öt hónapjának borjúkínálatára is ösztönzőleg hatott.*

A borjú és a takarmány értékén kívül a felnevelt állat áralakulása is befolyással van a felnevelés jövedelmezőségére s ezen keresztül a borjúpiaci kínálatra is. A nevelés történhetik tenyész-, igás-, hízó-, beállítani való marha vagy tejelő tehén céljából. A beállítani való tinó és jármosökör áralakulását évi átlagokban a következő kimutatás tartalmazza.[1])

Év	I-rendű jármos ökör és beállítani való tinó tarka	fehér	Tinó 1½ éves	Üsző 1½ éves	Átlag	Index-szám[2])	Élőborjúár f/kg	Index-szám[2])
	kilogrammonkint fillér							
1933	43	42	38	38	40	68·4	72	85·2
1934	44	43	42	42	43	73·5	71	84·0
1935	44	43	38	40	41	70·1	66	78·1
1936	58	58	57	57	58	99·1	91	107·7
1937	82	81	80	80	81	138·5	106	125·4
1938	70	70	69	69	69	117·9	92	108·9
1939	57	60	53	53	56	95·7	80	94·7
1940	81	82	77	81	80	136·8	98	116·0

Minthogy a felnevelt állat értéke jelenti a jövedelmezőség bevételi oldalát, a soványmarhaárak emelkedése a felnevelés jövedelmezőségét fokozza; csökkenő soványmarhaárak pedig hanyatló rentabilitási irányzatot eredményeznek, ami pedig tudvalevően a borjúpiac kínálatát növeli.

A borjúfelnevelés jövedelmezősége az említett három tényező: nevezetesen a borjú, a takarmány és a soványmarha áralakulásának eredményeképen — amint a táblázatokból kitűnik — 1935-ben volt legkisebb, mert alacsony soványmarhaárakkal aránytalanul magas takarmányárak álltak szemben. A következő két évben a csökkenő takarmányárak és emelkedő soványmarhaárak erősen növelték a borjúfelnevelés jövedelmezőségét. *Az 1938. és 1939.*

[1]) A soványmarhaárak a Magyar Mezőgazdák Állatértékesítő Rt.-nek a »Köztelek«-ben közzétett jelentéseiből származnak.

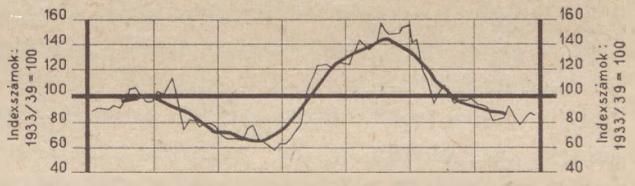
[2]) 1933—1940. évek átlaga = 100.

években újra csökkent a rentabilitás. Az 1940. évben a soványmarhaárak nagyfokú emelkedése a borjú és a takarmány drágulása ellenére is jövedelmezőbbé tette a felnevelést az előző évinél, de az 1936—38. éveknél mögötte maradt. 1941-ben további emelkedés mutatkozik a jövedelmezőség terén.

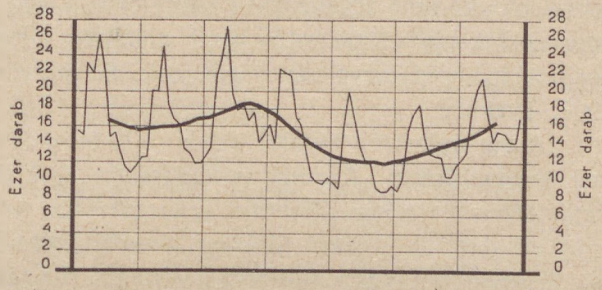
A borjúfelnevelés jövedelmezőségének alakulása vezeti a gazdát akkor, amikor a borjú piacrahozatala vagy felnevelése felől kell határoznia. Ha megfelelő takarmánykészletek állnak rendelkezésére és a felnevelt marha árának irányzata szilárd, a tenyésztés kiterjesztése, tehát a borjú felnevelése gazdaságos, ilyenkor csekély kínálat jelentkezik a borjúpiacon. A felnevelés jövedelmezőségének csökkenése esetén a piacrahozatal lép előtérbe s a budapesti felhozatal is emelkedik. Legszembetűnőbben jutott kifejezésre ez az összefüggés az 1935., 1937. és 1939. években. Ezt a kapcsolatot jól szemlélteti a mellékelt grafikon.[1])

A budapesti borjúpiac jellemző adatai abszolút számokban és 12 havi mozgó átlagban.

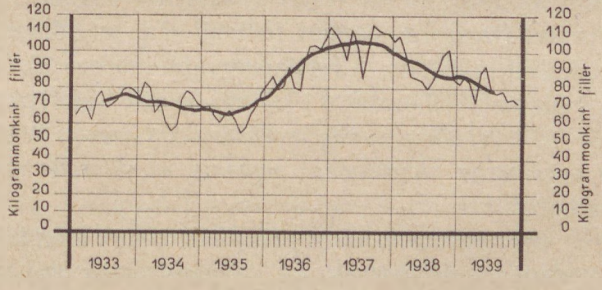
A borjú felnevelésének jövedelmezősége.

Élő- és vágottborjúfelhozatal Budapestre.

Az élőborjú átlagára a budapesti borjúvásáron.

A borjúfelnevelés jövedelmezőségén keresztül, mint távolabbi — illetve mélyebb — hatótényező, *a marhatartás helyzete van kihatással a borjúpiacra. Nem közömbös például, hogy a marhahízlalás, a tejtermelés menynyire jövedelmező, a vágómarha milyen áron értékesíthető s a kivitel levezeti-e a felesleget.* Rövid ismertetés keretében természetesen csak néhány jellemző számsor bemutatásáról lehet szó.

A marhahízlalás jövedelmezősége, épen úgy, mint a borjúfelnevelésé, elsősorban *a felhasznált takarmányok áralakulásától* függ. Az árakat pedig a

[1]) A felhozatal nagyfokú idényingadozása folytán havonkinti alakulásában nem alkalmas a jövedelmezőséggel való összevetésre, ezért az ábra a két számsor 12 havi mozgóátlagát is feltünteti.

termés, illetve a készletek nagysága befolyásolja. A hízlalásnál a szálastakarmányok mellett fontos szerepet játszanak az abraktakarmányok, ezeknek ára nagyobb ingadozásoknak van kitéve, mint kevésbbé piacképes szálastakarmányoké, ezért *a hízlalás jövedelmezőségének számsora érzékenyebb, mint a felnevelési rentabilitásé.* A két számsor többé-kevésbbé párhuzamos alakulást mutat. A borjúpiacra is egyező hatást gyakorolnak, alsó értékeik a kínálat maximumában, felső értékeik annak minimumában jutnak kifejezésre.

A tejtermelés jövedelmezősége szintén befolyással bír a borjúpiacra, hatása azonban csekélyebb s — amint a Piackutatási munkálatok II. kötete megállapítja — kétirányú. Kedvező tejpiaci helyzet egyrészt növelheti a borjak piacrahozatalát a táplálásukra szolgáló tej megtakarítása érdekében, másrészt a tejelő tehenészet kiterjesztésére s ezzel a borjak felnevelésére gyakorolhat ösztönző hatást.[1])

A szarvasmarhakivitel a borjúpiacra közvetett hatást gyakorol. Élénk kiviteli tevékenység idején a belső piac megszilárdul, az árak rendszerint emelkednek s a szarvasmarhatartás helyzete kedvezőbbé válik. Ez a körülmény pedig tudvalevően a borjúpiac kínálatára rányomja bélyegét. Az élénk kiviteli tevékenység annyiban is hatással van a borjúkínálatra, hogy a fokozott értékesítés által előállott állománycsökkenést a gazdák a borjúállomány felnevelésével pótolják. Ez a helyzet állott fenn az 1936., 1937. években.

A borjúpiacra a kínálat oldaláról ható okok közül végül *a vágómarhákról* kell megemlékezni. *Ezeknek alakulásában úgyszólván az egész szarvasmarhatartás helyzete összefoglaló módon kifejezésre jut.* Az 1933—40. évek vágómarhaárait az alább következő táblázat abszolút számokban és indexekben tünteti fel. E szerint 1935-ben volt legalacsonyabb a vágómarha ára, a következő két év magasabb árai után 1938-ban és 1939-ben újra olcsóbbodás következett be, amit az 1940. évben erőteljes drágulás követett. A budapesti összes borjúfelhozatal számsora —amint fentebb már megállapítást nyert — ezzel ellentétes alakulást mutatott. A legalacsonyabb marhaárak (1935) idején volt legélénkebb a budapesti felhozatal s 1937-ben került legkevesebb borjú a budapesti piacra. *Az 1939. évi alacsony vágómarhaárakkal nagyon élénk borjúpiaci kínálat esett egybe, a vágómarha olcsóbbodása ugyanis az állatállomány csökkentésére ösztönözte a gazdákat.*

Az *elmondottakból megállapítható, hogy a borjúkínálat alakulása az állattartás* mindenkori *helyzetének hű kifejezője, másrészt az utóbbiból következtetni lehet a borjúpiac forgalmának jövő alakulására.*

A kínálat oldaláról ható tényezők ismertetése után foglalkozni kell röviden *a keresletnek a borjúpiacra gyakorolt hatásával is.* A foglalkoztatottság, a vásárlóerő, a fogyasztóközönségnek a borjúhús iránti kisebb vagy nagyobb érdeklődése,

[1]) A tejtermelés jövedelmezőségére nézve lásd: a Magyar Gazdaságkutató Intézet jelzőszámait (Magyar Gazdaságkutató Intézet gazdasági helyzetjelentései).

a húsfogyasztásnak hatósági rendelkezésekkel való szabályozása (hústalan napok), a húsfélék helyettesíthetősége, a kereslet oldaláról ható fontosabb tényezők. E tényezők vizsgálata azonban már túlterjedne e tanulmány keretein; egy részük számszerűen nem igen mérhető fel.

A helyi kereslet és kínálat törvényei a borjúpiacon általában jobban érvényesülnek, mint a vágómarhapiacon, mert előbbinél a borjú külföldi áralakulása és kivitele nem ékelődik be ármeghatározó tényezőként. Míg ugyanis az 1934—39. években 446.403 darab szarvasmarha került kiszállításra, addig a borjúkivitel csak 7688 db-ot tett ki, azaz összes szarvasmarhakivitelünkből 98·3% volt nagymarha és csak 1·7% borjú. Az ár alakulását ennélfogva endogén tényezők — a kínálat oldaláról elsősorban a fentiekben ismertetett módon a szarvasmarhapiac — befolyásolják.

A kínálat és az árak ismeretének birtokában a borjúhús iránti kereslet nagyságára következtetni lehet. Így a borjúárak és a kínálat idényszerű alakulása a kereslet nagyfokú idényingadozására enged következtetni. A budapesti piac élő- és vágottborjúkínálata tudvalevően tavaszi maximumot mutat. Az árak (mind az élő-, mind a vágottborjú ára) a kínálat mélypontjának idején, novemberben s általában ősz végén legmagasabbak. Az áralakulásban ezenkívül még két idényszerű maximum jelentkezik, az egyik februárban, szintén a csekély kínálat idején, a másik csúcspont (májusban) egybeesik a felhozatal maximumával, amiről arra lehet következtetni, hogy ebben a hónapban mutatkozik legélénkebb kereslet is a borjúhús iránt.

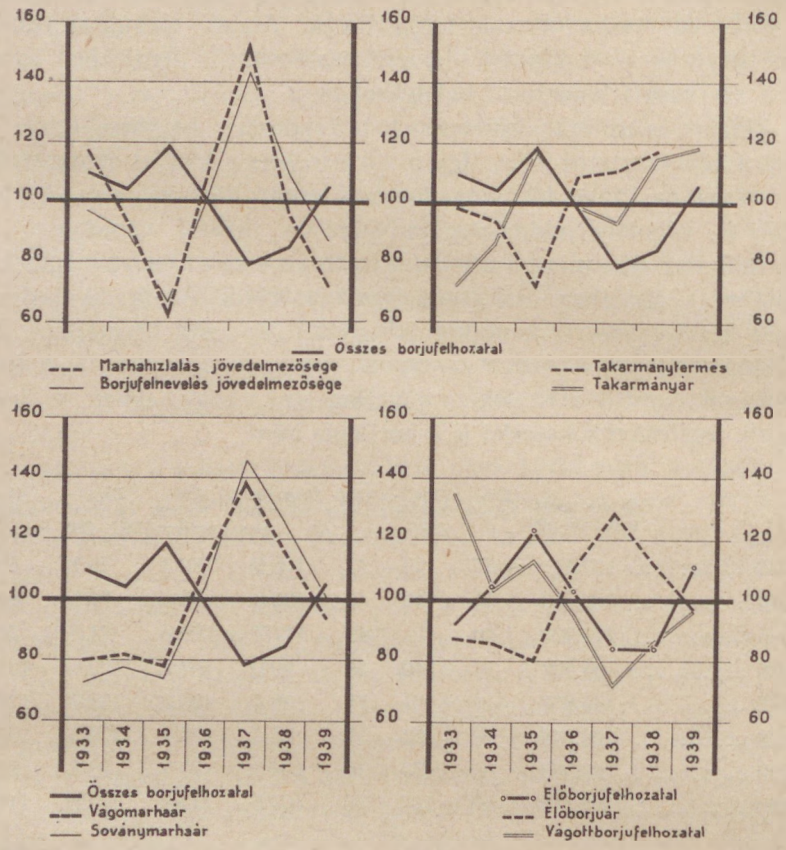
Év	Összes borjú-felhozatal (db)	Élő-borjúár	Vágott-borjúár	Vágó-marhaár	Összes borjú-felhozatal	Élő-borjúár	Vágott-borjúár	Vágó-marhaár
		fillér/kg			indexszámokban (1933—1940 = 100)			
1933	202.513	72	120	41	108·8	86·3	76·1	85·2
1934	192.593	71	119	42	103·5	85·6	77·9	84·0
1935	218.934	66	111	40	117·7	79·9	74·2	78·1
1936	184.127	91	149	58	99·0	107·2	107·6	107·7
1937	145.863	106	171	71	78·4	123·0	131·7	125·4
1938	156.945	92	152	59	84·4	109·4	109·5	108·9
1939	193.993	80	133	48	104·3	95·7	89·1	94·7
1940	192.548	98	157	70	103·5	112·9	129·9	116·0

Az árak évenkinti alakulása ugyanazt a törvényszerűséget mutatja, ami az idényingadozásban volt látható: nagy kínálat mellett alacsony árak alakulnak ki és fordítva. Az adatok egybevetéséből nyilvánvaló, hogy a borjúpiac helyzetére az 1939. évben a javuló konjunktúra és a nyomában járó növekvő kereslet is befolyással volt. A kínálatnak szükségszerű megnövekedését ugyanis e nélkül a budapesti piac csak lényegesen alacsonyabb árakon vette volna fel. Így azonban a fogyasztóképesség növekedése és a bekövetkezett árcsökkenés együttesen eredményezték, hogy ezt a nagy kínálatot a piac zavar nélkül felvette. A mult évben az élőállat- és húspiacon

bekövetkezett áremelkedés a borjúpiacon is jelentkezett. A viszonylag nagyfokú kínálat ellenére az élőborjú 18 fillérrel, a vágott pedig 24 fillérrel drágult kg-kint az előző évhez képest.

Jól szemlélteti az 1933—39. években mutatkozó összefüggést a felhozatal és az árak mozgóátlagát feltüntető rajz, valamint ezek évi átlagainak grafikus ábrázolása. *Az ár* mindkét esetben *teljesen tükörképe a felhajtásnak*. A *vágottárú*

A budapesti borjúpiac néhány jellemző adata indexszámokban. 1933—1939=100.[1])

általában 45—55 fillérrel drágább kilogrammonként, mint az élő, az áringadozás iránya és mértéke pedig úgyszólván teljesen azonos, a két számsor indexe nemcsak idényszerűen, hanem évi alakulását tekintve is együtthalad. Úgy az élő-, mint a *vágottborjú*, az 1933—35. években, ezek közül is az utóbbiban volt legolcsóbb. A következő két év meredek vonalú emelkedése folytán az 1937. évi átlagár élőborjúnál 40 fillérrel, vágottnál 60 fillérrel volt magasabb, mint 1935-ben. Ezután újra olcsóbbodás következett, úgyhogy az 1939. évi átlagár

[1]) A takarmánytermelésnél 1933—1938 = 100.

megközelítette az 1933—35. évekét. A mult évi átlagár pedig alig maradt mögötte az utolsó hét év csúcspontját jelentő 1937. évi áraknak.

Az áraknak ez az évenkinti ingadozása a kínálattal ellentétes irányú, amint a bemutatott ábrákon is jól látható.

Az 1939. évi nagyarányú borjúkínálat és élénk külföldi vágómarhaértékesítési tevékenység a szarvasmarhaállomány csökkenését okozta. Élőmarhakivitelünk a mult évben megközelítette az utolsó tíz év maximumát jelentő 1937-es kivitelt, marhahúsból pedig a korábbi évekkel ellentétben igen nagy mennyiséget szállítottunk ki. Már a tél folyamán s különösen a tavaszi hónapokban fellépett nagy takarmányinség az állomány további apasztására kényszerítette az állattartó gazdákat. A sok esőzés miatt a takarmányok minősége a mult évben is gyengébb volt, úgyhogy az emelkedő marhaárak mellett sem fokozták a gazdák a tenyésztést, ami a borjúkínálat emelkedéséhez vezetett. A szarvasmarhaállomány megóvása, illetve növelése céljából a földművelésügyi kormányzat egyrészt kedvezményes borjúakciót szervezett, üszővágási tilalmat rendelt el, másrészt a borjúhúsfogyasztást újabb hústalan napok bevezetésével a többi húsfélénél nagyobb mértékben korlátozta.

3. A borjúhúsfogyasztás alakulása az újabb korlátozás után.

A hústalan napoknak a fővárosi húsfogyasztásra gyakorolt hatása és a borjúhúsfogyasztásnak 1940. június 1-én elrendelt újabb korlátozása indokolttá teszik, hogy a fővárosi borjúhúspiac kérdése behatóbb vizsgálat tárgyává tétessék. A borjúhús ipari feldolgozásra nem kerül, ezért az állatvágás és húsfogyasztás között sokkal rövidebb idő telik el, mint a készítmények formájában tartósított húsféléknél (sertés-, marhahús). Ezzel a fogyasztásnak a vágóhídi forgalomból kiszámított havonkinti alakulása a valóságot jobban visszatükrözi, mint a sertés- és marhahúsfogyasztás számsora. Nem érdektelen az egyéb húsfajták fogyasztásának újabb alakulását is — legalább összehasonlításképen — megvizsgálni.

Az 1940. január 1-én életbelépett 11.570/1939. M. E. számú rendelet a hétfői és pénteki hústalan napok elrendelésével a húsfogyasztásnak az 1939. évben megindult nagyfokú emelkedését megállította. A mult év első 5 hónapjában a fővárosban összesen 255.861 métermázsa hús került fogyasztásra, 7391 métermázsával kevesebb, mint az előző évben. A mult évi havonkinti ingadozás az előző négy év alakulásától eltér, amennyiben a szokásos márciusi emelkedéssel ellentétben nagyfokú csökkenés következett be. Jól mutatja ezt az alábbi kimutatás, amelynek júniusi adatai már az újabb korlátozásnak a fogyasztásra gyakorolt hatását is szemléltetik.

Kitűnik a táblázatból, hogy májusban és júniusban a változás iránya a korábbi évekével azonos volt, azzal a nagy különbséggel mégis, hogy a mult júniusban sokkal nagyobb arányban csökkent a fogyasztás, mint az 1936—39. években. Az említett 4 évben ugyanis májusról júniusra átlag 3896 métermázsát,

a multévben pedig 9313 métermázsát kitevő visszaesés következett be. A csökkenésnek a szokásostól eltérő mértéke a sertés- és borjúhús fogyasztásának az átlagosnál nagyobb csökkenéséből állott elő.

A húsfogyasztás alakulása Budapesten métermázsában. — 1936—1940.

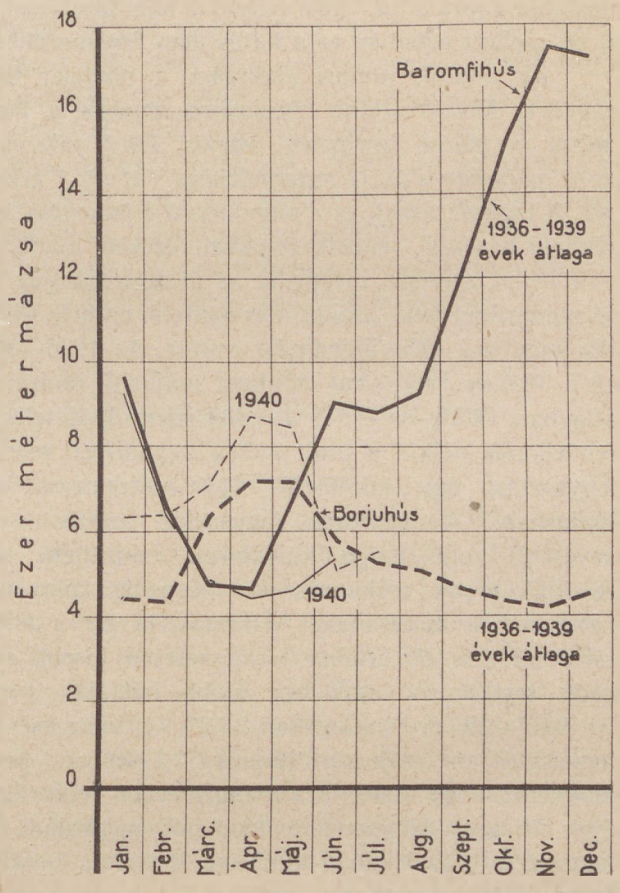
Év	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Átlag
	a) **Borjúhús.**												
1936	5.875	5.029	7.489	7.500	7.590	6.234	5.929	4.758	4.068	3.896	3.748	3.907	5.502
1937	3.671	3.505	5.830	7.412	6.315	5.133	4.660	4.604	3.583	3.498	3.393	3.656	4.605
1938	3.443	3.871	5.684	6.474	6.951	5.666	4.975	4.878	4.867	4.079	4.054	4.440	4.948
1939	4.807	4.971	6.394	7.382	7.736	6.193	5.400	6.065	5.994	5.915	5.606	6.077	6.045
1936—39 évek átlaga	**4.449**	**4.344**	**6.349**	**7.192**	**7.148**	**5.807**	**5.241**	**5.076**	**4.628**	**4.347**	**4.200**	**4.520**	**5.275**
1940	6.325	6.332	7.073	8.712	8.414	5.109	5.511	5.431	4.380	4.785	3.491	3.359	5.744
	b) **Összes húsfogyasztás,**[1])												
1936	53.107	44.235	48.782	45.430	44.828	41.238	35.933	41.668	43.021	48.679	51.301	51.960	45.849
1937	45.014	39.304	46.002	41.966	44.969	42.753	41.944	44.127	47.822	50.546	53.784	56.704	46.245
1938	50.356	42.155	47.358	42.885	48.975	42.706	38.024	43.146	51.269	52.353	52.280	62.674	47.848
1939	55.298	52.187	58.547	47.401	49.819	46.311	43.510	52.611	51.395	62.339	62.889	64.742	53.921
1936—39 évek átlaga	**50.944**	**44.470**	**50.172**	**44.421**	**47.148**	**43.252**	**39.853**	**45.388**	**48.377**	**53.479**	**55.064**	**59.020**	**48.465**
1940	59.300	53.711	46.957	46.278	49.615	40.302	45.931	45.357	45.342	56.089	54.272	58.358	50.126

A borjú- és sertéshúsfogyasztás *nyáron általában idényszerű csökkenést mutat.* Különösen szembetűnő az előbbi számottevő ingadozása, ami tavaszi maximumban jut kifejezésre. Az április—májusi csúcspont főként a kínálat idényszerű felduzzadására vezethető vissza. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni a kereslet tavaszi megélénkülését sem, amit legjobban az bizonyít, hogy az őszi és téli felhozatalnak majdnem kétszeresét kitevő tavaszi kínálat rendszerint emelkedő árakon talál vevőre.

Az 1939. év második felében és a mult év első hónapjaiban a borjúkínálat erősen megnövekedett, mert a nagy takarmányhiány miatt a gazdák nem gondolhattak borjúállományuk felnevelésére. A fokozott kínálat a tavaszi borjúhúsfogyasztást a hústalan napok bevezetése ellenére is az előző négy évnél magasabbra emelte. Két körülmény játszott ennél közre: az egyik a külföldön kedvezően értékesíthető *marha- és sertéshúsnak nagyfokú drágulása,* amellyel a csak belföldi szükségletek fedezésére szolgáló borjúhús nem tartott lépést, a másik pedig a húsfélék helyettesíthetőségével függ össze. *A borjúhús ugyanis megfelelően helyettesítheti a baromfit,* mert mindkettő úgynevezett fehérhús. A két húsféle diétás táplálkozásra és a fokozottabb étkezési igények kielégítésére egyformán alkalmas. *Fogyasztásuk idényszerűen szinte teljesen kiegészíti egymást.* Baromfiból ugyanis márciusban és áprilisban fogyasztanak legkevesebbet, májustól decemberig nő a fogyasztás s attól kezdve hirtelen esik tavaszig.

[1]) A tulajdonképeni húsfogyasztáson kívül az adatok a baromfi-, vad- és halfogyasztást is tartalmazzák. A zsiradékfogyasztás azonban a táblában nem foglaltatik.

A borjú- és baromfihús fogyasztásának havonkinti alakulása.

Nagyon jól látszik a két húsféle fogyasztásának ellenkező idénye a mellékelt grafikonon is. Kitűnik még a rajzból, hogy a mult évben *a baromfifogyasztás a korábbi évektől eltérően alakult*, májusban az előző havi alacsony szintben maradt s júniusban is csak nagyon keveset emelkedett. A hideg, esős tavasz ugyanis nem kedvezett a baromfinevelésnek, úgyhogy az új áru tömeges piacrahozatala 2—3 hónapos késést szenvedett. Ezért a szokásos olcsóbbodás sem következett be a baromfipiacon[1].)

Egyrészt tehát a marha- és sertéshús drágasága, másrészt a baromfiidény késése folytán a borjúhúsfogyasztás messze túlhaladta az előző évekét, úgyhogy újabb rendelettel törekedtek a borjúállomány további nagymérvű piacrahozatalának elejét venni. A 157.400/1940. F. M. sz. rendelet a hústalan napokat a borjú- és sertéshús tekintetében kiterjesztette. E szerint borjúhúst az addigi hétfői és pénteki hústalan napon kívül kedden és csütörtökön, sertéshúst pedig kedden tilos forgalombahozni. A rendelet a borjúfelnevelés kiterjesztését akarta elősegíteni épen úgy, mint a Földmüvelésügyi Minisztériumnak az az akciója, amellyel a fejlettebb állattenyésztésű vidékeken felvásárolja a tenyésztésre alkalmas borjúkat és kevésbbé fejlett tenyésztésű vidékekre kedvezményesen továbbadja. Az említett két rendelkezés közül az első a kereslet, a második a kínálat oldaláról van hivatva csökkenteni a budapesti borjúforgalmat.

[1]) A baromfiértékesítés előmozdítására a 200.500/1940. F. M. sz. rendelet megengedte a hústalan napokon a pulyka, gyöngyös (gyöngytyúk) és az élősúlyban 1·20 kg-nál kisebb csirke nyers, elkészített vagy bármely módon tartósított állapotban való árusítását és forgalombahozatalát.

A hústalan napok kiterjesztése valóban akadályt jelent a fővárosi borjúforgalom számára, amennyiben meleg nyáron a két-két egymásután következő hústalan napra a hús nem tehető el házi tárolással. A szokatlan időjárási viszonyok mellett azonban ez a hatás nem érvényesülhetett.

Az adatok júniusi alakulása a rendelet fogyasztáscsökkentő hatására engedett következtetni. *Júniusban ugyanis a főváros lakossága 5109 métermázsa borjúhúst fogyasztott, vagyis 3305 métermázsával (39·3%) kevesebbet, mint májusban s 3603 métermázsával (41·4%) kevesebbet az áprilisi mennyiségnél.* A fogyasztásnak ez a nagymérvű csökkenése azonban csak részben magyarázható hatósági rendelkezésekkel, ezeken kívül ugyanis még két tényezőnek volt benne szerepe, mégpedig az új takarmányok megjelenésének és a kínálat idényszerűségének. Amint már fentebb említés történt róla, a borjúhúsfogyasztás nagyfokú idényingadozást mutat. Az 1936—39. években sorrendben 17·9, 18·7, 18·5 és 19·9%-kal csökkent májusról júniusra a borjúhúsfogyasztás, ami átlagban 18·8%-os (1341 q) esést jelent. Feltételezve, hogy az újabb hatósági rendelkezés nélkül a mult évben ugyanilyen mértékben esett volna vissza a fogyasztás, úgy körülbelül 6832 métermázsa borjúhús fogyott volna el júniusban. A tényleges fogyasztás azonban ennél 1723 métermázsával kevesebb volt. Ez a különbözet tekinthető tehát a hatósági rendelkezésekből eredő csökkenésnek, mégpedig túlnyomó részben az újabb hústalan napok hatásának. Alátámasztja ezt a felfogást a sertéshúsfogyasztás csökkenése is. Ez utóbbi természetesen kisebb arányban esett vissza, minthogy sertéshúsra csak egy újabb hústalan napot hozott be a rendelet. Az 1936—39. évek átlagában 14·2%-os visszaesés volt észlelhető a sertéshúsfogyasztásban májusról júniusra, 1940-ben pedig 27·3%-kal olyannyira csökkent, hogy 1936. óta a mult évben volt legalacsonyabb. Az 1936—39. évek átlagos idényszerű csökkenését meghaladó visszaesés az 1940. májusi fogyasztás százalékában kifejezve borjúhús esetében 20·5%-ot, sertéshús esetében 13·1%-ot tett ki.

A júliusi adatok a borjúhúsfogyasztás 7·9%-os emelkedéséről adtak számot. E körülmény megítélésénél a hónap hosszabb tartama mellett az áralakulásra is figyelemmel kell lenni. A fogyasztást korlátozó újabb rendelet — amint fentebb említés történt róla — csak a kereslet oldaláról csökkenti a forgalmat. A fővárosi piacon jelentkező kínálat júliusban nemcsak az előző hónapot, hanem az előző évek júliusát is meghaladta kissé. *A kereslet — kényszerű — megcsappanása mellett a kínálat élénk voltát mutatja az a tény, hogy júniusról júliusra az élőborjú mérlegelt átlagára a szabadvásáron 101 fillérről 84 fillérre* (16·8%-kal), *a vágottborjú hideghúsvásári átlagára pedig 161 fillérről 136 fillérre* (15·5%-kal) *esett.*

Ezzel az áreséssel az a szokatlan helyzet állt elő, hogy a vágómarhaárak egyidejű emelkedése folytán a borjúárak a marhaáraknál már csak árnyalatnyival maradtak magasabbak, sőt a jobbminőségű nagymarhák drágábban értékesültek, mint a borjak. Figyelemreméltó azonban, hogy a kicsinybeni borjúhús-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

árak nem változtak; az élőborjú áresése az összeszűkült árkülönbözetet tágította ismét.[1])

A fővárosi borjúpiac mult tavaszi alakulásának egyik tanulsága tehát, hogy a fogyasztáskorlátozás nem oldja meg teljes mértékben az állatállomány szaporításának kérdését. A borjúkiosztási akció a kínálatot kétségkívül csökkentette ugyan s e mellett a szabad gazdasági erőtényezők részéről is voltak ösztönzések, melyek a marhanevelésnek kedveztek. Mindamellett a kínálat jelentékeny maradt s ezt a kereslet a korlátozás ellenére az év második felében is levezette. Bár a fogyasztás ezekben a hónapokban az 1936—39. évek átlagának szintjén mozgott, a megelőző évvel szemben számottevő visszaesést mutatott. Különösen szembetűnő volt a csökkenés az év utolsó hónapjában.

4. A főváros hús- és fehéráruforgalma 1939-ben.

A főváros hús- és fehérárufogyasztását illetően nemcsak a számítások eredménye, az elfogyasztott havi vagy évi mennyiség tarthat számot érdeklődésre, hanem az is, hogy a különböző húsfajtákból elfogyasztott mennyiségek milyen forgalmi mozzanatokból tevődnek össze. Lényeges kérdés, hogy a fővárosi húsfogyasztás végeredményének kialakulásához mennyivel járult hozzá a vásári és a közvetlen vágóhídi élőállat-, illetőleg húsfelhozatal, továbbá mindaz a kisebb-nagyobb felhozatali, elszállítási és tárolási tevékenység, ami a főváros hús- és fehéráruforgalmának keresztmetszetét jelenti. Ez a sokféle mozzanat a Statisztikai Havifüzetekben, illetve Évkönyvekben közzétett vágóhídi és húsvásári adatokból sem állítható egységes módon össze. Az alább bemutatott számításoknál a részletes közvágóhídi és húsvásári kimutatásokon kívül a fogyasztási adókivetés és visszatérítés eredményei is figyelembevétettek.

A »Piackutatási munkálatok« I. és III. kötetében[2]) egy-egy fejezet foglalkozott már ezzel a kérdéssel s az utóbbi kötet grafikus ábrázolás segítségével igyekezett a sokelágazású forgalmi folyamatot a szemlélet számára hozzáférhetővé tenni.

Amikor most a hivatal az 1939. évi hús- és fehérárufogyasztást az összes forgalmi mozzanatok figyelembevételével táblázatosan levezeti, nemcsak a húsforgalom szerkezetének adatait tárja fel, hanem a bemutatásra kerülő számadatok bepillantást engednek a húsfogyasztási számítások menetébe is.

[1]) A júliusi fogyasztás megítélésénél az időjárás befolyása mellett figyelembe veendő még az is, hogy a mult év nyarán kevesebb nyaraló hagyta el a fővárost, mint az utóbbi években. Egyes élelmicikkeknek (pl. a zöldség- és gyümölcsfélék, tojás, tejtermékek) időjárásokozta magasabb ára, ill. hiánya is a hús iránti keresletet fokozhatta.

[2]) Budapest húsforgalma és húsfogyasztása, Piackutatási munkálatok I. kötet, 37. old. A főváros hús- és fehéráruforgalmának áttekintése. Piackutatási munkálatok III. kötet, 57. old.

Marhahúsfogyasztás.

a) *Élőállatfelhozatal és helybeli vágások.*

	Darab
Marhavásári állomány az év elején	25
Felhajtás a szarvasmarhavásárra az 1939. év folyamán	31.257
Együtt	**31.282**
Ezek közül vidékre és külföldre szállítva	7.453
Elhullott vásári marha	3
Az év végén eladatlanul maradt	3
A vágóhídra került a vásáron eladott állatok közül	23.823
A vásár megkerülésével, közvetlen felhajtás a vágóhídra	17.598
A vágóhídra érkezett összesen	**41.421**
Elhullott vágóhídi marha	1
A vágóhídon levágott marhák száma	**41.420**

b) *Helybeli hústermelés.*

	Métermázsa
A helyben levágott állatokból kitermelt húsmennyiség	104.887
Vidékre és külföldre szállítva	9.464
Közfogyasztástól elvonva, illetve megsemmisítve	380
Budapesti fogyasztásra maradt	**95.043**

c) *Vidéki marhahúsfelszállítás.*

A felszállított vágottmarha mennyisége	6.490
Ebből ismét vidékre szállítva	57
Közfogyasztástól elvonva, illetőleg megsemmisítve	51
Budapesten maradt	**6.382**

d) *Összesítés.*

Helybeli termelésű hús	95.043
Vidéki vágású hús	6.382
Együtt	**101.425**
Hűtőházi betárolás	191
« kitárolás	168
Hűtőházi tárolások egyenlege (betárolási többlet)	23
Budapesti marhahúsfogyasztás összesen	**101.402**

Borjúhúsfogyasztás.

a) *Élőállatfelhozatal és helybeli vágások.*

	Darab
Felhajtás a vásárra az 1939. év folyamán	84.564
Ezek közül vidékre szállítva	684
Elhullott vásári borjú	2
Vágóhídra került a vásáron eladott borjak közül	83.878
A vásár megkerülésével, közvetlen felhajtás a vágóhídra	33.811
A vágóhídra érkezett összesen	**117.689**
Elhullott vágóhídi borjú	1
A vágóhídon levágott borjak száma	**117.688**

b) *Helybeli hústermelés.*

	Métermázsa
A helyben levágott állatokból kitermelt hús mennyisége	45.584
Vidékre és külföldre szállítva	1.017
Közfogyasztástól elvonva, illetve megsemmisítve	23
Budapesti fogyasztásra maradt helybeli termelésű hús	**44.544**

c) *Vidéki borjúhúsfelszállítás.*

Felszállított vágott borjú mennyisége (bőrben)	42.714
Ebből ismét vidékre szállítva	39
Közfogyasztástól elvonva, illetőleg megsemmisítve	29
Budapesten maradt	42.646
A melléktermékek és a felvágási veszteség levonása után maradt, fogyasztásra alkalmas mennyiség	**27.996**

d) *Összesítés.*

Helybeli termelésű hús	44.544
Vidéki vágású hús	27.996
Budapesti borjúhúsfogyasztás összesen	**72.540**

Aprómarhahúsfogyasztás.

a) *Élőállatfelhozatal és helybeli vágások.*

	Darab
Felhajtás a vásárra az 1939. év folyamán	3.819
Ezek közül vidékre szállítva	10
Vágóhídra került a vásáron eladott állatok közül	3.809
A vásár megkerülésével, közvetlen felhajtás a vágóhídra	52.551
A vágóhídon levágott aprómarhák száma	**56.360**

b) *Helybeli hústermelés.*

	Métermázsa
A helyben levágott állatokból kitermelt hús mennyisége	8.972
Vidékre és külföldre szállítva	3.740
Közfogyasztástól elvonva, illetve megsemmisítve	21
Budapesti fogyasztásra maradt	**5.211**

c) *Vidéki aprómarhahúsfelszállítás.*

A felszállított hús mennyisége (részint bőrben)	4.353
A melléktermékek és a felvágási veszteség levonása után maradt fogyasztásra alkalmas mennyiség	2.967
Ebből ismét vidékre szállítva	43
Közfogyasztástól elvonva, illetőleg megsemmisítve	4
Budapesti fogyasztásra maradt	**2.920**

d) *Összesítés.*

Helybeli termelésű hús	5.211
Vidéki vágású hús	2.920
Budapesti aprómarhahúsfogyasztás összesen	**8.131**

Sertéshúsfogyasztás.

a) *Élőállatfelhozatal és helybeli szúrások.*

	Darab
Sertésvásári állomány az év elején	361
Felhajtás a sertésvásárra az 1939. év folyamán	684.373
Együtt	**684.734**
Ezek közül vidékre szállítva	9.967
Elhullott	19
Vágóhídra került a vásáron eladott sertések közül	674.748
A vásár megkerülésével, közvetlen felhajtás a vágóhídra	50.12
A vágóhídra érkezett összesen	**724.860**
Év elején a vágóhíd istállójában levő 1938. évben le nem szúrt sertések	1.373
Összes vágóhídi sertések	**726.233**
A vágóhídon elhullott	159
Az év végén leszúratlan maradt	702
Az 1939. év folyamán a vágóhídon leszúrt sertések száma	**725.372**
Kőbányai sertésszállításokban leszúrt sertések	28.323
Házilag leölt sertések száma a főváros területén	989
Budapesten leszúrt sertések összes száma	**754.684**

b) *Helybeli hús- és fehérárutermelés.*

	Hús métermázsa	Fehérárú métermázsa
A vágóhídon leszúrt sertések hús- és zsírtermelése	307.498	369.644
Kőbányai szúrások hús- és zsírtermelése	8.432	12.648
Háziölések hús- és zsírtermelése	366	550
Nagyvásártelepre behozott malacok hústermelése	68	—
Összes termelés helyben leszúrt sertésekből	316.364	382.842
Városi zsír (minőségi egységesítés céljából behozott és később helybeli termelésűként kiszállított zsírmennyiség)	—	19.960
Összesen	**316.364**	**402.802**
Hely beli termelésből vidékre és külföldre szállítva, illetve szalámigyárak által felhasználva	53.427	159.846
Ipari célokra utalva	641	571
Budapesti fogyasztásra maradt	**262.296**	**242.385**

c) *Vidéki hús- és fehéráruszállítás.*

	Hús métermázsa	Fehéráru métermázsa
A központi húsvizsgálóállomáson keresztül érkezett:		
sertés és süldő	9.547	6.585
malac	1.640	—
füstöltáru	3	—
zsír	—	225
10 kg-on aluli szállítmányként érkezett:		
vámkirendeltségeknél	26.773	6.693
postán	6.877	1.719
Összes vidéki hús- és fehéráruérkezés	**44.840**	**15.222**
Ebből elszállítás vidékre	1.847	492
Közfogyasztástól elvonva, illetőleg megsemmisítve	—	40
Budapesti fogyasztásra maradt	**42.993**	**14.690**

d) *Összesítés.*

Helybeli termelésből budapesti fogyasztásra maradt	262.296	242.385
Vidéki felszállításból budapesti fogyasztásra maradt	42.993	14.690
Összesen	**305.289**	**257.075**
Hűtőházi betárolás	89.612	293.438
« kitárolás	79.939	275.425
Hűtőházi tárolások egyenlege (betárolási többlet)	9.673	18.013
A hűtőházi tárolások figyelembevételével helybeli fogyasztásra maradt	295.616	239.062
Tényleges fogyasztásra került a felvágási, szeletelési veszteség levonásával	293.865	235.623

5. *A budapesti tojáspiac pénzforgalmának áttekintése.*

A tojás magas tápértékénél fogva nélkülözhetetlen cikke konyháinknak, a húsfogyasztás korlátozása óta pedig húshelyettesítő jelentősége is emelkedett.

Nem érdektelen tehát a forgalomba, illetőleg fogyasztásra kerülő mennyiség megállapítása mellett annak kivizsgálása, hogy milyen áron cserél gazdát a tojás a kereskedelmi folyamat alatt, mekkora pénzértéket jelent a termelőtől a fogyasztóig megtett útján a termelő, a nagykereskedő, a kiskereskedő és végül a fogyasztó szempontjából.[1]) Vizsgálódásunk az *1938—1940-es évekre* terjedt, de célszerűnek látszott naptári *év helyett a márciustól februárig terjedő gazdasági évhez* igazodni. A naptári év végén ugyanis még számottevő hűtőházi készletek tárolnak, de márciusra, az erőteljes frisstojástermelés idejére már rendszerint üres hűtőházak várják az új betárolás megindulását.

A tojás, mint tipikusan kisgazdaságok terméke, vidéki szedők, bizományosok, felvásárlók, esetleg közvetlen szállítás útján jut el a nagykereskedelem ércsatornájába. *A termelőnek kifizetett árakra* nézve a m. kir. Kereskedelmi Hivatal áradatai tájékoztatnak. Ezek az adatok a gazdáknak, illetve termelőknek az exportcégek részéről kifizetett árakat jelzik. Minthogy a főváros tojásszükségletének legnagyobb részét ugyanezen cégek vásárlásai fedezik, az exportőrök részéről kifizetett árak a fővárosba irányuló szállítmányok termelői árának is elfogadhatók. Az exportcégek vásárlóterületéről származó termelői árak átlagát

[1]) Budapest tojásforgalmáról, illetőleg fogyasztásáról a Piackutatási munkálatok III. kötet, 79. és 89. old. számolt be. A pénzérték fogalmát és számításmódját »Az 1939. év az 1940. gyümölcsidény a piackutatás adatainak megvilágításában« c. tanulmány ismerteti. (Jelen kötet 168. oldal.)

a következő összeállítás közli, havonkinti megoszlás szerint fillérben, kilogrammonkint.[1])

Idény	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.
1938—1939.	[2])96	[2])98	[2])106	[2])105	[2])107	114	135	126	141	137	146	116
1939—1940.	99	108	106	109	103	109	118	155	178	205	202	231
1940—1941.	152	131	149	162	154	161	177	223	248	239	217	180

A vidéki tojásárakról az előbb említett *tényleges termelői adatokon* kívül az Országos Tojásármegállapító Bizottság exporttojásra vonatkozó »*minimális*« *termelői árai* is tájékoztatnak. A bizottság meghatározza a legkisebb termelői árakat, amelyeket az exportban résztvevő cégek a tojásért a termelőnek fizetni kötelesek. Ezek az árak esetenkint a tojás külföldi elhelyezésének lehetősége szerint kalkuláltatnak. Jó értékesítési lehetőség a belföldi viszonylatban, vagy csökkent termelés természetesen a minimálisnál jóval magasabb árakat is biztosíthat a termelőknek.

A minimális termelői árak (f/kg) a legutóbbi három idény alatt a következőképen alakultak :[3])

Idény	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.
1938—1939.	90	92	97	100	100	100	118	118	118	118	118	111
1939—1940.	95	90	90	90	90	90	96	128	130	130	130	130
1940—1941.	140	120	130	148	140	140	140	178	189	189	189	174

A tényleges és a legkisebb termelői árak alakulása természetesen hasonlóságot mutat ; az idény kezdetétől mindkét tojásár fokozatosan emelkedik. Mégis, a tényleges termelői árak emelkedése erőteljesebb, úgyannyira, hogy az 1939. év őszétől kezdve ugrásszerű elhajlással a gazdasági év végén, vagyis 1940. februárjában a legkisebb termelői ár szintjét már 100 fillérrel is meghaladta kilogrammonkint. Az 1940—41. gazdasági év egész folyamán az előző évekhez viszonyítva mindkét tojásár jóval magasabb színvonalon alakult.

A fővárosba irányuló forgalom és a termelői árak ismerete elvezet az összérték megállapításához. Hogy mekkora összeget jelent a Budapestre felhozott tojás a termelő gazdáknak, arról az alábbi számadatok nyujtanak tájékoztatást.[4])

[1]) Az ország legkülönbözőbb vidékéről származó felvásárlási árak egymáshoz eléggé közelálló értékeket tüntettek fel és így a felhozott mennyiséggel való mérlegelés nélkül is felhasználhatók voltak az országos átlag kiszámításához.

[2]) Az 1938. III—VII-ig terjedő időre a m. kir. Kereskedelmi Hivatal adatai hiányában a m. kir. Földmüvelésügyi Minisztérium mezőgazdasági hírszolgálata által gyüjtött és a fővárosi piackutatás kapcsán feldolgozott adatok (»tájékoztató árak«) nyertek felhasználást.

[3]) A hóközi árváltozás feltüntetése helyett az itt közölt árak a jelzett hónapban leghosszabb időn át érvényben volt árakat jelentik.

[4]) A termelőknek jutó itt kimutatott pénzösszeg a felhozatal és az országos termelői átlagár szorzatából adódó, becslésszerű érték, mely csupán a piaci viszonyokra vonatkozó általános tájékoztatás célját szolgálja.

Hónap	1938—1939. évi idény tojásfelhozatalának mennyisége (q)	értéke (ezer P)	1939—1940. mennyisége (q)	értéke (ezer P)	1940—1941. mennyisége (q)	értéke (ezer P)
III.	16.550	1.589	13.263	1.313	13.005	1.977
IV.	16.574	1.624	14.148	1.528	17.168	2.249
V.	13.503	1.431	16.882	1.789	17.644	2.629
VI.	11.944	1.254	14.267	1.555	15.223	2.466
VII.	9.561	1.023	10.973	1.130	11.040	1.700
VIII.	9.691	1.105	9.338	1.018	11.172	1.799
IX.	7.310	987	7.397	873	8.652	1.531
X.	6.631	836	5.265	816	6.485	1.446
XI.	5.505	776	4.198	747	4.818	1.214
XII.	5.508	754	4.232	868	4.712	1.126
I.	5.424	792	4.474	904	4.640	1.007
II.	12.111	1.405	5.440	1.257	7.431	1.338
Év	**120.312**	**13.576**	**109.877**	**13.798**	**121.990**	**20.482**

A milliós főváros nagy fogyasztótömegével tehát igen tekintélyes összeget, *13—14 millió pengőt, sőt az elmult gazdasági évben a tojásárak emelkedése folytán 20 millió pengőt meghaladó összeget juttatott a gazdáknak*, illetőleg a termelőknek. Ez a pénzérték, vidéki termelői árakról lévén szó, a nagykereskedők részéről ott kifizetett összeget jelenti. A tojásárak budapesti paritásra való átszámításában a szedési, szállítási stb. költség, valamint a városi vám még figyelembeveendő.

A nagykereskedelem fővárosba irányuló tojásszállítmányainak egy része ismét vidékre, illetőleg külföldre kerül, másrésze hosszabb-rövidebb ideig hűtőházban tárol. *A tényleg elfogyasztott tojás mennyiségét* a felhozatal, az elszállítás, a hűtőházak be- és kitárolásának egyenlege együttesen szabják meg.

A következő táblázat a fővárosban fogyasztásra került mennyiség alakulását mutatja be az előbb felsorolt mozzanatok feltüntetésével.

Az 1939/40. évi idény fogyasztásának az előző évhez viszonyított csökkenését két utolsó hónapjában beállott nagyobbarányú felhozatali kiesés indokolja, mely időjárási okokra vezethető vissza. Az 1940/41. gazdasági évben a tojásfogyasztás jelentékenyen növekedett. A fogyasztásra került mennyiség 15, illetve 7 ezer métermázsával haladta meg az előző évek forgalmát. Ennek oka a kielégítő felhozatal mellett főleg az elszállítás nagyobbmérvű csökkenésében keresendő, amennyiben nagyobb tételek maradtak Budapest tojásszükségletének biztosítására.

A főváros konyháit ezek szerint 100—116 ezer métermázsa tojás látja el, hogy közvetlenül fogyasztva, vagy pedig egyéb ételek: tésztafélék, cukrászipari termékek értékes elemeként szolgálja az igényesebb városlakó táplálkozását.

A vidékről Budapestre érkező tojásszállítmányok nagyrésze a főpiacon: az Élelmiszernagyvásártelepen át kerül azután a nagykereskedők kezéből a kicsinybeni forgalomba. Az itt kialakult *nagykereskedelmi árakról* az Élelmiszer-

Budapest tojásforgalmának alakulása.

Év, hó	Összes felhozatal	Hűtőházi forgalom[1]) betárolás	kitárolás	Forgalomba került mennyiség	Elszállítás	Budapest fogyasztása
	nettó métermázsában					
1938—1939.						
III.	16.550	3.442	—	13.108	884	12.224
IV.	16.574	2.743	6	13.837	822	13.015
V.	13.503	1.374	—	12.129	1.141	10.988
VI.	11.944	1.979	—	9.965	906	9.059
VII.	9.561	675	1	8.887	147	8.740
VIII.	9.691	2.085	37	7.643	54	7.589
IX.	7.310	62	243	7.491	876	6.615
X.	6.631	54	957	7.534	314	7.220
XI.	5.505	—	4.550	10.055	1.589	8.466
XII.	5.508	—	4.189	9.697	1.861	7.836
I.	5.424	—	2.324	7.748	548	7.200
II.	12.111	—	111	12.222	2.100	10.122
Összesen ...	**120.312**	**12.414**	**12.418**	**120.316**	**11.242**	**109.074**
1939—1940.						
III.	13.263	14	22	13.271	1.610	11.661
IV.	14.148	698	—	13.450	1.760	11.690
V.	16.882	4.245	—	12.637	312	12.325
VI.	14.267	4.270	9	10.006	191	9.815
VII.	10.973	3.649	1	7.325	1.268	6.057
VIII.	9.338	1.305	15	8.048	49	7.999
IX.	7.397	166	347	7.578	190	7.388
X.	5.265	—	3.270	8.535	129	8.406
XI.	4.198	—	5.075	9.273	861	8.412
XII.	4.232	—	5.297	9.529	2.765	6.764
I.	4.474	—	333	4.807	56	4.751
II.	5.440	—	—	5.440	46	5.394
Összesen ...	**109.877**	**14.347**	**14.369**	**109.899**	**9.237**	**100.662**
1940—1941.						
III.	13.005	—	—	13.005	1.336	11.669
IV.	17.168	3.188	—	13.980	309	13.671
V.	17.644	5.411	—	12.233	33	12.200
VI.	15.223	4.454	—	10.769	214	10.555
VII.	11.040	989	—	10.051	144	9.907
VIII.	11.172	1.900	19	9.291	94	9.197
IX.	8.652	647	50	8.055	27	8.028
X.	6.485	19	2.441	8.907	26	8.881
XI.	4.818	—	3.094	7.912	20	7.892
XII.	4.712	—	4.682	9.394	1.511	7.883
I.	4.640	—	4.949	9.589	1.586	8.003
II.	7.431	—	1.364	8.795	607	8.188
Összesen ...	**121.990**	**16.608**	**16.599**	**121.981**	**5.907**	**116.074**

[1]) A kannatojás kivételével.

nagyvásártelep hivatalos árjegyzése nyujt tájékoztatást. A következő táblázat az »eredeti ládaárú« tojásárakat közli (f/kg) a napi felhozatal szerint mérlegelve, havi összeállításban :[1])

Idény	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.
1938—1939.	101	113	118	119	124	132	154	152	177	165	162	126
1939—1940.	112	116	116	124	120	131	139	182	221	234	238	249
1940—1941.	171	145	165	177	173	190	200	254	269	265	242	197

Az 1939/40. gazdasági év már indulásában is magasabb árszinten mozgott az 1938/39. évinél.

Az 1940. naptári év első két hónapjában, amidőn a rendkívül szigorú tél nemcsak szedési, de szállítási akadályokat is gördített a kereskedelem útjába, igen magas, 238, illetve 249 filléres nagykereskedelmi árak súlyosbították áruhiány mellett a tojáspiacot. Az 1940/41. évi tojásárak a gazdasági év minden hónapjában magasabb szinten mozogtak, mint azelőtt. A márciusról áprilisra bekövetkezett nagyobbarányú áresés után (egybeesett a helybeli fogyasztás maximumával) az áraknak az előző éveknél erőteljesebb emelkedése következett be.

A nagykereskedelem működéskörébe tartozik a friss tojás vidéki beszerzésén, Budapestre való felhozatalán, illetőleg forgalombahozásán kívül a télire való hűtőházi tojástárolás is. A hűtőházi tojásárakra, valamint a be- és kitárolás forgalmára vonatkozó adatok a hűtőházi tojásba fektetett tőke tárolásokozta értékemelkedését is megállapithatóvá teszik. E számításokban a betárolás mindenkor az eredeti ládaáru nagybani árával, a kitárolás pedig a hűtőházi tojás nagybani árával van figyelembevéve. A tárolás idénye márciustól január végéig tart. Az ezalatt be- és kitárolt tojás mennyiségét, illetőleg pénzértékét az alábbi adatok világítják meg :

	Hűtőházi forgalom (q)	Betárolt tojás pénzértéke ezer pengőben	Kitárolt	A be- és kitárolási érték különbözete (P)	Egy métermázsára eső különbözet (P)
1938/39.	12.418	1.432	1.976	544	43·80
1939/40.	14.369	1.736	2.583	847	58·93
1940/41.	16.599	2.810	3.977	1.167	70·31

Ez a különbözet fedezi a tárolással járó szállítási, hűtőházra való fajtázási és csomagolási költségeket, valamint a hűtőházi díjakat is. Utóbbi félládánként (720 db) és egy tárolási idényre (III. 1—I. 31-ig) átlagosan 6·70 pengő. A különbözet terhére esik az az értéktöbblet is, amelyet a hűtés céljára kiválogatott tojás az eredeti ládaáru minőségével szemben jelent.

A kimutatott különbözet tehát nem azonos a raktározás tiszta hasznával ; bruttó összege 544, 847 és 1167 ezer pengő volt a vizsgált 3 év folyamán, amiből az egy métermázsára eső értékemelkedés 43·80, 58·93, illetőleg 70·31 pengőt tett ki. A három idény alatt tehát a hűtőházi tárolás nem egyforma üzletet

[1]) A mérlegelt átlag kiszámításához az Élelmiszernagyvásártelep igazgatóságának a naponkinti forgalomra és áralakulásra vonatkozó kimutatásai nyujtanak lehetőséget.

jelentett a nagykereskedőknek. Az 1939/40. év egy mázsára eső magasabb különbözetét a rendkívüli időjárási viszonyok, valamint a friss tojásban jelentkező áruhiány tette lehetővé, az elmult idény árkülönbözetemelkedését az általános árszínvonalemelkedés és nagyobb kereslet eredményezte.

A fővárosba felhozott tojás mennyiségének és a nagykereskedelmi áraknak ismerete alapján könnyű megállapítani azt a pénzösszeget, amelyet a kiskereskedelem fizetett ki — nagybani árakon — áruja beszerzéséért.

A helyi fogyasztás nagybani összes pénzértéke pengőben a következő :[1])

Hónap	1938—1939	1939—1940	1940—1941
		ezer pengőben	
III.	1.235	1.306	1.995
IV.	1.471	1.356	1.982
V.	1.297	1.430	2.013
VI.	1.078	1.217	1.868
VII.	1.084	727	1.714
VIII.	1.002	1.048	1.747
IX.	1.019	1.027	1.606
X.	1.101	1.507	2.256
XI.	1.434	1.671	2.123
XII.	1.257	1.379	2.089
I.	1.173	1.131	1.937
II.	1.275	1.343	1.613
Év	**14.426**	**15.142**	**22.943**

A három év egybevetésénél tehát *a tojásfogyasztás 14·4—22·9 millió pengős forgalmat jelent a nagykereskedelem számára.* E hatalmas pénzösszeg legnagyobb része a Nagyvásártelepen át jut el a nagykereskedők kezéhez, ugyanis ott szerzi be a fogyasztót kiszolgáló kiskereskedelem tojástételeinek legnagyobb részét.

E mellett azonban a tojásforgalom jelentékeny része megkerüli a Nagyvásártelepet, más nagykereskedők vagy a termelő (batyus) és kiskereskedő közvetlen kapcsolata révén.[2])

A vidékről érkezett eredeti szállítmányok azonban a legkülönfélébb minőségek keverékéből állanak. Ennek a fajtázása azután részben már a nagyvásártelepen, részben pedig a kiskereskedőknél történik.

A gyakorlatban kialakultak bizonyos kulcsszámok, amelyek megmondják, hogy az eredeti ládaáruk hány százaléka teatojás, mennyi benne a főző, apró és törött tojás. A többféle szortimentum mérlegelésével számított kicsinybeni tojásár alakulását (f/kg) a következő számsorok mutatják be :

Idény	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.
1938—1939.	125	128	137	136	142	153	175	177	195	193	203	147
1939—1940.	132	132	134	136	140	146	159	197	232	250	262	294
1940—1941.	197	166	179	198	196	209	226	267	289	285	267	224

[1]) Nagyvásártelepi nagybani árak és a fogyasztói forgalomba került mennyiség szorzata.

[2]) Lásd a »Piackutatási munkálatok III. kötet 82. oldalán a Nagyvásártelep szerepére, 87. oldalán pedig a »batyus« forgalomra vonatkozó ismertetéseket.

Az évek összehasonlításánál kitűnik, hogy az első két esztendő kezdeti árszíntkülönbözete az idény előrehaladásával a nyári hónapokban teljesen kiegyenlítődött, de 1939. év szeptemberétől kezdve a tojás ára az ugrásszerű emelkedéssel elért magas szintjét az év végéig megtartotta. Az 1940/41. év árszínvonala a nagykereskedelmi áralakulásnak megfelelően itt is végig felette maradt az előző évieknek. A maximumot novemberben érte el (289 f/kg).

Ha figyelembe vesszük, hogy az 1939/40. év tojásfogyasztása csupán 8412 métermázsával (7·7%) maradt az előző idény mögött, úgy a tojásárak alakulását a jelzett idényben nem lehetett egyedül a felhozatal kiesésével indokolni, hanem a szilárd keresletre is utalni kell. Az árak vizsgálatánál az egyes hónapok fogyasztás szempontjából rendelkezésre álló tojástételeit is figyelembe kell venni. Közrejátszanak az árkialakulásban a meglévő hűtőtojáskészletek, a tojás vidéki szedésének, felhozatalának nehézségei, esetleg akadályai. De elsősorban a tojókészség a döntő, amelyre a hűvös őszi idő, a szigorú, kemény tél visszavetőleg hatnak.

Az 1940—41. gazdasági év fogyasztásának az előző két évinél nagyobb arányait nem az árak alakulása indokolta, sőt ellenkezőleg: *a fogyasztást tulajdonképen gátló magasabb árszínvonal mellett jött létre.* A tojás sok élelmianyag helyettesítésére, kiegészítésére, de legfőképen a húsfélék pótlására alkalmas, így tehát egyes élelmiszerek áremelkedése *szükségszerűen a tojás iránti kereslet megnövekedését idézi elő.*

A főváros tojásfogyasztásának összértékét a piackutató osztályon megállapított mérlegelt átlagárakkal számítva, a vizsgált három idényre a következő számoszlopok mutatják be.

Hónap	A helyi fogyasztás kicsinybeni összes pénzértéke ezer pengőben		
	1938—1939.	1939—1940.	1940—1941.
III.	1.528	1.539	2.299
IV.	1.666	1.543	2.269
V.	1.505	1.652	2.184
VI.	1.232	1.335	2.090
VII.	1.241	848	1.942
VIII.	1.161	1.168	1.922
IX.	1.158	1.175	1.814
X.	1.278	1.646	2.371
XI.	1.599	1.835	2.281
XII.	1.438	1.536	2.247
I.	1.431	1.230	2.137
II.	1.488	1.586	1.834
Év	**16.725**	**17.093**	**25.390**

A fogyasztóközönség tehát a három idény alatt 16·7, 17·1 és 25·4 millió pengőt fizetett tojásszükségletének kielégítésére. Érdekes képet mutat a pénzérték havonkinti megoszlása. Az idény elején a nagy felhozatal miatt aránylag alacsony árak mellett is számottevő pénzforgalmat bonyolít le a piac. A további hónapok

során az árak márciustól szeptemberig tartó egyenletes emelkedése mellett is kisebb a forgalom pénzértéke, mégpedig a felhozatal, illetőleg fogyasztás alakulásának megfelelően. Az őszi áremelkedés azután a fogyasztás további lassú csökkenése mellett is az összérték emelkedéséhez vezet. A nyári hónapok frisstojásfelhozatala fedezi a tojásszükségletet, de már az őszi árak kialakulására a meginduló hűtőházi kitárolás mérve és a friss tojás termelését elősegítő vagy hátráltató időjárás játszanak fontos szerepet. A szezón végén azután a megmaradt hűtőházi készletek szolgálnak a fogyasztás ellátására, amely mellett a frisstojás tételei a termelési tényezőktől függően, igen különbözően alakulhatnak. Az 1939—40. idény végén, vagyis 1940. év január-februárjában forgalmi akadályok súlyosbították a vidék szedési nehézségeit, a hűtőkben pedig a fokozott kitárolás miatt ez időben már csekély tételek tároltak. *A szezónvégi árak alakulása tehát legelsősorban attól függ, hogy mennyi tojás tárol még a hűtőkben, másrészt milyenek a frisstojásfelhozatal lehetőségei.*

A kiskereskedelmi összérték végeredményben havonkinti alakulásában a nyári hónapokban éri el mélypontját. Az összérték alakulásának tavasszal és ősszel elért felső értékei egyrészt a tavaszi nagy fogyasztás, másrészt a magas őszi, illetőleg téli tojásárak eredményei.

A főváros tojáspiacának jelentőségét a kiskereskedelem szemszögéből a kiskereskedő tojásbeszerzésért fizetett pénzösszege és a fogyasztók által kifizetett pénzmennyiség világítja meg a legjobban. A budapesti nagykereskedelmi árral számított összérték, valamint a kiskereskedelmi fogyasztói árral vett pénzérték különbözetét az alábbi számadatok mutatják meg.

	A helyi fogyasztás		Érték-különbözet
	nagybani pénzértéke	kicsinybeni ezer pengőben	
1938/39.	14.426	16.725	2.299
1939/40.	15.142	17.093	1.951
1940/41.	22.943	25.390	2.447

Az említett három idény alatt a főváros fogyasztási forgalmába került 11, 10, illetve 12 millió kilogramm tojás tehát a fogyasztót közvetlen ellátó kiskereskedelem számára 1938/39-ben 2299 ezer pengőt, az 1939/40. szezón alatt 1951 ezer pengő, 1940/41-ben pedig 2447 ezer pengő pénzösszeget biztosított, magábafoglalva természetesen a szállítás költségeit, a romlásból, törésből adódó veszteséget, valamint a kereskedői ténykedéssel járó kockázatot is. Az egy kilogrammra eső bruttó árkülönbözet a három idény alatt 21, 19, illetve 21 fillért jelentett.

Az év folyamán felhozott és elfogyasztott tojás mennyiségének és a mérlegelt tojásárnak szorzatából számított átlagos egységérték megmondja, hogy mit fizetett a fogyasztó a tojás egy kilogrammjáért átlagosan. Ez a szám az elmúlt három gazdasági év alatt a következőképen alakult:

1938—1939.	1939—1940.	1940—1941.
kilogrammonkint fillér		
153·34	169·81	218·74

Ezek szerint az idei évadban az előző évekkel szemben, a frisstojás ára a kiskereskedelemben az itt szemléltetett emelkedést érte el:

	Fillér	%
1938—/39—1940/41.	65·40	42·7
1939/40—1940/41.	48·93	28·8

A kínálat csökkenésének jellemzésére még megemlíthető, hogy 1940-ben 65.321 métermázsa tojás került Magyarországról külföldre, 1939-ben 103.549 és még egy évvel korábban 140.836 métermázsa volt a kivitel.

Valószínű az előzők értelmében, hogy a tojásáraknak emelkedésére — a rendkívüli viszonyok áremelésre ösztönző lelki motivumai és más árucikkekkel szemben a tojás áralakulásának 1940. év december 15-ig fennálló kötetlen volta[1]) mellett — a tojóteljesítményre kedvezőtlen időjárási hatás és a kereslet alakulása gyakorolt fontos befolyást.

A tojásárak őszi, illetőleg téli alakulására, a friss tojás felhozott mennyiségén kívül kihatása van a *kitárolás alatt lévő készleteknek is.* Idevonatkozólag a piackutatás adatai már többízben nyilvánosságra kerültek.

A hűtőházi tojás van hivatva a frisstojásfelhozatalt a fogyasztás kívánalmaihoz mérten kiegészíteni. Különösen a friss tojás forgalmában beálló akadályok esetén jelentkezik a készletek rendkívüli fontossága. Az 1940—41-es gazdasági évek a betárolt készletből a naptári év végéig 10.286 métermázsát tároltak ki. Az idény utolsó két hónapjára tehát még 6313 métermázsa tojás maradt a hűtőkben. E tekintélyes készletből az év januárjában 4949 métermázsa szolgált a vidéki felhozatal kiegészítésére, míg februárra 1364 métermázsa tárolt. Összehasonlítva az előző évek idényvégi hűtőkészleteit az 1941. évi tételekkel, felötlik, hogy az 1940. év január—február hónapjaiban csupán 333 métermázsa, 1939. év ugyanezen időszakában 2435 métermázsa szolgált a felhozatal kiegészítésére. *A télre való felkészültség tehát az előző éveknél jóval nagyobb arányú volt.* Szükségessé tette a felfokozott tárolást nemcsak a télről való gondoskodás köteles parancsa, hanem az a körülmény is, hogy a húsfogyasztás korlátozása egyéb, főleg húspótló élelmianyagok fogyasztásának emelkedését vonta szükségszerűen maga után.

6. Budapest lisztforgalmának és fogyasztásának újabb adatai.

Az emberi táplálkozás terén a lisztfélék az élelmicikkek egyik legfotosabb csoportját képezik. A liszt forgalmáról és fogyasztásáról szóló statisztikai adatok mégis mindenkor igen hézagosak voltak, vagy teljesen hiányoztak. Míg a hús tekintetében a vágóhidak és a fogyasztási adó nyilvántartásai, a tejjel kapcso-

[1]) 1940. december 15-én jelent meg az árellenőrzés országos kormánybiztosának 35.350/1940. Á. K. számú rendelete, amely szabályozta a termelési, nagykereskedelmi, kiskereskedelmi, valamint a hűtőházi tojásárakat.

latban a hatósági ellenőrzés, a jellegzetesen vásárcsarnoki áruknál (baromfi, tojás, zöldség, gyümölcs) az Élelmiszernagyvásártelep igazgatóságának adatgyüjtése nyujtott értékes támpontot, addig a lisztfélék esetében a szakkörök úgyszólván tájékoztató adatok nélkül állottak.

A megindult piackutatás első feladatának tekintette, hogy a rendelkezésre álló forrásanyagot e téren is összeállítsa, becslésszerű számításokkal kiegészítse s ezzel legalább nagy vonásokban tájékoztatást nyujtson.[1]) Ez az eredmény — bármily jelentős volt — természetszerűleg még nem kielégítő, hanem továbbmenőleg a viszonyok teljes statisztikai felmérésére kellett törekedni. Legutóbb az idevonatkozó tervek is megvalósuláshoz jutottak. A lehetőséget a székesfővárosi m. kir. pénzügyigazgatóság által végzett összeírás adta meg, mely *az őrleményfeldolgozással, tárolással vagy eladással foglalkozó valamennyi budapesti cégre kiterjedt.* A tömegészlelés jellegű adatfelvétel tárgyi alapját az »őrleményraktárkönyvek« képezték, melyeket az említett cégek az 1937. évi 1500. P. M. számú rendelet 28. és 35. §-a értelmében vezetni kötelesek (a rendeletet az újabb gazdasági évekre az 1600/1938. és az 1700/1939. P. M. számú rendeletek újították meg). Az összeírás lebonyolítása a malomellenőrök útján történt.

Az összeírás 281 sütőüzemre, 174 cukrászra, 15 tésztagyárra és 65 más őrleményfeldolgozóra terjedt ki, mig a lisztkereskedelmet 2901 szatócs, 236 pékfiók, valamint 276 őrlemény- és takarmánykereskedő cég képviselte. Együttvéve tehát *az adatszolgáltatók száma (3948) a négyezret közelítette meg.*

A forgalomba került liszt legnagyobb része *a sütőipar* feldolgozó munkája útján kerül a fogyasztóhoz. Ennek az iparágnak az 1939. évi forgalmi adatai a következőképen alakultak:

Készlet az év elején	20.984	métermázsa
Beszerzés	896.281	«
Feldolgozás	821.751	«
Eladás	60.606	«
Készlet az év végén	34.908	«

A lisztfeldolgozás további részletezése — búza- és rozsliszt megkülönböztetésével — a következő:

	Búzaliszt	Rozsliszt	Összesen
	métermázsa		
Kenyérsütéshez	607.060	71.840	678.900
Péksüteményhez	129.623	40	129.663
Cukrászsüteményhez, zsemlyemorzsához és kétszersülthöz	7.380	—	7.380
Szárított tésztához és egyébhez	5.807	—	5.807
Összesen	**749.870**	**71.880**	**821.750**

[1]) Ide vonatkozólag lásd a Piackutatási munkálatok I. kötetében a »Gabona, liszt és kenyér« című fejezetet az 50. oldalon, valamint a III. kötet 92. oldalát.

A kenyértermeléshez kerekszámban 679 ezer métermázsa liszt — az összes szükséglet 82·6%-a — volt szükséges. Ez a mennyiség — 140-es kiadósság[1]) alapulvételével — *950 ezer métermázsa kenyeret* jelent. A statisztikai forrásanyag részletesebb feldolgozása a Budapestről elszállított és ide behozott sütőipari termékek forgalmáról is számszerű képet nyujt. Ennek a figyelembevételével a fogyasztott mennyiség *fejenkint és évenkint 60·9 kg lisztet, illetve 83·6 kg kenyeret* jelent. Az 1936. évre vonatkozó és fentebb idézett előzetes számítások eredménye (83·9 kg-os kenyér-fejadag) ezek szerint csupán kis mértékben módosult az elmult évek folyamán.

A péksütemény-termelésnek fentebb kimutatott 130 ezer métermázsányi lisztszükséglete már lényegesebben felülmúlja az 1936. évre kiszámított adatot. Feltételezve a becslésszerű számítások helyességét és a két forrásanyag alapszempontjainak azonos voltát (bár egyes süteményfajtáknak, például a briósnak a hovasorolása vitás is lehet), a termelés és fogyasztás emelkedésére a kereseti viszonyok javulása adhat magyarázatot. A többé-kevésbbé fényűzés számba menő péksütemény iránti kereslet ugyanis nyilvánvalóan lényegesen függ a gazdasági helyzet alakulásától.

A péksüteménynek ez a lisztszükséglete 118-as kiadósság és darabonkint 4·5 dkg-os átlagsúly alapulvételével 153 ezer métermázsa készítménynek, illetve 340 millió darab péksüteménynek felel meg. *Az egy főre eső átlagos évi fogyasztás* tehát 304 darab. Megjegyzendő azonban, hogy a fogyasztás a társadalom különböző rétegeiben nyilvánvalóan lényegesen eltérő s így a kimutatott átlag a fogyasztás tényleges alakulásáról nem ad kielégítő felvilágosítást.

A kenyér és péksütemény tétele mellett a sütőipar egyébcélú feldolgozása aránylag csekélyebb jelentőségű ; édessütemény és szárított tészta előállításával ugyanis csak kevés számú sütőipari üzem foglalkozik.

Igen jelentékeny lisztszükséglettel szerepelnek a statisztika eredményeiben *a tésztagyárak és más élelmiszeripari üzemek*. Az 1939. évben kimutatott lisztfelhasználásuk az alábbiak szerint alakult :

Tésztagyárak	41.279	métermázsa
Cukrászipar	12.429	«
Kétszersült- és maceszüzemek	10.936	«
Tápszergyárak	11.316	«
Ostyagyárak	8.938	«
Mézeskalácsosok és cukorkaüzemek	544	«
Összesen	**85.442**	métermázsa

Az élelmiszeripar lisztszükséglete a multhoz képest igen jelentékenyen megnövekedett. Habár egyes vonatkozásban az 1936. évi adatok nem is voltak teljesek, mégis az egyes cégek termelési adatainak egybevetése szintén 1936 óta a termelés kiterjesztését bizonyítja. Így a legnagyobb lisztszükséglettel jelent-

[1]) 100 kg lisztből előállítható kenyér mennyisége.

kező tésztaiparnak a termelése is — részben nagyobb közszállítások, részben a magánháztartásoknak tésztaneműek fogyasztására való berendezkedése folytán — körülbelül 100%-kal nőtt meg. Ezzel kapcsolatban azonban megemlítendő, hogy a tésztagyárak lisztfeldolgozásából nem lehet egyszerű módon a budapesti fogyasztás fejadagjára következtetni, minthogy a készáru jelentékeny hányada vidékre kerül, viszont a budapesti fogyasztáshoz aktív áruforgalmi tételek is hozzájárulnak.

A sütőipar és az élelmiszeripar többi ágai együttvéve *907 ezer métermázsa lisztet dolgoztak fel* az 1939. évben, amelyhez még 48.703 métermázsa lisztszükséglet járult oly iparágak részéről, melyek nem az emberi élelmezés célját szolgálják. E csoportba elsősorban a keményítőgyárak, azután brikettgyárak, villanyelemgyárak, csirizkészítők és más egyéb üzemek tartoznak.

A feldolgozásra került mennyiségen kívül a budapesti lisztforgalomnak másik nagy tétele *közvetlenül a háztartások útján kerül fogyasztásra.* Míg a feldolgozás növekvő jellegű, addig a közvetlen háztartási lisztszükséglet minden valószínűség szerint csökkenő irányt mutat. A rendelkezésre álló statisztikai anyag az egész eladási forgalmat felöleli, tehát a budapesti nagy- és kiskereskedelem teljes lisztforgalmát bemutatja. Minthogy azonban a kereskedő cégek által viszonteladóknak és közvetlen fogyasztóknak eladott lisztmennyiséget megkülönbözteti, ezáltal a háztartási fogyasztás elbírálására is módot nyújt.

Megnevezés	Eladás budapesti fogyasztónak	budapesti viszonteladóknak	vidékre	összesen
Kiskereskedők, (szatócsok, fűszerkereskedők, fogyasztási szövetkezetek stb.)	208.738	16.521	2.465	227.724
Őrleménykereskedők	83.084	770.854	201.092	1,055.030
Takarmánykereskedők	8.695	12.371	4.528	25.594
Együtt	**300.517**	**799.746**	**208.085**	**1,308.348**

A közvetlen fogyasztók részére forgalomba hozott 300 ezer métermázsányi lisztmennyiséget tehát a nagykereskedők által viszonteladók részére eladott mennyiség többszörösen meghaladta. Tekintélyes tételt jelent a vidékre történő eladás is. Az adatok egybevetéséből nyilvánvaló, hogy nemcsak a liszteladással foglalkozó szatócsok és egyéb kiskereskedők szükséglete, hanem az őrleményfeldolgozók szükségletének nagy része is a nagykereskedelem közvetítésével jut el a malmokból rendeltetési helyére.

A magánháztartások közvetlen lisztszükségletének megállapítása érdekében még számításba kell venni a péküzemek által eladott 60.606 métermázsát, mely túlnyomórészben nyilvánvalóan közvetlen fogyasztás céljára szolgál, továbbá a pékfiókok által forgalomba hozott további 5615 métermázsa lisztmennyiséget is. *Az összes háztartási fogyasztás e szerint*[1]*) 351.251 métermázsát tett ki*, vagyis az *egy főre eső átlag évi 31·5 kg-ot* ért el. Ez a szám valamelyes alacsonyabb annál, melyet a piackutatás előzetes becslése gyanánt közzétett ; figye-

[1]) Lásd a 129. oldalon közölteket is.

lembe veendő azonban, hogy ez utóbbi az 1929. évi háztartási könyvek alapulvételével készült s 10 év alatt a fogyasztási szokásokban már számottevő változás (gyári tésztaneműek előtérbelépése, házi kenyérsütés megszűnése, cukrászkészítmények térfoglalása stb.) következhetett be. A fogyasztásra került és fentebb kimutatott tétel együttvéve (kenyér alakjában 60·9, péksüteményként 11·6 és a háztartásban 31·5 kg együttvéve 104 kg lisztfejadag) egyébként alig különbözik a korábbi becslésszerű számítások eredményeitől. A kimutatott tételekhez hozzájárulnak még az élelmiszeripari felhasználásból Budapesten fogyasztásra került mennyiségek,[1]) úgyhogy a budapesti lisztfogyasztás teljes fejadagja aligha különbözik lényegesen az évi 110 kilogrammtól.

A budapesti kereskedőcégek által eladott, valamint az ipar által itt feldolgozott lisztmennyiség — a viszonteladók forgalmában kétszer szereplő tételek leszámításával — 1939-ben *1,322.645 métermázsát* tett ki. Ebből a budapesti cégek nagybani eladás gyanánt 780 ezer métermázsát mutattak ki, míg a hátralévő mennyiség (543 ezer q) a malmoktól vagy vidéki cégektől közvetlenül a feldolgozóhoz vagy kiskereskedőhöz került.

Mindezek az adatok csupán a legfontosabb számszerű eredményeket foglalják össze. Az ellátási kérdések időszerűségére és az első ilyen természetű statisztikai forrásanyag fontosságára való tekintettel a következő tanulmányok az egyes részleteket dolgozzák ki.

7. A budapesti lisztkereskedelem és őrleményfeldolgozóipar.

Budapest lisztszükségletét egyrészt a helyi, másrészt a vidéki malmok őrleményei fedezik. Őrleményeiket a malmok közvetlenül is eladják a feldolgozóknak vagy kereskedőknek, részben azonban bizományosok közreműködésével bonyolítják le az értékesítést. Egyes esetekben a malmok külön bizományi irodát (bizományi raktárt) állítanak fel. Különösen a vidéki malmok termékei kerülnek ilyen budapesti bizományi raktárakba. A malomból a lisztbizományos vagy nagykereskedő közreműködésével jut el a kiskereskedőkhöz, illetve feldolgozó üzemekbe és csak onnan kerül azután a fogyasztókhoz. Ez az út azonban esetenkint meg is rövidülhet.

Amíg a liszt a malmokból a fogyasztókig eljut, általában nagy utat tesz meg és ezen az úton igen sok kereskedő és feldolgozóüzem foglalkozik annak eladásával, illetve feldolgozásával. Az alábbi feldolgozás rövid összefoglalásban ismerteti ezeknek az üzemeknek és kereskedelmi cégeknek a számát, valamint forgalmi adatait. Ily módon bevezetésül szolgál a lisztkereskedelemről és feldolgozó iparról szóló részletesebb ismertetésekhez.

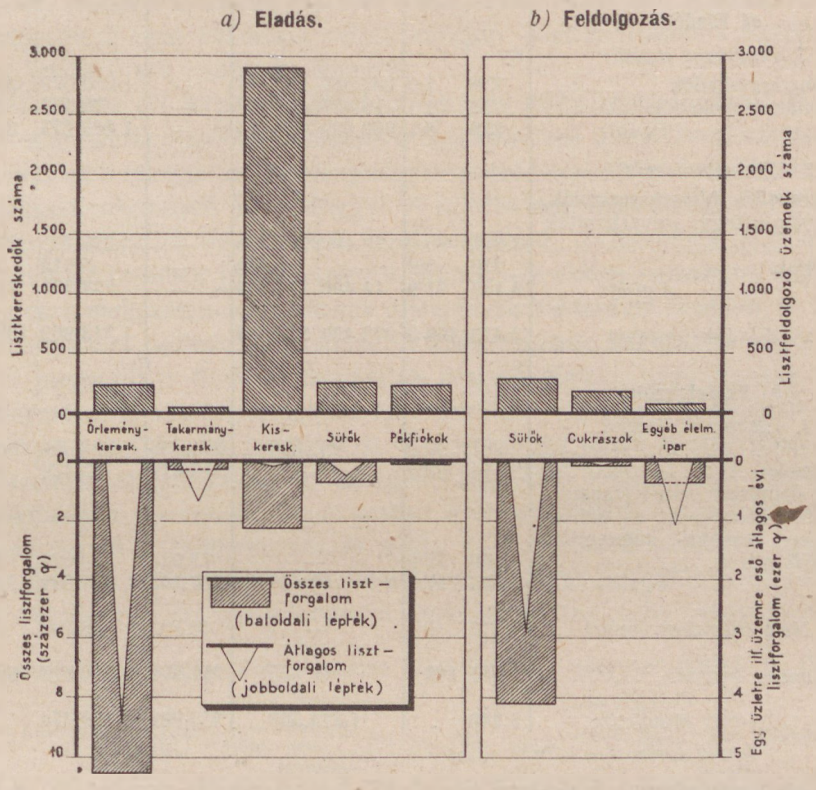
A feladat megoldását lehetővé tette a malmok adóváltságáról és forgalmi adójáról szóló végrehajtási rendelet (az 1939. évre: 1700/1939. P. M. számú

[1]) A tésztaneműek fogyasztására vonatkozólag lásd jelen kötet 136. oldalán: A szárított tészta jelentősége Budapest élelmezésében.

rendelet), amely szerint a gabonakereskedők, őrlemény eladásával nagyban és kicsinyben foglalkozók, valamint az őrleményfeldolgozók forgalmukról őrlemény-raktárkönyvet kötelesek vezetni. E forrásanyag alapján végzett adatfeldolgozás első eredményeit a jelen kötet előző tanulmánya tartalmazza.

A lisztről *ez az első nagyobbszabású statisztikai munkálat, amely magában foglalja a liszteladással és feldolgozással foglalkozó valamennyi budapesti kereskedőt, illetve üzemet, még azokat is,* melyeknek a lisztértékesítés csak mellékes

Liszttel foglalkozó kereskedők, illetve feldolgozó üzemek forgalma.

üzletágát képezi. A közélelmezési statisztikának ez a teljesen új kezdeményezése jó megvilágításban tárja fel a főváros lisztellátásának valamennyi fontosabb kérdését.

A piackutató osztály statisztikai eredményei szerint *1939*-ben *liszt eladásával és feldolgozásával összesen 3948 kereskedő, illetve üzem foglalkozott.* Ebből az őrlemények eladását 3413 kereskedő végezte, de értékesítenek lisztet ezenkívül kevés kivétellel a sütőüzemek is. A feldolgozó üzemek száma 535 volt.

Az alábbi táblázat részletesen felsorolja ezeknek a kereskedőknek, illetve üzemeknek számát, egyúttal mutatja az általuk eladott és feldolgozott liszt

mennyiségét, valamint az egy-egy üzletre, illetve üzemre eső átlagos évi forgalmat.

A budapesti kereskedők és feldolgozó üzemek lisztforgalmának áttekintése 1939. évben.

Megnevezés	Üzletek, ill. üzemek száma		Lisztforgalom métermázsában					Egy üzletre (üzemre) eső átlagos évi forgalom q-ban
			eladás		feldolgozás	összesen		
	absz.	%	nagyban	kicsinyben		absz.	%	
a) **Eladók.**								
1. Nagybani eladók.								
Őrleménykereskedők	238	7·0	943.582	111.447	—	1,055.029	80·3	4.433
Takarmánykereskedők	38	1·1	16.427	9.167	—	25.594	2·0	674
Együtt	**276**	**8·1**	**960.009**	**120.614**	—	**1,080.623**	**82·3**	**3.915**
2. Kicsinybeni eladók.								
Kiskereskedők (fűszerkereskedők, szatócsok, fogy. szövetkezetek stb.)	2.901	85·0	18.490	209.235	—	227.725	17·3	78
Pékfiókok	236	6·9	—	5.614	—	5.614	0·4	24
Együtt	**3.137**	**91·9**	**18.490**	**214.849**	—	**233.339**	**17·7**	**74**
Eladók összesen	**3.413**	**100·0**	**978.499**	**335.463**	—	**1,313.962**	**100·0**	**385**
b) **Feldolgozók.**								
1. Élelmezési üzemek.								
Sütők	281	52·5		60.606	821.750	882.356	86·8	3.140
Cukrászok	174	32·5		—	12.429	12.429	1·2	71
Egyéb élelmiszerüzemek (tápszer-, tészta-, keksz-, ostya-, mézeskalács-, cukorka-, kétszersültgyárak stb.)	69	12·9		—	73.024	73.024	7·2	1.058
Együtt	**524**	**97·9**		**60.606**	**907.203**	**967.809**	**95·2**	**1.847**
2. Nem élelmezési üzemek ...	11	2·1		—	48.703	48.703	4·8	4.428
Feldolgozók összesen	**535**	**100·0**		**60.606**	**955.906**	**1,016.512**	**100·0**	**1.900**
Mindössze ...	**3.948**	.		**1,374.568**	**955.906**	**2,330.474**	.	**590**

A liszteladással foglalkozó kereskedők két csoportra oszthatók: az egyik a nagybani cégek csoportja, ilyenek az őrlemény- és takarmánykereskedők. A másik csoport a kicsinybeni értékesítést végző kereskedőket, úgymint a kiskereskedőket és pékfiókokat öleli fel. Ez a megkülönböztetés mindamellett nem egészen helytálló, mert — mint a táblázatból is kitűnik — a nagykereskedők is adnak el kistételekben és viszont a kiskereskedőknek is van nagybani forgalmuk. Előbbiek azonban összes eladásuknak 89%-át nagy tételekben hozzák forgalomba, a kiskereskedők gyanánt feltüntetett cégek viszont lisztmennyiségük 92%-át közvetlen fogyasztóknak adják el. A megkülönböztetést ezek az arányszámok teszik indokolttá. Eladással a táblázat szerint 3413 kereskedő foglalkozik és ezenkívül kevés kivétellel a sütők is.

A budapesti lisztfogyasztás mennyiségének kiszámításánál természetszerűleg csak a kicsinybeni eladásokat és az üzemek által feldolgozott lisztet szabad figyelembe venni; előbbinek egy része (29.330 q) vidékre kerül. A nagybani forgalomból jelentékenyebb hányad (178.754 q, azaz 18·3%) vidéki viszonteladókhoz irányul, Budapest és a vidék gazdasági egybefűzöttségének egyik jeleként.

A lisztmennyiség tekintélyes részében nem őrleményként jut a fogyasztókhoz, hanem különböző üzemek által feldolgozva, kenyér, sütemény, tészta vagy egyéb termékek alakjában.[1]) *A feldolgozást végző üzemek* ismét két csoportra oszthatók. Az első csoport az élelmezést szolgáló üzemekből áll, ilyenek a sütők, cukrászok, továbbá a tészta-, tápszer-, kétszersült-, keksz- stb. gyárak. A második csoportot a nem élelmezés célját szolgáló üzemek (mint a keményítő-, csiriz-, brikett- stb. üzemek) képezik.

Az átlagos évi forgalom adatai tanulságos tájékoztatást adnak az egyes üzemek nagyságrendjéről és szerepéről a liszt elosztása terén. Természetszerűleg leghatalmasabb átlaggal az őrleménynagykereskedő cégek jelentkeznek: négyezer métermázsát meghaladó mennyiséggel. A szintén nagybani eladással foglalkozó takarmánykereskedők úgy számuk, mint forgalmuk tekintetében az őrleménykereskedőkkel szemben jelentéktelenek. Ennek oka abban keresendő, hogy ezek a cégek csak mellékesen foglalkoznak őrlemények eladásával és akkor is főként takarmánylisztet hoznak forgalomba. A kiskereskedők nagyszáma között már annyira megoszlik a fővárosi fogyasztók lisztszükséglete, hogy egy-egy boltra 80 métermázsa is alig jut átlagban. Természetesen van ennél az átlagnál sokkal nagyobb és jóval kisebb forgalom is. Épígy csupán nyers középértéket jelent a sütőüzemek átlagforgalma is. Ez egyébként 3000 métermázsát meghaladó, igen tekintélyes mennyiség. Nem szabad azonban feledni, hogy e csoportban foglalnak helyet a kenyérgyárak és a kis, 1—2 kemencés pékségek egyaránt.

Helyesebb képet nyujt ezért a való helyzetről olyan összeállítás, mely az üzletek, illetve üzemek számát a forgalom nagysága szerint csoportosítva ismerteti.

Kereskedők és feldolgozó üzemek száma a lisztforgalom nagysága szerint. — 1939.

Lisztforgalom nagysága métermázsában	Eladók			Feldolgozók					
	Őrlemény-	Takarmány-kereskedők	Kis-	Pékfiókok	Sütők	Cukrászok	Egyéb üzemek	Nem élelmezési üzemek	Összesen
— 10	2	2	230	81	—	69	10	1	395
11— 100	19	7	2.173	151	4	88	21	7	2.470
101— 200	17	7	334	2	5	9	11	—	385
201— 500	35	6	108	1	14	5	6	—	175
501— 1.000	33	8	36	1	40	2	5	—	125
1.001— 5.000	71	7	20	—	194	1	12	1	306
5.001—10.000	36	1	—	—	17	—	3	—	57
10.001—	25	—	—	—	7	—	1	2	35
Összesen	**238**	**38**	**2.901**	**236**	**281**	**174**	**69**	**11**	**3.948**

[1]) Megjegyzendő, hogy Budapesten előállított késztermékek is számottevő mennyiségben kerülnek vidékre s onnan viszont készáruszállítmányok érkeznek a fővárosba. A fejadag pontosabb megállapításánál még ezek is figyelembe veendők.

A kimutatásból látható, hogy az őrleménynagykereskedők száma a forgalom nagyságával egészen 5000 métermázsáig növekedik, sőt az azon felüli forgalmat lebonyolítók is szép számmal vannak. Ezzel szemben a takarmánykereskedőknek a fele sem éri el az 1000 métermázsás határt. A kiskereskedők nagyobb fele a 100 métermázsányi forgalom alatt marad s ide esik a pékfiókok és cukrászok túlnyomó része. A sütőüzemek már ismét a nagyobb forgalmú csoportokban — legnagyobb részben egy és ötezer métermázsa között — foglalnak helyet

A kérdés fontosságára való tekintettel célszerűnek látszik a forgalom eloszlását egyes üzletágaknál részletesebben is bemutatni, figyelve nemcsak a cégek számának, hanem az általuk forgalombahozott mennyiségnek a megoszlására is.

Az őrleménynagykereskedőkről és azoknak forgalmáról az alábbi kimutatás számol be részletesen.

Őrleménykereskedők megoszlása a lisztforgalom nagysága szerint. — 1939.

Lisztforgalom nagysága métermázsában	Az üzletek száma		Eladott mennyiség	
	absz.	%	métermázsa	%
— 100	21	8·8	1.101	0·1
101 — 200	17	7·2	2.586	0·3
201 — 300	16	6·7	3.974	0·4
301 — 400	11	4·6	3.771	0·4
401 — 500	8	3·4	3.597	0·3
501 — 1.000	33	13·9	23.292	2·2
1.001 — 1.500	14	5·9	16.309	1·5
1.501 — 2.000	10	4·2	16.815	1·6
2.001 — 3.000	17	7·1	41.302	3·9
3.001 — 4.000	17	7·1	59.089	5·6
4.001 — 5.000	13	5·5	58.718	5·6
5.001 — 6.000	12	5·0	63.949	6·1
6.001 — 7.000	15	6·3	98.305	9·3
7.001 — 8.000	4	1·7	30.313	2·9
8.001 — 9.000	4	1·7	34.235	3·2
9.001 — 10.000	1	0·4	9.874	0·9
10.001 — 20.000	15	6·3	202.257	19·2
20.001 — 30.000	3	1·3	66.524	6·3
30.001 — 50.000	4	1·6	146.055	13·8
50.001 —	3	1·3	172.963	16·4
Összesen	**238**	**100·0**	**1,055.029**	**100·0**

A fogyasztók részére történő eladás többféle üzletág között oszlik meg. Ennek a forgalomnak 52·8%-át a kiskereskedők (fűszerkereskedők, szatócsok, fogyasztási szövetkezetek) bonyolítják le. E mellett a sütők és ezek fióküzletei, valamint a nagykereskedők is jelentékeny tételeket juttatnak közvetlen fogyasztók részére. Utóbbiak esetében nyilván a nagyfogyasztók (intézeti háztartások, vendéglátóipar) kiszolgálásáról van szó. A kiskereskedők által eladott liszt-

mennyiség az üzletek nagy száma között úgy oszlik meg, hogy egy-egy üzletre csak 78 métermázsa évi átlagos lisztértékesítés esik. Az üzletek 83%-ának forgalma nem haladja meg a 100 métermázsát évenkint. A kiskereskedők forgalmának részletes ismertetése a következő táblázatban található.

Kiskereskedők megoszlása a lisztforgalom nagysága szerint. — 1939.

Lisztforgalom nagysága métermázsában	Az üzletek száma		Eladott mennyiség	
	absz.	%	métermázsa	%
— 5	90	3·1	254	0·1
6— 10	140	4·8	1.068	0·5
11— 20	369	12·7	5.676	2·5
21— 30	377	13·0	9.449	4·1
31— 40	333	11·5	11.584	5·0
41— 50	324	11·2	14.509	6·4
51— 60	259	8·9	14.254	6·3
61— 70	185	6·4	12.006	5·3
71— 80	128	4·4	9.556	4·1
81— 90	117	4·0	9.918	4·4
91— 100	81	2·8	7.312	3·2
101— 150	237	8·2	28.722	12·6
151— 200	97	3·3	16.819	7·4
201— 300	60	2·1	14.752	6·5
301— 400	37	1·3	12.687	5·6
401— 500	11	0·4	5.021	2·2
501— 600	21	0·7	11.561	5·1
601— 700	5	0·2	3.141	1·4
701— 800	3	0·1	2.235	1·0
801— 900	5	0·2	4.187	1·8
901—1.000	2	0·1	1.833	0·8
1.001—1.500	10	0·3	11.778	5·2
1.501—2.000	6	0·2	10.654	4·7
2.001—2.500	4	0·1	8.749	3·8
Összesen	**2.901**	**100·0**	**227.725**	**100·0**

A kicsinybeni eladással foglalkozó sütőüzemek liszteladása jelentékeny ugyan (60.606 métermázsa), de ez a tétel az általuk feldolgozott lisztmennyiségnek csak 7·4%-át teszi. Így a sütők liszteladása a forgalom tekintetében másodrendű feladatot jelent számukra. A szóban lévő mennyiségnek további rendeltetéséről nincsenek adatok; túlnyomó részben közvetlen fogyasztók vásárlásainak tekinthető.

A sütők fióküzleteinek száma sok ugyan, de lisztforgalmuk aránylag igen csekély. Kitűnik ebből, hogy a fióküzletek inkább csak a kész termékeket értékesítik és csak mellékesen foglalkoznak őrleményeladással is.

Az élelmezést szolgáló üzemek közül legfontosabb szerepet *a sütők* töltik be. Az 1939. évben az általuk forgalmazott lisztmennyiség 882.356 métermázsa volt, ami 86·8%-át teszi a feldolgozóüzemek összes forgalmának. Ebből eladás 6·9% és feldolgozás 93·1% volt.

Az üzemek nagyságrendi viszonyairól az alábbi tábla tájékoztat, mely már nem az összes forgalmat, hanem csak a feldolgozott lisztmennyiséget veszi figyelembe.

Sütőüzemek megoszlása a feldolgozott lisztmennyiség nagysága szerint. — 1939.

Lisztforgalom nagysága métermázsában	Az üzemek száma		Feldolgozott lisztmennyiség métermázsa	
	absz.	%		%
— 10	—	—	—	—
11— 100	4	1·4	147	0·0
101— 200	5	1·8	774	0·1
201— 500	14	5·0	4.884	0·6
501— 1.000	40	14·2	30.007	3·7
1.001— 1.500	44	15·7	54.907	6·7
1.501— 2.000	47	16·7	80.627	9·8
2.001— 2.500	35	12·5	77.345	9·4
2.501— 3.000	31	11·0	84·015	10·2
3.001— 3.500	13	4·6	41.643	5·1
3.501— 4.000	17	6·1	64.816	7·9
4.001— 4.500	3	1·1	12.593	1·5
4.501— 5.000	4	1·4	18.755	2·3
5.001— 6.000	4	1·4	22·851	2·8
6.001— 7.000	6	2·1	37.775	4·6
7.001— 8.000	6	2·1	43·962	5·3
8.001— 9.000	1	0·4	8·610	1·0
9.001—10.000	—	—	—	—
10.001—20.000	4	1·4	63.741	7·8
20.001—50.000	—	—	—	—
50.001—	3	1·1	174.298	21·2
Összesen	**281**	**100·0**	**821.750**	**100·0**

A táblázat szerint megállapítható, hogy a sütők száma az 501—3000 métermázsát feldolgozó üzemek között a legnagyobb. Néhány e határon alul maradó kisüzem mellett vannak többezer métermázsás forgalmú tételek is. A legmagasabb kategoriákba egyenkint 10.000 métermázsán felüli forgalommal 7 üzem tartozik, ezek az egész lisztforgalom 29%-át képviselik.

A sütőüzemek átlagos feldolgozása egy-egy üzemre 2924 métermázsa volt, a nagyüzemek feldolgozásának levonásával a kis- és középipari üzemekre átlag 2130 métermázsányi lisztmenyiség jutott.

Nem érdektelen a forgalmi adatokat a kemencék számával egybevetni, annál is inkább, mert a gyakorlati élet is 2, 4 kemencés pékségeket különböztet meg azok teljesítőképességének megítélésénél. A statisztikai összeírás ebben a tekintetben is nyujt adatot. A sütőknél található kemencék száma 1186. Ebből 1019 volt az összeíráskor üzemben. Az alábbi kimutatás a sütőüzemek számát és forgalmát az üzemben lévő kemencék száma szerint mutatja be.

Sütőüzemek lisztfeldolgozása a kemencék száma szerint. — 1939.

Megnevezés	Üzemek száma		Feldolgozott lisztmennyiség		Egy üzemre eső átlagos lisztfeldolgozás métermázsában		Egy kemencére eső átlagos napi feldolgozás métermázsában
	abs.	%	métermázsa	%	évi átlag	napi átlag[1])	
1 kemencés üzem	18	6·4	9.538	1·2	529·89	1·61	1·61
2 « «	83	29·5	93.304	11·4	1.124·15	3·41	1·71
3 « «	77	27·4	145.249	17·7	1.886·35	5·72	1·91
4 « «	65	23·1	179.548	21·8	2.762·28	8.37	2·09
5 « «	13	4·6	48.034	5·8	3.694·92	11·97	2·39
6 « «	12	4·3	71.850	8·7	5.987·50	18·14	3·02
8 « «	4	1·4	29.117	3·6	7.279·25	22·06	2·76
9 « «	3	1·1	20.870	2·5	6.956·67	21.08	2·34
10 kemencés és azon felüli üzem	6	2·2	224.240	27·3	37.373·34	113·25	4·58
Összesen	281	100·0	821.750	100·0	2.924·38	8·86	2·87

A különböző üzemnagyságoknál jelentkező átlagos feldolgozási teljesítmény nagyjában megfelel a szakirodalom idevágó adatainak. Az egy kemencére eső napi lisztfeldolgozás mennyisége a nagyobb üzemeknél jelentékeny mértékben felülmúlja az átlagot, mert a több sütőfelületű gőzkemencék nagy teljesítményt végeznek s így a viszonyszám kevésbbé jellemző.

A sütőüzemeknél alkalmazásban lévő segédek száma az összeírás szerint 1441 volt. Egy-egy üzemre átlagosan 5 segéd jut. Ez az átlag azonban nagyon viszonylagos, mert nagy különbség van a közepes sütőüzem és a kenyérgyárak alkalmazottainak száma között. Az előbb közölt adatokból kiszámítható, hogy a feldolgozott összes lisztmennyiségből egy-egy segédre naponkint átlagosan 1·73 métermázsa liszt feldolgozási munkája jut.

A többi feldolgozást végző üzemnek együttvéve sincsen olyan nagy jelentősége a lisztfeldolgozás tekintetében, mint a sütőknek.

A többi élelmezési üzemek, mint a tészta-, tápszer-, ostya-, keksz-, kétszersült stb. gyárak feldolgozása az üzemek számához viszonyítva jelentékeny. Ezekben az iparágakban túlnyomórészt nagy- vagy középüzemek szerepelnek.

Az élelmezési célt nem szolgáló üzemek (keményítő-, brikett-, csirizstb. gyárak) lisztfeldolgozása az üzemek számához viszonyítva a legmagasabb. Számuk (11) kevés. Közöttük a keményítőgyáraknak van legnagyobb jelentőségük, a nem élelmezési célt szolgáló feldolgozás 92·8%-át ezek bonyolítják le.

8. Az egyes lisztfajták szerepe Budapest élelmezésében.

Budapest lisztfogyasztásának megállapítása régóta foglalkoztatja a piackutatást. A liszteladással és feldolgozással foglalkozó székesfővárosi kereskedők, illetve üzemek forgalmára kiterjedő statisztikai felvétel lehetővé tette most

[1]) A munkanapok száma 330-nak vétetett.

már a fővárosi szükséglet pontos felmérését. *Budapesten az 1939. évben összesen 2,330.474 métermázsa liszt került forgalomba*, amely mennyiségnek 91%-a budapesti, a többi része (9%) pedig vidékre irányuló forgalom tárgyát képezte. A kimutatott forgalom a nagybani és kicsinybeni eladásokat, továbbá az ipari feldolgozás anyagfelhasználását is magában foglalja. Az összeírás módot nyujtott a forgalom további részletezésére, mint az alábbi összeállításból látható:

	Összes	Ebből budapesti	Ebből vidéki
	forgalom métermázsában		
Nagybani eladás (viszonteladóknak)	978.499	799.745	178.754
Kicsinybeni eladás (közvetlen fogyasztóknak)	396.069	366.739	29.330
Ipari felhasználás	955.906	955.906	—
Együtt	**2,330.474**	**2,122.390**	**208.084**

Az itt kimutatott összes budapesti forgalom természetesen nem azonos a fővárosi lisztszükséglettel, mert a viszonteladói forgalom — ami ebben benn-foglaltatik — a kicsinybeni árusító kereskedők és feldolgozók szükségletét elégíti ki. E szempont figyelembevételével az *1939. évi fogyasztás 1,322.645 métermázsa volt, amelyből az ipari felhasználás 955.906 métermázsát, a háztartási fogyasztás 366.739 métermázsát tett ki.*

Miután az új statisztikai felvétel lisztfajtánkint is feltünteti a szükségletet, alkalom nyílott annak vizsgálatára, hogy *a különböző lisztminőségeknek milyen szerep jutott az élelmezésben.*

A liszt felhasználása mindenek előtt a minőségtől függ. A liszt minőségét a kémiai összetétel, ill. a sikértartalom határozza meg. A liszt tápértékének és feldolgozásra való alkalmasságának fontos kelléke a sikér. Mennyisége a gabonamag belsejében a legkevesebb, de minőségre itt a legjobb, míg a héja felé szaporodik a minőség rovására.[1]) A liszt annál értékesebb élelmianyag, minél nagyobb a sikértartalma, viszont feldolgozási lehetőségét a sikérminőség határozza meg. Innen van tehát az, hogy a kevés, de jó minőségű sikért tartalmazó fehér lisztek a feldolgozóipar legfőbb nyersanyagai.

A különböző minőségű liszteket a malomipar az őrlési folyamatnak megfelelően állítja elő. Az őrlés aszerint, hogy hány részből áll, illetőleg a kenyérmagvakat hányszor »aprítják«, többféle lehet, mégpedig síma-, félmagas- és magasőrlés. A símaőrlésnél 1—2, a félmagasnál 3—4, a magasnál pedig már 10—20 féle liszt is készülhet.[2]).

A piackutatási munkálatok során megállapított *lisztkiőrlési arány*[3]) malmonkint változó, aszerint, hogy milyen technikai felkészültségű az üzem, illetőleg milyen cél (kereskedelmi vagy vámőrlés) vezeti az őrlésnél.

[1]) *Komáromy Márton:* Tudnivalók sütőiparunkból (1912. Jászberény).
[2]) *Szilassy Alfonz:* Sütőipari technológia II. r. 35. old.
[3]) Piackutatási munkálatok, I. kötet, 52. oldal és jelen kötet 131. oldal.

A különböző igényeket kielégítő őrlést lényegesen korlátozó kormányintézkedések a lisztfogyasztás tekintetében nem okoztak nehézségeket. Csupán egyes lisztfeldolgozók munkáját változtatták át, amelyre tekintettel szintén jelentek meg rendelkezések (pl. új kenyértípusok).

A lisztfeldolgozóüzemek általában két csoportra oszthatók: élelmiszeripari és egyéb üzemekre. A budapesti ipar 1939. évi 955.906 métermázsás lisztszükségletéből az élelmiszeripari üzemek 907.203 métermázsát, az egyéb ipari üzemek pedig 48.703 métermázsát dolgoztak fel.

Az élelmiszeripari üzemek közül a sütők lisztfelhasználása volt a legjelentősebb (az élelmiszeripari szükséglet 90%-a). Miután a sütőüzemeket érintette leginkább az új kiőrlési rendelet, amely szerint csak 3 féle minőségű búzaliszt kerülhet forgalomba (0-ás, egységes kenyérliszt és sötétbarna), nem érdektelen *az anyagfelhasználás részletes ismertetése a régi számozás alapján* — erre alkalmat ad az 1939. évi statisztikai felvétel — egyrészt, hogy jellemző képet adjon a multról, másrészt összehasonlítási alapot nyujtson a jelenben.

A budapesti sütőüzemek 1939. évi lisztfelhasználása a következő volt:

Dara és 0 sz. búzaliszt	248.993	métermázsa,	azaz	30·3%
2 számú búzaliszt	11.475	«	«	1·4%
4 « «	409.509	«	«	49·8%
5 « «	23.130	«	«	2·8%
6—7½ « «	56.763	«	«	6·9%
Együtt	**749.870**	«	«	**91·2%**
Rozsliszt	71.880	«	«	8·8%
Összesen	**821.750**	«	«	**100·0%**

Ebből kitűnik, hogy *4-es számú lisztet használtak fel túlsúlyban, ezenkívül a 0-ás lisztek szerepeltek számottevő mennyiségben*, míg a többi minőségek az összes szükséglet igen csekély hányadát jelentették. A felhasznált liszt mennyiségét *feldolgozási ágak szerint* az alábbi összeállítás mutatja.

A sütőipar lisztfelhasználásának részletezése.

Megnevezés	Búzaliszt					Együtt	Rozsliszt	Összesen
	0g	2	4	5	6—7½			
	métermázsa							
Kenyérhez	112.114	8.129	406.925	23.130	56.762	607.060	71.840	678.900
Süteményhez	128.272	144	1.207	—	—	129.623	40	129.663
Cukrászsüt., morzsához és kétszersülthöz	6.678	22	680	—	—	7.380	—	7.380
Szárított tésztához és egyébhez	1.929	3.180	698	—	—	5.807	—	5.807
Összesen	**248.993**	**11.475**	**409.510**	**23.130**	**56.762**	**749.870**	**71.880**	**821.750**

A budapesti sütőipar tehát kenyértermeléshez 679 ezer métermázsa lisztet használ fel. Ez a mennyiség — 140-es kiadósság számbavételével — 950.450 métermázsa kenyeret jelent.

A sütők kenyértermelése fajtánkint a következőképen oszlott meg:

Fehérkenyér	17·7%
Félfehér «	59·9%
Félbarna «	3·4%
Barna «	8·4%
Rozs «	10·6%

Túlsúlyban félfehér kenyeret fogyasztott Budapest lakossága, bár a fehérkenyér előállítása is számottevő volt. A korábbi, becslésszerű (1936-ra vonatkozó) számítások[1]) eredményeit figyelembevéve, az egyik-másik kenyértípusnál változás tapasztalható. A nagyarányú félfehér kenyértermelés onnan ered, hogy 1937. eleje óta a sütők félbarna helyett többnyire a keresettebb félfehér kenyér sütésére tértek át. A fehérkenyér készítésének magas arányszámára azonban abban kell magyarázatot keresni, hogy ez alkalommal az egyes különleges kenyerek (pl. tejeskenyér) nyersanyaga is idesoroltatott. Az említett rendelkezés értelmében fehér lisztből kenyeret sütni tilos, sőt még keverésre sem szabad felhasználni, csupán egységes kenyérlisztből ú.-n. »egységes kenyeret«, míg a sötét búzalisztből »népkenyeret« állíthatnak elő. Eszerint a kenyérsütés fehérlisztszükséglete megszűntével a sötétebb egységes liszt felhasználása emelkedő irányú lesz.

A fent kimutatott kenyértermelés még nem azonos a budapesti fogyasztással, mert Budapest környékéről (pl. Soroksár) is hoznak fel kenyeret, de ugyanakkor a fővárosi sütőüzemek, különösen a kenyérgyárak jelentős mennyiséggel látják el a környékbeli piacokat. A fővárosba közúton felhozott kenyér mennyisége — a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal áruforgalmi statisztikája szerint — kereken 48.000 métermázsa volt (főleg Soroksár, Budafok és Pestszenterzsébet községekből), amelynek kisebb részét a lisztet is árusító élelmiszerkiskereskedők adták el, míg a fennmaradó mennyiség egyéb üzletek vagy étkezdék útján került fogyasztásra.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a házi (»steer«) kenyérsütést sem, amely ugyan mindjobban veszít jelentőségéből, de még mindig számottevő. A házi kenyérsütés mennyiségére a háztartási lisztfogyasztás fajtánkinti megoszlásából lehet következtetni, feltételezve, hogy a háztartások a beszerzett 52.493 métermázsa sötét búzalisztet és 3549 métermázsa rozslisztet valóban kenyérsütésre használták fel. Ez a mennyiség — 140-es kiadósság alapján — kereken 78.500 métermázsa kenyeret jelent.

Annak kimutatása azonban még nem volt lehetséges, hogy a vásárolt fehér búzalisztből — ami a tésztakészítés alapanyaga — a háztartások mennyit

[1]) Piackutatási munkálatok I. kötet, 54. oldal.

használtak fel kenyérsütéshez, akár tisztán (fehérkenyérhez), akár sötétebb búzaliszt vagy rozsliszt keveréséhez. Eszerint a házi kenyérsütés fenti mennyisége minimumnak tekintendő és annak fajtánkinti részletezésére sem nyílott alkalom.

Mindezen szempontok szemelőtttartásával az 1939. évi fogyasztás a következőképen alakult:

Sütőipari termelés	950.460	métermázsa
Felhozatal Budapestre	48.000	«
Házi kenyérsütés	78.500	«
Együtt	**1,076.960**	«
Elszállítás Budapestről	66.073	«
Összes budapesti fogyasztás	**1,010.887**	«

Az áruforgalmi statisztika adatainak figyelembevételével *gyári és pékkenyérből átlag egy főre 83·6 kg jut. Hozzászámítva azonban a házi kenyérsütés 7 kilogrammos fejadagját, a fogyasztás végeredményben fejenkint 90·6 kg-nak adódik.*

A péksüteménytermeléshez 129.663 métermázsa liszt fogyott el. A cukrászsütemény, morzsa, kétszersült, szárított tészta stb. előállításához elhasznált 13.187 métermázsa liszt csupán 1·6%-a a pékipar összes lisztfogyasztásának. A péksüteményt és egyéb készítményeket legnagyobbrészt 0-ás lisztből sütik. Kisebb mennyiségben 2-es lisztet is dolgoztak fel, amikor nem annyira a minőség, mint az olcsóság játszott szerepet. Ma a helyzet változott, mert a megszüntetett 2-es liszt helyett a 0-ás lisztet használják fel, a fogyasztó jobb árut kap, de a lisztminőségek árkülönbözetét is viseli.

Az élelmiszeripar többi ágainak felhasználásáról számol be az alanti összeállítás.

Egyéb élelmiszeripari ágak lisztfelhasználása.

Megnevezés	Búzaliszt			Rozsliszt	Összesen
	fehér[1])	sötét[2])	együtt		
	kilogramm				
Cukrászok	872.427	364.810	1,237.237	5.610	1,242.847
Tésztagyárak	4,108.882	19.066	4,127.948	—	4,127.948
Kétszersült és maceszkészítők	619.845	460.190	1,080.035	13.600	1,093.635
Tápszergyárak	754.639	300.780	1,055.419	76.215	1,131.634
Ostyasütők	542.681	275.795	818.476	75.310	893.786
Mézeskalácsosok és cukorkaüzemek	43.146	11.650	54.796	570	55.366
Együtt	**6,941.620**	**1,432.291**	**8,373.911**	**171.305**	**8,545.216**

Az élelmiszeripar felsorolt ágainak lisztszükséglete a sütők felhasználásának körülbelül egytizedét képezi. Ennek a mennyiségnek a keretén belül a lisztfajták szerinti megoszlásban eltérés tapasztalható, mert amíg a sütőipar

[1]) 0 és 2 szám. — [2]) 4—7½ szám.

lisztszükséglete 31·7%-ban fehér liszt, 59·6%-ban sötét búzaliszt és 8·7%-ban rozsliszt volt, addig a többi élelmiszeripar összes lisztfelhasználásának 81·2%-a fehér, 16·8%-a sötét és csak 2%-a volt rozsliszt. Az egyéb élelmiszeripar tehát túlnyomórészt búzalisztet használt fel (98%-ot), rozslisztet csak csekély mennyiségben (2%), mert a számottevő lisztet feldolgozó tésztagyárak egyáltalán nem, a cukrászok és a többi ipar is csak keveset fogyasztottak. Ezzel szemben a sütőipar közel 9%-os fogyasztása a rozskenyérsütésben leli magyarázatát. A sütőipar kenyérsütéshez, ami munkájának zömét teszi, többnyire sötét lisztet dolgoz fel, ugyanakkor az egyéb feldolgozóüzemek (pl. tésztagyárak és cukrászok) majdnem teljes egészében fehér lisztből állították elő készítményeiket.

Az élelmezési iparok további munkájában a lisztminőségek kiőrlését korlátozó rendeletek nem jelentettek változást, mert a lisztszükséglet ezen iparágaknál túlnyomóan a régi 4-es liszt volt, ami a mai egységes lisztnél ¼ árnyalattal világosabb. Eszerint ma — eltekintve az új kiőrlés okozta lényegtelen minőségi különbségtől — egyéges kenyérlisztet használnak fel, míg a többi készítmények 0-ás lisztanyaga változatlanul rendelkezésre áll.

A nem emberi élelmezés célját szolgáló ipari üzemek 48.703 métermázsát használtak fel, amely Budapest összes lisztszükségletének 3·7%-át tette.

Nem élelmezési célt szolgáló lisztfelhasználás részletezése.

Megnevezés	Búzaliszt			Rozsliszt	Összesen
	fehér	sötét	együtt		
	kilogramm				
Keményítőgyárak	3.005	4,517.435	4,520.440	—	4,520.440
Egyéb üzemek	12.749	73.100	85.849	263.980	349.829
Együtt	**15.754**	**4,590.535**	**4,606.289**	**263.980**	**4,870.269**

E csoportba elsősorban a keményítőgyárak tartoznak 45.204 métermázsás fogyasztással. Mint ismeretes, a keményítőgyárak nyersanyaga kevés kivétellel a 6-os búzaliszt volt. Ennek a gyártási ágnak az egységes lisztkiőrlés új, sötét, a 6-osnál drágább liszttípusa is megfelelő alapanyag, ami azután részben a keményítő áremelkedéséhez vezetett. A brikettgyárak, villanyelemgyárak, csirizkészítők és más egyéb üzemek viszont, ahol a lisztet összekötővagy ragasztóanyagként alkalmazták és főként a barna (sok korpát tartalmazó) lisztet dolgozták fel külön engedély alapján előállított lisztféleségekkel és fokozottabb rozsliszt felhasználással folytathatták tovább munkájukat.

A feldolgozott liszten kívül tekintélyes mennyiség, *az összes budapesti fogyasztás 27·9%-a liszt alakjában kerül a fogyasztókhoz.* Az 1939. év eladási forgalmának zömét (82%-át) az élelmiszerkereskedők, továbbá az őrlemény- és takarmánykereskedők együttesen, kisebbik részét (18%-át) a sütőipari termékeket árusító sütők és fiókjaik bonyolították le.

A közvetlen fogyasztók részére eladott lisztmennyiség megoszlása üzletágankint a következő volt.

	Lisztelaadás budapesti fogyasztóknak métermázsában	százalékban
Élelmiszerkiskereskedők (szatócsok, fűszerkereskedők, fogyasztási szövetkezetek stb.)	208.738	56·9
Őrleménykereskedők	83.084	22·7
Takarmánykereskedők	8.697	2·4
Együtt	**300.519**	**82·0**
Sütők	60.606	16·5
Pékfiókok	5.614	1·5
Együtt	**66.220**	**18·0**
Összes eladás	**366.739**	**100·0**

A fent kimutatott liszteladás azonban nem azonos a háztartási fogyasztással, mert a főváros külterületein lévő háztartások 15.487 métermázsányi takarmánylisztbeszerzését, ami nem emberi táplálkozásra szolgál — szintén magában foglalja.

A háztartások lisztbeszerzése elsősorban sütemény- és tésztafélék készítéséhez szükséges, de tekintélyes mennyiség szolgál kenyérsütésre is.

Eladások közvetlen fogyasztóknak üzletágak és a fontosabb lisztminőségek szerint.

Megnevezés	Búzaliszt			Rozsliszt	Összesen
	fehér	sötét	együtt		
	métermázsa				
Élelmiszerkereskedők (szatócsok, fűszerkereskedők, fogyasztási szövetkezetek stb.)	201.975	4.319	206.294	290	206.584
Őrleménykereskedők	42.648	32.284	74.932	965	75.897
Takarmánykereskedők	2.030	506	2.536	14	2.550
Sütők	43.162	15.169	58.331	2.275	60.606
Pékfiókok	5.394	215	5.609	5	5.614
Együtt	**295.209**	**52.493**	**347.702**	**3.549**	**351.251**

A fenti számadatok szerint *Budapest háztartási lisztfogyasztása 1939-ben 351.251 métermázsa volt*, amelynek 84%-a fehér, 15%-a sötét jellegű és csupán 1%-ot tett ki a rozsliszt. Egy főre eső 31·5 kg-os felhasználásból 26·5 kg-ot tésztaként és főzésre, míg 5 kg-ot feltehetőleg kenyéralakban fogyasztottak el.

Végül is a részletesen ismertetett budapesti fogyasztásról a ma is érvényben lévő lisztfajták szerint egybevonva a következő összeállítás ad tájékoztatást.

Budapest 1939. évi lisztfogyasztása.

Megnevezés	Búzaliszt			Rozsliszt	Összesen
	fehér	sötét	együtt		
	métermázsa				
Élelmiszeripar	329.884	503.726	833.610	73.593	907.203
Háztartási fogyasztás	295.209	52.493	347.702	3.549	351.251
Egyéb (nem élelmiszer) ipari felhasználás	158	45.905	46.063	2.640	48.703
Együtt	**625.251**	**602.124**	**1,227.375**	**79.782**	**1,307.157**
Ezenkívül takarmányliszt	—	—	—	—	15.487
Mindössze	—	—	—	—	**1,322.644**

A közölt adatok — miután pontos statisztikai felvétel alapján készültek — a közélelmezési kérdések időszerűsége következtében nagyjelentőségűek. Támpontot nyujtanak annak megítéléséhez is, hogy a liszt- és kenyérfajták hatósági szabályozása milyen változtatásokat idézett elő a felhasználás tekintetében. Komoly aggodalomnak nincs helye, mert a feldolgozóiparban a termelőmunka átállításáról is gondoskodtak ott, ahol erre feltétlenül szükség volt. Épen ezért az 1939. esztendőben felhasznált fehér és sötétbarna búzalisztek, valamint a búza- és rozslisztek aránya csekély kivétellel továbbra is fenn fog állani, esetleg a fehérkenyér előállítására felhasznált finom búzaliszt mennyiségében csökkenés tapasztalható, de ugyanakkor az egységes kenyérliszt fogyasztása ennek megfelelően emelkedni fog.

9. A liszt- és kenyérellátás 1939. évvégi szabályozása.

Az 1939. év végén a kormány rendelettel írta elő a malmok kiőrlési arányát és ennek megfelelően a sütőipart egységes kenyérfajták készítésére kötelezte. Ez az intézkedés — mely a malmok tekintetében 1940. január 1-én, a sütőiparban pedig február 1-én lépett életbe — időszerűvé tette, hogy az alábbi összefoglalás a budapesti liszt- és kenyérellátás eddigi helyzetéről és a rendelet folytán várható változásokról beszámoljon.

A kenyérmagvakból a malomipar — mint ismeretes — különböző színű lisztet állít elő. Az őrlemények egyrésze (kerekszámban 75%-a) az emberi táplálékul szolgáló lisztet, egy kisebb hányada pedig (25%) a korpát és takarmánylisztet szolgáltatja. Ez a megoszlás általában érvényes volt a malomipar egészére már a multban is. A budapesti malmoknál némely esztendőben árnyalatnyival kevesebb, a vidéki szárazmalmoknál pedig több takarmánylisztet termeltek. Az igények különbözősége ezen megoszláson belül az egyes lisztfajták tekintetében már eltérő arányokat állapított meg.

Az úgynevezett kereskedelmi őrléssel foglalkozó malmok főként a fehérlisztekre helyezték a fősúlyt, melyek kivitel céljára is alkalmasak voltak, míg

a vámmalmok inkább a népélelmezés szempontjából fontos, sötétebb lisztet állították elő.

A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal gyáripari statisztikája szerint *a budapesti malmok* a következő arányban őrölték ki az egyes lisztfajtákat:

	1931—1935. évek átlaga	1936.	1937.	1938.
		százalék		
0-ás liszt	41·8	41·4	39·8	38·5
1—2-es liszt	1·5	1·3	1·1	1·2
4—7½-es liszt	33·1	31·7	32·2	35·4
8-as és korpa	23·6	25·6	26·9	24·9
	100·0	**100·0**	**100·0**	**100·0**

A vidéki malmok termelése ezzel szemben a következőkép alakult:

a) *Vámmalmok.*

	1931—1935. évek átlaga	1936.	1937.	1938.
		százalék		
0-ás liszt	22·6	23·1	21·9	23·1
1—2-es liszt	6·5	4·7	8·0	6·0
4—7½-es liszt	44·4	46·2	42·8	43·3
8-as és korpa	26·5	26·0	27·3	27·6
	100·0	**100·0**	**100·0**	**100·0**

b) *Kereskedelmi és vegyes őrlésű malmok.*

	1931—1935. évek átlaga	1936.	1937.	1938.
		százalék		
0-ás liszt	29·8	30·0	30·0	29·8
1—2-es liszt	3·8	2·6	2·8	2·5
4—7½-es liszt	40·9	41·9	40·5	41·0
8-as és korpa	25·5	25·5	26·7	26·7
	100·0	**100·0**	**100·0**	**100·0**

A piackutatási munkálatok során különböző források és tanulmányok alapján megállapítást nyertek a különböző lisztfajták kiőrlési arányszámai.[1]) Átlag egy métermázsa búzából 75% lisztet, mégpedig 41% 0-ás, 2% 2-es, 20% 4-es, 1% 5-ös, 10% 6-os és 1% 7 és 7½-es lisztet őröltek ki. A fennmaradó 25%-ból 17% a takarmánylisztre, 8% pedig korpára esett.

A 11.560/1939. M. E. számú rendelet a táplálékul szolgáló liszt tekintetében az eddig gyakorlatban volt arányt rögzíti le.

A kereskedelmi, valamint a vám- és vegyesőrléssel foglalkozó malmok 1940. január 1-től a 2%-nál nem több idegen anyagot tartalmazó búzát csak 75%-ra, a rozsot pedig 70%-ra őrölhetik ki. A fennmaradó többi lisztből takarmánylisztet, illetve korpát kell készíteni.

[1]) Piackutatási munkálatok I. kötet, 52. oldal.

A lisztminőségek kiőrlési arányait a rendelet már lényegesen korlátozza. A búzából eddig előállított 0-ás liszteken kívül a 2, 4, 5, 6 és 7-es búzalisztfajták kiőrlése megszűnik s e helyett egységes búzakenyérliszt hozható csak forgalomba, amely a 4-es számú lisztnél ¼ árnyalattal sötétebb. Így fogyasztásra kerülnek olyan lisztfajták is, amelyeknek elhelyezése eddig nehézségekbe ütközött. A rozsból is csak fehérlisztet — mely kb. a 0/I. jellegnek felel meg — és egyfajta kenyérlisztet készíthetnek, mely kb. az I. jelleggel azonos minőségű. A rendelet alapján a régebbi lisztfajtákat kevert állapotban forgalomba hozni nem szabad.

A budapesti sütőiparban eddig a péksütemény és fehérkenyér készítéséhez leggyakrabban 0-ás lisztet, a félfehér kenyérhez 4-es számú lisztet, a félbarnához 5-öst használtak, míg a 6-os és 6½-es liszt a barna kenyér készítésére szolgált. Az egyes sütőiparosok azonban az egyes kenyérféléket többnyire kevert lisztből sütötték.

Budapesten a legnagyobb mértékben fogyasztott kenyérfajta a 4 számú búzalisztből (vagy ennek megfelelő lisztkeverékből) előállított félfehér kenyér. E kenyérfajtát egyaránt gyártották a pékek és a kenyérgyárak.

Budapesten általában túlságosan fehér kenyeret esznek az emberek, pedig sokkal előnyösebbek a sötétebb lisztekből készült kenyérfajták.

Míg eddig 5-féle kenyeret sütöttek a pékek (fehér, félfehér, barna, félbarna és rozskenyeret), sőt az egyes üzemek termelvényei lisztkeverék szempontjából még eltértek egymástól, most a kormány rendelete értelmében — mely a kiőrlés korlátozásával megteremtette az egységes búzakenyérlisztet — 1940. február 1-től csak háromféle kenyér készíthető:

1. búzakenyér egységes búzalisztből,

2. olyan kenyér, mely 85%-ban egységes búzalisztből, 15%-ban fehér rozslisztből készül,

3. olyan tiszta rozskenyér, amely a kétfajta rozslisztnek 50—50%-os arányú keverékéből készült. A rendeletben szintén előírt népkenyér tekintetében a január 31-én megjelent 151.150/1940. F. M. rendelet intézkedik. Engedélyezi az előállításhoz szükséges sötétebb búzaliszt kiőrlését, azonban ezt a lisztfajtát kizárólag csak a népkenyér készítésére használja a sütőipar. Népkenyeret vagy tisztán sötét búzalisztből, vagy 80% sötét búzaliszt és 20% sötét rozsliszt keverékéből süthetnek a pékek.

A 0-ás lisztből kenyeret sütni nem szabad, csak kiflit, zsemlyét, kalácsot.

A 6060/1940. M. E. sz. rendelet a 0-ás liszt felső kiőrlési határát 40%-ban rögzítette és a rozsból egységes liszt őrlésére kötelezte a malmokat.

A lisztárakat a 10.680/1939. M. E. számú rendelet módosítja. A kormány a búzaárakat már augusztusban rögzítette s egyben megállapította a havonta emelkedő lépcsőzetes árakat. Természetes, hogy ezek az emelkedések az őrlemények árában is érvényesültek. A malmok és kiskereskedők 1940. január 1-től a búzadarát és a 0-ás liszteket a december 22-én jegyzett áron kötelesek eladni, az egységes búzakenyérlisztet pedig métermázsánkint 1·78 pengővel

olcsóbban, mint a 4-es számú búzaliszt december 22-i ára volt. A rozskenyérliszt legmagasabb áraként az I-es rozslisztnek december 22-én érvényben volt árát kell tekinteni.

A fenti rendelet szükségessé tette, hogy az árkormánybiztos az eddig forgalomban nem volt kenyérfajták árát is megállapítsa. A búzakenyér, valamint a kevert búzakenyér azonos áron kerülnek forgalomba. Legmagasabb fogyasztói áruk métermázsánkint 4 pengővel magasabb az egységes búzakenyérliszt megállapított áránál. A rozskenyér legmagasabb ára 4 pengővel magasabb az elkészítéshez szükséges rozsliszt-keverék áránál. Az olcsó rozskenyér árának megállapítása is nagyjelentőségű, mert igy megakadályozza, hogy egyes üzemek különböző liszteket más és más arányban keverve magasabb áron hozzanak forgalomba.

A következő táblázat a kenyérárak alakulását szemlélteti:

Évek	Fehér	Félfehér kenyér évi	Félbarna átlagára	Barna kilogrammonkint,	Barna rozs fillérben
1927	58	—	52	40	43
1928	58	—	50	38	42
1929	53	—	44	34	32
1930	52	—	42	29	29
1931	50	—	38	29	29
1932	53	—	42	36	34
1933	48	—	36	30	28
1934	39	—	31	22	21
1935	39	—	33	22	22
1936	39	—	33	22	26
1937	43	38	34	22	31
1938	44	38	35	21	33
1939	43	38	35	21	33

Az említett rendelet szerint készített egységes búzakenyér árát 34—36 fillérben állapították meg, mely úgy árban, mint minőségben a fehér és a barna kenyér közé esik. Később, — 1940 február 28-án — megjelent 4000/1940. Á. K. sz. rendelet módosította az egységes búzakenyér árát, amennyiben a legmagasabb fogyasztói árat 38 fillérre emelte. Az egységes rozskenyér ára 32 fillér, ami a barna rozskenyér előző évi átlagos árával szemben 1—2 filléres olcsóbbodást jelent. A népkenyér megállapított legmagasabb fogyasztói ára 30 fillér. Az október 31-én megjelent 26.400/1940. Á. K. sz. rendelet pedig az egységes búzakenyér legmagasabb árát 40 fillérben, a rozskenyérét 36 fillérben állapította meg.

A piackutatásnak egyik fontos feladata az árkülönbözetek számítása volt. Így nyert megállapítást — a kenyér kiadóssági arányszámainak figyelembevételével — az 1 kg kenyér és az előállításához szükséges liszt ára közötti különbözet, amely azonban bruttó jellegű, amennyiben a segédanyagok árát és

a rezsiköltséget is fedeznie kell. Kenyérfajták szerinti alakulását néhány évre visszamenően az alábbi táblázat szemlélteti :

Évek	Fehér	Félfehér	Félbarna	Barna	Barna rozs
1936	16·6	—	13·8	5·8	10·6
1937	14·2	13·0	10·3	3·6	11·6
1938	16·6	12·9	10·2	2·5	14·8
1939	16·3	13·9	11·8	4·3	17·9

Az itt bemutatott árkülönbözetek összehasonlíthatók az újtípusú egységes kenyér adataival. A búzakenyér 36 filléres ár mellett a szükséges (71 dekagramm) liszt nagybani árához képest 12·8 filléres, a kevert búzakenyér pedig 13·2 filléres árkülönbözetet mutat. Ez az árkülönbözet az eddigi félfehér és félbarna kenyér adatai közé esik. A búzakenyér utóbbi áremelése természetesen a kenyér és liszt árkülönbözetének 2 filléres növekedését vonta maga után. Az egységes rozskenyérnél mutatkozó 13·8 fillér árkülönbözet az utóbbi két évben erősen megnövekedett árkülönbözethez képest csökkenést jelent.

Habár a közönség egy részére a megszokott kenyértípus megszűnése áldozatot is jelent, megállapítható, hogy az előírt egységes típusok úgy a lisztminőség, mint az árak tekintetében az eddig is leginkább fogyasztott kenyértípusok közé esnek, ami azt jelenti, hogy az áttérés a lehető legkisebb zökkenővel mehet végbe.

10. Budapest búzadarafogyasztása.

Darának, amelyet népiesen kásának is neveznek, általában a héjától megtisztított, durvára őrölt gabonát hívják. Emberi táplálkozásra és állati takarmányként is felhasználják. Háztartásokban azonban dara elnevezéssel rozsdara a búzadarát ismerik, amely nem más, mint durva szemcséjű korpamentes liszt. A búza őrlésekor ugyanis különböző szemcsenagyságú termék keletkezik. A legnagyobb szemcséjű a töret, azután következik a goromba, közép és finom dara, majd az úgynevezett derce és végül az egészen finom rész, a liszt.[1])

A székesfőváros lisztfogyasztásáról eddig már több tanulmány számolt be.[2]) Az egyes lisztfajták szerepéről szóló tájékozató,[3]) amely az 1939. évi fogyasztást szemléltette, a lisztféléket két csoportba foglalta össze :

1. a fehérlisztek csoportjába, mely a darát, a 0-ás, azaz tésztalisztet és a 2-es, vagyis főzőlisztet,

2. sötétliszteké be, amely az összes többi lisztfajtákat (4—7-es) — a takarmányliszt kivételével — foglalta magában. A 11.560/1939. M. E. sz. rendelet életbelépése után a fehérliszt a 0-ás őrleteket, míg a sötétliszt az egységes kenyérlisztet jelzi.

Az eddig közétett adatok a búzadara mennyiségét a fehérliszttel egybefoglalva mutatták be. Jelen ismertetésnek az a célja, hogy a fehérlisztek csoport-

[1]) *Szilassy Alfonz :* Sütőipari technológia. II. rész, 26. oldal.

[2]) Piackutatási munkálatok. I. rész. 50. oldal, III. rész 92. oldal és jelen kötet 112. oldal.

[3]) Lásd jelen kötet 123. oldal

jába tartozó búzadara fogyasztását mind a háztartásban, mind az iparban elkülönítve bemutassa.

A búzadara előállításáról az őrlést szabályozó rendeletek nem intézkedtek sem a multban, sem napjainkban, tehát a malmok a 0-ás kiőrlés keretén belül a szükségletnek megfelelően őrölhetik ki. A tapasztalat szerint a budapesti nagymalmok által őrölt emberi táplálkozásra alkalmas lisztnek 1939-ben körülbelül 1½%-a volt búzadara, de a szükséghez képest ez a százalék emelhető. Az utóbbi időben azonban a helyzet változott, mert az 1940. december közepén megjelent lisztkiőrlési rendelet (9090/1940. M. E. sz.) óta, amely az őrlési keret kibővítése mellett (75%-ról 82—85%-ra) fehérliszt kiőrlését 25%-ban maximálta, a malmok a darakészítést csökkentették. Ez korántsem jelenti azt, hogy a búzadara teljesen eltűnik a piacról, csupán a fehérlisztkiőrlés csökkenésével arányosan forgalma korlátozódik.

Az 1941. év elején — a rendkívüli időkre való tekintettel — a rendelkezésre álló malmi búzadarakészletek elsősorban az intézeti háztartások (kórházak, csecsemőotthonok stb.) szükségletének kielégítésére szolgáltak, tehát háztartások részére igen szűk keretek között mozgott az árusítás.

A 2030/1941. M. E. sz. rendelettel bevezetett lisztjegyrendszer lehetővé teszi a búzadara beszerzését, mégpedig a fővárosban lisztárusítással foglalkozó üzletek a lisztjegyek egy-egy szelvényére 20 dg finom lisztet, ill. a beváltott lisztjegyszelvények egynegyed részére búzadarát szolgáltathatnak ki.

Mivel a forgalom korlátozása csak átmeneti jellegű, a rendelkezésre álló fogyasztási adatok közlése nem vesztette el időszerűségét.

Az 1939. évben a budapesti malomüzemek kereken 12·5 ezer métermázsa búzadarát állítottak elő, amely mennyiség csak körülbelül 1½%-át jelenti a termelt lisztnek. A búzadarának főképen a gyermekek, betegek és öregek táplálkozásában van jelentős szerepe. A budapesti termelés teljes egészében fedezte a főváros szükségletét, sőt még kivitelre is jutott.

Budapest búzadara-szükséglete 1939-ben.

a) Ipari felhasználás:		
Sütőipar	10.115	kg
Cukrászok	320	«
Tésztagyárak	17.684	«
Kétszersült, tápszer-, ostyakészítők	110	«
Együtt	**28.229**	kg
b) Háztartási szükséglet:		
(eladás közvetlen fogyasztóknak)		
Élelmiszerkereskedők eladása	690.358	kg
Őrleménykereskedők eladása	235.170	«
Takarmánykereskedők eladása	4.975	«
Sütők eladása	82.396	«
Pékfiókok eladása	6.313	«
Együtt	**1,019.212**	kg
A székesfővárosi közkórházak, népjóléti intézmények és hatósági étkeztetés szükséglete körülbelül	60.000	«
Összesen	**1,107.441**	kg

A fenti mennyiség az 1939. évi fogyasztás minimumának tekintendő, miután abban az intézeti háztartások (pl. magánkórházak, katonaság, internátusok stb.) számottevő malmi beszerzése — a fővárosi intézmények felhasználását kivéve — nincsen benne. Egy főre eső átlagos fogyasztás 0·99 kg-nak adódott.[1])

A háztartások búzadaraszükséglete, amely az összes fővárosi fogyasztásnak túlnyomórészét teszi, az 1939. évben kereken 10.200 métermázsa volt. Ezt a szükségletet — mint az előző felsorolásból világosan kitűnik — elsősorban az élelmiszerkiskereskedők (szatócsok, fűszerkereskedők, fogyasztási szövetkezetek stb.) elégítették ki. Jelentős szerep jutott még a háztartások ellátásában az őrleménykereskedőknek és a sütőknek is.

A háztartások fogyasztásának nagyságára a Székesfőváros Statisztikai Hivatala által gyüjtött háztartási számadások adatai is támpontot nyujtanak.

Az 1929. évre vonatkozó adatgyüjtés szerint a vizsgálat körébe vont 379 családban az egy főre eső fogyasztás 1·20 kilogrammot tett ki. Ez a fejátlag tehát csökkenő irányú, míg a darát feldolgozó ipari üzemek felhasználása és egyben a háztartások késztésztafogyasztása fokozódott.

Az ipar búzadarafelhasználása alig 3%-át tette az összes darafogyasztásnak. Ez a szükséglet mennyiségileg elenyészően kevés ugyan, de jelentősége annál nagyobb, mert egyes árucikkek (pl. makaróni) előállításánál a dara fontos szerepet játszik. A szárított tészta készítésénél a dara helyettesíthető ugyan, de csakis a minőség rovására.

11. A szárított tészta jelentősége Budapest élelmezésében.

Tészta elnevezés általában lisztnek vízzel kevert alakját jelenti. Aszerint, hogy ezt a keveréket miképen teszik élvezhetővé, főtt és sült tésztákról lehet szó.

Az alábbi ismertetés kizárólag a szárított és főzésre alkalmas tésztaféleségek gyártásával, illetve fogyasztásával foglalkozik. A kiskereskedelemben tésztaneműek elnevezéssel a búzalisztből vagy darából, legfeljebb tojással gyúrt, főzésre alkalmas szárított készítményeket jelölik.

A tészták igazi hazája az úgynevezett kemény búzák területe. Ez a körülmény abban leli magyarázatát, hogy a keménybúza lisztje gazdag sikértartalmú s a belőle készült tészta jobban viseli a főzést anélkül, hogy szétázna. Innen van az, hogy — miután a rozsliszt egyáltalán nem alkalmas e célra — a rozstermő vidékeken nem igen fogyasztanak frissen készült főtt tésztákat, hanem más vidékekről hozott búzalisztből előállított szárított tésztaféléket.

A szárítás, mint ismeretes, ősi konzerválási mód, amelyet már a gyüjtögető korban is ismert az emberiség.[2]) A szárítás módjától függ az áru jósága, annak

[1]) Az 1939. novemberi népösszeírás lélekszámával számítva.

[2]) *Rapaics Raymund:* A kenyér és táplálékot szolgáltató növényeink története. (Kir. Magyar Természettudományi Társulat, Népszerű Természettudományi Könyvtár, 16. sz. 155. oldal.)

természetes szép színe, raktárképessége, rugalmassága, röviden: piaci értéke. A legjobb és legszebb tésztaáruk valóban azokból az országokból és gyárakból kerülnek ki, amelyekben a szárítást a legnagyobb gondossággal és szaktudással végzik. A szárítással a tésztaárukból kb. 25—35% vizet vonnak el, amely a malmi termék nedvességtartalmából és a gyúráshoz használt víz mennyiségéből adódik. A szárítás után a helyi használatra szánt áru kb. 12—16%, míg a kivitelre készített tészta legfeljebb 10% vizet tartalmazhat.[1])

A szárítás régebben természetes úton történt, ma ezt többnyire mechanikus eljárással helyettesítik. Ezáltal a tésztagyártást mentesítették az időjárás viszontagságaitól és — mint a gyakorlat bizonyítja — sokkal tartósabb árut képesek előállítani. A természetes szárítást ma csak azokban az országokban alkalmazzák, ahol az éghajlati viszonyok megfelelőek, mint pl. Dél-Olaszországban és Franciaország déli részén.

A szárított tészták alapanyaga a fogós búzaliszt vagy finom búzadara. Különösen a csöves tészták előállításához szükséges az úgynevezett nemesített búzák lisztje, míg a leves- vagy főttes tésztákhoz és a tarhonyához bármelyik búzafajtából készült liszt alkalmas.

A tésztafélék előállításánál a tápérték növelésére és a minőség emelésére gyakran tojást használnak és ezeket a készítményeket »tojásos« elnevezéssel illetik. A 74.968/1924. F. M. sz. rendelet értelmében csak olyan árut szabad »tojásos« jelzéssel forgalomba hozni, amely a kész tészta egy kilogrammjára számítva legalább két tojást tartalmaz. Ezenkívül használatos a tojásnélküli tészta, az úgynevezett »fehéráru« is, amely alatt a kilogrammonkint két tojásnál kevesebbet tartalmazó vagy egyáltalán tojásmentes árut kell érteni. A szárított tésztaneműek tojástartalma vegyi vagy mikroszkópiai vizsgálattal állapítható meg. Vegyelemzésnél a kimutatható lecitinfoszforsav igazolja a tojás jelenlétét, tehát a hamisítás könnyen felismerhető.

A szárított tészta elnevezés a makarónit, a tarhonyát, a főttest és a különféle levestésztákat foglalja magában.

Ipari tekintetben legjelentékenyebb a makaróni.[2]) A makarónikészítés kezdete a középkorba nyúlik vissza. Tulajdonképeni hazája Olaszország déli része, a fennmaradt hagyományok szerint a nápolyi királyi udvarban találták fel. A többi országok lakóival a kivándorolt olaszok ismertették meg. A mult században az olasz makarónigyártás nagyon fellendült, mert e könnyen kezelhető és sokáig eltartható tésztafajta mindinkább ismertté és kedveltté lett, fogyasztása erősen megnövekedett. Gyártásával ma már mindenütt foglalkoznak.

A tarhonya ősrégi magyar eledel. Különböző feljegyzések szerint a honfoglaló magyarok az ázsiai őshazából hozták magukkal, ezért turáni eredetűnek tartják.[3]) A legenda szerint a folytonos vándorlásban, kalandozásban és harcok-

[1]) *Jutassy Ödön:* Tésztagyártás, mint malmi mellékág. (Molnárok Lapja 1919. év 20. szám, 220. oldal).

[2]) *Szentgyörgyi József:* A makaróni gyártása. (Molnárok Lapja 1905. évf. 14. szám, 304. oldal.)

[3]) *Rapaics R.:* I. m. 156. oldal.

ban résztvett lovas magyarok szívesen vitték magukkal ezt az élelmianyagot, mert a tarisznyában huzamosabb ideig volt eltartható és gyorsan lehetett belőle főtt ételt készíteni. Turáni eredetre vall az is, hogy a rokon török nép még ma is hozzánk hasonlóan készíti és szívesen fogyasztja a tarhonyát. A tarhonya szélesebbkörű elterjedése és forgalombahozása a szegedi nép érdeme.[1]) A szegedi asszonyok készítették a messze földön híres tésztát, amelynek színe szépségét és kiváló minőségét a felhasznált liszt finomságán kívül a napsugár adta meg. A tarhonya készítése hosszú időn keresztül csak házilag sikerült a hírnévnek megfelelően. Ma már gyártásával gépi üzemben is foglalkoznak, de csakis a régi bevált recept szerint.

A szárított tésztagyártás őshazájának Olaszország tekinthető, sőt ma is ott virágzik legjobban ez az iparág. Ennek oka egyrészt az éghajlatban keresendő, másrészt az olaszok, mint híres hajósnemzet fiai, a tengeri útra szívesen vitték magukkal a sokáig eltartható szárított tésztát. Igaz, hogy jóval előttük a zsidók a kovásztalan kenyérrel (macesz) és a kínaiak a hosszú metélthez hasonló szárított tésztájukkal voltak a tésztakonzervek legrégibb mesterei.

A szárított tészta gyártása Itáliából kiindulva Svájcban, Dél-Franciaországban, majd Németországban és Ausztriában már néhány évtizeddel ezelőtt virágzott,[2]) nálunk azonban sokáig nem talált megfelelő talajra. Magyarországon közvetlenül a világháború előtt[3]) már működött négy tésztagyár, mégpedig kettő a fővárosban, kettő vidéken. A szárított áru terjedését meggátolta azonban, hogy a magyar háziasszonyok bizonyos előítélettel viseltettek a gyáritészta iránt. A háború után azonban megváltozott a helyzet. A háború alatt t.-i. a húsneműek és friss főzelékek erős drágulása és nehéz hozzáférhetősége folytán a lisztfogyasztás emelkedett. Így a fokozott tésztafogyasztáshoz a városi lakosság is hozzászokott. A változott viszonyok, vagyis az élelmezés drágulása, a lakásviszonyok rosszabbodása és az igények emelkedése a házicselédek tartását mindinkább lehetetlenné tették és ha volt is szolgálattevő kéz, a tésztagyúráshoz, nyujtáshoz és vágáshoz nem igen maradt idő. Maga a háziasszony pedig, aki segítség híjján a tésztakészítéshez minimálisan szükséges háromnegyed órát — közepes háztartást véve alapul — egyéb teendők ellátására kellett, hogy fordítsa, gyakrabban használta a szárított gyári készítményeket. Így lassankint a szárított tészta mind kedveltebbé vált.

A szárított tésztának manapság azonban nemcsak a magánháztartásokban van jelentősége, hanem mint tömegélelmezési cikk az intézeti háztartások (katonaság, kórházak, internátusok stb.) ellátásánál is szinte nélkülözhetetlenné vált. Megjegyzendő, hogy a kétszersültön kívül nincsen élelmianyag, amely megfelelő raktározás mellett úgy eltartható lenne, mint a tésztaáru.

[1]) *Váradi Géza:* Tarhonya vagy rizs? c. füzete 5. oldal.
[2]) *Steiner Gyula:* A sütőmester kincsesládája, 153. oldal.
[3]) *Jutassy Ödön:* I. m. 218. oldal.

A kereslet növekedésével a hazai tésztagyártás fokozatosan fejlődött, 1936-ban Budapesten már 5 nagy és 9 középipari üzem foglalkozott tésztakészítéssel, míg 1939-ig ez a szám további 2 középipari és 5 kisipari üzemmel szaporodott. De nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken is — bár kisebb mértékben — fellendült ez az iparág. A rendelkezésre álló adatok szerint ma 4 vidéki gyár van üzemben, amelyek a fővárosba is szállítanak, sőt a kivitelben is részt vesznek. Azonkívül még számos — többnyire a nagyobb városokban alakult — kisipari üzem kapcsolódott bele a szűkebbkörű helyi szükséglet kielégítésébe.

Habár egyes vonatkozásban a budapesti tésztagyártás 1936. évi adatai nem voltak teljesek, továbbá az üzemek változó száma is kizárja az összes termelés összehasonlítását a későbbi eredménnyel, mégis, az egyes cégek termelési adatainak egybevetése a termelés kiterjesztését bizonyítja. A budapesti tésztaipar termelése 1936 óta — részben a közszállítások megnövekedése, részben a magánháztartásoknak szárított tésztaneműek fogyasztására való berendezkedése folytán — körülbelül 100%-kal nőtt meg. A tésztafélék felhasználása napról-napra emelkedik, annak ellenére, hogy a táplálkozás rendjének lassú átalakulása folytán a lisztféleségek fogyasztása csökkenő irányt mutat.

A budapesti tésztagyártó üzemek az 1939. évben 47.237 métermázsa szárított tésztát állítottak elő.[1]) Ebből a mennyiségből azonban a fővárosi fogyasztás mértékére nem lehet következtetni, minthogy a készáru jelentékeny hányada kerül elszállításra, számításba kell tehát venni az áruforgalmi tételeket is. Az áruforgalmi adatszolgáltatás e tekintetben hiányosnak mondható, mert a tésztaféléket más árucikkekkel együtt mutatja ki. Általában megállapítható, hogy a fővárosi tésztatermelésnek körülbelül csak 40%-át fogyasztja el a helybeli lakosság. A piackutató osztály rendelkezésére álló forrásanyag,[2]) továbbá a feldolgozóüzemek készséggel nyujtott felvilágosításai alapján a felmerült nehézségek áthidalhatók voltak.

A szárított tészta budapesti forgalma az 1939. évben.

A budapesti üzemek termelése	47.237	métermázsa
Vidéki üzemek budapesti szállítása (vasúton és hajón)	1.292	«
Pestkörnyéki üzemek közúti felhozatala	133	«
Együtt	**48.662**	métermázsa
A budapesti üzemek elszállítása:		
Vidékre	26.094	métermázsa
Külföldre	1.299	«
Együtt	**27.393**	«
Felhasználásra maradt	**21.269**	«

[1]) A lisztforgalmi adóváltság miatt vezetett őrleményraktárkönyvek adatainak statisztikai feldolgozása alapján.

[2]) Az őrleményraktárkönyvek adatain kívül a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal gyáripari statisztikája, Budapest áruforgalmának és külkereskedelmi forgalmának, valamint a vásárcsarnokok felhozatalának adatai.

Budapest 1939. évi szárított-tésztaforgalma tehát 48.662 métermázsa volt. Ez a mennyiség 97·1%ban a budapesti üzemek termeléséből, 2·9%ban pedig vidékről felhozott áruból adódott és lényegesen felülmúlta a helyi fogyasztás fedezésére szükséges részt. A tésztagyártóüzemek nagyrésze ugyanis a fővárosban tömörült, egyrészt a kiváló nyersanyagnak, az úgynevezett I-a malmi lisztnek könnyebb beszerezhetősége folytán, másrészt a nagy fogyasztópiac és a főváros előnyös kereskedelmi helyzete miatt. Az év folyamán 27.393 métermázsa tésztát szállítottak el Budapestről. Megjegyzendő, hogy az elszállítás túlnyomórésze vidékre került s csak 1299 métermázsa ment külföldre.

Budapest szárított-tésztafogyasztása tehát kereken 21.200 métermázsára tehető. Az egy főre eső átlag ezek szerint (1,115.877 lélekszám mellett) 1·90 kg-nak adódik.

A budapesti 48.662 métermázsás tésztaforgalom fajták szerinti részletezése kerek számokban a következő :

	Métermázsa	Százalék
Tarhonya	8.400	17·3
Csőtészta	13.900	28·6
Leves- és főttes tészta	26.300	54·1
Összesen	**48.600**	**100·0**

Ebből azonban a tésztaféleségek fővárosi fogyasztására következtetni nem lehet, mert a felhozatalban és az elszállításban az egyes tésztafajták különböző mennyiségben vannak képviselve. A megállapított 1·90 kg-os szárított tészta-fejadag továbbrészletezését tehát mellőzni kell.

A fővárosi tésztagyártó üzemek az 1939. évi tésztatermelésben és értékesítésben üzemnagyságkategóriákat véve alapul, a következőképen részesedtek :

Megnevezés	A szárított tészta 1939. évi		
	termelése	értékesítése Budapesten	vidéken és külföldön
	métermázsában		
Gyáripari üzemek	35.877	14.373	21.504
Középipari üzemek	10.855	4.993	5.862
Kisipari üzemek	505	478	27
Együtt	**47.237**	**19.844**	**27.393**

Az összes előállított tészta mennyiségének 76%-át gyáripari, 23%-át középipari üzemek készítették és csak 1%-át kisipari üzemek. Az értékesítésnél természetesen más a helyzet. Mind a budapesti eladásnál, mind a vidéki elszállításnál minden üzemnagyság képviselve van, csak eltérő mértékben. A kisipari üzemek úgyszólván kizárólag helyi eladásra termelnek s legfeljebb a főváros környékére szállítanak kis mennyiségű árut. A közép- és gyáripari üzemek azonban termelésük 50—60%-át vidéken értékesítik. Külföldre túlnyomórészt a tésztagyárak termékei kerülnek.

A budapesti háztartások szárított-tésztafogyasztásának mértékére a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által gyüjtött háztartási számadások adatai nyujtanak támpontot. Az 1928—1929. évre vonatkozó adatgyüjtés eredményéből az alábbi összeállítás szemléltet néhány számadatot :

Megnevezés	Munkás és közszolg. altiszt	Önálló iparos és kereskedő	Magántisztviselő és keresk. alkalm.	Köztisztviselő és szabadfoglalkozású	Egyéb foglalkozású	Összesen
A vizsgálat körébe vont családok száma összesen	180	26	58	50	65	379
Ebből :						
a) szárított tésztát nem fogyasztó családok száma	66	13	17	6	17	119
b) szárított tésztát fogyasztó családok száma, még pedig egy főre :						
— 10 dkg tésztamennyiséggel	21	2	2	3	5	33
11— 25 « «	27	3	7	2	5	44
26— 50 « «	27	1	7	10	9	54
51— 75 « «	16	2	6	4	2	30
76—100 « «	5	2	3	6	3	19
101—150 « «	7	1	2	—	7	17
151—200 « «	1	—	5	6	7	19
201—250 « «	3	1	5	5	6	20
251—300 « «	2	—	2	3	1	8
301— « «	5	1	2	5	3	16
Együtt	114	13	41	44	48	260
Átlagos fogyasztás egy főre (kg)	*0·39*	*0·36*	*0·72*	*1·18*	*0·78*	*0·64*

A háztartási számadások elemzéséből kitűnik, hogy az adatszolgáltató 379 családból csak 260, azaz 60% fogyasztott gyári tésztaféléket, de ez az arány társadalmi rétegek szerint lényegesen különböző.

A háztartási adatok kizárólag a vásárolt tésztaárura vonatkoznak s jóval alacsonyabbak, mint a háztartáson kívül (pl. vendéglőkben, intézetekben) étkező lakosságra eső mennyiség.

Természetesen a tésztagyártóüzemek számának és termelésének nagymértékű emelkedésével arányosan megnövekedett az utolsó évtizedben a háztartási fejadag is.

A háztartási fogyasztás nagysága — mint az az előbbi táblázatból látható — társadalmi osztályok szerint is változó. Ennek oka elsősorban az egyes társadalmi rétegek eltérő táplálkozási szokásaiban, másrészt a családok anyagi helyzetében (pl. a cselédtartás lehetősége, a háziasszony kenyérkereseti kényszerűsége stb.) keresendő.

Külföldön sokkal nagyobb a fogyasztás mint nálunk, ami érthető is, mert ott előbb indult virágzásnak ez az iparág s lett kedveltté a gyári tészta.

Pl. a német háztartási számadások rendelkezésre álló s az alanti összeállításban közölt adatai szerint ott már 1927—1928. években elérte a fogyasztás azt az átlagot, amely Budapesten most mutatkozik.

A német háztartási számadások adatai az 1927—1928. évről.[1])

Egy főre eső évi fogyasztás (kg-ban)	
896 munkásháztartásban	1·8
546 hivatalnoki háztartásban	1·5
496 köztisztviselői háztartásban	1·7

Magyarország szárított-tésztakivitelének alakulását és a budapesti üzemek részesedését az utolsó esztendőre vonatkozólag a következő táblázat mutatja be :

Szárított-tésztakivitel az 1937—1939. években.[2])

Év	Összesen métermázsában	Budapestről métermázsában	Budapest %-os részesedése
1936	1.509	1.441	95·5
1938	823	799	97·1
1939	1.317	1.299	98·6

A kivitel, amely majdnem teljes egészében a budapesti üzemekből származott, egyébként eléggé hullámzó és azt a búzatermés mértéke is befolyásolhatja.

12. Az árpa szerepe az emberi élelmezésben.

Gabona gyüjtőnév alatt általában a búza, rozs, árpa, zab, köles, tatárka, rizs, tengeri magvait értik. A felhasználási mód szerint hazánkban a búzát és rozsot kenyérmagnak, míg az árpát, zabot, kölest, tatárkát és tengerit takarmánynak, illetve ipari nyersanyagnak használják. A rizs kivételt képez, nem tartozik egyik csoportba sem, mert közvetlenül kerül fogyasztásra, csekély ipari felhasználása mellett.[3]) A gabonafélék majdnem mind — főleg a kenyérmagvak — a malomiparnak, őrölve pedig a sütőiparnak alapanyagát képezik. Természetesen a fenti csoportosítás nem jelenti azt, mintha az ú. n. kenyérmagvak takarmányozásra és ipari nyersanyagnak ne volnának használhatók s viszont a takarmánygabonákból szükség esetén kenyeret ne süthetnének.

A búza és rozs bőséges termésekor fennmaradó eladatlan készlet a multban gyakran szolgált takarmányhiány pótlására, sőt jelentős hatósági támogatással az eozinált — emberi táplálkozásra alkalmatlanná tett — gabona forgalombahozatalára is sor került.

[1]) Die Lebenshaltung von 2000 Arbeiter-, Angestellten- und Beamtenhaushaltungen. (Einzelschriften zur Statistik des Deutschen Reichs. Nr. 22).

[2]) M. kir. Központi Statisztikai Hivatala külkereskedelmi statisztikájának adatai.

[3]) Lásd a »Rizsfogyasztás« cimü ismertetést jelen kötet 148. oldalán.

A kenyérmagvak ipari felhasználása (pl. szeszgyártásnál) kismértékű ugyan, de állandóbb jellegű.

A takarmányozásra és ipari nyersanyagul szolgáló gabonaféléket — bár alkalmasak kenyérkészítésre — hazánkban általában kenyérmagként nem használják, mert elegendő búza és rozs terem. A visszacsatolt Kárpátalján és Erdély egyes részein, a tengeri is kenyérgabonául szolgál. Megjegyzendő, hogy a tengerilisztet ma Európában sok helyütt (Románia, Jugoszlávia, Olaszország stb.) keverik a búzalisztel. Az árpaliszt is, a tengerihez hasonlóan, több országban — mint az alábbiakban majd látható — kenyérsütésre is szolgál. Sőt a köles is kenyérgabona jelentőségével bír, igaz, hogy nem az európai kontinensen, hanem a forró égöv alatt, ahol *durrha* elnevezéssel ugyanolyan fontos táplálék, mint nálunk a búza.

Jelen ismertetésnek az a célja, hogy röviden bemutassa a takarmánygabonák közül a búzához és rozshoz legközelebb álló és összetételben, illetve alkotórészeiben ezekhez nagyon hasonló árpa közvetlen és közvetett szerepét az emberi élelmezésben.

A Magyarországon termelt gabonaneműek között az árpa harmadrendű szerepet játszik. Míg az 1938. évi összes bevetett szántóföldi területnek (9570 ezer kat. hold) a búza vetésterülete 29·4%-át, a rozsé 11·5%-át teszi, addig árpával csupán 8·2%-nyi rész van bevetve. Igaz, hogy talaj- és éghajlati viszonyaink inkább a búzatermelésnek kedveznek és mint kenyérmag a búza áll első helyen, de az árpa szerepe sem mondható jelentéktelennek. Bár nálunk jelenleg kenyérsütésre kevésbé használják, de mint élelmiszeripari nyersanyag és takarmány jelentős. Az árpa gazdasági szükségessége mellett szól az is, hogy vetésterülete minden konjunkturális ingadozástól függetlenül az évek hosszú során át lényegesen nem változott, csupán 1939-ben növekedett meg a Felvidék visszacsatolásával.

Vetésterület 1935—1939. években.

Év	Búza ezer kat. hold	Árpa
1935	2.966	759
1936	2.865	824
1937	2.625	827
1938	2.817	789
1939	3.283	945
1940[1])	3.551	1.104

Erdély egy részének, különösen a híres árpatermő Küküllőmente felső részének, Háromszék és Csik megyéknek, majd a Szilágyságnak visszacsatolásával több mint 100 ezer kat. holddal nőtt meg az árpa vetésterülete. Tehát az ország megnagyobbodásával az árpa vetésterülete — mint az alábbi összeállítás mutatja — 1,104.413 kat. hold lett.

[1]) Dr. Szöllősy Zoltán: Mezőgazdaság és állattenyésztés. (Magyar Stat. Szemle 1940. augusztus—szeptember 702. oldal.)

Az árpa vetésterülete.[1])

Trianoni Magyarország	827.208	kat. hold
Felvidék visszacsatolt része	168.598	« «
Kárpátalja	4.595	« «
Kelet-Magyarország és Erdély visszacsatolt része	104.012	« «
Együtt	**1,104.413**	« «

Magyarországon a természeti adottságok kedvezőek, mégsem terem mindenütt egyformán jóminőségű árpa. Az árpa t. i. a kiegyenlítettebb klímát kedveli, vagyis közepes mennyiségű és eloszlású csapadékot és fényt kíván. Ezért különösen a Felvidéken és Nyugat-Magyarországon terem a legjobb minőségben. Az ország árpafogyasztásának megállapításánál számbaveendő terméseredményeket, vetőmagszükségletet és kiviteli mennyiséget az alanti összeállítás szemlélteti :[2])

Év	Termés	Vetőmag-szükséglet[3])	Kivitel[4])	Belföldi fogyasztás	A belföldi fogyasztás a termés %-ában
	ezer métermázsában				
1935	5.564	742	387	4.435	79·7
1936	6.583	744	780	5.059	76·9
1937	5.569	711	518	4.340	77·9
1938	7.240	851	519	5.870	81·0
1939	7.896	823	678	6.395	81·0
1940	[5]) 6.931	824[6])	536	5.571	80·4

Az árpatermésből átlag 8% kerül külföldre, mégpedig $^1/_3$ részben árpa és $^2/_3$ részben maláta alakjában. A vetőmagszükséglet — mint a fenti kimutatásból látható — kb. 10—13%-a a termésnek. Eszerint belföldi fogyasztásra marad a termelt mennyiség 77—81 százaléka. Ennek a mennyiségnek becslésszerű számítások szerint csupán csak $^1/_4$ része szolgál emberi táplálékul mint élelmiszeripari nyersanyag (sörgyártás, malátakészítés, árpakávé stb.), míg a fennmaradó részt takarmányozásra használják.

Az élelmiszeripari üzemek közül a sör- és malátagyárak, mezőgazdasági szeszgyárak és pótkávéüzemek dolgozzák fel az árpát, továbbá hántoló malmaink készítenek étkezésre alkalmas termékeket (árpagyöngy, árpaliszt). Az üzemek közül a sör- és malátagyárak árpafeldolgozása a legjelentékenyebb. A mezőgazdasági szeszgyárak felhasználása ellenben igen csekély (1938-ban 400 métermázsa[7]), sőt a pótkávékészítők szükséglete sem mondható jelentősnek.

[1]) *Dr. Szöllősy Zoltán :* I. m. 702. oldal.

[2]) A Magyar Statisztikai Évkönyv alapján.

[3]) A vetőmagszükséglet az illető gazdasági évben bevetett terület alapján állapíttatott meg kat. holdankint 0·90 métermázsával.

[4]) A kivitel mennyisége nemcsak az árpát, hanem a malátát (1 q = 1·33 q árpa) és az árpagyöngyöt (0·609 q = 1 q árpa) is tartalmazza.

[5]) M. kir. Földművelésügyi Minisztérium hivatalos termésbecslése.

[6]) Megközelítő adat.

[7]) *Dr. Osztrovszky A. :* Szeszgyártás, pálinkafőzés. M. Stat. Szemle 1939. júniusi sz. 707. old.

A feldolgozásra kerülő árpának kb. felét a székesfővárosi áruforgalmi kimutatás szerint Budapestre hozzák. A felhozatal alakulását, továbbá az elszállítás levonása után fennmaradt árpa mennyiségét, amely a főváros maximális árpafelhasználását, illetve fogyasztását jelenti, a következő felsorolás szemlélteti:

Év	Árpa-felhozatal	Budapesten maradt árpa[1]
	ezer métermázsában	
1935	595	574
1936	720	631
1937	732	656
1938	493	453
1939	848	814
1940	987	910

A fogyasztásra maradt mennyiség korántsem jelenti a főváros tényleges fogyasztását, ellenben Budapest élelmiszeriparának fejlettségéről tesz tanuságot. Ennek élénk bizonyítékát adja az áruforgalmi statisztika is, amely szerint főként ipari termékeket (maláta, sör, stb.) szállítunk vidékre és külföldre, míg az árpa eredeti alakban csak igen kis részben kerül el Budapestről s az is inkább a feldolgozóüzemek kizárólag takarmányozásra való hulladékárpája.

Budapest 1939. évi árpafelhozatala 848 ezer métermázsa volt, amelyből kb. 650 ezer métermázsát dolgoztak fel a főváros gyáripari üzemei, vasúton és hajón elszállítottak 34 ezer métermázsát. A fennmaradó s tovább nem részletezhető mennyiség a közúti elszállítást, a kőbányai sertéshízlalda takarmányfelhasználását[2]) kisebb malátakészítőüzemek és háztartások árpapörkölésének anyagszükségletét, továbbá a város külterületein lévő baromfitenyésztők és sertéshízlalók takarmányszükségletét foglalja magában.

A főváros ipari üzemei közül a sör- és malátagyárak, pótkávékészítők és hántolómalmok dolgoznak fel árpát. A sör- és malátagyárak árpafelhasználása messze felülmúlja a többi ipari üzemek szükségletét.

Budapesten az elmult évben összesen öt sör- és malátagyár működött, mégpedig kettő csak malátát, a másik három pedig malátakészítésen kívül sört is gyártott.

A kőbányai sörfőzők 1939. évben 451.512 hl sört főztek, amely az ország egész termelésének 94·4%-át tette. (A világháború előtt Magyarország sörtermelésének azonban csak 55%-át állították elő a fővárosban.) Az 1939. évben termelt sörnek Budapest csupán 41%-át fogyasztotta el, azaz 184 ezer hl-t, míg a fennmaradó 268 ezer hl vidékre került. A mult évben fogyasztott mennyiség messze mögötte maradt a háborúelőtti fogyasztásnak, amely az 1911. évben

[1]) Vasúton és hajón történő árpaelszállítás levonása után.

[2]) A kőbányai sertéshízlaló árpaszükséglete a félévenkint beállított kb. 20 ezer db sertés hízlalásához, tengerin kívül, átlag évi 60—70 ezer métermázsa. (Az 1939. évben 65.000 métermázsát használtak fel.)

600 ezer hektoliterrel érte el tetőpontját.[1]) A sörtermelés és vele együtt a fogyasztás a világháború után erősen megcsappant, mélypontját 1933-ban érte el, amikor az évi összes fogyasztás alig volt 88 ezer hl. Azóta fokozatos javulás észlelhető, sőt az 1940. évi gyenge szőlőtermés, illetőleg magas borárak a sörfogyasztás további emelkedésére fognak vezetni.

Mint ismeretes, a sörfogyasztás alapanyaga az árpából készített maláta, amely egyúttal fontos nyers-, illetőleg segédanyaga a tápszerkészítőknek, cukorkagyártóknak és sütőknek is.

Malátagyártásunk a háború utáni években a sörfogyasztás csökkenésével és a sör nem exportképes voltával kapcsolatban lendült fel. A malátaüzemek termelése teljes egészében fedezi a belföldi szükségletet, sőt tekintélyes mennyiségben kivitelre is kerül.

Magyarország malátakivitelének alakulását az utolsó esztendőkben és ebből a budapesti üzemek részesedését a következő táblázat mutatja be :

Malátakivitel az 1936—1939. években.

Év	Összesen	Budapestről
	ezer métermázsában	
1936	340	336
1937	401	.
1938	303	297
1939	438	437

Az állandóan emelkedő irányú és új piacokkal is bővülő export arra enged következtetni, hogy a hazai gyárak a kedvező természeti adottságok mellett okszerű gazdálkodással termelt kiváló sörárpát szakszerű munkával és tökéletes technikai berendezéssel világviszonylatban is a legjobb minőségű malátává tudják feldolgozni.

A kivitel majdnem teljes egészében a budapesti üzemekből származik, ami nyilvánvaló is, miután hazánk maláta- és sörgyártása a fővárosban összpontosul.

A pótkávét gyártó üzemek árpafelhasználása az összes ipari szükségletnek csak kb. 5%-át teszi. Ennek az iparágnak jelentősége azonban a mai körülmények között állandóan emelkedik. Összehasonlítva ezen üzemek 1939. évi árpafelhasználását korábbi, pl. 1936. évi feldolgozással, több mint 50%-os emelkedés tapasztalható. A továbbiakban az üzemek fokozott termelésével kell számolni, annál is inkább, mert a háromszoros illetékkel sujtott kávé behozatala egészen csekély mennyiségű és a belföldi készletek is fogyóban vannak.

Míg a maláta-, sör- és pótkávégyárak az árpát teljesen átalakított formában hozzák forgalomba, addig a hántolómalmok csupán a maga természetes formájában, héjtól megtisztítva juttatják a fogyasztóhoz árpakása (gersli) és árpa-

[1]) *Dr. Buziássy Károly:* Budapest szeszesitalfogyasztása. Statisztikai Közlemények 73. szám, 20. oldal.

gyöngy elnevezéssel. Az egyszerűen lekoptatott árpa az árpakása, ha azonban a kását kövek között aprítják, akkor árpagyöngyöt (nagyobbszemű termék), árpadarát, árpalisztet és korpát nyernek.

A malmok hántolási tevékenysége az utóbbi esztendőben közel százszázalékkal növekedett meg, egyrészt, mert az ország területnagyobbodásával nagyobb mennyiségű árpához, mint nyersanyaghoz juthattak, másrészt a malmi termékeknek a felvevőpiacok növekedésével könnyebb elhelyezési lehetősége nyílt.

Budapesten 1939-ben 29 ezer métermázsa árpából — a 2%-nyi koptatási veszteség leszámítása után — 14 ezer métermázsa árpagyöngyöt és 4 ezer métermázsa árpalisztet állítottak elő, továbbá még kb. 10 ezer métermázsa korpát nyertek.

Az árpagyöngykereslet megnövekedett, amelyet nemcsak a fogyasztók számának emelkedése, hanem a valutáris nehézségek okozta importcsökkenés miatt mutatkozó rizshiánynak árpagyönggyel való pótlása is előidézett.

A budapesti árpagyöngyfogyasztás nagyságára a Székesfőváros Statisztikai Hivatala által gyüjtött háztartási számadások adatai nyujtanak támpontot.

Az 1929. évre vonatkozó adatgyüjtés elemzéséből kitűnik, hogy a vizsgálat körébe vont 362 adatszolgáltató családból csak 90, azaz kereken 25% fogyasztott árpagyöngyöt. Az árpagyöngyöt fogyasztó családokban az egy-egy főre eső átlag 0·37 kg-ot tett ki.

A háztartási számadások egy főre eső fogyasztása kizárólag az adatszolgáltató magánháztartások szükségletét mutatja be. Az intézeti háztartások pl. (kórházak, katonaság, internátusok, szeretetotthonok stb.) és a fővárosi ebédakciók, népkonyhák számottevő szükséglete a fenti számításból nem tűnik ki. Ez utóbbiak egy főre eső mennyisége a magánháztartások átlagos fogyasztásánál valószínűleg magasabb. Figyelembe veendő még a hentesipar árpagyöngyfelhasználása is.

Az árpagyöngyön kívül az árpaliszt és árpakorpa is keresett cikk volt, bár nem használták fel emberi táplálkozásra. Az árpalisztet főként a sütők vásárolták és mint ú. n. »szórólisztet« használták fel. (A budapesti sütők 1938. évi felhasználása közel 4 ezer métermázsa árpaliszt volt.) Az árpakorpa pedig állati takarmányul szolgált.

Az árpaliszt felhasználása kenyérkészítésre nem ismeretlen, csupán nálunk kevésbbé szokásos. A történelem feljegyzése szerint már az ókorban ismerték az árpakenyeret, sőt a legelterjedtebb kenyér volt és csak a rómaiak idéjében vált ismeretessé a búzakenyér. A középkorban, amint egy XIV. századbeli adat mutatja, a kolostorok élelmiszerei között szerepel az árpaliszt is.[1]) A mult század első felében Németországban nagy területet vetettek be árpával, hogy enyhítsék az akkor pusztító éhínséget. Ma pedig már igen sok országban, külö-

[1]) *Rapaics R.*: A kenyér és táplálékot szolgáltató növényeink története. (Kir. Magyar Természettudományi Társulat, 1934.) 35. oldal.

nösen a magasanfekvő, vagyis búzát nem termő Svájcban, Norvégiában, Svédországban, sőt a búzafelesleggel rendelkező Balkánon, így még Romániában is sütnek árpakenyeret.[1])

A háborús viszonyok miatt Európaszerte bekövetkezett kenyérellátási nehézségek a búzatermő országokban felszínre hozták többek között azt a gondolatot, hogy szükség esetén az árpalisztet is fel kellene használni kenyérkészítésre, esetleg az ipari árpaszükséglet rovására is. Az árpalisztből való kenyérsütésnek semmi akadálya nincsen, mert ugyanazokat az alkotórészeket tartalmazza, mint a búza, tápértéke ahhoz hasonló és elég ízletes is, csupán a színe nem szép, kidolgozni kevésbbé lehet, tehát nem lesz olyan tetszetős pékipari termék, mint a búzakenyér.[1]) Ha azonban nem tisztán, hanem búza- vagy roszlisztel keverve használják az árpalisztet, mindezek a rossz tulajdonságok alig ismerhetők fel és a rétes kivételével tészták és sütemények elkészítésére is alkalmas. Hazánkban a világháború alatt meg is próbálták, kb. 25%-os arányban keverték a búzakenyérliszthez és az akkori tapasztalatok szerint a kukoricalisztnél jobb lisztpótlónak bizonyult. Hogy végeredményben szükség esetén melyik lisztpótló kerül felhasználásra, azt a terméseredmény, az egyéb célra való alkalmazás (ipari felhasználás és takarmányozás) dönti el. Lisztkeverési kísérletek ezidőszerint is folynak.

Megemlítendő végül a 207.000/1940. F. M. sz. rendelet, amely az eladásra kerülő árpa forgalmát a takarmányhiány enyhítése végett korlátozza, vagyis az eddigi élelmezési és ipari szükségleten felül maradó feleslegek csakis takarmányozásra használhatók fel.

13. Rizsfogyasztás.

A rizs az emberiség majdnem háromötöd részének főtápláléka. Ma a föld minden kontinensén termesztenek rizst, amelynek évi összes terméseredménye az 1936—37. gazdasági évben meghaladta a 140 millió tonnát.[2]) A következő esztendőkben még nagyobb volt a rizshozam. A világ rizstermelését és forgalmát a túloldali táblázat ismerteti.

A terméseredmények eloszlása egyenlőtlen: Ázsia a világtermelés 95—96%-át állítja elő, míg a fennmaradó 4—5% a többi világrész között oszlik el. Európa az összes mennyiségnek alig 1%-át (1·3 millió tonna) termeli.

Keleten a rizsnek rendkívül fontos szerepe van a népélelmezés tekintetében, amit igazol India és Japán 100 kg-ot meghaladó évi fejátlaga, továbbá Kína közel 100 kg-os átlagos fogyasztása. Az ázsiai rizstermelő országok között a belső fogyasztást Brit-India és Francia-Indokína fedezi, sőt tekintélyes mennyiséget szállít a behozatalra szoruló Japánba, Kínába és a többi kontinensre.

[1]) *Steiner Gy.*: A sütőmester kincsesládája. (Magyar Sütők Lapja kiad.) 106. old.
[2]) A római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet adata.

A világ rizstermelése és rizsforgalma, ezer métermázsában.[1])

Megnevezés	Termés 1936/1937.	Behozatal	Kivitel 1936	Behozatali (+), ill. kiviteli (—) többlet
Európa	**13.200**	**17.452·8**	**3.568·6**	**+ 13.884·2**
ebből Olaszország	7.340	12·7	1.428·4	— 1.415·7
Ázsia	**1,351.668**	**48.001·0**	**68.952·0**	**— 20.951·0**
ebből Kína	480.149	3.103·5	268·7	+ 2.834·8
Japán	124.981	553·9	105·9	+ 448·0
Brit-India	497.378	2.091·2	13.764·1	— 11.672·9
Holland-India	57.719	86·0	120·4	— 34·4
Francia-Indokína	63.162	31·4	16.415·0	— 16.383·6
Ceylon	.	5.398·2	1·1	+ 5.397·1
Amerika	**28·500**	**5.930·0**	**2.539·0**	**+ 3.391·0**
ebből U. S. A.	10.002	503·9	1.181·9	— 678·0
Dél-Amerikai államok	14.600	1.347·0	866·0	+ 481·0
Afrika	**22.000**	**3.948·0**	**1.572·0**	**+ 2.376·0**
ebből Egyiptom	6.928	0·8	3·8	— 3·0
Madagaszkár	6.800	30·6	23·5	+ 7·1
Ausztrália és Oceánia	**481**	**752·0**	**124·0**	**+ 628·0**
Összesen	**1,415.849**	**76.083·8**	**76.755·6**	

Amilyen fontos, szinte nélkülözhetetlen élelmezési cikk a rizs keleten, Európában csak másodrendű szerepet tölt be. Egyrészt azért, mert az európai országok főleg búzafogyasztók, másrészt pedig annak folytán, hogy az európai kontinens éghajlata — kivéve a déli országokat — nem kedvez a rizs termesztésének. Európa szükségletét azért csak felerészben tudja saját termésével ellátni, míg a másik felét behozatallal fedezi. Különösen Brit-India látta el anyaországát nyersanyaggal, ahonnét feldolgozás után került az európai kontinens országaiba. A tengeren és szárazföldön dúló háború a világrészek árucseréjét azonban nagymértékben megbénította.

Az európai országok fogyasztása messze mögötte maradt az ázsiai államoknak. Olaszországnak, mint Európa legnagyobb rizsfogyasztó államának fejenkinti fogyasztása 10—12 kilogramm között ingadozik, míg a többi államokban az átlagos szükséglet 2 kilogramm körül mozog.

Hazánkban a rizs, mint élelmezési cikk nem tölt be nagy szerepet, de mégsem mondható jelentéktelennek. Az ország szükségletét eddig kizárólag behozatal útján fedezte. Ez azonban nem zárta ki azt a törekvést, hogy hazai termesztéssel ne próbálkozzanak. A kísérletek még a világháború előtti időre nyúlnak vissza, de a békekötés után fokozott erővel folytatódtak. A próbál-

[1]) Annuaire international de statistique agricole 1937—38. Rome 1938. A táblázat az 1936—37. gazdasági év terméseredményeit és az 1936. év forgalmát tartalmazza, mert a következő esztendők eredményei egyes országok hiányzó adatai miatt részben becslésből állanak.

kozásnak ma már szép eredményei vannak.[1]) Hogy azonban az eddigi eredmények ellenére nálunk a rizstermesztés még mindig csak kísérletezés maradt, annak részben talajbeli, részben éghajlati okai vannak, de nem szabad figyelmen kívül hagyni az öntözési problémát sem.

A hazai rizstermelés megvalósítása, amely a magyar gazdaság régi törekvései közé tartozik, soha sem volt időszerűbb, mint manapság, mert a háborús viszonyok miatt a behozatal szállítási és valutáris nehézségekkel küzd. Különösen érezhető volt ez az elmult esztendő tavaszán, amikor a távoli országok teljesen beszüntették szállításaikat. Később már enyhült a helyzet, sikerült Olaszországgal olyan megállapodást kötni, amely az egész hazai szükséglet biztosítását jelentette.

Magyarország rizsbehozataláról az alábbi összeállítás nyujt képet. Ezek az adatok — tekintve, hogy a szükségletet ezideig csak behozatal fedezi — az ország bruttó fogyasztásának alakulását jelentik.[2])

Év	Rizsbehozatal métermázsában	Egy főre eső mennyiség kg-ban
1930	177.067	2·04
1931	219.843	2·52
1932	213.246	2·43
1933	220.961	2·51
1934	203.587	2·30
1935	191.368	2·15
1936	160.500	1·79
1937	235.453	2·61
1938	182.642	2·02
1939	264.910	2·45
1940	145.866	1·44

A behozatal mennyiségéből számítva Magyarország bruttó fogyasztása, eltekintve a rendkívüli 1940-es évtől, 10 év átlagában 2·3 kg volt. Figyelembe kell azonban venni, hogy az importált mennyiség nem teljes egészében kerül fogyasztásra, mert egyrészét keményítőgyártásra használják fel. Az élelmezési célt szolgáló mennyiség viszont — csekély kivétellel — csak további feldolgozás után hozható forgalomba; az előmunkált rizs további hántolása és fényezése pedig körülbelül 15%-os súlyveszteséget jelent. Ez a körülmény csak az élelmezés

[1]) Az elmult esztendőben a kísérleti telepeken 1018·4 métermázsa rizs termett, amely mennyiség — minthogy csak kísérleti termelésről van szó — a hazai fogyasztás szempontjából nem jelentős ugyan, de a kb. 27 métermázsás kat. holdankinti termésátlag már világviszonylatban is számottevő. (Lásd »A magyar rizstermesztés eredményei« Magyar Exportkurir 1940. 35. sz. és *dr. Obermayer Ernő:* »A hazai rizstermesztés kilátásai a legújabb kísérletek és tapasztalatok alapján.« Mezőgazdasági Közlöny 1940. 2. sz.)

[2]) A behozatali adatok a M. kir. Központi Stat. Hivatal külkereskedelmi statisztikájából származnak.

számára jelent mennyiségi csökkenést, mert a hántoláskor keletkezett rizstöretet és rizslisztet (összesen 12—13%) a keményítőiparban és a kozmetikai iparban felhasználják, míg a körülbelül 2—3%-nyi korpát állati takarmányozásra keresik. Így az ország étkezési fejadagja 10 év átlagában a hántolási veszteség levonása után kerekszámban 2 kg-nak adódik.

A behozatal részletezését az alábbi táblázat szemlélteti:

Év	Hántolt	Előmunkált	Nyers	Keményítőgyártásra szolgáló
	rizs métermázsában			
	a) *Abszolút számban.*			
1930	30.015	145.844	—	1.208
1931	36.133	181.699	—	2.011
1932	12.913	197.609	—	2.724
1933	13.386	177.292	28.369	1.914
1934	1.737	177.615	23.234	1.001
1935	309	187.404	—	3.655
1936	83	158.250	—	2.167
1937	1	233.396	—	2.056
1938	—	180.142	—	2.500
1939	4.402	260.308	—	200
1940	5.521	140.345	—	—
	b) *Százalékban.*			
1930	16·9	82·4	—	0·7
1939	1·6	98·3	—	0·1
1940	3·8	96·2	—	—

Ebből a kimutatásból világosan kitűnik, hogy a behozatalban az előmunkált rizs mindinkább előtérbe kerül s ma már csaknem kizárólag ebben az alakban érkezik rizs az országba. Gazdasági szempontból ez mindenesetre kedvezőbb, mint a hántolt áru beszerzése. A nyers rizs behozatalának megszűnése viszont magyarázatot talál az azonos behozatali vámban és lényegesebben kevesebb árdifferenciában, mint amennyi költséget az itthoni hántolás jelentene.

A behozott rizs majdnem teljes mennyiségben Budapestre kerül, miután itt működnek rizshántolók. A rizs eladását az 1932-ben megalakult »budapesti rizshántoló malmok elszámolási irodája« végzi, amelynek feadata mind a budapesti, mind a vidéki szükséglet kielégítése.[1]) Így Budapest az országos ellátásban központi szerepet tölt be.

[1]) Úgy a rizshántoló malmok elszámolási irodája, mint a rizs forgalombahozatalával foglalkozó nagykereskedők készséggel bocsátották a szükséges forgalmi adatokat a piackutatás rendelkezésére.

Budapest rizsfogyasztásának megállapításánál a főváros rendelkezésre álló áruforgalmi statisztikája némi tájékoztatást nyujt.

Év	Rizs budapesti felhozatala vasúton és hajón	elszállítása métermázsában
1930	158.411	108.321
1931	188.736	98.708
1932	177.603	84.444
1933	189.529	88.980
1934	190.955	72.977
1935	194.000	83.981
1936	158.941	92.035
1937	217.783	90.509
1938	179.304	108.049
1939	248.678	140.770
1940	142.215	78.819

Miután ezek az adatok csupán a vasúton és hajón érkezett és elszállított mennyiségeket tüntetik fel és nem foglalják magukban a közúti elszállításokat az így számítható eredmények legfeljebb a fogyasztás felső határát jelölik meg. További támpontot nyujtanak a rizshántolók termelési kimutatásai, melyek az előző évről megmaradó, valamint a következő évre átvitt készletek számbavételével a közös elszámolási iroda értékesítési adataival függnek össze. A fővárosi rizshántolók termelése az utóbbi években :[1])

1935	180	ezer	métermázsa
1936	187	«	«
1937	185	«	«
1938	216	«	«
1939	250	«	«
Átlag	**203·6**	«	«

A hántolt és forgalombakerült rizs egy része marad Budapesten, míg a többi a vidéki szükséglet kielégítésére szolgál. A Budapestről vidékre kerülő rizs nagyobb részét vasúton szállítják el, de nem szabad figyelmen kivül hagyni azokat a jelentős mennyiségeket sem, amelyeket a budapesti nagykereskedők közúton szállítanak vidéki megrendelőiknek.

Budapest rizsforgalmáról tájékoztat a következő összeállítás :

Év	Forgalomba került összesen métermázsa	Ebből budapesti eladás métermázsa	%	Ebből vidéki eladás métermázsa	%
1935	188.675	98.199	52·0	90.476	48·0
1936	164.939	84.608	51·3	80.331	48·7
1937	188.157	95.741	50·9	92.416	49·1
1938	210.278	94.884	45·1	115.394	54·9
1939	258.679	117.047	45·2	141.632	54·8
1935—39. év átlagában	**202.146**	**98.096**	**48·5**	**104.050**	**51·5**

[1]) A Magyar Statisztikai Évkönyvekből származó adatok.

A budapesti eladás mennyisége még nem jelenti a főváros valóságos fogyasztását, mert az átvevő budapesti nagykereskedő cégek közúton is továbbítják az árut vidékre. Közvetlen adatok híjján a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal körlevelére az egyes nagykereskedő cégek által adott válaszok és az ezek alapján végzett számítások nyujtanak támpontot.

Az 1939. évi összes eladás volt	258.679	métermázsa
ebből vidékre szállítás vasúton	141.632	«
vidékre szállítás közúton	62.536	«
együtt	**204.168**	«
Budapesti fogyasztásra maradt	**54.511**	«

Eszerint Budapest az itt eladott rizsnek 21·1%-át fogyasztotta, míg a fennmaradó 78·9% vidéki szükséglet kielégítésére szolgált. Az egy főre eső fogyasztás Budapesten 1939-ben 4·89 kg volt, míg ugyanakkor az országos átlag 2·39 kg-ot tett ki. Az előzőkben közölt tízéves átlaggal való összehasonlítás mutatja, hogy az elmult esztendőben a fogyasztás az átlagnál nagyobb volt. Egy év látszólagos fogyasztásának adatát azonban a készletingadozások is befolyásolják. Figyelembevéve a továbbiakban azt a körülményt, hogy a fővároson kívül a nagyobb vidéki városok is jelentős mennyiséget igényelnek — bár ez a tétel messze mögötte marad a budapesti szükségletnek — nyilvánvaló, hogy a falu népe, a téli disznóölések felhasználásától eltekintve, igen csekély mennyiségű rizst fogyaszt.

A budapesti fogyasztás mértékére korábbi adatok is nyujtanak támpontot, amennyiben a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által gyüjtött háztartási számadások szerint :[1])

19 polgári család 1 főre eső fogyasztása	1926-ban	4·36	kg volt
50 « « 1 « « «	1929-ben	3·80	« «
50 munkás « 1 « « «	1929-ben	3·68	« «

A háztartási számadások egy főre eső fogyasztása kizárólag a háztartások szükségletét mutatja be, míg az előbb kiszámított 4·89 kg egy főre eső budapesti átlag a vendéglátó ipar számottevő szükségletét és a hentesipar csekélyebb jelentőségű felhasználását is magában foglalja.

[1]) *Dr. Illyefalvi I. Lajos:* »A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten« 1930. 430. oldal és »A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai.« 1935. 438—462. old.

A rizs áralakulását az alábbi adatok szemléltetik:

Megnevezés	Rizs átlagára[1]) nagykereskedelemben P/métermázsa min.	max.	átlag	kicsinybeni eladásnál P/kilogramm min.	max.	átlag
a) *Évenkint.*						
1937	60·—	98·—	75·87	—·64	1·40	—·89
1938	65·—	102·—	79·97	—·70	1·30	—·90
1939	65·—	102·—	82·40	—·76	1·21	—·97
1940	82·20	108·33	86·15	—·92	—·95	—·94
b) *Az 1939. évben havonkint.*						
Január	65·—	102·—	83·30	—·76	1·30	—·97
Február	66·—	100·—	82·60	—·76	1·20	—·98
Március	66·—	102·—	83·20	—·76	1·20	—·97
Április	66·—	102·—	84·10	—·76	1·20	—·97
Május	66·—	102·—	84·—	—·76	1·20	—·97
Június	68·—	100·—	86·20	—·76	1·20	—·97
Július	67·50	100·—	85·75	—·76	1·20	—·98
Augusztus	67·—	100·—	85·50	—·76	1·20	—·96
Szeptember	67·50	98·—	74·35	—·76	1·20	—·96
Október	68·—	90·—	73·38	—·76	1·20	—·93
November	80·—	90·—	84·—	—·76	1·20	1·01
December	78·—	84·—	82·40	—·80	1·20	—·96
c) *Az 1940. évben havonkint.*						
Január	82·—	84·—	83·—	—·80	1·20	—·94
Február	82·—	84·—	83·—	—·88	1·20	—·94
Március	81·—	84·—	82·70	—·88	1·20	—·95
Április	80·—	84·—	82·20	—·90	1·20	—·94
Május	82·—	84·—	83·—	—·90	1·20	—·94
Június	83·—	84·—	83·50	—·90	1·20	—·94
Július	83·—	84·—	84·—	—·90	1·20	—·93
Augusztus	—	—	—	—·90	—·96	—·92
Szeptember	—	—	—	—	—	—
Október	—	—	—	—	—	—
November	—	—	—	—	—	—
December	108·—	109·—	108·33	—	—	—

Az utóbbi esztendők átlagárait tekintve általános áremelkedés volt tapasztalható a nagykereskedelemben és a kicsinybeni árusításnál egyaránt. Különösen az elmult esztendő nagykereskedelmi átlagárai emelkedtek az előző évekkel szemben. A fogyasztói ár is a nagykereskedelmi árhoz hasonlóan növekedett, de az 1939. év folyamán már azonos szinten mozgott.

A további áremelkedés megakadályozására az árellenőrzés országos kormánybiztosa 8324/1939. Á. K. számú rendeletében az Olaszországból behozott rizsnek még 1939. év decemberében megállapította a legmagasabb nagykeres-

[1]) Budapest székesfőváros vásárok és vásárcsarnokok igazgatóságának hivatalos árjegyzése alapján, a külföldről behozott összes rizsfajták figyelembevételével.

kedői és fogyasztói árát. Az így megszabott árhatár alapját az 1939. augusztus 26-án érvényben volt nagykereskedői és fogyasztói ár képezte.

A budapesti üzletekben kialakult kicsinybeni árakról a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal rendszeres havonkinti árstatisztikai felvételének eredménye is tájékoztat. Eszerint a rizs átlagára 1939. év decemberében 92·8 fillér volt, míg 1940. decemberében 104·3 fillért tett ki, vagyis az utóbbi hónapok átlagos eladási ára a hatóságilag megállapított felső árhatár körül mozgott. Miután az ármegállapítás csak az olasz árura vonatkozik, a még raktáron levő indiai vagy amerikai rizst lényegesen drágábban — 110—120 fillérért — árusítják.

Az 1939-ben tapasztalt rizsbehozatali nehézségek felszínre hozták a rizs helyettesítését, illetve pótanyagáról való gondoskodást. A debreceni István-gőzmalom »buris« néven búzából készített rizspótlót hozott forgalomba, amelyet a m. kir. földmüvelésügyi minisztérium is ismertet »A magyar nép táplálkozása« című füzetében.[1]) Mint ismeretes, ma már más terményekből is próbálkoznak — talán nem is minden siker nélkül — rizshelyettesítővel.

Habár a behozatal folyamatossága és a rendelkezésre álló készletek az ország szükségletének zavartalan kielégítését biztosítják, a kormány mégis ellenőrzés alá helyezte az elosztást azzal a céllal, hogy a rendelkezére álló mennyiségből a viszonteladók és fogyasztók egyenletesen részesedjenek. Az ellenőrzés módja — már 1940. január 1. óta — kötelező nyilvántartás készítésében áll, amelyet minden kereskedő vezetni köteles és amely hivatalosan bármikor felülvizsgálható. Ez a nyilvántartás egyrészt pontos tájékoztatást ad a rizsforgalomról, másrészt pedig azzal, hogy a viszonteladóknak szállított (valamint a 20 kg-on felüli) mennyiségek eladását szállítólevéllel, illetve vasúti fuvarlevéllel való igazolás mellett egyenkinti feljegyzéshez köti, a rizsellátás egyenletességét és zavartalanságát hivatott biztosítani.

14. Budapest idénycikkfogyasztása az 1939. és 1940. évben.

A multban az idénycikkek fogyasztásáról adatok egyáltalán nem álltak rendelkezésre. A felhozatalra vonatkozó részleteredmények nem jelentették a fogyasztás teljes egészét s így Budapest idénycikkfogyasztásának megállapítása megvalósíthatatlan tervnek tűnt fel. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya által alkalmazott módszer segítségével sikerült a főváros 1938. évi idénycikkfogyasztásáról megközelítően pontos képet adni s így ezen eredmények közlése első volt e téren.[2])

Az idénycikkek fogyasztására vonatkozó számítások azóta is rendszeresen folyamatban vannak. Jelen tanulmány nem óhajt a fogyasztási adatokról hosszadalmas leírást adni, célja csupán az, hogy az 1939. és 1940. évekre vonatkozó számítások eredményeit táblázatok és rajzok segítségével bemutassa.

[1]) Kiadja: *dr. vitéz Kolgyáry László.*

[2]) A főváros 1938. évi zöldség- és gyümölcsfogyasztásáról a Piackutatási munkálatok III. kötetének 103. és 120. oldala számol be.

Az 1938. évi idénycikkfogyasztás kiszámítása évi adatok alapulvételével történt. A legutóbbi két évre vonatkozólag azonban lehetővé vált a fogyasztás havi hullámzásának kimutatása is. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal ugyanis a közúti (autó, kocsi) forgalomra vonatkozó adatokat 1939-ben és 1940-ben nem csupán évi összesítésben, hanem havonkinti részletezésben is feldolgozta. A vasúti és hajóforgalom adatait pedig már évek óta minden hónapban közzéteszi a hivatal, így tehát a fogyasztás havonkinti alakulásának kiszámítása nem ütközött nagyobb akadályba. A számítás menete a multban alkalmazott módszerrel majdnem teljesen azonos volt. A kiindulást a vasúton, hajón, autón és kocsin felszállított mennyiség képezte, kiegészítve az úgynevezett gyalogos felhozatal adataival. A fogyasztás zöldség- és gyümölcsfajták szerinti megoszlására — az áruforgalmi adatok csekélyebb részletessége mellett — a behatóan tagozott nagyvásártelepi forgalmi statisztika nyujtott támpontot.

A felhozatali statisztika havi adatai alapján számított eredmények a valóságot jobban megközelítik, mivel — idénycikkekről lévén szó, melyek közül némelyik csak pár hónapig szerepel a piaci forgalomban — ezen cikkek forgalmának elkülönítése így megfelelőbben történhetett. Ezenkívül a budapesti termelés adatai mellett jelen számítások a hűtőházi forgalmat is figyelembe vették, mely utóbbi azonban a zöldségféléknél jelentéktelen mennyiséget képviselt. A konzerviparban felhasznált mennyiség, a csomagolás súlya és a Budapestről vasúton és hajón történő elszállítás ezúttal is levonásra került. A romlási veszteségek és a piaci hulladékok azonban nem vétettek figyelembe ; az erre vonatkozó számítások ugyanis most vannak folyamatban. A megállapított eredmények nemcsak e miatt haladják meg valószínűleg a főváros tényleges fogyasztását, hanem azért is, mert a főpiacra érkező áru egy részét a környező nagyobb fogyasztóhelyekre szállítják. Az ilymódon — főleg közúton — történő elszállításokra nézve ezidőszerint számszerű adat még nem áll rendelkezésre, bár a piackutatás ezirányban is tájékozódni fog.

A kimutatások szerint az 1939. évben Budapestre felhozott zöldség- és főzelékmennyiség (burgonya és száraz hüvelyesek nélkül) összesen 1,316.425 métermázsát tett ki. Ebből 991.833 métermázsa a Nagyvásártelepen, vásárcsarnokokon és piacokon keresztül került forgalomba. A főváros 1940. évi zöldség- és főzelékforgalma az előző évekhez képest növekedést mutatott. A mult években összesen 1,338.372 métermázsa zöldség- és főzelékfélét szállítottak Budapestre, mely mennyiségnek 79%-a (1,062.183 métermázsa) a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra érkezett.

A Budapestre felhozott zöldség és főzelék mennyiségéhez a helyi termelés számbavehető adatai is hozzászámíttattak. A konzervgyárak által feldolgozott mennyiség azonban levonásba került. A zöldségfélék nagyobb részénél a csomagolás súlya is figyelembe vétetett, mely általában 3—20%-ot, sőt a kényesebb zöldségféléknél 25%-ot is jelentett.

A számítások eredményeképen az 1939. év folyamán elfogyasztott zöldség- és főzelékmennyiség 1,080.737[1]) métermázsát tett ki. Ez a mennyiség az előző évinél körülbelül 53 ezer métermázsával volt kevesebb. Az egyes zöldségfajtákat vizsgálva azonban kitűnik, hogy a fogyasztás nem minden cikknél csökkent, sőt egyes zöldségfélék fogyasztásában jelentős emelkedés állott be. Különösen a zöldpaprika fogyasztásnál volt ez szembetűnő. A nyár időjárási viszonyai ugyanis zöldpaprika fejlődését előnyösen befolyásolták. Tekintélyes volt még a főzőtök, kelkáposzta és a retek fogyasztásának emelkedése. Ezzel szemben erősen visszaesett a fejeskáposzta, uborka, karfiol, továbbá a sütőtök és paraj elfogyasztott mennyisége. Legnagyobb visszaesés a zöldtengerinél jelentkezett. Utóbbinak 33 ezer métermázsás mennyisége az 1938. évi fogyasztás 55%-át érte el csupán. A hagymafélék, továbbá egyes levél- és szárzöldségfélék fogyasztása az 1938. évivel körülbelül azonos volt.

A fővárosban 1940-ben fogyasztásra kerülő zöldség és zöldfőzelék — mint a túloldali táblázatból is látható — felülmúlta az előző évekét. Különösen a káposztafélék, a zöldbab és zöldpaprika mennyisége emelkedett nagyobb mértékben, míg a paradicsom és saláta lényegesen alatta maradt a megelőző éveknek. Egyes gyökérzöldségfélék, továbbá a hagyma- és tökfélék két utolsó évi fogyasztása majdnem azonos volt.

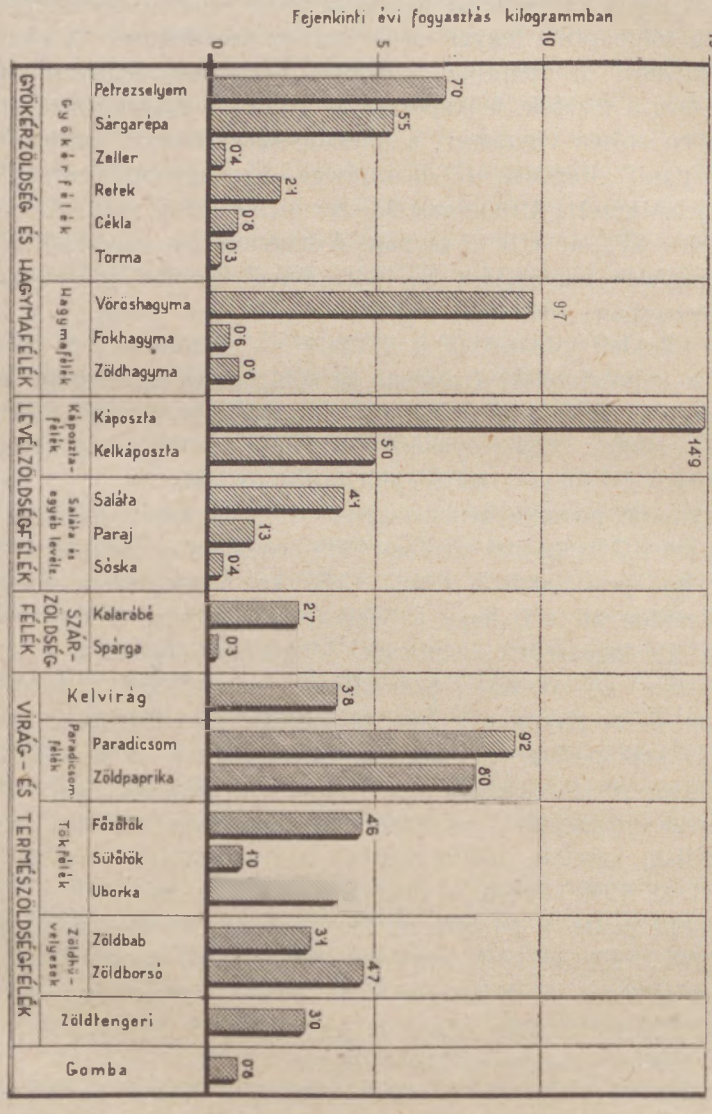
A fogyasztás mennyiségének megfelelően valamelyest csökkent a fejadag is. Az 1938. évi 103·93 kg-mal szemben 1939-ben 98·08 kg zöldség- és főzelékféle jutott egy budapesti lakosra. Ebből 14·87 kg fejeskáposzta volt. E magas fejadag olymódon áll elő, hogy a fejeskáposzta tárolás és konzerválás útján egész éven át fogyasztott élelmicikk. Utána a vöröshagyma, paradicsom és zöldpaprika következett. Számottevő mennyiséget jelentett még a petrezselyem és sárgarépa egy főre eső átlaga. Az uborka, saláta, főzőtök, zöldborsó és kelkáposzta egy főre eső mennyisége 4—5 kg között mozgott.

A zöldség- és főzelékfélék egy főre eső mennyisége 1940. évben (98·06 kg) ugyancsak megegyezett az előző évivel. Csupán az egyes zöldség- és zöldfőzelékfélék keretein belül történt a fogyasztásban némi eltolódás, amennyiben az 1940. évben a vöröshagyma (9·08 kg) után a zöldpaprika 8·50 kg, majd pedig a paradicsom következett 7·20 kg-os fejadaggal.

Az 1938., 1939. és 1940. évek főeredményeinek összefoglalását az 1. sz. táblázat tartalmazza. E mellett az 1939. évre vonatkozólag a grafikus ábra is segítséget nyujt ahhoz, hogy az egyes cikkek fejadagjának nagysága szemléltető módon összehasonlítható legyen.

A zöldség- és főzelékfélék fogyasztásának alakulása az év folyamán természetesen nagyobb ingadozásokat mutat. A felhozatali statisztika adatai szerint 1939-ben a zöldségfélék fogyasztása a téli hónapokban csupán 35—40 ezer métermázsa között mozgott és legnagyobb részét a káposzta- és gyökérzöldségfélék

[1]) Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyvének 1940. évfolyamában a 647. oldalon közzétett eredményekkel szemben a konzervipari feldolgozás utólag beérkezett pontosabb kimutatásai alapján módosított számadat.

Zöldség- és főzelékfélék egy főre eső átlagos fogyasztása 1939-ben.

1. Budapest zöldségfogyasztása. 1938—1940.

Megnevezés	Mennyiség métermázsában			Fejadag kg-ban		
	1938	1939	1940	1938	1939	1940
1. Gyökérzöldség és hagymafélék.						
a) *Gyökérfélék:*						
Sárgarépa	67.597	60.131	64.370	6·20	5·46	5·53
Petrezselyem	80.686	77.283	76.123	7·40	7·02	6·55
Zeller	5.249	4.633	5.362	0·48	0·42	0·46
Retek	15.972	23.465	23.604	1·47	2·12	2·03
Cékla	7.465	9.259	11.138	0·68	0·83	0·96
Torma	2.334	3.519	2.761	0·21	0·32	0·24
b) *Hagymafélék:*						
Vöröshagyma	110.125	107.269	105.612	10·10	9·74	9·08
Fokhagyma	5.394	6.289	6.598	0·49	0·57	0·57
Zöldhagyma	7.554	8.846	8.320	0·69	0·79	0·71
2. Levélzöldségfélék.						
a) *Káposztafélék:*						
Fejeskáposzta	176.845	163.701	193.328	16·22	14·87	16·63
Vöröskáposzta	993	1.154	1.983	0·09	0·10	0·17
Kelkáposzta	47.254	55.286	75.126	4·33	5·00	6·46
b) *Salátafélék:*						
Saláta	44.408	44.941	29.395	4·07	4·08	2·53
c) *Egyéb levélzöldség:*						
Paraj	18.137	13.936	12.733	1·66	1·27	1·10
Sóska	4.628	4.481	3.949	0·42	0·41	0·34
Kapor	—	29	5	—	0·00	0·00
3. Szár-, levélnyélzöldségfélék.						
Kalarábé[1])	30.546	29.760	33.536	2·80	2·70	2·88
Spárga	3.016	2.675	2.975	0·28	0·24	0·25
4. Virág- és természöldségfélék.						
a) *Karfiol*[1])	51.683	41.671	43.010	4·74	3·76	3·70
b) *Paradicsomfélék:*						
Paradicsom	103.821	101.286	83.741	9·52	9·20	7·20
Zöldpaprika	74.684	88.366	98.809	6·85	8·03	8·50
Tojásgyümölcs	—	2	1	—	0·00	0·00
c) *Tökfélék:*						
Főzőtök	42.348	50.697	50.267	3·88	4·60	4·32
Sütőtök	18.557	10.988	12.100	1·70	1·00	1·04
Uborka	60.326	42.798	45.481	5·53	3·89	3·91
d) *Zöldhüvelyesek:*						
Zöldbab	37.760	34.402	48.566	3·46	3·13	4·18
Zöldborsó	48.050	51.978	52.231	4·41	4·72	4·49
e) *Zöldtengeri*	59.446	32.579	40.782	5·45	2·95	3·51
5. Gombafélék	8.706	9.313	8.328	0·80	0·86	0·72
Összesen	**1,133.584**	**1,080.737**	**1,140.234**	**103·93**	**98·08**	**98·06**

[1]) Növényrendszertani szempontból a káposztafélék csoportjába tartozik.

alkották. Tavasztól kezdve azután fokozatosan a rövidebb életű idénycikkek uralma következett. A fogyasztás tekintélyes része belőlük alakult ki. Májustól július végéig a saláta, majd a zöldhüvelyesek és a tökfélék, augusztus, szeptember hónapokban a paradicsomfélék fogyasztása került előtérbe. A fogyasztás csúcspontját 194 ezer métermázsányi mennyiséggel szeptember hónap jelentette. Szeptembertől kezdve a raktározható cikkek (hagyma, káposzta, valamint sárgarépa és petrezselyem) felhozatala jelentékenyen megnövekedett.

Az 1940. év első felében a fogyasztás kedvezőtlenebbül alakult. A mostoha időjárási viszonyok a korai idénycikkek piacrahozatalát későbbre tolták ki és ennek következtében még május hónapban is 52%-kal kevesebb zöldség- és főzelékfélét fogyasztott a főváros közönsége, mint az előző év ugyanazon hónapjában. A fogyasztás erőteljes emelkedése június hónappal vette kezdetét és szeptemberben érte el maximumát, bár az októberi fogyasztás is alig maradt ez alatt.

A 162. és 163. oldalon lévő összeállítás (2. és 3. sz. tábla) a forgalomba került zöldség- és főzelékfélék mennyiségének havonkinti alakulásáról tájékoztat.

Az egy főre eső mennyiség 1939-ben az év első hónapjaiban eléggé egyenletesen 3·2 és 3·6 kg volt, 1940-ben pedig 1·9 és 2·4 kg között váltakozott. A nyári hónapok 9·4—11·2 kg között mozgó egy főre eső mennyisége után szeptemberben már mindkét évben 17·6 kg zöldségféle jutott egy személyre. Ettől kezdve fokozatos visszaesés következett, míg végül a két év december hónapjaiban már csupán 4·7 kg, illetve 4·5 kg volt az egy főre eső átlagmennyiség.

Ezek az adatok pusztán a felhozatali statisztika alapján készült számítások eredményeit jelezték. A felhozott mennyiség egy részét azonban a kereskedők elraktározzák s így az nem kerül azonnal fogyasztásra. A piackutató osztály megkísérelte háztartási könyvek alapján hozzávetőleg megállapítani a fogyasztás tényleges havi eloszlását. A raktározás az őszi hónapokban történik, a káposzta- és hagymafélék tömeges felhozatala idején, ez a mennyiség azután a következő év első hónapjaiban kerül fogyasztásra. Az egyes hónapok fogyasztásában eme körülmény csak jelentéktelen változásokat jelent. Túloldali összeállítás az egyes hónapok fogyasztásának %-os megoszlását szemlélteti.

A háziasszonyok által télire eltett zöldségfélék mennyiségéről adatok nem állanak rendelkezésre. A paradicsom- és uborkafélék, valamint a zöldhüvelyesek magas nyári fogyasztási részesedése részben a befőzésnek tulajdonítható. A kimutatott számadatok tehát nem az elfogyasztott, hanem a megvásárolt mennyiségre vonatkoznak.

Budapest *gyümölcsfogyasztása* 1939-ben erősen fellendült. Ennek közvetlen oka a mennyiségileg és minőségileg egyaránt kiváló gyümölcstermés volt. A kedvező terméseredmények ugyanis jelentékenyen felduzzasztották a Budapestre irányuló felhozatalt, mely az utolsó évek mennyiségét lényegesen felülmúlta.

A gyümölcsfogyasztás kiszámítása ennek a tanulmánynak az elején közölt zöldségfogyasztási számításoknál alkalmazott módszer szerint történt. A Budapestre szállított gyümölcsmennyiség és a helyi termelés együttes ered-

Zöldség- és főzelékfélék fogyasztásának havonkinti megoszlása.

Hónap	Az évi forgalomból egy-egy hónapra jut %-ban a felhozatal alapján	a raktározás becslésszerű figyelembevételével
Január	3·4	4·1
Február	3·3	4·0
Március	3·6	4·6
Április	3·3	4·3
Május	7·7	8·2
Június	10·9	10·7
Július	10·6	10·5
Augusztus	13·3	13·4
Szeptember	17·9	16·9
Október	12·1	11·1
November	9·1	7·5
December	4·8	4·7
Összesen	100·0	100·0

ményéből (1,139.530 q) a konzervgyári feldolgozás és a tarasúlyok leszámíttattak. A gyümölcsféléknél azonban a tarasúlyok igen tekintélyes százalékot (13—31%) képviseltek. Kivétel csupán a dinnye volt, melynél — ömlesztett áru lévén — a csomagolás súlya nem vétetett figyelembe.

A gyümölcsféléknél elég jelentékeny szerep jut a hűtőházi forgalomnak is, mely a zöldségféléknél alig volt számottevő. A betárolás közel 55.000 métermázsát jelentett (1940-ben 46.000 q-át) és ez az őszi hónapokban volt nagymérvű, míg a kitárolás a téli hónapok folyamán történt nagyobb mennyiségben. A be- és kitárolás közel 90%-át alma alkotta. A téli gyümölcsök egy része mindenesetre a hűtőházakon kívül az egyes kiskereskedőknél is raktározásra kerül. A havi adatok ezért itt sem a tényleges fogyasztást jelentik.

A számítások eredményeképen az 1939. évi gyümölcsfogyasztás 920.502[1]) métermázsának mutatkozott és ez az előző évit 285 ezer métermázsával multa felül. Az 1940. évi fogyasztás ezzel szemben csak 480 ezer mázsát tett ki. Az utolsó 3 év gyümölcsfogyasztásának alakulásáról a 164. oldalon lévő táblázatos összeállítás tájékoztat.

A mellékelt rajz (166. oldal) a gyümölcsfélék egy főre eső fogyasztását ábrázolja szemléltetően, a növényrendszertani szempontok figyelembevételével, lehetőleg a megjelenés sorrendjéhez alkalmazkodva.

Az ábrából is kitűnik, hogy a gyümölcsfélék fogyasztásában első hely az almának jut. A nyári bogyós gyümölcsök közül a szamóca 3·55 kg-os fejadagja jelentékenynek mondható. Az egyedüli őszi bogyós gyümölcs, a szőlő normális években igen tekintélyes mennyiséggel részesedik a fogyasztásban (1939-ben 10·5 kg). Az idénygyümölcsök közül legkésőbb jelenik meg és legtovább van piacon. A csontmagvú gyümölcsök csoportjában 1939-ben az

[1]) Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyvének 1940. évfolyamában a 648. oldalon közzétett eredményekkel szemben a konzervipari feldolgozás utólag beérkezett pontosabb kimutatásai alapján módosított számadat.

2. Budapest zöldségfogyasztásának havonkinti alakulása métermázsában.

a) *Az 1939. évben.*

Megnevezés	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
1. Gyökérzöldség- és hagymafélék.												
a) *Gyökérfélék :*												
Sárgarépa	3.908	3.657	4.381	3.616	3.353	2.770	3.318	5.206	8.018	9.648	7.909	4.347
Petrezselyem	6.081	5.801	5.817	5.027	3.274	3.118	3.584	5.389	8.920	12.182	11.841	6.249
Zeller	493	527	670	503	157	36	54	35	105	508	1.028	517
Retek	178	240	326	1.014	7.486	9.476	4.261	51	37	123	126	147
Cékla	1.641	1.195	1.334	560	9	4	91	51	29	450	1.699	2.196
Torma	263	317	379	388	161	1	7	49	81	82	1.334	457
b) *Hagymafélék :*												
Vörőshagyma	3.386	5.477	7.917	4.945	6.311	5.004	8.197	13.753	16.372	18.474	11.287	6.146
Fokhagyma	217	336	532	195	435	469	726	595	484	1.184	802	314
Zöldhagyma	—	—	28	1.001	3.535	3.683	591	6	2	—	—	—
2. Levélzöldségfélék.												
a) *Káposztafélék :*												
Fejeskáposzta	8.763	8.122	6.930	706	3.028	9.841	12.786	12.846	19.265	35.175	31.855	14.384
Vöröskáposzta	300	35	45	4	—	—	3	64	104	165	302	132
Kelkáposzta	5.792	5.555	5.995	2.222	2.249	3.451	3.687	3.564	3.943	6.110	6.327	6.391
b) *Saláta*	13	37	315	5.987	25.575	10.761	1.072	130	371	415	176	89
c) *Egyéb levélzöldség :*												
Paraj	903	1.157	1.548	4.087	2.099	308	146	208	250	787	1.391	1.052
Sóska	10	20	82	1.673	1.518	291	86	85	112	264	293	47
Kapor	—	—	—	—	—	—	—	19	5	5	—	—
3. Szár-, levélnyél-zöldségfélék.												
Kalarábé	1.039	1.309	554	1.087	4.891	8.233	4.066	2.732	2.731	379	1.503	1.236
Spárga	—	—	620	751	742	543	19	—	—	—	—	—
4. Virág- és termés-zöldségfélék.												
a) *Karfiol*	1.760	580	918	382	26	438	1.033	673	3.886	13.558	12.906	5.511
b) *Paradicsomfélék :*												
Paradicsom	—	—	—	—	—	83	9.551	26.236	55.921	9.473	22	—
Zöldpaprika	1	—	—	—	15	220	10.404	31.688	37.100	8.546	387	5
Tojásgyümölcs	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
c) *Tökfélék :*												
Főzőtök	118	10	29	5	73	14.608	13.489	7.656	8.370	5.239	913	187
Sütőtök	808	190	47	—	—	—	—	—	—	2.847	5.368	1.728
Uborka	—	—	1	57	585	6.367	14.210	12.160	9.330	88	—	—
d) *Zöldhüvelyesek :*												
Zöldbab	—	—	—	—	16	9.417	9.179	8.483	6.839	452	16	—
Zöldborsó	—	—	—	369	16.166	28.186	4.539	335	1.344	1.005	34	—
e) *Zöldtengeri*	—	—	—	—	—	26	9.383	10.724	9.724	2.722	—	—
5. Gombafélék	740	752	1.051	1.062	1.101	947	594	460	539	573	727	767
Összesen	**36.414**	**35.317**	**39.519**	**35.641**	**82.805**	**118.281**	**115.076**	**143.200**	**193.882**	**130.454**	**98.246**	**51.902**
Egy főre eső átlag kg	3·30	3·21	3·59	3·23	7·52	10·74	10·44	12·99	17·60	11·84	8·91	4·71

3. Budapest zöldségfogyasztásának havonkinti alakulása métermázsában.

b) *Az 1940. évben.*

Megnevezés	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
1. Gyökérzöldség- és hagymafélék.												
a) *Gyökérfélék :*												
Sárgarépa	5.213	4.452	3.660	4.059	2.969	1.493	3.454	6.981	7.643	10.032	9.663	4.751
Petrezselyem	5.150	3.349	3.544	3.308	1.952	1.739	3.801	7.293	8.080	14.967	15.414	7.526
Zeller	276	533	940	678	310	24	23	40	93	321	1.278	846
Retek	114	197	334	607	4.913	13.254	3.570	19	30	70	234	262
Cékla	1.339	940	1.917	1.024	415	4	7	28	59	514	2.446	2.445
Torma	152	160	361	312	29	5	12	73	165	245	880	367
b) *Hagymafélék :*												
Vöröshagyma	4.486	5.042	7.599	6.012	6.941	3.007	4.746	10.279	15.494	21.229	13.190	7.587
Fokhagyma	190	163	375	306	252	184	748	698	1.200	1.269	708	505
Zöldhagyma	—	—	1	475	3.323	2.712	1.763	31	12	3	—	—
2. Levélzöldségfélék.												
a) *Káposztafélék :*												
Fejeskáposzta	3.201	2.528	3.444	632	—	4.175	19.126	22.467	33.548	47.506	41.991	14.710
Vöröskáposzta	9	4	98	22	1	—	23	487	216	218	231	674
Kelkáposzta	3.962	2.277	2.289	1.136	74	2.413	9.643	14.824	14.143	8.760	9.083	6.522
b) *Saláta*	3	—	25	876	7.325	17.720	2.164	222	363	560	133	4
c) *Egyéb levélzöldség :*												
Paraj	108	70	91	2.286	4.602	1.196	304	210	302	741	2.261	562
Sóska	3	—	5	637	1.614	659	73	70	107	292	478	11
Kapor	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—
3. Szár-, levélnyél-zöldségfélék.												
Kalarábé	940	1.233	1.664	1.387	958	10.702	5.077	2.814	2.384	2.174	2.116	2.087
Spárga	—	—	—	651	1.428	864	19	9	3	—	1	—
4. Virág- és termés-zöldségfélék.												
a) *Karfiol*	759	488	877	287	16	155	291	729	7.879	19.908	10.590	1.031
b) *Paradicsomfélék :*												
Paradicsom	—	—	—	—	—	23	2.726	11.906	37.565	31.463	58	—
Zöldpaprika	—	—	—	—	1	106	7.147	31.351	39.975	18.934	1.240	55
Tojásgyümölcs	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
c) *Tökfélék :*												
Főzőtök	9	1	1	—	10	8.206	11.067	8.008	8.310	7.802	5.456	1.397
Sütőtök	273	8	—	—	—	7	—	2	4	4.312	6.702	792
Uborka	—	—	—	19	258	2.032	18.484	22.128	2.460	99	1	—
d) *Zöldhüvelyesek :*												
Zöldbab	—	—	1	—	33	4.362	17.791	14.571	8.928	2.823	57	—
Zöldborsó	—	—	—	56	861	33.119	12.364	880	2.675	2.196	80	—
e) *Zöldtengeri*	1	—	—	—	—	—	4.433	17.384	11.854	6.736	374	—
5. Gombafélék	679	683	710	934	843	833	725	799	646	562	462	452
Összesen	**26.867**	**22.128**	**27.936**	**25.704**	**39.128**	**108.994**	**129.585**	**174.305**	**204.138**	**203.736**	**125.127**	**52.586**
Egy főre eső átlag kg	2·31	1·90	2·40	2·21	3·37	9·37	11·15	14·99	17·56	17·52	10·76	4·52

Megnevezés	Mennyiség métermázsában			Fejadag kg-ban		
Bogyós gyümölcsök.	1938.	1939.	1940.	1938.	1939.	1940.
Szamóca	28.499	39.107	16.960	2·61	3·55	1·46
Málna	5.815	7.750	10.106	0·53	0·70	0·87
Ribiszke	3.948	4.365	4.442	0·36	0·40	0·38
Egres	4.584	5.418	3.316	0·42	0·49	0·29
Szőlő	101.463	115.816	36.164	9·31	10·50	3·11
Csontmagvú gyümölcsök.						
Cseresznye	14.931	57.333	46.280	1·37	5·20	3·98
Meggy	5.007	14.258	13.984	0·46	1·30	1·20
Kajszibarack	15.860	65.540	18.619	1·46	5·95	1·60
Őszibarack	38.219	92.730	20.194	3·51	8·43	1·74
Szilva	26.717	62.703	46.471	2·45	5·69	4·00
Dinnyefélék	207.246	159.317	72.069	19·01	14·46	6·19
Almafélék.						
Alma	167.692	220.799	170.239	15·38	20·04	14·64
Körte	12.901	72.584	20.599	1·18	6·59	1·77
Birs	1.009	1.362	324	0·09	0·11	0·03
Naspolya	1.352	1.420	577	0·13	0·13	0·05
Összesen	**635.243**	**920.502**	**480.344**	**58·27**	**83·54**	**41·31**

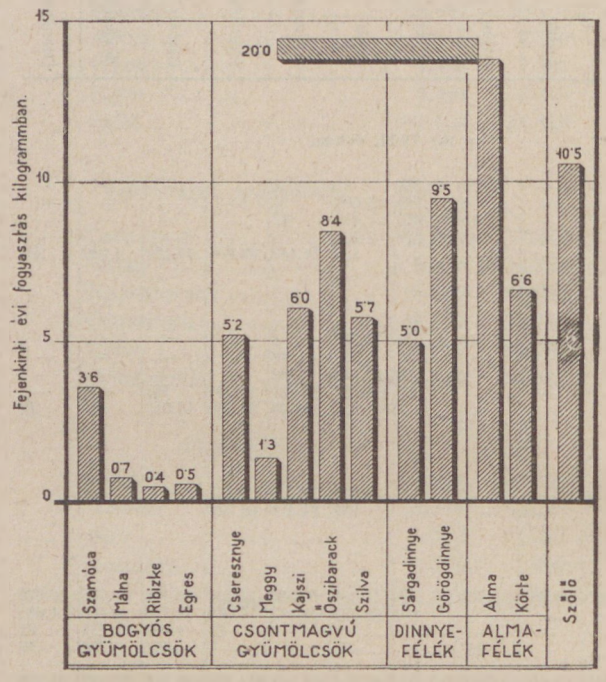
őszibarack jutott vezetőszerephez, mellette a kajszibarack és szilva fogyasztása volt jelentős. Az elmult évben a csontmagvú gyümölcsök közül a szilva és cseresznye fogyasztása volt számottevő. A dinnyeféléknél az 1939. évben a görögdinnye tétele közel kétszeresét tette a sárgadinnye elfogyasztott mennyiségének. A mult évben azonban a sárgadinnye fogyasztása mutatott nagyobb fellendülést.

A fogyasztás havonkinti alakulását figyelemmel kísérve feltűnik a téli hónapok fogyasztásának alacsony volta. A nyári és őszi hónapok viszont magas fogyasztásukkal vonják magukra a figyelmet. A minimum 1939-ben áprilisban, maximum pedig a dinnye nagytömegű felhozatala miatt augusztusban jelentkezett. A koratavaszi hónapok rendkívül kedvezőtlen időjárási viszonyai következtében 1940-ben május hónap fogyasztása jelentette a maximumot. Igen tekintélyes továbbá július és szeptember hónapok gyümölcsfogyasztása. Előbbinél kajszi- és őszibarack, utóbbinál pedig a szilva és szőlő okozzák a fogyasztás nagymérvű felduzzadását. Az almaforgalom júliustól kezdve állandóan emelkedik és az őszi hónapokban mutatkozik legjelentékenyebbnek. A gyümölcsfélék havonkinti fogyasztásánál is figyelembe kell venni, hogy a nyári hónapok magas fogyasztási mennyiségében a télire eltett befőttek és lekvárok is szerepelnek. A befőzött mennyiség számszerű megállapítására azonban már nem terjedhettek ki a vizsgálatok. A főváros 1939. és 1940. évi gyümölcsfogyasztásának havonkinti alakulásáról a túloldali táblázat tájékoztat.

4. Budapest gyümölcsfogyasztása métermázsában.

Megnevezés	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
a) *Bogyós gyümölcsök.*					*a)* **Az 1939. évben.**							
Szamóca	—	—	—	—	3.851	35.223	31	1	1	—	—	—
Málna	—	—	—	—	6	4.139	3.601	4	—	—	—	—
Ribiszke	—	—	—	—	10	1.930	2.413	12	—	—	—	—
Egres	—	—	—	—	941	2.177	2.295	5	—	—	—	—
Szőlő	17	3	—	—	—	—	326	14.147	48.941	47.180	4.980	222
b) *Csontmagvú gyümölcsök.*												
Cseresznye	—	—	—	—	6.160	47.946	3.222	5	—	—	—	—
Meggy	—	—	—	—	—	9.526	4.684	48	—	—	—	—
Kajszibarack	—	—	—	—	—	4.616	59.142	1.782	—	—	—	—
Őszibarack	—	—	—	—	—	1.036	36.532	38.391	16.004	767	—	—
Szilva	—	—	—	—	—	—	924	13.006	34.366	14.053	344	10
c) *Dinnyefélék.*												
Sárgadinnye	—	—	—	—	5	6	13.449	39.200	2.247	—	—	—
Görögdinnye	—	—	—	—	—	—	859	83.318	20.226	7	—	—
d) *Almafélék.*												
Alma	9.482	7.683	5.245	4.655	1.762	255	21.501	26.689	22.537	30.176	60.788	30.026
Körte	1	35	—	—	—	440	16.321	21.443	17.089	12.710	3.460	1.085
Birs	—	1	—	—	—	—	—	—	81	1.023	236	21
Naspolya	—	—	—	—	233	—	—	—	—	411	760	16
Összesen	**9.500**	**7.722**	**5.245**	**4.655**	**12.968**	**107.294**	**165.300**	**238.051**	**161.492**	**108.327**	**70.568**	**31.380**
Egy főre eső átlag, kg.	0·86	0·70	0·48	0·42	1·18	9·74	15·00	21·60	14·66	9·65	6·40	2·85
a) *Bogyós gyümölcsök.*					*b)* **Az 1940. évben.**							
Szamóca	—	—	—	—	9	15.433	1.501	9	8	—	—	—
Málna	—	—	—	—	—	206	9.466	421	13	—	—	—
Ribiszke	—	—	—	—	—	259	4.069	113	1	—	—	—
Egres	—	—	—	—	43	815	2.451	7	—	—	—	—
Szőlő	4	4	6	—	—	—	—	1.210	14.026	18.485	2.413	16
b) *Csontmagvú gyümölcsök.*												
Cseresznye	—	—	—	—	211	38.358	7.706	2	3	—	—	—
Meggy	—	—	—	—	1	1.274	12.668	41	—	—	—	—
Kajszibarack	—	—	—	—	—	5	15.789	2.821	4	—	—	—
Őszibarack	—	—	—	—	—	—	6.618	10.883	2.615	78	—	—
Szilva	—	—	—	—	—	—	332	19.536	23.032	3.571	—	—
c) *Dinnyefélék.*												
Sárgadinnye	—	—	—	—	—	3	669	34.554	12.497	—	—	—
Görögdinnye	—	—	—	—	—	—	—	11.827	12.498	21	—	—
d) *Almafélék.*												
Alma	13.678	11.724	10.549	9.302	4.670	609	8.678	20.487	18.337	27.945	30.811	13.449
Körte	48	6	2	2	—	—	2.831	5.889	5.257	5.893	614	57
Birs	—	—	—	—	—	—	—	—	44	269	9	2
Naspolya	—	—	—	—	59	16	—	4	—	157	318	23
Összesen	**13.730**	**11.734**	**10.557**	**9.304**	**4.993**	**56.978**	**72.778**	**107.804**	**88.335**	**56.419**	**34.165**	**13.547**
Egy főre eső átlag, kg	1·18	1·01	0·91	0·80	0·43	4·90	6·26	9·27	7·60	4·85	2·94	1·16

Gyümölcsfélék egy főre eső átlagos fogyasztása 1939-ben.

Bár a gyümölcsfogyasztás további emelkedése népegészségügyi szempontok miatt is nagyon kívánatos volna, mégis, a mult év kedvezőtlen terméseredményei miatt jóval alacsonyabb fogyasztással kellett számolni. Az 1939. évi 920.502 métermázsával szemben az elmult évben csupán 480.344 métermázsa gyümölcsöt fogyasztott a főváros közönsége. Az előző 1939-es évhez képest valamennyi gyümölcsfajta fogyasztása erősen lecsökkent. A visszaesés különösen az őszi- és kajszibarack, továbbá a körte, szőlő és dinnyénél mutatkozott nagymérvűnek. A többi gyümölcsfélék fogyasztása is csökkent, csupán a málna- és ribizkefogyasztás haladta meg valamivel az előző évit. Összefoglalva az elmondottakat, kitűnik, hogy az 1940. évi gyümölcsfogyasztás az utóbbi évekhez viszonyítva igen nagy kiesést mutatott. A kedvezőtlen időjárást nem csupán az érzékenyebb gyümölcsfajták sinylették meg, hanem a dinnye is, mely más, gyümölcsszegény években kárpótolta a közönséget a finomabb gyümölcsök élvezetének elmaradásáért. Ezzel szemben a zöldségfogyasztás, mely az év első felében szerény keretek között indult meg, a nyári és őszi hónapokban erősen fellendült és így a fogyasztóközönség vitamindús táplálékokban nem szenvedett hiányt.

15. Az 1939. és 1940. évi gyümölcsidény a piackutatás adatainak megvilágításában.

Az 1939-es esztendő rendkívül kedvező gyümölcstermése a főváros forgalmát, illetőleg fogyasztását kilendítette szokásos keretéből. Lehetővé tette, hogy olyan társadalmi rétegek is vásárolhattak nagyobb mennyiségű gyümölcsöt, melyek egyébként kevéssé voltak gyümölcsfogyasztók. A télire való eltevéssel pedig a hosszantartó és kemény tél egyhangú táplálkozási viszonyait tudta a lakosság változatosabbá tenni. Népszerűsítő hatása abban nyilvánult meg, hogy a közönség megismerte a rendszeres gyümölcsfogyasztás élvezetét. Asztaláról ez évben úgyszólván sohasem hiányzott az ízletes, jó minőségű

gyümölcs. Nem érdektelen megvizsgálni: milyen volt az említett év gyümölcspiacának forgalma a számok tükrében.

Az 1939. évi áruforgalmi adatok szerint *a Nagyvásártelepen keresztül 791.845 métermázsa gyümölcs került fogyasztói forgalomba.* A Nagyvásártelep azonban nem jelenti Budapest teljes gyümölcsforgalmát; a vásárcsarnokokba és piacokra közvetlenül is számottevő mennyiségben érkezik gyümölcs, ezenkívül nagy tételekben kerül friss gyümölcs közvetlenül a konzervgyárakba, a hűtőházakba, valamint a kereskedőkhöz és fogyasztókhoz is. A dió legnagyobb részét a diótörödékbe, a déligyümölcsszállítmányok tekintélyes hányadát pedig közvetlenül a gyümölcsnagykereskedők városi raktáraiba szállítják. Mindezen mozzanatok ellenére *a főpiac a budapesti gyümölcsforgalomnak tekintélyes részét, kb. 60%-át bonyolítja le.*

A hazai gyümölcsidényt a cseresznye mellett a *korányári bogyós gyümölcsök* (szamóca, málna, ribizke, egres) nyitják meg. Forgalmuk 1939-ben nem sokkal haladta meg az előző évek átlagforgalmát. Közülük a legnagyobb mennyiséget (26 ezer métermázsa) a kerti szamóca képviselte.

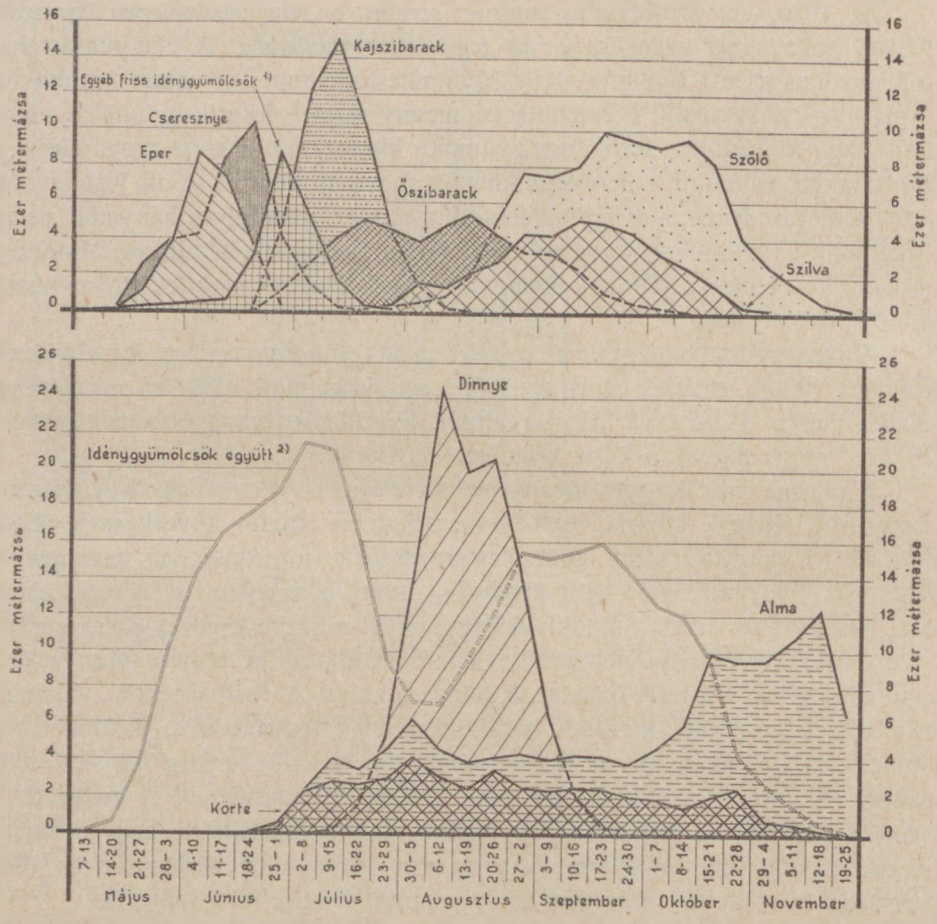
A piacon való tömeges megjelenés sorrendjében *a csontmagvú gyümölcsök* (cseresznye, meggy, kajszi-, őszibarack, szilva és ringló) következnek. Ezek alkotják a magyarországi gyümölcstermelésnek mennyiségileg legnagyobb csoportját. Fogyasztásuk a nyár elejétől a nyári hónapokon át egészen őszig tart. Jelentőségük azért is rendkívül nagy, mivel a közvetlen fogyasztás mellett a télire való eltevés főgyümölcsei. Az 1939. év rendkívül jó termése főleg ezeknél a gyümölcsöknél éreztette hatását. Különösen kajszi- és őszibarackból, valamint szilvából és meggyből kerültek hatalmas tételek fogyasztásra. Kitűnik ez a főpiac forgalmából is, ahova őszibarackból 60, kajsziból pedig 70%-kal több mennyiség érkezett az 1935—39. évek átlagos felhozatalánál. A kedvezőtlen termésű 1938. évvel összemérve az 1939-es esztendőt, kitűnik, hogy a kajszibarackból több mint négyszer, cseresznyéből több mint háromszor, az őszibarackból és meggyből több mint kétszer annyit hoztak fel a főpiacra.

A nyári gyümölcshöz tartozik *a dinnye* is, mely mint népgyümölcs jön figyelembe. Forgalma gyengetermésű években a többi gyümölcsfélék hiányát van hivatva pótolni. Amidőn a finom gyümölcsfajták igen nagy mennyiségben állnak a közönség rendelkezésére, akkor a dinnye szerepe bizonyos mértékben háttérbe szorul. Így volt ez 1939-ben is.

A bogyósok csoportjában *a szőlő* az utolsó nagy tömegben megjelenő idénygyümölcs. Forgalma az utóbbi három évben azonban erősen visszaesett, mely körülmény ez évek gyengébb szőlőtermelésére vezethető vissza. Az időjárás ugyanis 1938-ban, 1940-ben, sőt a bőséges gyümölcstermő 1939. évben sem kedvezett a szőlő fejlődésének. Magas cukortartalma, különleges élettani hatása (szőlőkúrák) indokolttá teszik a megindított szőlőpropagandát.

A gyümölcsévet *a téli alma és körte* zárja be. A friss gyümölcs piacának forgalma kb. 7 hónapon át a kisebb mennyiségű körtefélék mellett úgyszólván teljes egészében a téli almára épül fel. Az utóbbi évek folyamán fogyasztása

Friss gyümölcs hetenkinti felhozatala az Élelmiszernagyvásártelepre 1939-ben.

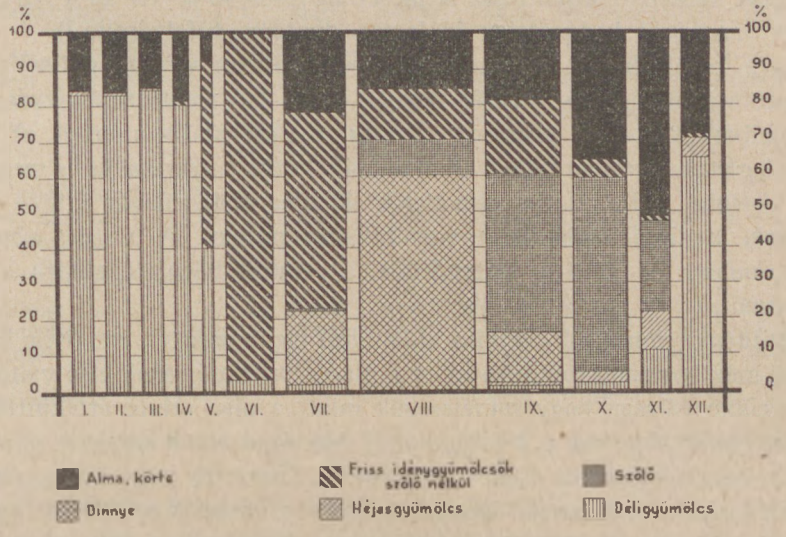
mindinkább emelkedő irányzatot vett. Nagymértékben növelte a téli alma fogyasztását Kárpátaljának a főváros gyümölcsforgalmába való bekapcsolódása. Míg az előbbi években külföldi alma behozatalára volt az ország utalva, addig 1939-ben a hazai almatermés teljes mértékben fedezte a fogyasztóközönség szükségletét. Az 1939. évi élelmiszernagyvásártelepi almafelhozatal eddig elő nem fordult 167 ezer métermázsás mennyiséget eredményezett.

A grafikus ábra szemléltetően mutatja be az idénygyümölcsök 1939. évi hetenkinti felhozatalát, megjelenésük sorrendjében. Szembetűnő a nyáreleji, illetőleg koranyári gyümölcsök (eper, cseresznye stb.) piaci forgalmának rövid élete és egyúttal főidényük kimagasló felhozatali mennyisége. A csontmagvúak közül még a kajszibarack piaci forgalma mutat ehhez hasonló, sajátságos

[1]) Málna, ribiszke, egres és meggy.
[2]) A felső ábrán feltüntetett gyümölcsfajták együtt.

alakulást. Alig néhány hétre szorítkozó élettartama alatt a kajszi-, illetve rózsabarack mindennapos csemegéje volt a fővárosi embernek. Ekkor teltek meg az éléskamrák baracklekvárral. Legnagyobb heti felhozatala 1939-ben közel 15 ezer métermázsa volt. Az őszibarack, szilva, továbbá a szőlő heti felhozatala ugyan nem emelkedett 10 ezer métermázsa fölé, de forgalmuk egyenletesebb volt és több hónapra oszlott meg. A szőlőnél a heti felhozatali maximum 9930 métermázsát jelentett, de viszont több héten át 9000 métermázsa felett maradt. Érdekes megfigyelni, hogy az őszibarack áthidaló szerepet tölt be a kajszi piacról való eltűnése és a szőlő megjelenése között. Szerepét a szilva veszi át, amellyel egyidőben megjelenik az őszi bogyós: a szőlő.

Az Élelmiszernagyvásártelep gyümölcsforgalmának megoszlása havonkint, az 1935—1939. évek átlagában.

Az ábra második része összevonva mutatja be a bogyós és csontmagvú idénygyümölcsök, továbbá a dinnye- és almafélék felhozatalát. A forgalom túlnyomó részét az idénygyümölcsök képezték, utánuk jelentőségben az alma és körte, továbbá a dinnye következett. A dinnyénél rövid időre korlátozódott a piaci forgalom, de heti 24 ezer métermázsás felhozatal is előfordult.

A déligyümölcsfélék közül legfontosabb szerepe a narancsnak van. A téli alma mellett a gyümölcsszegény hónapok áthidalását szolgálja. A citrom, bár nálunk nem közvetlenül élvezett gyümölcs, hanem ízesítés célját szolgálja, vitamintartalmánál fogva mégis nagy fontossággal bír. A többi déligyümölcsfélék (füge, datolya stb.) alárendeltebb jelentőségűek.[1])

[1]) A déligyümölcsökre nézve lásd részletesebben a Piackutatási munkálatok III. kötetének 135. oldalát.

A héjas gyümölcsök (dió, mogyoró, gesztenye) képezik a nagyvásártelepi felhozatal legkisebb százalékát, forgalmuk abszolút mennyiségben is csekély és csak november, december hónapokban számottevő. E cikkek ugyanis túlnyomórészben nem a főpiacon át jutnak el a fogyasztóhoz.

Az egyes gyümölcsök jelentősége a főpiac összforgalmához mérten igen különböző. Százalékos részesedésüket a Nagyvásártelep összes gyümölcsforgalmának 5 évi átlagában külön rajz mutatja be.

Az Élelmiszernagyvásártelep gyümölcsfelhozatalának adatait a túloldali táblázat számszerűen is feltünteti. Az elmult hat esztendő egymásmellé helyezett számsorai a forgalom alakulásáról áttekinthető képet adnak. Az 1940-es esztendő gyümölcsforgalmát vizsgálva szembetűnő a felhozatal nagymérvű visszaesése, melynek 544.041 métermázsát kitevő menynyisége az utóbbi hat esztendő mélypontját jelenti. Az elmult év egyes gyümölcsfajtákra nézve katasztrófálisan rossz termését az 1939/40-es tél és a koratavaszi hónapok rendkívül kedvezőtlen időjárása döntően befolyásolta.[1])

Ez a körülmény a kényesebb, illetve korábban virágzó gyümölcsfajták csökkent forgalmában nyilvánult meg. A mult évi élelmiszernagyvásártelepi szőlő, őszibarack, kajszi, szamócafelhozatal messze alatta maradt az utóbbi évek átlagának. A csontmagvú gyümölcsök közül a cseresznye és meggy forgalma kielégítő volt, míg a szilvafélék 48 ezer métermázsát kitevő rekordfelhozatala az őszi szőlőhiányt volt hivatva pótolni. A bőséges almafelhozatal hasonlóan az 1939-es esztendőhöz, az elmult télen is ellátta a budapesti piacot.

Az idénygyümölcsök annyira különböző mennyiséggel, annyiféle fajtában jelennek meg hosszabb-rövidebb időre a piacon, a primőr áruk első változatától a tömegcikké válásig, hogy sokféleségük miatt a piac szinte áttekinthetetlen. *A gyümölcspiac forgalmát: a felhozatal és árak kapcsolatát egyszerű, áttekinthető módon az összértékszámítás útján lehet kifejezni.* Összérték vagy összes pénzérték alatt érti a piackutatás azt az összeget, amelyet a vásárlók a felhozott gyümölcs ellenértékeként a nagybani, illetve kicsinybeni forgalomban (egy hó, vagy egy év alatt) kifizettek. Ez az összérték az alábbi számításokban csak a Nagyvásártelepen forgalomba került gyümölcsfélékre vonatkozik, tehát nem fedi a főváros közönsége által gyümölcsfélékért kifizetett teljes összeget. Mivel azonban a budapesti gyümölcsforgalom legnagyobb része a Nagyvásártelepen át bonyolódik le, e számítások eredményei a piacnak jellemző képét nyujtják.[2])

A számítások kiinduló pontját a nagyvásártelepi naponkinti felhozatal és az ott jegyzett nagybani, valamint a vásárcsarnokokban és piacokon kialakult kicsinybeni árak képezik. Az összes pénzértéket a naponkinti felhozatalnak aznapi nagybani, illetve kicsinybeni átlagárakkal való beszorzása adja. A friss gyümölcsfélék

[1]) Jelen kötet a 190. oldalon számol be a fentemlített időjárási viszonyokról.

[2]) Budapest összes gyümölcsfogyasztásának megállapítása érdekében is történtek számítások. Az 1938. évre vonatkozólag ezek az eredmények a Piackutatási munkálatok III. kötetének 120—124. oldalán jelentek meg.

Gyümölcsfélék felhozatala az Élelmiszernagyvásártelepre az 1935—1940. években.

Megnevezés	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.	1940.
			métermázsa			
Bogyós gyümölcsök.						
Szamóca	19.136	28.261	21.528	22.780	25.969	11.882
Málna	4.603	6.328	7.811	4.616	5.052	7.819
Ribizke	1.968	1.919	1.466	3.206	2.881	3.359
Egres	2.952	2.877	2.808	3.670	3.420	2.283
Szőlő	124.128	116.025	149.171	82.896	87.220	31.649
Csontmagvú gyümölcsök.						
Cseresznye	20.986	49.344	53.499	10.269	37.809	30.258
Meggy	3.376	6.612	5.717	3.427	9.981	11.388
Kajszibarack	9.230	45.177	25.330	10.997	48.038	15.599
Őszibarack	33.673	19.443	25.760	20.053	46.493	9.365
Szilva	29.223	41.640	14.677	19.876	38.867	47.921
Dinnyefélék.						
Sárgadinnye	35.807	54.488	79.374	58.319	37.816	37.823
Görögdinnye	56.957	80.729	77.776	84.854	71.937	19.398
Almafélék.						
Alma	96.105	96.589	105.945	138.133	167.343	149.285
Körte	6.099	41.832	11.100	6.657	46.511	13.243
Birs	—	—	72	479	548	64
Naspolya	—	215	601	1.116	1.066	543
Szárazgyümölcsök.						
Dió, mogyoró	1.367	1.963	2.707	1.421	2.345 [1]	1.716
Gesztenye	7.425	4.676	9.830	10.934	7.354	11.081
Déligyümölcsök.						
Narancs	80.650	99.479	109.228	84.621	99.539	83.414
Mandarin	2.463	—	—	18.761	22.424	17.540
Citrom	25.716	21.315	8.252	22.001	28.002	35.998
Füge	—	—	1.350	2.671	803	1.756
Egyéb	—	—	324	676	427	657
Összesen	**561.864**	**718.912**	**714.326**	**612.433**	**791.845**	**544.041**

nagybani összértéke az utóbbi években 14 és 23 millió pengő, kicsinybeni összértéke pedig 22·7 és 30·7 millió pengő között mozgott. A maximumot a friss gyümölcsért az elmult gyümölcsszegény esztendőben fizette a fogyasztóközönség.

Az olcsó dinnye, továbbá a héjas gyümölcsök csekély forgalmazott mennyisége alacsony értéket képvisel. A dinnyénél 2·7 millió, a héjas gyümölcsnél 1·5 millió pengő volt a Nagyvásártelepen forgalomba hozott árumennyiség legmagasabb kicsinybeni pénzértéke.

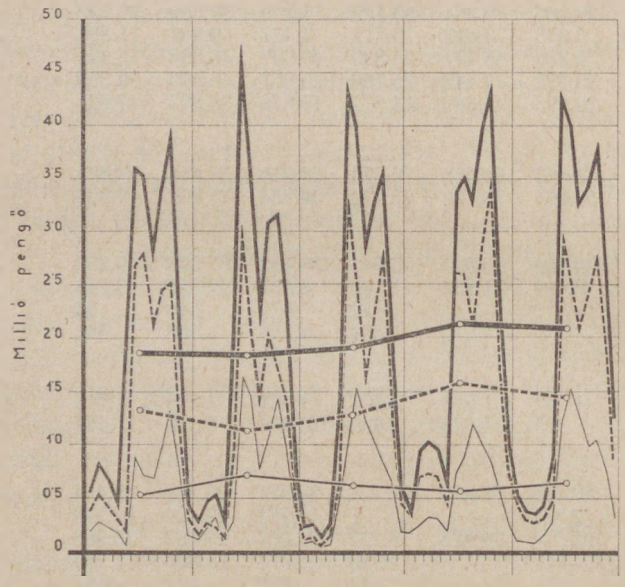
A hazai gyümölcsön kívül jelentős összeget áldoz a közönség déligyümölcsre is. A kicsinybeni forgalomban ez az összeg 8·2 —14·6 millió pengőt jelentett az utóbbi években, ami az összes gyümölcsforgalom kicsinybeni összértékének 25—33%-át alkotja.

A gyümölcsre fordított összeg nagysága természetesen évszakonkint és ezen belül havonkint is igen különböző. Télen és kora tavasszal a friss gyümölcsfélék összértéke a nagybani és kicsinybeni forgalomban jóval csekélyebb, mint a

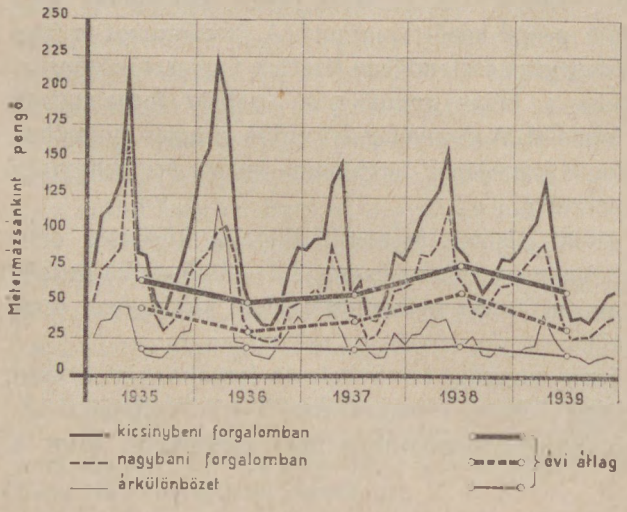
[1]) Mandulával együtt.

gyümölcsben bővelkedő nyári és őszi hónapokban. Az utóbbi 6 év alatt nagyban 69 ezer és 4·3 millió pengő, kicsinyben 118 ezer és 5·7 millió pengő jelezte havonkint az alsó, illetve felső határt. A maximum az 1940. év október hónapjára esett. A gyümölcsfélék nagybani és kicsinybeni összes pénzértékének évi és ezen belül havi hullámzását az 1935—39. esztendőkben a következő grafikus tábla ábrázolja.

Friss gyümölcsfélék nagybani és kicsinybeni összértéke, valamint az árkülönbözetek összege.

Friss gyümölcsfélék nagybani és kicsinybeni átlagos egységértéke, valamint az átlagos árkülönbözet.

Budapest közönsége kisebb-nagyobb ingadozásokkal évente körülbelül egyforma összeget áldoz gyümölcsre, ami arra az érdekes tényre utal, hogy a fővárosi háztartások túlnyomó része az évek hosszú során át mindig ugyanazzal a költségvetéssel dolgozik. Bőséges esztendőkben tehát jelentősen növelheti gyümölcsfogyasztását az addigi pénzügyi keretek túllépése nélkül. Viszont gyümölcsszegény években, azonos pénzügyi korlátok között kevesebb gyümölcsöt kap. Az 1940. évben, bár mennyiségileg kevesebb friss gyümölcsöt fogyasztott a főváros lakossága mint előző évben, mégis, a drágább árak következtében 6 millió pengővel többet áldozott erre a célra.

A felhozatal, valamint a nagybani és kicsinybeni összérték adatai *újabb piacmérő fogalomhoz: az átlagos egységértékhez* vezetnek. Az átlagos egységérték fogalma az összértéknek szerves kiegészítője, mert megmondja, hogy a fővárosi

ember drágán vagy olcsón szerezte-e be idénygyümölcsszükségletét. Kifejezésre juttatja ugyanis, hogy *a vizsgált időszak legkülönfélébb gyümölcseiből mennyibe került 1 métermázsa, illetve 1 kg.* Nagysága a forgalomba került gyümölcsfélék összetétele, valamint árszínvonala szerint természetesen váltakozik. Ha az átlagos egységérték magas színvonalon mozog, úgy ezt a tömegfogyasztás szempontjából kedvezőtlen jelenségnek kell elkönyvelni, mert arra mutat, hogy a forgalomba került csekélyebb mennyiségű gyümölcs aránylag magas áron cserélt gazdát. Másfelől az egységérték csökkenése a fogyasztó szempontjából kedvező jelenség, mert arról tudósít, hogy a megvizsgált időszakban a gyümölcs jutányos áron került a fogyasztóhoz. A friss gyümölcsfélék átlagos egységértéke nagyban 31—69 pengő, kicsinyben 48—92 fillér volt métermázsánkint, illetve kilogrammonkint 1935—1940. években.

A legmagasabb évi átlagos egységértéket 1940-ben, a legalacsonyabbat az 1939. évben találjuk. Az 1940. évben a nagybani és kicsinybeni átlagos egységérték métermázsánkint 69·4, illetve 91·9 pengő volt, 1939-ben ezzel szemben 33·2, illetve 48·1 pengő volt 1 métermázsa friss gyümölcs átlagértéke.

Az átlagos egységérték havonkinti alakulásából kitűnik, hogy kora tavasszal, április—május hónapokban mozog a legmagasabb szinten, mivel ekkor a téli készletek már kifogyóban vannak és az ujdonságok még magas áron kelnek el. Júniustól kezdve fokozatosan csökken az átlagérték a friss gyümölcsfélék beérése következtében. A minimum szeptemberre esik, ugyanis e hónapokban az olcsó szilva már nagy mennyiséggel szerepel.

A grafikon alsó rajza a gyümölcsfélék nagybani és kicsinybeni átlagos egységértékének havonkinti és évi alakulását ábrázolja az 1935—1939. években.

Az átlagos egységérték hasonlóképen alakult az egyes évek folyamán, csupán 1935. és 1936. évek első hónapjaiban szökött szokatlanul magasra, amit a téli alma akkori rendkívül magas ára magyaráz. Az 1940-es esztendő maximális átlagos egységértéke abból a körülményből adódott, hogy a gyümölcsfélék árszínvonala az év második felében sem csökkent a kellő mértékben, sőt az utolsó hónapokban jelentékenyen emelkedett.

Az élelmiszernagyvásártelepi napi felhozatal alapján az egyes gyümölcsfélékre vonatkozólag a piackutató osztály *heti, havi és évi mérlegelt átlagárak* számítását rendszeresen végzi. E mérlegelt átlagárak mindig figyelembe veszik a forgalomba került mennyiséget. Az átlagárak megállapításának ez a módszere lényegesen pontosabb képet ad az áralakulásról, mint a havi adatokból képezett puszta számtani átlag. A következő táblázat a gyümölcsök kicsinybeni mérlegelt évi átlagárát mutatja be az 1935—1940. években.

A legkisebb évi átlagárakat a rekordtermésű 1939. évben találjuk, midőn igen alacsony volt az árszínvonal. A bogyós gyümölcsök közül főleg a málnánál és ribiszkénél, a csontmagvúak csoportjában pedig a meggynél, kajszinál és szilvánál jelentkezik ez a nagy árszínvonalcsökkenés. A legmagasabb évi átlagárak az elmult esztendőben alakultak ki. Ugyancsak magas árszínvonal jellemzi az 1935. és 1938. évet is.

A piac további jellemző mérőszáma *az árkülönbözet*, értve ezalatt *az egyes gyümölcsfélék nagy- és kiskereskedelmi ára közötti különbséget*. Vonatkozhatik a súlyegységre, de kiszámítható az egész piaci forgalomra nézve is. Ez utóbbi tulajdonképen helyesebben jellemzi a kereskedelem helyzetét, mert úgy az árkülönbözet, mint a forgalmazott mennyiség gyümölcsfajták és idény előhaladása szerint is lényegesen ingadozik. Ép ezért a naponkinti felhozatal és áralakulás adataiból kiindulva kell az árkülönbözetek összes pénzértékét megállapítani és az így nyert eredményeket az egész évre összefoglalni. Az árkülönbözetek összes pénzértéke (ami a nagybani és kicsinybeni összes pénzérték különbségével azonos) képezi a kiskereskedelem tulajdonképeni bruttó hasznát. Az elmult években a Nagyvásártelepen át forgalomba került friss gyümölcsök kiskereskedelmi bruttó haszna 6·5—8·7 millió pengőt jelentett. A kiskereskedelem nem a legnagyobb felhozatal idején dolgozik a legnagyobb árkülönbözettel, hanem akkor, midőn a forgalom már igen számottevő, bár az árak még nem érték el a főidény alacsony árszínvonalát.

Gyümölcsfélék mérlegelt évi átlagára a kicsinybeni forgalomban. — 1935—1940.

Megnevezés	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.	1940.
Bogyós gyümölcsök.			kilogrammonkint fillér			
Szamóca	96·0	63·5	102·8	89·7	67·5	100·0
Málna	110·4	72·2	65·2	114·8	62·9	103·9
Ribiszke	73·8	42·8	45·4	63·0	29·9	43·4
Egres	46·2	33·8	44·5	57·3	30·5	64·5
Szőlő	53·3	41·5	42·4	63·3	47·5	120·3
Csontmagvú gyümölcsök.						
Cseresznye	82·5	58·0	48·1	97·1	64·0	85·9
Meggy	102·6	78·0	68·5	101·6	55·3	73·6
Kajszibarack	81·9	39·6	74·6	92·2	31·0	84·3
Őszibarack	79·9	61·1	60·8	99·6	61·7	143·0
Szilva	34·1	27·9	36·0	47·3	20·2	56·0
Dinnyefélék.						
Sárgadinnye	24·4	22·2	22·3	19·1	22·4	37·7
Görögdinnye	15·5	9·7	13·0	12·3	13·6	26·5
Almafélék.						
Alma	55·6	53·0	60·1	76·4	50·1	96·6
Körte	62·3	37·3	56·5	72·6	39·5	105·5
Birs	—	—	44·8	53·3	36·9	75·1
Naspolya	—	59·5	67·2	69·4	55·5	118·0
Szárazgyümölcsök.						
Dió	110·3	98·8	79·4	119·4	105·4	154·1
Gesztenye	75·2	76·7	65·0	78·6	88·6	110·9
Déligyümölcsök.						
Narancs	71·7	81·9	77·2	92·2	89·2	99·2
Mandarin	86·2	—	—	102·8	102·9	130·8
Citrom	88·8	90·0	88·8	97·3	94·5	103·9
Füge	—	—	105·6	107·7	145·8	143·5

A bruttóhaszon súlyegységre (1 métermázsára) eső része a friss gyümölcsféléknél 15—23 pengő volt az utóbbi években. A bőséges felhozatal és alacsony árak mellett 1939-ben volt a legkisebb.

A súlyegységenkinti árkülönbözet kora tavasszal a friss idénygyümölcsfélék megjelenésekor érvényben lévő magas árak és a csekély forgalom miatt a legnagyobb. Júniustól kezdve a felhozatal növekedésével együttjáró áresés arányában állandóan csökken az árkülönbözet, míg októberben ismét némi emelkedés áll be.

A gyümölcspiac áttekintő képét az ismertetett fogalmak tükrében az alábbi táblázat mutatja be.

Friss gyümölcsfélék nagyvásártelepi felhozatala, forgalmi összértéke, átlagos egységértéke, valamint árkülönbözete.

Időszak	Felhozatal a Nagyvásártelepre (ezer q)	A forgalom összértéke (ezer P)		Az árkülönbözetek összértéke (összes bruttóhaszon, ezer P)	Átlagos egységérték (P/q)		Átlagos árkülönbözet	
		nagyban	kicsinyben		nagyban	kicsinyben	P/q	%
a) *Évenkint.*								
1935	351	16.222	22.750	6.528	46·1	64·7	18·6	40·3
1936	456	14.065	22.789	8.724	30·8	49·9	19·1	62·0
1937	425	15.589	23.321	7.732	36·6	54·8	18·2	49·6
1938	328	18.853	25.460	6.607	57·5	77·6	20·1	35·0
1939	521	17.322	25.058	7.736	33·2	48·1	14·9	44·9
1940	335	23.223	30.756	7.533	69·4	91·9	22·5	32·4
b) *1939. évben havonkint.*								
Január	6	423	524	101	71·6	88·6	17·0	23·8
Február	4	305	385	80	76·4	96·4	20·0	26·2
Március	3	270	339	69	85·4	107·0	21·6	25·3
Április	3	302	440	138	92·4	134·7	42·3	45·8
Május	9	628	889	261	67·3	95·3	28·0	41·6
Június	71	2.937	4.265	1.328	41·3	60·0	18·7	45·3
Július	100	2.477	3.985	1.508	24·9	40·0	15·1	60·7
Augusztus	81	2.066	3.253	1.187	25·6	40·3	14·7	57·5
Szeptember	94	2.430	3.422	992	26·0	36·6	10·6	40·8
Október	82	2.730	3.775	1.045	33·4	46·2	12·8	38·3
November	47	1.842	2.572	730	38·8	54·1	15·3	39·4
December	21	912	1.209	297	42·9	56·9	14·0	32·7
c) *1940. évben havonkint.*								
Január	11	534	728	195	49·3	67·3	18·0	36·5
Február	10	643	803	160	61·6	76·9	15·3	24·8
Március	10	671	858	187	69·8	89·3	19·5	27·9
Április	5	400	524	124	81·5	106·7	25·2	31·0
Május	3	383	470	87	121·5	149·0	27·5	22·6
Június	37	2.390	3.197	808	67·0	89·6	22·6	33·7
Július	56	3.504	4.613	1.109	62·4	82·1	19·7	31·6
Augusztus	51	2.756	3.725	968	53·5	72·3	18·8	35·2
Szeptember	59	3.718	5.048	1.330	63·4	86·1	22·7	35·8
Október	53	4.356	5.729	1.373	81·8	107·6	25·8	31·5
November	27	2.593	3.400	807	94·5	123·9	29·4	31·1
December	13	1.275	1.661	385	97·9	127·5	29·6	30·2

Az 1939-es idény lefolyása érdekes szempontokra vetett fényt. Elsősorban a termelők értékesítési erőfeszítéseinek voltunk tanui; a nagymérvű kínálat ugyanis az elérhető árakat alacsony szintre szorította le. Az ily módon elszenvedett veszteség alig volt kiegyensúlyozható az áru megnövekedett mennyiségével. Az értékesítési nehézségek indokolták a kormány beavatkozását. A gyorsan beért gyümölcsök nagy tömege a kereskedelmet is nagy feladatok elé állította, mert a bőséges kínálat csak növelte az állandó kockázatot. A bőséges termés a fogyasztóközönséget érintette legkellemesebben, mert igen nagy mennyiségben juthatott hozzá az alacsony áron forgalomba hozott jobbnál-jobb gyümölcsfajtákhoz.

Az 1940. évi kedvezőtlen gyümölcstermelés folytán abban az évben sajnálatosképen elmaradtak az értékesítéssel kapcsolatos feladatok; a szerzett tanulságok mégis igen hasznosak lesznek a következő termőévek számára.

IV. Időjárás és piaci viszonyok.

1. Az 1939—1940. évi szigorú tél hatása a főváros élelmiszerellátására.

Közismertek azok a nehézségek, melyeket a főváros élelmiszerellátásában a rendkívül hideg tél okozott. A burgonya- és tojásszükséglet ellátásánál mutatkozó hiányokról, valamint néhány más élelmiszer elosztási zavarairól mind a hivatalos megnyilatkozások, mind a különféle szaklapokban megjelenő piaci helyzetjelentések bőven megemlékeznek. *Szendy* Károly polgármester a főváros közigazgatási bizottsága elé terjesztett 1940. évi februári jelentésében kiemelte, hogy a mutatkozó fennakadásokat legnagyobbrészt az egészen rendkívüli időjárási eseményeknek kellett tulajdonítani. Tárgyalta a kérdést a polgármesteri VIII. ügyosztálynak a közélelmezési szakbizottság 1940. február hó 14-i üléséhez készített jelentése; részletesen megemlékeztek a helyzetről a Statisztikai Értesítőben rendszeresen közzétett piaci helyzetjelentések is. Mindezideig azonban csak egészen általánosan történt említés a renkívüli időjárási viszonyokról, anélkül, hogy *azok mértéke, kihatása és az élelmiszerpiaccal való összefüggése számszerű módon* felmérhető lett volna.

A Székesfővárosi Statisztikai hivatal keretében folyó piackutató és árstatisztikai szolgálat — miként arról már említést történt[1]) — munkakörébe vette a piacmeteorológiai vizsgálatok lefolytatását, vagyis *az időjárási elemek és a közélelmezés kapcsolatainak számszerű elemzését is.* A Statisztikai Közlemények sorozatában nyilvánosságra is került az az alapvető munka, mely a további kutatás számára irányt jelöl.[2])

[1]) *Piackutatási munkálatok*, I. kötet, 71. oldal.

[2]) *Dr. Aujeszky László:* Meteorológiai tényezők szerepe a piackutatásban. (Statisztikai Közlemények 83. kötet. 3. sz.)

Minthogy az idevonatkozó részletmunkálatok — habár szűkre szabott személyzeti viszonyok között egyelőre szerény mértékben — már megindultak, azért indokoltnak látszik, hogy az alábbiak az 1939/40. évi tél időjárási és piaci vonatkozásait néhány szempontból megvilágítsák.

A piacmeteorológiai kérdések alapvető tisztázása megmutatta azt, hogy *a figyelembeveendő időjárási elemek árucikkenként lényegesen eltérőek.* E mellett a különböző élelmiszerek termelési helyének, illetve főszállítóterületeinek megfelelően *más és más meteorológiai állomások adatait* kell számításba venni.[1]) Ez a körülmény az összefüggések részletes elemzésénél természetesen kellő figyelemben részesül; nehézséget jelent azonban olyankor, midőn az időjárási viszonyoknak az egész élelmiszerpiacra való hatásáról van szó. Az alábbiakban — térszüke miatt is — csaknem kizárólag budapesti időjárási adatokat lehet felsorakoztatni, míg országrészenkint, vidékenkint gyakran erősen változó időjárási tünetek érvényesülhetnek. *A bemutatandó adatoknak azonban pusztán az a céljuk, hogy áttekinthető, számszerű képet nyujtsanak arról: mennyire volt valóban rendkívüli az élelmiszerellátás szempontjából az 1939/40-es tél* s *mennyire indokolta meg ez a körülmény az egyes élelmicikkeknél mutatkozó fennakadásokat.*

Az 1939/40. évi tél időjárása az élelmiszerpiacra való kedvezőtlen hatását *két tényező útján* fejtette ki. Ezek *egyike a tartós és rendkívüli nagy hidegben — vagyis a hőmérséklet alakulásában, — másika pedig a hóakadályok által előidézett szállítási nehézségekben állott.*[2])

A napi középhőmérséklet alakulásáról a legszemléltetőbb képet a mellékelt grafikai ábra nyujtja, amely kifejezésre juttatja a 1939/40-es tél hőmérsékletének rendkívül alacsony szintjét. Bemutatja a »hideghullámokat«, melyek sorozata 1939. december 21-én kezdődött kisebb, majd 27-én rendkívül erős hidegbetöréssel. Ezt 1940. január és február hónapban 5 újabb fagyhullám követte. A hideg különösen annyira állandosult, hogy — a rajz tanusága szerint — *január folyamán a napi középhőmérséklet egyszer sem emelkedett —3 fok fölé.* Említésre méltó továbbá, hogy a középhőmérséklet 0 C° fölé:

december 27. és február 5. között (41 napos időszak) egyáltalában nem emelkedett,

december 27. és február 29. között (65 napos időszak) csak 6 napon át emelkedett,

december 21. és február 29. között (71 napos időszak) csak 8 napon át emelkedett.

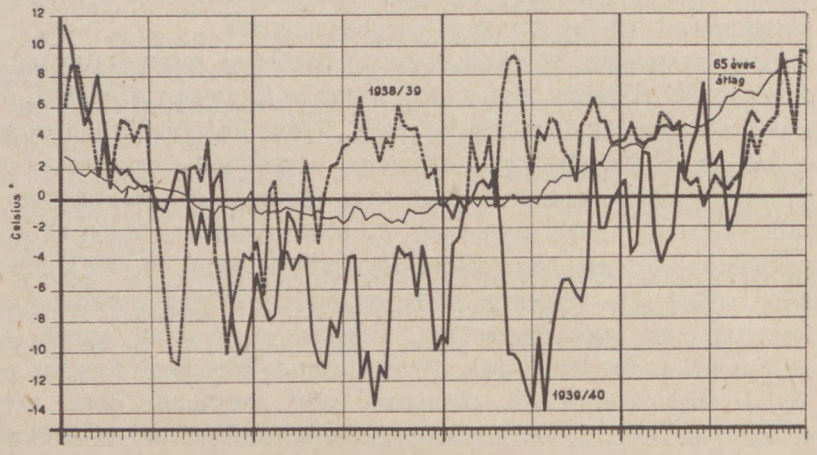
Ez a körülmény a rajzról szintén könnyűszerrel leolvasható.

[1]) Ezért volt szükség arra, hogy az idézett közlemény pl. a zöldség- és főzelékpiac meteorológiai érzékenységének kutatásához árucikkenkint jelölje ki a megvizsgálandó időjárási tényezőket. (l. m. 76. oldal.)

[2]) A rendkívüli tél meteorológiai és gyakorlati szempontból való ismertetését lásd: *dr. Aujeszky László:* »Európa rendkívüli tele 1939/40-ben« című cikkében. (Természettudományi Közlöny, 1940 március, 80—94. oldal.)

Egyes időjárási tényezők alakulása Budapesten.

a) **Napi középhőmérséklet.**

b) **Csapadékmennyiség. — 1939/40.**

c) **Hórétegvastagság. — 1939/40.**

Az élelmiszerpiacnak időjárási viszonyokkal való kapcsolata szempontjából igen jellemző a *—3 és —5C° középhőmérséklet alatti napok száma.* Ezek a hőmérsékleti értékek számos árucikknél a fagyveszély, illetve szállít-

hatóság határát jelentik. A burgonya példának okáért, mely már —1 C° hőmérsékleten károsodik, —3 foknál teljesen elhal. Az alábbi táblázat az előző 12 esztendőt öleli fel s így összehasonlításképen a megelőző rendkívüli hideg tél az 1928/29. év adatait is tartalmazza.[1])

Év	—3 C° alatti középhőmérsékletű napok száma				—5 C° alatti középhőmérsékletű napok száma			
	december	január	február	a három hónapban együtt	december	január	február	a három hónapban együtt
1939/40	4	31	16	51	4	20	14	38
1938/39	11	2	—	13	8	1	—	9
1937/38	10	9	—	19	4	8	—	12
1936/37	2	16	1	19	—	11	—	11
1935/36	1	—	3	4	—	—	1	1
1934/35	—	12	7	19	—	7	5	12
1933/34	22	9	5	36	18	5	3	26
1932/33	—	10	—	10	—	6	—	6
1931/32	8	12	13	33	5	—	6	11
1930/31	2	4	—	6	—	2	—	2
1929/30	1	1	2	4	—	—	—	—
1928/29	6	17	21	44	—	12	18	30
12 évi átlag	**6**	**10**	**6**	**22**	**3**	**6**	**4**	**13**

A fagyperiódus hosszú és tartós voltát mutatja *a megjelölt hőmérsékleti határokon alul maradó 51, illetve 38 nap*, ezt a számot az utóbbi évek során egyetlen más esztendő sem érte el s *több mint kétszeresét teszi a 12 év átlagának.*

Piacmeteorológiai szempontból nemcsak a középhőmérséklet alakulásának, hanem *a hőfokok napi ingadozásainak* is jelentősége van. Különös fontosságúak *azok a napok, melyeken a hőmérséklet egyáltalában nem emelkedik a fagypont fölé.* A meteorológiai tudomány ezeket a napokat »*klimatológiai téli napok*«-nak nevezi. Az ilyen napokon fagyérzékeny áruk nem szállíthatók, burgonyavermek felnyitása veszélyes (minthogy azokba a nehezebb hideg levegő behatol), bizonyos élelmicikkek termelése (például tojás) lényegesebb akadályoztatást szenved stb. Vannak olyan enyhe telek, amikor még fagyos napokon is általában déli olvadás jelentkezik. Az 1935/36. év telén mindössze 4 napon maradt a hőmérséklet 24 órán át fagypont alatt. Átlagban 25 nap a jellemző, *tavaly télen azonban 50 ilyen klimatológiai téli nap fordult elő.* Ez a szám szintén utal a szállítási akadályok tartós voltára. Januárban mindössze 3 napon volt nappali olvadás észlelhető s ezzel e hónap jóval hidegebbnek bizonyult az 1928/29. év januárjánál. A február hónapban számlált 15 klimatológiai téli nap szintén többszörösen felülmúlta az átlagot, de 1928/29. adatától (23) mégis elmaradt.

[1]) Úgy ez a táblázat, mint a többi kimutatás és grafikus ábra időjárási vonatkozású anyaga a *M. kir. Orsz. Meteorológiai Intézet* hivatalos adatai alapján készült.

A három téli hónap összegében természetesen a 12 év közül az 1939/40. jelenti a csúcspontot. Összefoglalásképen az adatokat ismét táblázat mutatja be.

Év	Klimatológiai téli napok száma			
	december	január	február	a három hónapban együtt
1939/40	7	28	15	50
1938/39	11	3	—	14
1937/38	10	9	—	19
1936/37	5	19	1	25
1935/36	1	—	3	4
1934/35	—	14	7	21
1933/34	19	12	2	33
1932/33	13	18	—	31
1931/32	9	15	6	30
1930/31	2	6	3	11
1929/30	4	10	—	14
1928/29	7	14	23	44
12 évi átlag	7	13	5	25

A statisztikai meteorológia mindenkor keresett olyan számszerű kifejezést, mely valamely időszak hőmérsékleti alakulását — így a tél »hidegét« — egyetlen áttekinthető számadattal fejezi ki. Ez a szám természetszerűleg más és más módon határozandó meg, aszerint, hogy milyen gyakorlati célt szolgál. Így a fűtőanyagszükségletre vonatkozó vizsgálatok a »*fűtőfokszám*« fogalmával dolgoznak, mely a külső levegőnek a +20 C fokú szobahőmérséklettől való hőkülönbözetét jelenti.[1]) Hasonló kifejezés a tenyésznapok fogalmával kapcsolatos *hőösszeg*, melyet a tavasztól őszig terjedő időszak jellemzéséül növényfiziológusok használnak.[2])

Az élelmiszerszállítás szempontjából a fentiek értelmében a 0° alatt maradó hőmérsékleteknek van jelentőségük; itt tehát *a fagypont alatti hőmérsékletek összegét* kell képezni. Lényegileg ebből indul ki a kérdés legalaposabb tudományos szakmunkája, *Hottinger* svájci kutató műve is; a szerző a fentemlített fokszámok (Gradtage) fogalmát elsőnek vezette le.[3]) A fagypont alatti napi középhőmérsékleti összeg magyar nyelven »*fagyfokszám*«-nak nevezhető s az előbbi 12 évben a következőképen alakult:

[1]) Használatáról magyar nyelven lásd: *Meszlény Jenő:* A központi fűtőberendezések Budapesten (A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1936. 41—42. szám, 292. oldal), továbbá *dr. Aujeszky László*-nak a Természettudományi Közlönyben megjelent idézett tanulmánya, 84. oldalát.

[2]) Ez a fogalom *Guillon*-tól származik. Lásd *dr. Réthly Antal:* »Időjárás és éghajlat« c. művét. (Ethika könyvtár, IV. 1921. 95. oldal.)

[3]) *Ing. M. Hottinger:* Klima und Gradtage (Berlin, J. Springer, 1938.).

Év	Fagyfokszámok összege: december	január	február	a három hónapban együtt
1939/40	47·2	216·0	147·0	410·2
1938/39	76·7	26·5	3·4	106·6
1937/38	56·7	87·1	0·6	144·4
1936/37	20·2	100·4	6·6	127·2
1935/36	8·5	1·0	21·1	30·6
1934/35	0·6	82·9	58·7	142·2
1933/34	40·1	61·9	30·2	132·2
1932/33	23·3	75·3	4·5	103·1
1931/32	56·7	58·6	80·9	196·2
1930/31	13·2	25·6	9·7	48·5
1929/30	12·6	30·0	15·1	57·7
1928/29	30·5	122·4	213·4	366·3
12 évi átlag	**32·2**	**74·0**	**49·0**	**155·4**

Az 1939/40-es tél hőmérsékleti rendkívüliségét valóban példátlanul nagy számadat, 410-es fagyfokszám fejezi ki az átlagos 155-tel szemben. Egészen enyhe telek 30—50 között ingadozó fagyfokszámot mutatnak. Januárban és a három téli hónap összegében az 1928/29. évi hideget is lényegesen felülmúlja az 1939/40. évi negatív napi középhőmérsékletek összege.

A tavalyi tél élelmiszerellátási nehézségeinek másik fontos tényezőjeként *a hóakadályok* szerepeltek. Ez a tényező azonban statisztikai adatokkal kevésbbé tökéletesen fejezhető ki, mint a hőmérséklet. Sem a lehullott hómennyiség, sem a szélerősség meteorológiai adatai egymagukban nem juttatják kifejezésre a veszélyeztetettséget.

A nagy hóakadályok kialakulásánál a tényezők időbeli egybeesése, a hó állapota, a terepviszonyok stb. mind közrejátszanak. Kétségtelen azonban, hogy a hómennyiség és a szélerő az akadályok kialakulásának fontos alapja. *A csapadékmennyiség adatai* a következők:

Év	Csapadékmennyiség, milliméterben: hó alakjában: december	január	február	a 3 hóban együtt	eső és havaseső alakjában: december	január	február	a 3 hóban együtt
1939/40	3·2	58·7	45·4	107·3	16·5	—	20·3	36·8
1938/39	16·8	0·5	—	17·3	32·9	18·4	6·8	58·1
1937/38	10·5	20·8	—	31·3	60·3	34·3	12·7	107·3
1936/37	18·4	52·9	4·7	76·0	12·0	8·6	29·1	49·7
1935/36	5·7	—	1·5	7·2	110·1	53·8	129·0	292·9

Hivatalos meteorológiai feljegyzések állanak rendelkezésre *a budapesti hőréteg vastagságáról* is. Ennek rendkívüli mértékét szintén az előbbi grafikus ábra mutatja be, mely a csapadékmennyiség szemléltetésére is kiterjed. Az ábra

természetesen csak nyers tájékoztatást nyujt, mert a fontosabb élelmiszerszállítási útvonalakon a csapadékmennyiség eltérő lehetett és a terepviszonyok is lényegesen módosíthatták a szél által összehordott hótorlaszok magasságát.[1]) Az idevonatkozó jelentések szerint az útvonalakon február hó folyamán 3—4, sőt 5—6 méteres hótorlaszok keletkeztek. A balatoni vasútvonal hosszú szakaszán megszakítás nélkül 6—8 méteres hótorlaszok akadályozták a közlekedést.

A tél folyamán három olyan hófúvás volt, mely az élelmiszerszállításban súlyos fennakadást okozott. Az első január 19 után (legsúlyosabban 23-án) következett be, majd február 12—17-e között igen súlyos, ugyane hónap 20—23-a között pedig szintén számottevő közlekedési üzemszünetelések állottak be.

A vasút kényszerű üzembeszüntetéseiről a Magyar Királyi Államvasutak jelentései adtak tájékoztatást, melyeket a napilapok is rendszeresen közöltek. Ezek alapján a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya *térképein figyelte meg a hóakadályok keletkezését és megszüntetését.* A mellékelt térkép összefoglaló képet nyujt a helyzetről ; a három akadályoztatási időszak elkülönített és részletesebb térképes közlésére helyszűke miatt nincsen mód.[2])

A hófúvások — miként a multban is — éghajlati és terepviszonyok miatt *főként két országrészt veszélyeztettek : a Dunántúl területét és az ország északkeleti részét.* Az első forgalmi zavar kizárólag ezt a két területet érintette. A második és harmadik fennakadási periódus már a Dunántúl egész területére kiterjedt, átnyúlva Bács-Bodrog megye egyes vasútvonalaira is ; február 12 és 17-e között a csallóközi és kisalföldi részek, valamint az északi határmenti részek vasútvonalai is sokat szenvedtek. Az északkeleti veszélyeztetési zóna középpontjának Nyíregyháza volt tekinthető. Az Alföld többi része, Budapest központból délkelet felé nyitott háromszög alakjában mindvégig forgalmi akadályoktól mentes volt. Úgyszintén kevésbbé érintette a hófúvás a fővárosba befutó fővonalak budapest-környéki szakaszát. Ez a körülmény azonban a főváros élelmiszerellátása szempontjából csekélyebb jelentőségű, mert a *pest-környéki termelő övezet áruja nem vasúton, hanem közúton érkezik a piacra.*

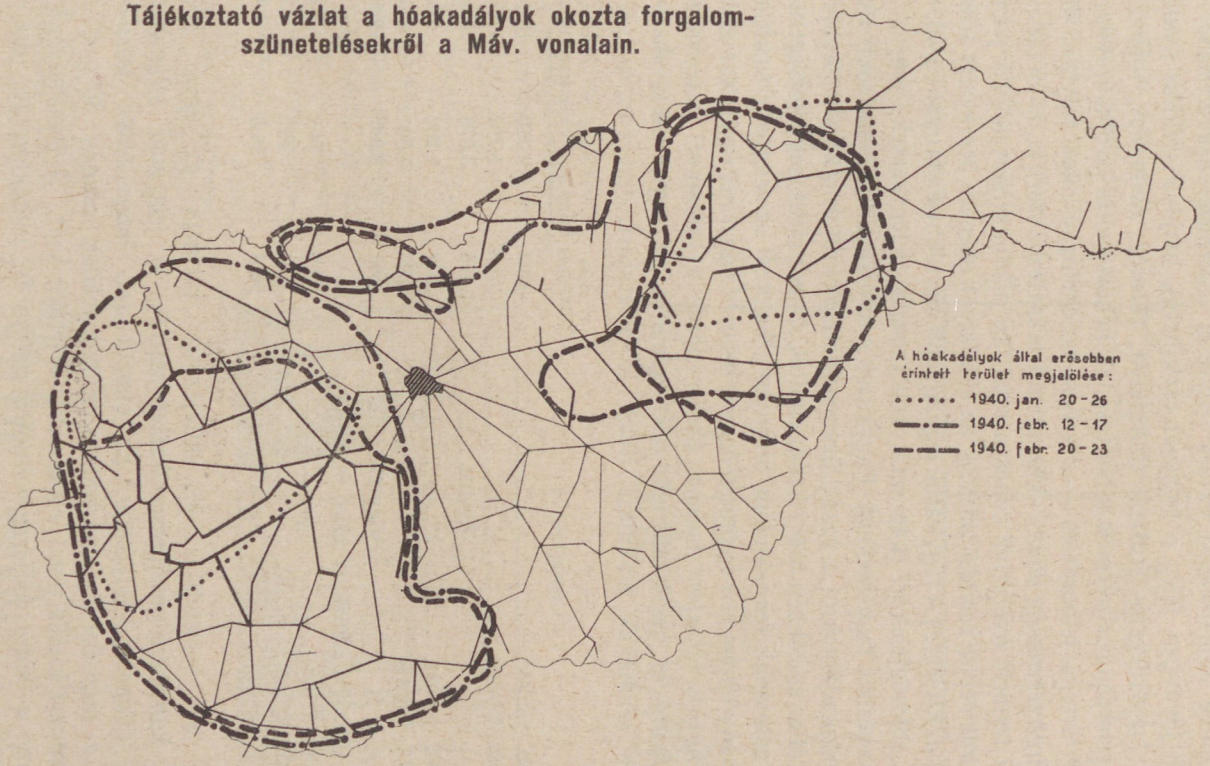
A közúti forgalom akadályairól a Királyi Magyar Automobil Club hójelentési szolgálata nyujtott tájékoztatást.[3]) E jelentésekből kitűnt, hogy január végén (főként 19—25-e között) és február hónapnak csaknem egész folyamán (főként 2—5-éig és 9-től a hó végéig) az ország összes útvonalai hóakadályokkal voltak borítva. A kiadott jelentések értelmében január 23-a körül és február közepén Budapestet gépkocsival egyáltalán nem lehetett elhagyni, ami természetesen az autón történő felszállítás szünetelését is jelentette.

[1]) Az ábrázolt adatok lehetőleg a szél által nem módosított hóréteg vastagságát jelzik.

[2]) A térkép a három nagy hófuvás által érintett területek hozzávetőleges körülhatárolását tartalmazza ; e mellett vastagabb vonallal jelzi azokat a vasútvonalakat, melyeken a 3 időszakban együttvéve az üzemszünetelés kb. 3 napon túli, illetve — a rendelkezésre álló adatok szerint — 6 napot meghaladó időtartamra terjedt.

[3]) Készült a m. kir. Országos Meteorológiai Intézet és a m. kir. Államépítészeti Hivatalok adatai alapján.

Tájékoztató vázlat a hóakadályok okozta forgalom-szünetelésekről a Máv. vonalain.

Az időjárási tényezőknek a piaci viszonyokra való hatását rendszeresen dr. Aujeszky dolgozta ki a Statisztikai Közlemények sorozatában megjelent idézett munkájában.[1])

A hideg hőmérsékleti hatásai egyrészt *a termelés akadályozását* jelentik (ez a téli idényben főleg a tojásnál észlelhető), majd a *szállítás fennakadását* okozzák fagyérzékeny áruknál (burgonya, zöldség, gyümölcs, tojás), amihez még burgonyánál a vermek kibontásának nehézségei is járulnak. A nagy hideg a kocsin történő felhozatalt — részben pszichológiai okok folytán, illetve *az ember hidegérzékenysége miatt* — közvetlenül is háttérbe szorítja, holott épen a pestkörnyéki termelő övezetből ennek a szállítási módnak igen nagy a jelentősége. *A fagykárok okozta romlási veszteség* az akadályok ellenére beérkezett árumennyiségben okoz kiesést.[2]) A fagykárok legnagyobb mértékben a burgonyánál, továbbá a leveles zöldségféléknél (káposzta, kelkáposzta) jelentkeztek, míg a gyökérzöldség kevésbbé fagyérzékeny. Fagykárok a tojásszállítmányokban is történtek.

A hóakadályokról, a vasúti üzemszünetelésekről és a közúti forgalom fennakadásáról az előzőkben már történt említés. Ehhez járul, hogy községek egymásközti forgalmának fennakadása bizonyos cikkeknél *az árugyüjtést is lehetetlenné tette.* Néhány napon át *a budapesti helyi áruelosztásban* is nehézségek mutatkoztak.

A közúti forgalom fennakadására nézve a budapesti Nagyvásártelepre érkezett autó- és kocsiszállítmányok, valamint az úgynevezett »batyus« felhozatalok számának alakulása nyujt tájékoztatást.

	Autó szállítmányok száma	Kocsi az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra	Gyalogos
1939. január	692	2.219	10.119
1939. február	786	1.751	10.761
Együtt	**1.478**	**3.970**	**20.880**
1940. január	578	1.202	5.495
1940. február	283	1.041	4.680
Együtt	**861**	**2.243**	**10.175**
Az 1940. évi adatok az előző év %-ában:			
január	83·5	54·2	54·3
február	36·0	59·5	43·5
Együtt	**58·3**	**56·5**	**48·7**

Ez az összeállítás jól kifejezésre juttatja *az egyes közlekedési eszközök különböző időjárási érzékenységét.*[3]) *A teherautó forgalmát főként az utak állapota befolyásolja.* Ez okozta azt, hogy *1940. februári teljesítmény a megelőző évi normális szállítmányoknak csupán 36%-át tette ki,* míg a januári kiesés jóval csekélyebb mértékű volt. *A lovaskocsinál viszont jelentékeny a hideg időjárás közvetlen hatása is,* minekfolytán már január-

[1]) 1—35. oldal.

[2]) E kérdésre vonatkozólag a polgármesteri VIII. ügyosztálynak a közélelmezési szakbizottság 1940. évi február 14-i ülésére készített jelentésében található tájékoztatás (3. oldal).

[3]) Lásd *dr. Aujeszky László* idézett munkájában »Időjárási hatások az áruszállító eszközökre« című fejezetet a 19. oldalon.

ban is erősen visszaesett a forgalom. Itt viszont a hóakadály volt valamivel kisebb zavaró körülmény. A kézipoggyászként szállított »batyus« árumennyiség visszaesésénél más szempontok is közrejátszhattak, úgymint a forgalom elterelődése a csarnokokból, közvetlen fogyasztókhoz vagy kereskedők üzleteibe.

Az előzőkben bemutatott forgalmi akadálytérképeket a piackutatásnak módjában volt egybevetni azokkal a kartogrammokkal, melyek Budapest élelmiszerfelhozatalát részletezik szállítóközségek szerint s amelyek a piackutató munka céljára minden számottevő árura vonatkozólag rendelkezésre állanak.[1]) Ezek

[1]) Egyes árucikkek térképeit lásd: Piackutatási munkálatok III. kötete 19—22, 25—28, 30, 35—38 oldalait; a pestkörnyéki övezetre nézve: Piackutatási munkálatok, II. kötet 10—22. oldal. — Számos élelmicikk szállítóvidékeit ábrázolja *dr. Illyefalvi I. Lajos:* »Budapest áruforgalma« c. műve. (Budapest, 1933.)

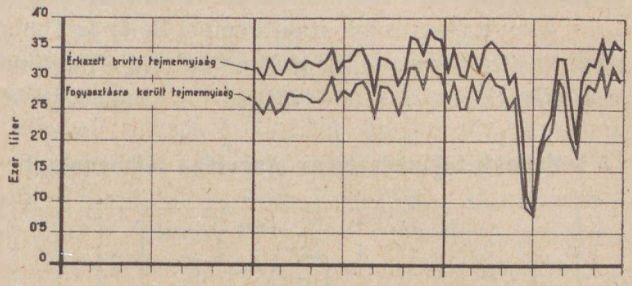
[2]) A budapesti tejvállalatok forgalmának adatai az 1939/40. évre vonatkozólag.

[3]) Az Élelmiszernagyvásártelepre felhozott árumennyiség adatai.

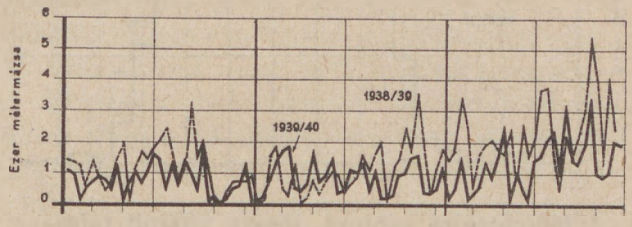
[4]) Burgonya és szárazfőzelék nélkül.

Egyes élelmicikkek naponkinti felhozatalának alakulása.

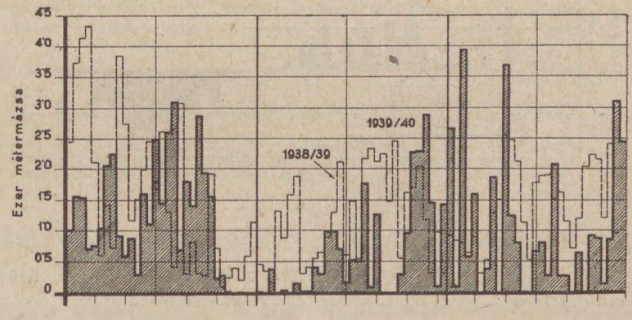
a) Tej.[2])

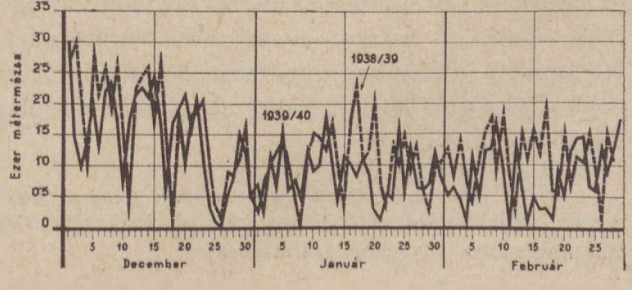
b) Tojás.[3])

c) Burgonya.[3])

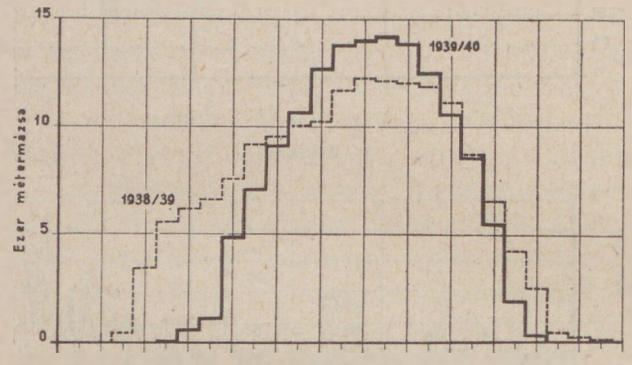
d) Zöldség- és főzelékfélék.[3]) [4])

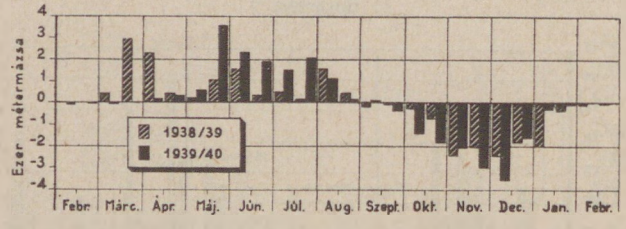
a térképek megmutatják, hogy *valóban azoknál az élelmicikkeknél kellett szállítási akadályoknak bekövetkezniök, amelyeknél az említett hónapokban tényleg hiány jelentkezett.* A következőkben e cikkekről egyenkint néhány közelebbi adat kerül ismertetésre. Felhozataluk alakulását grafikus ábra mutatja.[1])

A tej legfontosabb szállítóhelyei Fejér és Tolna megye területén fekszenek. Ezek kiesését nem tudták teljesen pótolni a forgalmi akadályokkal nem érintett országrészek tejszállító vidékei. A budapestkörnyéki tejszállítás viszont túlnyomórészt teherautón történik s így az országutak állapota jelentett helyrehozhatatlan akadályt.

A budapesti tojáskészletek alakulása félhavonkint.

A félhavonkint betárolt, illetve kitárolt tojásmennyiség.

A tej naponkint csaknem egyforma mértékben jelentkező szükségletet képez s minthogy alig tárolható, a szállítási nehézségekre különösen érzékeny.

Minthogy a tejszállítást kizárólag a közlekedési akadályok befolyásolták, azért *az idevonatkozó grafikus ábra szinte pontosan a forgalmi üzemszünetelések időszakait* tükrözi vissza. A januárvégi forgalmi zavarok kisebbmértékű hatása után február közepén és a 20.-át követő napokban hatalmas hófúvások nagymértékben befolyásolták a budapesti tejellátást. A februárban normális napi 328 ezer liter vállalati bruttó tejszállítással szemben a február 15-i mélypont mindössze 89 ezer liter felhozatalt jelentett, ami a csekélyebb feldolgozás ellenére is, *a szükségletnek csak 29%-át tudta ellátni.* A két februári kritikus periódus egész tartamán (8 nap alatt) a kielégítési arány 59·2% volt, az egész havi felhozatal azonban csak 10·8%-kal maradt el az előző év februárja mögött. A rendelkezésre álló csekély mennyiség elosztását a válságos napokban a tejvállalatok olymódon végezték, hogy a kórházak és más elsődleges szükségletek kielégítése megtörténhessék.

[1]) Az adatok a tejszállításra vonatkozólag a Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet, a többi árucikkre nézve a Székesfővárosi Vásárok és Vásárcsarnokok igazgatóságának anyagából származnak.

A tojás főszállítóhelyei meglehetősen eloszlanak a délnyugati, déli és délkeleti karéjon. Mindamellett *a legjelentékenyebb felhozatal a Dél-Dunántúlról történik*, ahol Kaposvár az ország legnagyobb tojásszállító központja. E cikknél egyébként az időjárásnak nem is annyira szállítási, mint inkább termelési behatásaira kell utalni.

A tojás tárolható élelmiszer s így a téli szükségletet részben a helyi készletek elégíthetik ki. A piaci helyzet megvilágítása érdekében az alábbi táblázat a félhavonkinti jellemző adatokat foglalja össze, míg a három téli hónap felhozatalának ingadozásait grafikus ábra mutatja és külön ábra számol be a tojáskészletek alakulásáról.[1]) Ez utóbbi szemléltetően juttatja kifejezésre, hogy a tavalyi *idény tojáskészletei* — habár a betárolás később indult meg — *jelentékenyebbek voltak a megelőző gazdasági év állományainál. Lényegesen gyorsabban történt azonban a készletek felhasználása*, mégpedig nemcsak a szorosanvett téleleji, hanem az őszi hónapokban is. Ennek nagyrészt ismét időjárási okai voltak, amennyiben a korán kezdődő hűvös ősz a friss tojás termelését és felhozatalát kezdettől fogva korlátozta. Az előző év egyenletes kitárolása helyett a készletek felhasználása — az ábra tanulsága szerint — gyorsuló mértékben történt. Különösen nagy igénylést jeleznek december első felének adatai; januárra az előző évtől eltérően már csak jelentéktelen készletek maradtak. Mind a nagy hideg, mind a gyüjtési és szállítási nehézségek természetesen a folyó év első két hónapjának termelését, illetőleg áruszállítását is visszavetették, ami szükségképen az áruellátás ismert zavaraihoz, illetve a jelentékeny áremelkedéshez vezetett.

Megnevezés		Október		November		December		Január		Február		Március	
		I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
		f e l é b e n											
Felhozatal (q)	1938/39.	2.656	2.829	2.262	1.845	1.761	1.782	1.033	2.353	2.876	3.611	3.746	4.129
	1939/40.	2.136	1.684	1.523	1.236	1.213	1.165	1.337	1.335	1.257	2.494	3.791	4.143
Teatojás átlagára (fill/kg)	1938/39.	185	185	203	210	203	205	231	214	165	146	140	138
	1939/40.	201	216	239	256	264	269	263	286	364	273	210	200
Készlet[2]) (q)	1938/39.	11.892	11.170	8.701	6.620	4.200	2.431	425	130	56	22	6	—
	1939/40.	12.414	10.616	8.531	5.582	1.939	333	56	—	—	—	—	—
Kitárolt mennyiség (q)	1938/39.	181	722	2.469	2.081	2.420	1.769	2.006	295	74	34	16	6
	1939/40.	1.394	1.798	2.085	2.949	3.643	1.606	277	56	—	—	—	—
Középhőmérséklet (C°)	1938/39.	15·0	10·7	9·4	5·5	4·7	—4·2	—0·7	3·6	3·1	4·1	3·0	4·2
	1939/40.	10·2	10·1	7·5	5·2	4·3	—2·5	—6·7	—7·2	—4·8	4·8	0·6	4·2
Középhőmérs. eltérése a 65 éves átlagtól (C°)	1938/39.	2·0	1·3	2·9	2·3	3·3	—4·1	0·3	4·6	3·3	2·4	—1·1	—3·1
	1939/40.	2·8	0·7	1·0	2·0	2·9	—2·4	—5·7	6·2	—4·6	—6·5	—3·5	—3·1

Ennél az árucikknél egyébként a rendkívüli telekre való felkészülés, illetve a szokásos szükségletet meghaladó készletgyüjtés nehézségekkel is jár.

[1]) A tojástárolás piaci szerepéről lásd: Piackutatási munkálatok III. kötet, 79—87. oldalát.

[2]) Hűtőházi és meszes tojás együttvéve, a túlnyomórészt kivitelre kerülő kannatojás nélkül.

Figyelembe veendők ugyanis a hűtőházi tárolás költségei, melyekhez a szokásos márciustól januárig tartó tárolási idényen túl további költségtöbblet járul, de főként az a kockázat, melyet a normális időjárású években a februárban már megjelenő friss áru a konzervkészletekre nézve jelent. A tárolási költségekkel is terhelt, eltett áru ilyen években természetszerűleg az olcsóbbodó friss tojással szemben csak tekintélyes árveszteséggel volna értékesíthető.

A téli nehézségek iránt legérzékenyebb áru kétségtelenül a burgonya, melynek legfontosabb szállító területe — a Nyírség — épen a hótorlaszok által legjobban sujtott országrészre esik. A somogyi és tolnai termelővidéken hasonló volt a helyzet, emellett fagyérzékenység is hozzájárult az utánpótlás fennakadásához. Említésre érdemes, hogy Nyíregyházán a klimatológiai téli napok száma 1939 dec.—1930 febr. időszakban 43 volt, az előző év megfelelő időszakának 14 napjával szemben.

A burgonyánál szintén a budapesti készletek hidalják át azt a hiányt, melyet a fagyos hónapok kimaradó szállítmányai évről-évre jelentenek. Budapest évi burgonyaszükséglete a normálisnak tekinthető 1938/39. év adatai alapján kerekszámban 970 ezer métermázsát tesz ki. Ebben a mennyiségben a háztartási szükségleten kívül a sütőipar burgonyafeldolgozása is benn-foglaltatik.[1]) Ebből a mennyiségből a gazdasági év júliustól novemberig tartó első szakaszában 455 ezer métermázsa érkezett Budapestre. Minthogy eddig az időpontig a fogyasztás a felhozatalnál csekélyebb, megfelelő raktárkészletek maradnak (az 1938/39. évben ezek becslésszerű számítással 99 ezer métermázsára voltak tehetők), melyek a téli fogyasztás fedezésére szolgáltak.[2]) Az 1939. év júliustól novemberig terjedő időszakában a burgonyafelhozatal 420 ezer métermázsa volt, tehát — *az előző évvel azonos havi fogyasztás feltételezése esetén — a téli idényt a főváros 35 ezer métermázsával kisebb készlettel kezdte meg.* A három téli hónap burgonyafelhozatala a hideg okozta szállítási nehézségek és a főszállító helyekkel egybeeső hótorlaszos zónák folytán lényegesen visszaesett :

	1938/39	1939/40	Csökkenés
December	75.319	60.663	14.656
Január	53.267	27.616	25.651
Február	53.417	41.010	12.407
Együttvéve	**182.003**	**129.289**	**52.714**

A felhozatalnak ez a nagy visszaesése kapcsolatban a készletek kisebb voltával azt eredményezte, hogy az utóbbiak már nyilván januárban kifogytak, a főváros a naponkinti felhozatalra volt utalva és így azok elmaradásával az ellátásban természetszerűleg fennakadás mutatkozott. Jellemzően

[1]) Piackutatási munkálatok I. kötet, 58. oldal. Az előző 5 év átlagában egyébként a budapesti felhasználás 1,018.000 métermázsát ért el.

[2]) A burgonyakészletek kiszámításának ügyére vonatkozólag lásd : Piackutatási munkálatok III. kötete, 102. oldalát.

fejezi ki a grafikus ábra azokat a napokat, amikor a felhozatal teljesen szünetelt, de egyúttal azt a körülményt is, hogy meginduló fogalom idején kedvezőtlen időjárás dacára, erősen kiugró felhozatal igyekezett a hiányt pótolni. Minthogy a burgonyánál a budapesti raktározás — a tojástól eltérőleg — számottevő költségtöbbletet és kockázatot nem jelent, *hasonló fennakadások nagyobb helyi készletek tárolásával mindenesetre kiküszöbölhetők, vagy legalább is lényegesen enyhíthetők.* E célra természetesen megfelelő raktározási lehetőségekről is gondoskodni kell.

A téli idényben szállításra kerülő cikkek közül még a friss káposzta említhető, melynek két fontos területe (a Nyírség és Nógrád vidéke) esett a forgalmi akadályok zónájába, ugyanakkor a Tisza vidékéről és Győr vidékéről, a fagyás veszélyétől eltekintve, akadálytalanul szállítható volt.

A téli zöldségfélékkel való ellátás csak egyes igen kritikus időszakokban jelentett visszaesést. Az egyes zöldségfélék (káposzta, gyökérzöldség) magas ára részben más — bár velejében szintén időjárási — oknak, így főként a terméseredménynek tulajdonítható. A drágulás fokozódását mindenesetre befolyásolta a tél szigorúsága. A hazai termelésű paraj teljesen hiányzott a piacról.

A *főváros élőállatbeszerző piacait — így hús- és zsiradékellátását — ez az időjárás kevésbbé érintette.* Az alföldi sertéstenyésztő vidékekről a felhozatal biztosítható volt és egyébként is a fővárosban bőséges zsiradékkészletet tároltak. A forgalmi akadályok csupán annyiban jelentkeztek, hogy a vásári napokra érkezett élőállatok kirakása csak késedelmesen történt, ami természetesen az áralakulásra is kihatott. A felhozatal szabályos napi ingadozása (sertésnél: hétfői, szerdai és csütörtöki jelentékenyebb érkezés) szintén módosult és a hóakadályok miatt elmaradt szállítmányok más napokon futottak be. A vágómarha esetében csak a február 15-i csütörtöki vágás mutatott kiesést, ezt azonban a következő vásárok bőségesen pótolták. A húsforgalom jelentékeny voltát az időjárás tehát nem befolyásolta, sőt inkább arra lehet következtetni, hogy más árucikkek hiánya is a húsfélék fogyasztását növelte, amire a vásárlóerő oldaláról az ipari fellendülés adott lehetőséget.

Az előadottak a rendkívüli télnek csak közvetlen hatásait mutatták meg. Kétségtelen azonban, hogy annak élelmiszerpiaci hatása messzebb terjed és a következő gazdasági év terméseredményei révén még az 1940/41. fogyasztási esztendőre is befolyással bírt.[1])

Az időjárási helyzet mindenkori kihatásai a piaci viszonyokra mindenesetre szükségessé teszik, hogy a piackutatás a meteorológiai adatok szakszerű feldolgozásával fokozott figyelemmel kövesse nyomon a várható terméseredmények, a piacrahozható mennyiség és a főváros szükségletének alakulását.

[1]) Az árvízokozta forgalmi nehézségek a budapesti piac felhozatalára aránylag kisebb hatást gyakoroltak s csak bizonyos vidékek felszállítását gátolták, melyet azonban más országrészek pótolni tudtak.

2. Az 1940. éveleji időjárás hatása a piaci viszonyokra.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató és árstatisztikai osztálya állandóan figyelemmel kíséri — egyes vonatkozásokban behatóan is megvizsgálja — az élelmiszerpiaci helyzetnek az időjárással való kapcsolatát.

Az 1939/40. évi rendkívüli hideg és a hótorlaszok nemcsak észrevehető zavarokat okoztak a főváros élelmiszerszükségletének kielégítésében, hanem károsan befolyásolták a növényzet fejlődését is. A hosszantartó hideg és a magas hóréteg lassú olvadása a melegágyak elkészítését, a fagyott talaj nehéz felengedése pedig a kerti munkálatokat késleltette.

A kemény tél különösen az őszi vetésekben és a gyümölcsösökben okozott jelentős károkat. A gabonafélékben hónyomás és kipállási károk is jelentkeztek.

Az időjárási viszonyok kihatása a gyümölcstermésre főként fagykárokban nyilvánult meg. A vesszők és rügyek elfagyásában a kemény hidegen kívül fontos szerepe volt az ólmos esőnek is. A csapadék ráfagyva a gallyakra, a növényszövetet szétroncsolta s a rügyeket letördelte. Érzékeny károkat okoztak a törzsek fagyfoltjai is, nemkülönben a gyakori nyúlrágás. A szőlőkben elszenvedett fagykárok a decembervégi és januáreleji fagyhullámoktól származnak, a később lehullott hótakaró nagyrészt megvédte a tőkéket. A hűvös, csapadékos tavasz késleltette a gyümölcsfák virágzását, a gyümölcs kötődését, a nedves időre következő fülledt időszak pedig a szőlő peronoszpóra-veszélyét növelte.

Az 1940. január—februárban leesett és felgyülemlett nagy hómennyiség már előre jelezte a súlyos tavaszi áradásokat. A március 12-től 15-ig, főként pedig a 21-től 25-ig tartó erősebb felmelegedés az olvadást meggyorsította. A hegyvidékre is kiterjedt olvadás vizét a folyók nem tudták levezetni és az ország értékes termőterületei kerültek víz alá.[1])

Az árvizek és belvizek még a téli fagynál és kipállásnál is súlyosabban érintették a mezőgazdaságot. A hosszú ideig víz alatt álló növények fejlődésükben visszamaradtak, sőt egyes helyeken ki is pusztultak. Súlyosbította a helyzetet az is, hogy az amúgyis megkésett tavaszi munkálatok a felázott talajon lehetetlenné váltak.

A Földművelésügyi Minisztérium hivatalos jelentéseinek összehasonlítása alapján a tavasziak vetése a mult esztendőben mintegy 4—5 héttel később történt meg, mint az előző évben.

A következőkben az 1940. évi rendkívüli tavaszi időjárásnak néhány fontosabb korai főzelékfélére és gyümölcsre gyakorolt hatása képezi ismertetés tárgyát.[2])

[1]) *Trummer Árpád:* »Az idei országos árvíz« című tanulmányában részletes adatokat szolgáltat és térképet közöl az árvízsujtotta területekről. (A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. 1940. 27—28. szám, 135. oldal.)

[2]) A kedvezőtlen tavaszi időjárásnak a vásárcsarnoki és piaci felhozatalra való hatásáról megemlékezett *Szendy Károly* polgármester, a székesfőváros közigazgatási bizottságához tett 1940. június havi jelentésében.

Minthogy a felhozatal rövid útvonalon történik és ezalatt az áru kevés időjárási viszontagságnak van kitéve, azért a felhozatali útvonal meteorológiai ismertetése ezúttal elmarad. A meteorológiai vizsgálat tehát csak a termelés helyére terjed ki, a növények vetési idejétől azok piacrahozataláig.

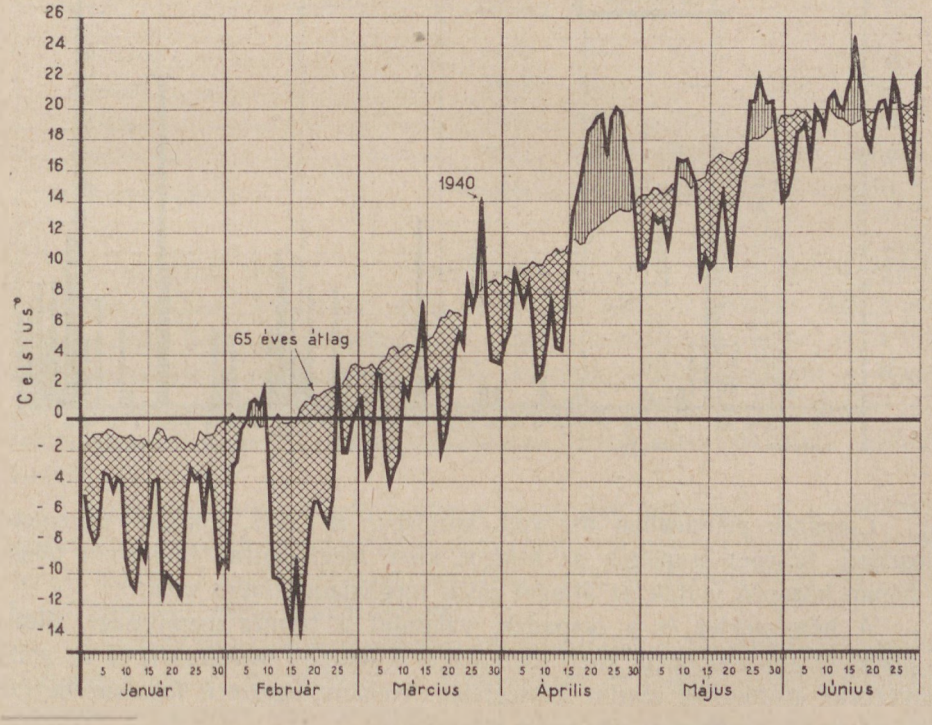
A piackutató és árstatisztikai osztály által készített gazdaságföldrajzi térképekről az egyes piaci cikkek termőterülete pontosan megállapítható.

Az alábbiakban tárgyalt zöldfőzelékfélék (fejessaláta, zöldborsó, paraj, kalarábé) nagyobb része a fővárost környező kertgazdasági övezetben terem, épen ezért az összehasonlításokban Budapest meteorológiai adatai szerepelnek.

A növényzet fejlődését befolyásoló időjárási tényezők közül *dr. Aujeszky László-nak* a Statisztikai Közleményekben megjelent »Meteorológiai tényezők szerepe a piackutatásban« című tanulmánya szerint legfontosabbak *a napi középhőmérséklet és a csapadék mennyisége, illetve annak időbeli eloszlása.*

A csatolt grafikonok közül az egyik a budapesti napi középhőmérséklet 1940. évi adatait közli 65 év napi középhőmérsékletének átlagával egybevetve, a másik az 1940. évi csapadékmennyiség naponkinti alakulását mutatja be.[1])

A napi középhőmérséklet alakulása Budapesten.

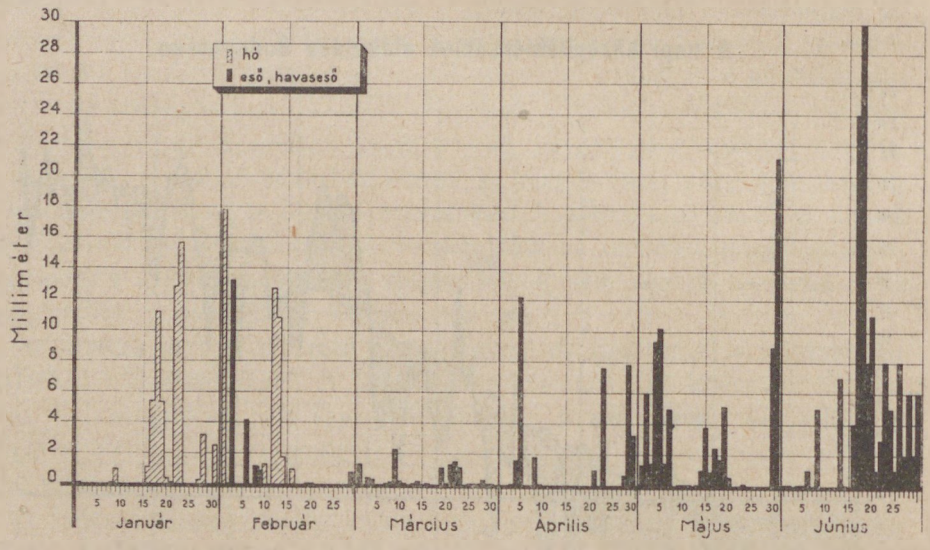
[1]) Úgy a grafikus ábrák, mint az alábbi időjárási adatok a M. Kir. Orsz. Meteorológiai és Földmágnességi Intézet hivatalos adataiból származnak.

Szembetűnő, hogy *nemcsak a téli, hanem a tavaszi hónapok is mennyivel hűvösebbek voltak az átlagnál.* Erősen hideg január és február után *Kulin István* 114 évre vonatkozó vizsgálatai szerint[1]) az esetek 90%-ában a március is hidegebb volt az átlagosnál, vagy legfeljebb az átlag körüli volt. Kimutatta továbbá azt is, hogy az ilyen esetek 75%-ában az április is hidegebb volt az átlagosnál.

Az 1940. év igazolja Kulin István következtetéseit, amennyiben március napi középhőmérséklete csupán 3 napon múlta felül a 65 év átlagát. Havi átlagban 2·6 C°-nak adódik, 2·9 fokkal kevesebbnek a 65 év márciusainak átlagánál. Az áprilisi hőmérséklet a hó elején szintén alacsony volt annyira, hogy a hónap második felében bekövetkezett erős felmelegedés is csak alig tudta 0·4 C°-kal az átlag fölé emelni a havi középértéket.

Május szintén szokatlanul hideg volt, különösen az első kétharmada. A hónap hátralevő részében 6 napig tartó felmelegedés után a hőmérséklet újra visszasüllyedt és június első 10 napja is az átlagon alul maradt.

Csapadékmennyiség Budapesten naponkint, az 1940. év első felében.

Csapadék márciusban alig volt, áprilisban is kevés, a májusi egyenletes eloszlású, bőséges csapadék az átlagot kissé meghaladta. Júniusban főként a hónap közepén voltak az átlagot jóval meghaladó kiadós esők.

A hőmérséklet és a csapadék, valamint a termés mennyisége, illetve a piacrahozatal időpontja közti összefüggés a fentebb bemutatott és az alább következő grafikonok szerint kétségtelen. Néhány egyszerű fogalom bevezetésével ez az összefüggés világosan kifejezhető.

[1]) »A mezőgazdaság helyzete.« Köztelek 1940. március 17. szám, 212. oldal.

Dr. Réthy Antal »Időjárás és éghajlat« című munkájában[1]) ismerteti Guillon francia fiziológus megállapítását, amely szerint a növényekben a rendes életfolyamat a téli pihenő után azokon a napokon indul meg, amikor a napi középhőmérséklet a 10 C°-ot eléri.

A növényzet fejlődését illetőleg e megállapítás kapcsán áttekinthető képet nyujt az időjárásról a tenyésznap és a hőösszeg fogalma.

Hőösszegen érti Guillon azon napok középhőmérsékleteinek összegét, melyeken a napi közép a 10 C°-ot meghaladta, míg *tenyésznap* minden ilyen 10 C°-nál melegebb nap.

Budapestre vonatkozólag a tenyésznapok száma és a hőösszeg az utolsó 5 évben a következőképen alakult:

Hó	1936.	1937.	1938.	1939.	1940.
			évben		
a) *Tenyésznapok száma.*					
Március	9	5	16	—	1
Április	19	19	12	27	15
Május	31	31	29	31	27
Június	30	30	30	30	30
Március—június	**89**	**85**	**87**	**88**	**73**
b) *Hőösszeg C°.*					
Március	112·2	61·0	201·7	—	13·9
Április	255·8	227·0	148·8	410·2	255·5
Május	547·7	596·6	456·4	490·3	415·8
Június	587·1	634·1	657·7	628·3	586·2
Március—június	**1.502·8**	**1.518·7**	**1.464·6**	**1.528·8**	**1.271·4**

A táblázat szerint *az 1940. évben a tenyésznapok száma nemcsak egyes hónapokban, hanem az egész tenyészidő alatt az átlagon alul maradt.* Szembetűnő, hogy a vizsgált évek négy tavaszi hónapjában együttvéve a tenyésznapok száma egészen szűk határok között változik s egyedül az 1940. év adatai mutatnak jelentős eltérést. A növények beérési idejét tehát nemcsak a kései vetés akadályozta, hanem a tenyésznapok számának csekély volta is.

Talán még ennél is jellemzőbb a hőösszegek alakulása. A tenyésznapok száma és a hőösszeg szempontjából nem is annyira egy-egy hónap adatai döntenek, hanem az egész tenyészidő alatti összegük. A tárgyalt öt év alatt mindkettő *1940-ben volt a legalacsonyabb.*

A beérési idő és a terméshozam szempontjából a hőmérséklethez hasonló fontossága van a csapadéknak is. A növényzetnek megfelelő hőmérsékletre és elegendő csapadékra van szüksége.

[1]) 95. oldal.

A havi csapadékmennyiség alakulását az elmult 5 évre az alábbi adatok mutatják be.

Hó	Csapadékmennyiség milliméterben				
	1936.	1937.	1938.	1939.	1940.
Március	31·9	155·4	8·2	86·8	10·1
Április	57·7	75·4	26·4	22·2	35·9
Május	122·9	151·8	115·3	133·3	79·7
Június	49·5	92·5	48·3	105·7	132·0
Március—június	**262·0**	**475·1**	**198·2**	**348·0**	**257·7**

Nem közömbös azonban a csapadék eloszlása sem, mert az egytömegben lezúduló eső és az utána hosszú ideig tartó száraz idő nem olyan előnyös, mint a kevesebb, de gyakoribb eső. A megelőző grafikon az 1940. évi csapadékmennyiséget napi megoszlásban is bemutatja.

Néhány adat a csapadékeloszlásnak az előző évekkel való számszerű egybevetését teszi lehetővé.

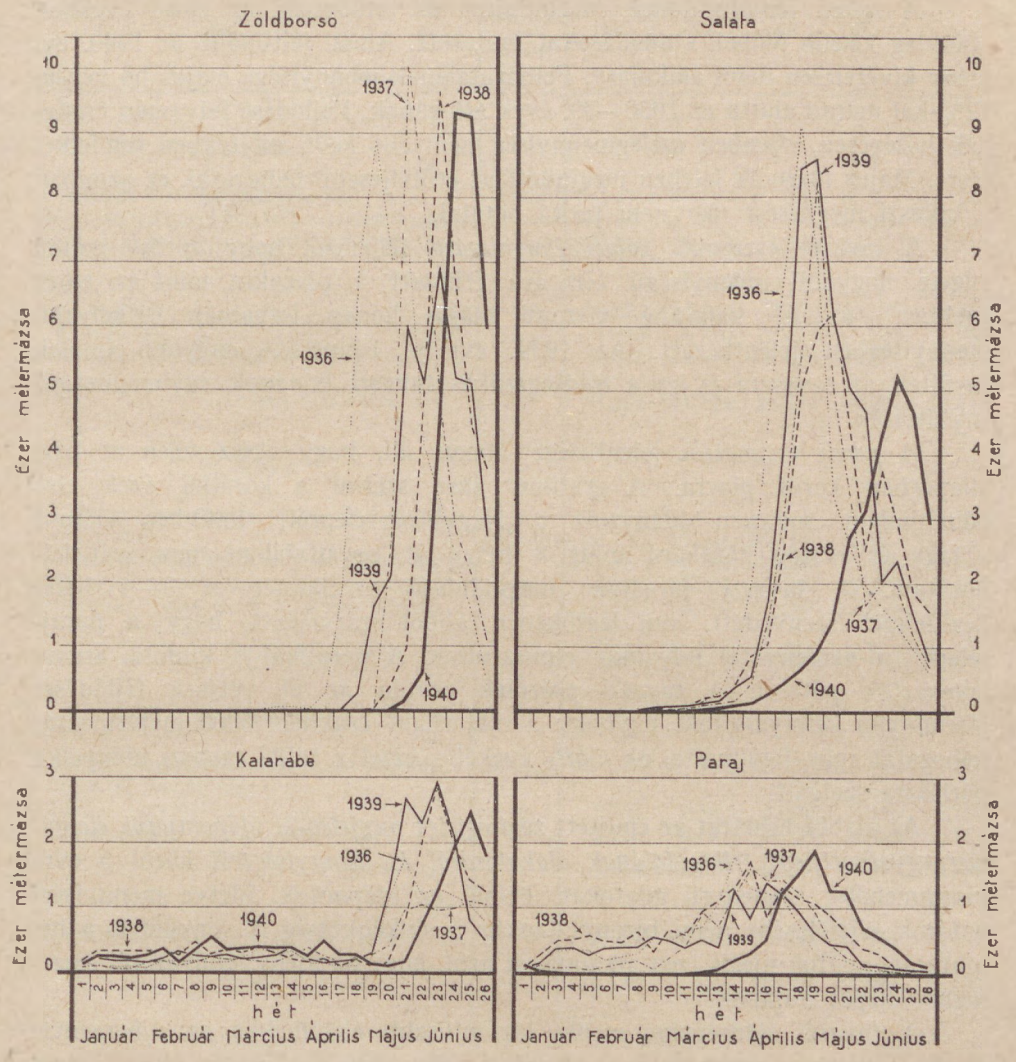
	Csapadékos napok száma				
	1936.	1937.	1938.	1939.	1940.
Március	7	24	7	15	12
Április	16	15	12	4	8
Május	19	8	15	25	17
Június	10	8	4	12	18
Március—június	**52**	**55**	**38**	**56**	**55**

A fővárosban és környékén *a csapadék mennyisége és annak eloszlása szempontjából 1940. év tavasza nem volt kifogásolható.* Az esők jótékony hatása azonban a hűvös idő miatt nem érvényesülhetett teljes mértékben.

A rendkívüli téli és tavaszi időjárás hatását a következőkben néhány zöldségfajta felhozatali adatai mutatják be szemléltető módon.

A grafikus ábra a zöldborsó, fejessaláta, kalarábé és paraj példáján juttatja kifejezésre azokat a számottevő ingadozásokat, melyek az egyes évek idénykezdetében megnyilvánulnak. A rajz az Élelmiszernagyvásártelepre felhozott árumennyiséget hetenkinti alakulásban tünteti fel; *az utolsó öt esztendőnek egymásra rajzolt vonalai igen jól mutatják az időeltolódásokat.* Feltűnő, milyen korán megindult a tavaszi főzelékfélék tömeges szállítása 1936-ban, majd az 1937., de különösen az 1938. évben egyre későbbre tolódott. Az 1939. esztendő ismét kedvező volt a lakosságnak korai újdonságokkal való ellátása szempontjából. Ezekkel az évekkel szembeállítva annál feltűnőbb az utolsó év rendkívülisége: *a felhozatalt jelző vonalak egészen kívül esnek a megszokott alakulás határain.*

Néhány belföldi zöldfőzelék nagyvásártelepi felhozatalának alakulása hetenkint, az 1936—1940. években.

A zöldborsónál, mint legkedveltebb korai zöldfőzeléknél szembetűnő az idény kései megindulása. Miután vetése igen korán, már februárban megindulhat és mert nem túlságosan fagyérzékeny, koratavaszi megjelenése főleg attól függ, hogy a téli idő a talajt megmunkálásra hozzáférhetővé teszi-e, vagy sem. A belföldi áru a mult év tavaszán több héttel később jelent meg a piacokon, mint az előző esztendőkben. Május hó végéig a fővárosi fogyasztás szempontjából egészen jelentéktelen mennyiség (552 métermázsa) érkezett, holott az előző évben ugyanezen időpontig 11.000, sőt 1936-ban 18.000 métermázsát

hoztak fel. Az utóbb említett évben ugyanis az enyhe tél és a meleg csapadékos tavasz az idény gyors megindulását tette lehetővé.

A saláta felhozatalának megindulása és tetőpontja az előző években aránylag kisebb időbeli eltolódásokat mutatott. Annál feltűnőbb az 1940. évi idény kivételesen késői alakulása. Felhozatalának mennyisége május hó végéig 72%-kal marad alatta az 1936—39. évek átlagának. Fejlődése folyamán csapadék bőségesen, ellenben melegmennyiség nem állt kellő mértékben rendelkezésre. Május második felében megindult az erőteljesebb felhozatal, ez azonban a tavaszi megkésést már nem tudta pótolni.

A tavalyi esztendő *kalarábéforgalmára* jellemző, hogy április hónap végéig nagyobb mennyiségű téli áru érkezett a piacokra mint az előző években, az új kalarábé viszont május hónap folyamán csekélyebb mennyiségben jelentkezett. Az 1939. évi jó termésből nagyobb tételek kerültek át tavaszra és így a zöldségszűkös tavaszi hónapok egyhangúságát enyhítették.

A paraj élelmezési jelentősége abban áll, hogy egész télen át friss állapotban kerül piacra. A grafikus ábra szerint a korábbi évek első hónapjaiban sohasem hiányzott a Nagyvásártelepről, 1940-ben viszont a fagy és vastag hótakaró miatt 8 héten át egyáltalában nem volt felhozatala. A tavaszi forgalom megindulása e cikknél is 3—4 hetes késedelmet szenvedett, ami legfőképen abból származott, hogy a parajtelepek a kemény tél folyamán elpusztultak. A parajhiányt külföldi áruval igyekeztek pótolni. A tavaszi esőzések ezután az új vetések fejlődését jótékonyan befolyásolták, úgyhogy a májushavi csaknem 6000 métermázsás felhozatal már felülmúlta az előző évekét s ezzel a többi tavaszi idénycikk pótlására szolgált.

Az alábbi táblázat az említett *zöldségfélék megjelenési időpontjáról, élelmiszernagyvásártelepi felhozatalának alakulásáról és mennyiségéről* közöl 5 évre visszamenőleg számszerű adatokat. Habár az időpontok, illetve mennyiségi határok kijelölésébe némi bizonytalanság és önkényesség is vegyülhet, a bemutatott adatok mégis igen alkalmasak arra, hogy az idény lefolyásáról összefoglaló képet adjanak.

A tavaszi zöldségpiac egyik legfontosabb élelmicikke az *újburgonya*, szinténm egkésve jelent meg a piacokon. Míg 1939-ben május 16-án, addig 1940-ben csak május 30-án érkezett az első szállítmány Budapestre, a felhozatal pedig június közepéig 9 ezer métermázsával volt kevesebb az előző évinél.

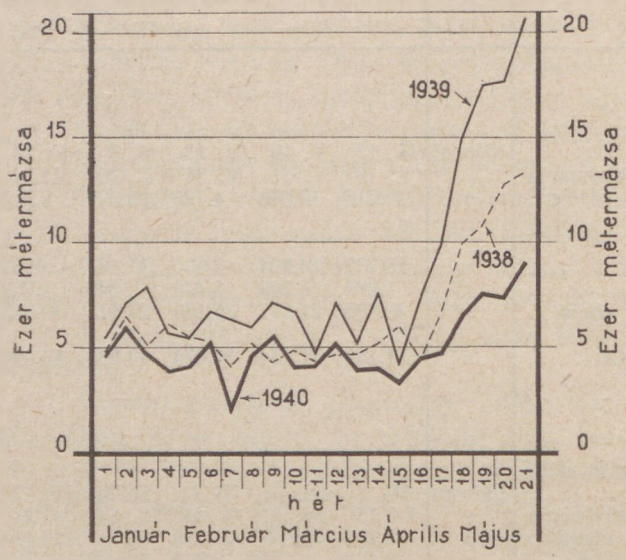
Összefoglalás céljából a következő ábra *az összes zöldség- és főzelékfélék együttes felhozatalát* is bemutatja az utolsó három évre vonatkozólag.

Ez a rajz kifejezetten idényzöldségeken kívül a télire eltett fajtákat is tartalmazza. Mégis igen jellemzően mutatja az 1940. esztendő felhozatali görbéjének elmaradását az előző két év, különösen 1939 mögött. A februári mélypont a szokatlanul kemény hideg és hóakadályok okozta fel-

Jellemző adatok néhány idényfőzelék nagyvásártelepi felhozataláról.

Megnevezés	Mennyiségi egység	1936	1937	1938	1939	1940
a) *Zöldborsó.*						
A belföldi áru első megjelenése	időpont	IV. 17	V. 19	V. 13	V. 3	V. 24
500 métermázsán felüli felhozatal első napja	«	V. 16	V. 21	V. 31	V. 20	VI. 4
Felhozatal mennyisége május hó végéig .	q	20.216	19.563	4.795	12.322	2.315
Ebből :						
a) belföldi	«	18.232	14.294	2.325	11.477	552
b) külföldi	«	1.984	5.269	2.470	845	1.763
Felhozatal június 1-től az idény végéig ..	«	30.885	21.571	35.179	27.714	40.745
Összes felhozatal	«	**51.101**	**41.134**	**39.974**	**40.036**	**43.060**
b) *Saláta.*						
Az idény megindulása (napi 10 q-át elérő felhozatal)	időpont	III. 5	III. 12	III. 11	II. 26	IV. 2
500 métermázsán felüli felhozatal első napja	«	IV. 18	IV. 30	IV. 29	IV. 22	V. 24
Felhozatal mennyisége május hó végéig .	q	37.276	28.095	28.219	37.712	9.114
Felhozatal június 1-től az idény végéig ..	«	6.665	8.079	13.287	10.839	20.781
Összes felhozatal	«	**43.941**	**36.174**	**41.506**	**48.551**	**29.895**
c) *Kalarábé.*						
200 métermázsán felüli felhozatal első napja	időpont	V. 20	V. 31	V. 27	V. 19	V. 31
Felhozatal mennyisége :						
január—április	q	2.743	2.502	4.649	3.516	5.267
május hóban	«	3.226	2.142	1.708	5.425	1.113
együtt	«	**5.969**	**4.644**	**6.357**	**8.941**	**6.380**
Felhozatal június 1-től az év végéig	«	9.154	12.779	18.169	17.915	18.952
Összes felhozatal	«	**15.123**	**17.423**	**24.526**	**26.856**	**25.332**
d) *Paraj.*						
200 métermázsán felüli felhozatal első napja	időpont	IV. 6	III. 24	III. 24	IV. 3	IV. 24
Felhozatali maximum időpontja	«	IV. 8	IV. 20	IV. 14	IV. 5	V. 6
Felhozatal mennyisége: január—március .	q	5.301	2.586	6.754	4.681	367
április hóban	«	5.865	5.970	5.614	4.754	2.794
május hóban	«	1.761	2.998	3.854	2.492	5.931
Együtt (jan.—máj.)	«	**12.927**	**11.554**	**16.222**	**11.927**	**9.092**
Ebből :						
a) belföldi	«	12.927	11.554	16.222	11.837	8.848
b) külföldi	«	—	—	—	90	244
Felhozatal június 1-től az év végéig	«	1.260	4.530	3.772	4.257	5.304
Összes felhozatal	«	**14.187**	**16.084**	**19.994**	**16.184**	**14.396**

Belföldi zöldség- és főzelékfélék nagyvásártelepi felhozatalának alakulása hetenkint, az 1938—1940. évek első 5 hónapjában. [1])

hozatali kiesést jelzi. A kései kitavaszodás és a tartósan hűvös időjárás következménye abban jelentkezett, hogy a felhozatal mértéke az említett 5 hónapban csekélyebb maradt.

Az Élelmiszernagyvásártelep 1940. évi május havi belföldi zöldségfelhozatala 37.046[1]) métermázsa volt. Ez a mennyiség az 1938. évi májusi forgalomnak csak 74, az 1939 esztendeinek csupán 48%-a volt. A január elseje óta május végéig felhozott zöldségmennyiséget vizsgálva a tavalyi esztendő kereken 25 ezer métermázsával (18%-kal) maradt alatta az 1938. év és 75 ezer métermázsával (40%-kal) az 1939-es esztendő zöldségforgalmának.

A zöldségfélék csökkent felhozatalának megfelelően *az árak az előző évekénél jóval magasabb színvonalon állottak.* Legalkalmasabb kifejező eszköz ennek szemléltetésére az átlagos egységérték, mely a zöldségfelhozatal összes pénzértékének és mennyiségének hányadosa. Az átlagos egységérték havi alakulását az alábbi táblázat ismerteti.

A belföldi zöldség- és zöldfőzelékforgalom átlagos egységértéke.[1])

Hónap	1938.	1939.	1940.
a) *Nagyban (pengő métermázsánkint).*			
Január	21·87	11·52	33·66
Február	20·20	10·50	37·67
Március	27·85	15·68	47·—
Április	43·18	28·71	61·90
Május	31·17	21·67	55·69
b) *Kicsinyben (fillér kilogrammonkint).*			
Január	32·37	19·08	44·94
Február	29·07	17·68	50·34
Március	41·01	24·40	61·31
Április	60·25	43·70	81·13
Május	47·86	33·30	76·64

[1]) Burgonya, hagymafélék és gomba nélkül.

A felhozatal időjárásokozta csökkenése azonban az áremelkedésnek csak egyik tényezője. A burgonya és a téli zöldségfélék korai kifogyása az előző évről eltett cikkek árszínvonalát tetemesen emelte. Ez a drágulás az átlagos egységértékekben természetesen fontosságának megfelelően kifejezésre jut. Az említett körülmény, mely főként a gyökérzöldség- és káposztaféléknél érvényesült, a keresletet fokozottabban a zöldújdonságok felé irányította, nemkülönben a rendkívüli gazdasági körülmények és pszichológiai okok is közrejátszottak az árak emelkedésében.

Az időjárási viszonyok *a mult évi tavaszi gyümölcspiacra* is érezhetően kihatottak. Az Élelmiszernagyvásártelepre 1940. május havában csupán 334 métermázsa friss gyümölcs érkezett, mely az előző esztendő 8201 métermázsát kitevő (főleg cseresznyéből, egresből és kerti szamócából álló) felhozatalához viszonyítva egészen jelentéktelen és a főváros fogyasztóképességéhez képest említésre sem érdemes. A tavaszi gyümölcshiányt hazai téli almával pótolták, mely az 1939/40-es télen bőségesen állott rendelkezésre.

A tavaszi friss zöldségfélék megjelenésének eltolódását annál súlyosabban érezte a fogyasztóközönség, mert az őszi zöldségkészletek hamarabb kifogytak, mint az előző években. Mindazonáltal a tavaszi kedvezőtlen időjárás nem befolyásolta hátrányosan a későbbi beérésű kerti vetemények terméseredményeit, sőt a bő csapadék megkönnyítette a tápanyagfelvételt és elősegítette a zöldnövekedést. Ez a körülmény az Élelmiszernagyvásártelep második félévi erőteljes zöldségforgalmában is megnyilvánult. A gyökérfélék és paradicsom kielégítő, a káposztafélék, zöldbab, zöldpaprika és főzőtök előző két esztendő forgalmát felülmúló bőséges felhozatala kiegyenlítette az év első felében mutatkozó áruhiányt.

Az Élelmiszernagyvásártelep 1940. évi zöldségforgalma elérte a 834 ezer métermázsát[1]), amely az 1938. évi 876 ezer és az 1939. évi 774 ezer métermázsát kitevő mennyiségekkel szembeállítva teljes mértékben kielégítő felhozatalra utal. Az egy kilogramm zöldségre eső évi átlagos egységérték tanusága szerint azonban az árszínvonal erősen emelkedett (1938-ban 23·80, 1939-ben 25·20, 1940-ben 34·32 fill/kg). Ennek oka részben a tavaszi áruhiányban, részben a rendkívüli viszonyok általános árszínvonalemelkedésében keresendő.

A kutatómunkának nem csupán az a feladata, hogy az időjárás és piaci helyzet közötti összefüggésekre rámutasson, hanem az is, hogy *e két tényező közötti korrelációt* számszerűen kimutassa. Erre vonatkozólag a szakirodalomban már eddig is történtek kísérletek.[2]) Kívánatos volna, hogy a néhány főterményre vonatkozó vizsgálaton túlmenően az idénycikkek termelésének és felhozatalának időjárási összefüggései tisztáztassanak. A piackutató és árstatisztikai osztály az ily irányú munkálatokat már meg is kezdette.

[1]) Burgonya, hagymafélék és gomba nélkül.

[2]) *Kerék József dr.:* Az időjárás befolyása az Alföldön a termés mennyiségére és minőségére. (Budapest, 1934.) — *Lőrinc László:* A magyar búzatermés előzetes becslése időjárási adatok alapján. (Az Időjárás 1935. márc.—ápr. száma.) — *Simonsics Miklós dr. és Szentkirályi Miklós dr.:* A magyar búzatermés mennyiségének becslése az időjárási adatok alapján. (Mezőgazdasági Közlöny, 1939. szeptember, 369. old.)

3. Időjárási adatok és idénycikkfelhozatal.

Megnevezés	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Év
a) **Budapest fontosabb időjárási adatai.**													
Havi ill. évi középhőmérséklet (C°).													
1938	−0·2	2·7	9·4	9·1	15·2	21·9	22·3	21·1	15·9	12·8	7·4	0·1	11·5
1939	1·5	3·6	3·7	14·4	15·8	20·9	22·7	21·8	16·6	10·1	6·3	0·8	11·5
1940	−7·0	−4·8	2·6	1·7	14·6	19·6	21·0	18·0	16·4	11·0	8·2	−3·0	9·0
Normál[1])	−0·4	1·0	6·3	11·0	16·6	19·7	21·6	20·8	16·3	11·1	5·0	1·5	10·9
Hőösszeg. (C°)[2]													
1938	0	0	202	149	457	657	691	653	476	343	60	0	3.688
1939	0	0	0	411	490	628	702	674	455	183	10	22	3.575
1940	0	0	14	255	415	586	652	558	481	247	139	0	3.347
Normál[1])	0	0	0	266	512	595	680	651	494	237	0	0	3.435
Csapadékmennyiség mm.													
1938	55	13	8	26	115	48	54	103	13	77	20	50	582
1939	19	7	87	22	131	106	55	42	58	119	77	20	743
1940	59	66	10	36	80	144	80	96	50	88	46	23	778
Normál[1])	37	34	44	56	64	68	51	47	54	51	52	53	611
Csapadékos napok száma.													
1938	13	2	7	12	15	4	10	17	7	14	8	19	128
1939	8	6	15	4	25	12	7	12	6	17	16	10	138
1940	11	11	12	8	17	20	15	14	10	11	18	10	157
Napfénytartam órákban.													
1938	80	142	195	187	245	339	312	237	201	130	64	19	2.151
1939	42	108	121	259	168	299	352	249	239	71	36	58	2.002
1940	62	103	142	194	168	185	312	252	173	105	70	54	1.820
Normál[1])	58	77	132	181	264	274	295	272	190	139	71	41	1.994
b) **Egyes zöldség- és zöldfőzelékfélék élelmiszernagyvásártelepi felhozatala.[3])** *(Métermázsa.)*													
Paraj 1938	1.416	2.172	3.166	5.614	3.854	582	106	101	119	276	1.496	1.092	19.994
Paraj 1939	1.026	1.510	2.055	4.754	2.492	266	66	135	132	709	1.615	1.334	16.094
Paraj 1940	80	1	42	2.794	5.931	1.281	218	151	178	562	2.249	665	14.152
Saláta 1938	8	28	461	4.956	22.766	12.043	1.071	47	70	27	7	22	41.506
Saláta 1939	4	20	371	7.056	30.261	9.087	922	102	226	287	124	91	48.551
Saláta 1940	3	—	33	1.145	7.933	18.029	1.884	146	221	413	87	1	29.895
Zöldborsó 1938	—	—	—	—	2.325	27.331	2.069	371	559	3.504	1.335	10	37.504
Zöldborsó 1939	—	—	—	—	477	22.942	2.275	217	1.473	778	29	—	28.191
Zöldborsó 1940	—	—	—	—	552	29.707	7.340	355	1.618	1.342	70	—	40.984
Kalarábé 1938	1.157	1.348	1.422	722	1.708	8.637	5.816	1.486	1.281	186	316	447	24.526
Kalarábé 1939	715	906	980	915	5.425	7.496	3.054	2.071	1.487	1.409	1.291	1.107	26.856
Kalarábé 1940	928	1.319	1.620	1.400	1.113	8.035	3.676	1.765	1.184	1.347	1.448	1.497	25.332
Zöldbab 1938	—	—	—	—	14	4.024	9.488	6.835	4.853	2.032	125	—	27.371
Zöldbab 1939	—	—	—	—	4	8.238	5.975	5.905	2.687	216	8	—	23.033
Zöldbab 1940	—	—	—	—	—	4.188	14.231	9.867	5.044	1.769	6	—	35.105
Zöldpaprika 1938	—	—	—	—	9	106	9.158	22.292	26.396	11.047	1.773	48	70.829
Zöldpaprika 1939	—	—	—	—	18	201	10.470	30.642	26.830	8.025	337	1	76.524
Zöldpaprika 1940	—	—	—	—	2	109	7.454	27.188	35.179	17.569	899	44	88.444
Főzőtök 1938	91	36	2	5	43	8.069	13.780	4.190	3.676	2.349	2.650	606	35.497
Főzőtök 1939	82	—	20	10	76	10.504	8.527	5.806	3.731	3.948	835	149	33.688
Főzőtök 1940	5	—	1	—	10	5.943	10.644	5.915	5.466	6.327	4.326	1.091	39.728
Fejeskáposzta 1938	3.423	2.258	471	53	293	7.837	17.747	14.499	27.157	27.423	20.229	10.408	131.798
Fejeskáposzta 1939	7.760	6.884	6.094	973	243	9.224	11.021	11.680	16.530	24.276	25.757	9.651	130.093
Fejeskáposzta 1940	3.052	2.662	3.483	792	—	3.784	15.700	18.364	19.359	30.331	35.018	10.372	142.917
Kelkáposzta 1938	4.902	4.846	4.174	733	2.246	3.870	5.634	3.925	3.133	2.699	1.709	3.205	41.076
Kelkáposzta 1939	5.152	4.917	5.599	2.095	2.817	3.358	2.964	2.749	2.244	4.441	6.091	6.445	48.872
Kelkáposzta 1940	4.076	2.580	2.447	1.109	86	2.543	7.901	9.267	7.934	6.846	6.946	5.199	56.934

[1]) 30 év átlaga (1901—1930).
[2]) A 10 C° napi középhőmérsékletet meghaladó napok hőmérsékletének összege C°-ban.
[3]) Külföldi zöldségfélék nélkül.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

V. Áralakulás.

1. Üzletsűrűség, versenyviszonyok és áralakulás.

A különböző kereskedelmi szakmához tartozó üzletek a szakma természetének megfelelően és az adott körülmények figyelembevételével eltérő módon szokták megválasztani nagyvárosi üzlethelyüket. Ennek következtében az üzletek területi elhelyezkedése az egyes városrészekben különbözőképen alakul. Vannak a kiskereskedelemnek bizonyos ágai, amelyeknél az üzletek tömörülésére, centralizációjára való törekvés nyilvánul meg és ezek inkább az üzleti negyedekben helyezkednek el. Mások ezzel szemben a szakmabeli üzletek közelsége által okozott verseny iránt érzékenyebbek s ugyanakkor tevékenységük szükségessé teszi, hogy a fogyasztók közelében települjenek le. Ezeknél az üzleteknél a decentralizációra való hajlandóság jelentkezik. Ez utóbbi csoportba tartoznak túlnyomórészben a kiskereskedelmi élelmiszerüzletek is. A következők a budapesti élelmiszerkiskereskedelem területi elhelyezkedésének és versenyviszonyainak megvilágítására tesznek kísérletet.

Hasonló kérdésekre vonatkozó külföldi irodalom mellett[1]) Budapest székesfőváros üzleteiről is végeztek statisztikai vizsgálatokat a sűrűség tekintetében.[2]) A Székesfőváros Statisztikai Hivatal kiskereskedelmi árstatisztikája, mely a több mint 5000 budapesti élelmiszerkereskedő bekapcsolásával folyik, módot nyujt arra, hogy az élelmiszerszakma települési viszonyai behatóbb vizsgálat tárgyává tétessenek. Az üzleteknek árstatisztikai szempontból történő nyilvántartása szolgáltatta az adatokat az alábbi kivonatos fejtegetések számára is.

Az élelmiszerüzletek a mindennapi élet leggyakrabban visszatérő szükségleteinek beszerzési forrásai és ennek következtében természetesen a fogyasztók közelségét keresik. Vannak e mellett az élelmiszerszakmának olyan csoportjai is — főleg a szaküzletek —, melyek inkább a belterületek forgalmasabb útszakaszain helyezkednek el és nagyobb területek, sőt az egész város vásárlóira számítanak.

Az üzletsűrűség jelen vizsgálatánál a vásárcsarnokok és piacok árusítóhelyei nem vétettek figyelembe. A vásárcsarnoki kereskedelem, illetőleg a piaci árusok nemcsak a közvetlen környék, hanem nagyobb körzet élelmiszerellátása szempontjából jelentékeny tényezők. Ezért a vásárcsarnokok és piacok közelsége úgy az élelmiszerüzletek elhelyezkedésére mint az áraknak a kialakulására lényeges befolyást gyakorol. Ezekről a kérdésekről és összefüggésekről külön tanulmány számol be.[3]) E helyütt is megemlítendő, hogy az alább tárgyalt

[1]) *Dr. Franz Krusche:* Betriebsdichte im Wiener Einzelhandel. (Betriebswissenschaftliche Forschungen des Wirtschaftsverkehrs, Heft 13. J. Springer, Wien 1935.)

[2]) *Peisner Károly:* A kereskedelem területi eloszlása és sűrűsége Budapesten. (Városi Szemle, 1938. évf. 4. szám.)

[3]) Lásd jelen kötet 211. oldalát.

üzletek mellett 11 vásárcsarnok és 11 nyiltpiac szolgálja a kicsinybeni élelmiszerárusítást. A csarnokok csekély kivétellel a város belső részein, a piacok pedig a külterületen helyezkednek el. Végeredményben minden kerületre jut 1—3 ilyen intézmény, kivéve a budai hegyvidéknek az új XII. kerületbe eső részét. Az üzletsűrűség megítélését ez a körülmény lényegesen befolyásolja, kiváltképen a IV. kerületben, melynek aránylag kisebb üzletsűrűségét 2 vásárcsarnok közeli hatása egyenlíti ki.

Az élelmiszerkiskereskedelmet a főváros egyes kerületeiben képviselő üzleteknek üzletágak szerinti megoszlásáról az alábbi táblázat tájékoztat.

Élelmiszerüzletek megoszlása üzletágak és kerületek szerint. — 1939. XII. 15.

Megnevezés	I.	II.	III.	XI.	XII.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XIII.	XIV.	Összesen	
	kerület														absz.	%
Hentes és mészáros	13	37	48	36	30	14	43	69	93	98	66	44	62	59	712	13·7
Tojás-, tej-, tejtermékkereskedő	29	71	37	68	48	41	114	108	144	101	78	24	28	50	941	18·1
Sütő	5	20	31	19	8	7	28	33	68	55	41	13	29	23	380	7·3
Gyümölcs-, zöldségkereskedő	6	12	5	13	11	6	25	28	39	19	18	4	7	7	200	3·9
Csemegekereskedő	16	50	26	28	38	31	65	60	67	75	32	13	17	42	560	10·8
Fűszer- és gyarmatárukereskedő	4	9	3	3	2	9	19	17	24	8	10	2	1	6	117	2·3
Szatócs- és vegyeskereskedő	45	88	160	101	87	29	112	177	240	319	211	166	217	200	2.152	41·5
Községi Élelmiszerárusító Üzem[1]	3	3	5	2	3	1	1	3	1	6	5	2	2		[1]) 37	0·7
Magy. Köztisztv. Fogy. Szöv.	2	7	4	14	3	3	8	5	4	4	6	6	3	3	72	1·4
Egyéb fogyasztási szövetkezetek	—	—	1	—	—	—	2	1	1	—	—	3	1	—	9	0·2
Áruházak	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	1	—	—	—	5	0·1
Összesen	123	297	320	284	230	141	417	502	683	686	468	277	367	390	5.185	100·0

Mivel az egyes kerületek úgy területileg, mint lélekszám szerint egymástól nagyon különbözők, a puszta üzletszám még nem ad tájékoztatást az üzletek sűrűségéről. Üzletsűrűség esetén általában meghatározott területen lévő üzletszámra gondolunk. Ennek azonban a jelen vizsgálódások szempontjából kisebb jelentősége van. Az üzleteknek a lakossággal, mint vevő- és fogyasztóközönséggel való szoros kapcsolata indokolttá teszi, hogy az üzletsűrűséget az üzletszámnak a lélekszámhoz való viszonyítása fejezze ki. Ez az arány kifejezhető oly módon, hogy egy-egy üzletre — a kerületben vagy kisebb területi egységen — átlag hány lakos esik.[2]) Nem jelenti azonban ez a szám a tényleges fogyasztóközönséget, mert az egyes üzleteknek vevőköre és így forgalma nagyon eltérő. Továbbá, ha általánosságban el is fogadható, hogy a lakosság a nap-nap után megismétlődő élelmiszerbevásárlásait nagyrészt a lakóhelyéhez legközelebb eső üzletekből fedezi, az is nyilvánvaló, hogy ez nem áll minden esetben. Igen gyakran a vásárcsarnokot, a piacot vagy más kerületben lévő szaküzletet keresik fel a fogyasztók a szükségelt áruk beszerzése céljából. Mindezen fogyatékosság dacára az üzlet-

[1]) Az üzem csarnokokban és nyilt piacon lévő fiókjai nélkül.

[2]) Az »üzletsűrűség« szó tulajdonképeni értelmének jobban megfelelne oly viszonyítás mely az 1000 lakóra eső üzletek számát fejezné ki. A továbbiakban használt arányszám (egy üzletre eső lélekszám) a sűrűséggel fordított arányban áll, de viszont a helyzetről szemléltetőbb, könnyebben elbirálható számadatot nyujt.

sűrűségről az előbb említett viszonyítás mégis némi támpontot nyujt. A fővárosi élelmiszerkereskedelem kerületenkinti üzletsűrűségét, öt legfontosabb üzletág szerint a következő táblázat mutatja be, jelezve egyúttal a kerületek területhez viszonyított (hektáronkinti) nép- és üzletsűrűségét is.

Élelmiszerüzletek sűrűsége kerület szerint.

Megnevezés	Hektáronkinti		Egy üzletre eső lélekszám				
	nép-sűrűség (1935)	üzlet-sűrűség	Mészáros- és hentes-[1])	Tej- és tejtermék-	Sütő-	Gyümölcs- és zöldség-	Fűszer-, csemege-, szatócs-[1])
			üzleteknél				
I. kerület	98·2	0·54	1.255	779	4.518	3.765	337
II. «	67·1	0·35	1.425	863	3.064	5.108	398
III. «	18·4	0·09	1.209	1.731	2.067	12.815	330
XI. «	20·1	0·10	1.404	970	3.472	5.075	461
XII. «	18·4	0·09	1.542	1.092	6.554	4.767	403
IV. «	328·6	1·80	1.735	634	3.717	4.337	361
V. «	277·1	1·61	1.512	663	2.700	3.024	371
VI. «	349·9	1·73	1.383	947	3.101	3.655	392
VII. «	552·0	2·75	1.439	959	2.031	3.541	409
VIII. «	433·1	2·05	1.400	1.455	2.672	7.736	360
IX. «	88·3	0·41	1.323	1.289	2.452	5.584	387
X. «	19·7	0·08	1.565	3.065	5.659	18.392	381
XIII. «	92·2	0·41	1.313	3.048	2.943	12.193	356
XIV. «	42·1	0·21	1.450	1.740	3.783	12.429	347
Összesen	**56·7**	**0·28**	**1.407**	**1.171**	**2.900**	**5.509**	**378**

Az üzletsűrűség a részletesebb munkálatok céljára kisebb területi egységekre (30 városrész, ill. 124 árstatisztikai körzet) is kiszámítva rendelkezésre áll. A mellékelt kartogramm a hentes- és mészárosüzletek, valamint a fűszer- és szatócsüzletek sűrűségét mutatja ki városrészenkint.

Az üzletsűrűségről közölt adatok alapján lehetővé vált annak a vizsgálata, hogy milyen eltéréseket mutatnak e tekintetben az egymástól terület, lélekszám és társadalmi rétegeződés szerint lényegesen különböző jellegű kerületek. Mely tényezők határozzák meg és befolyásolják az élelmiszerüzletek területi elhelyezkedését?

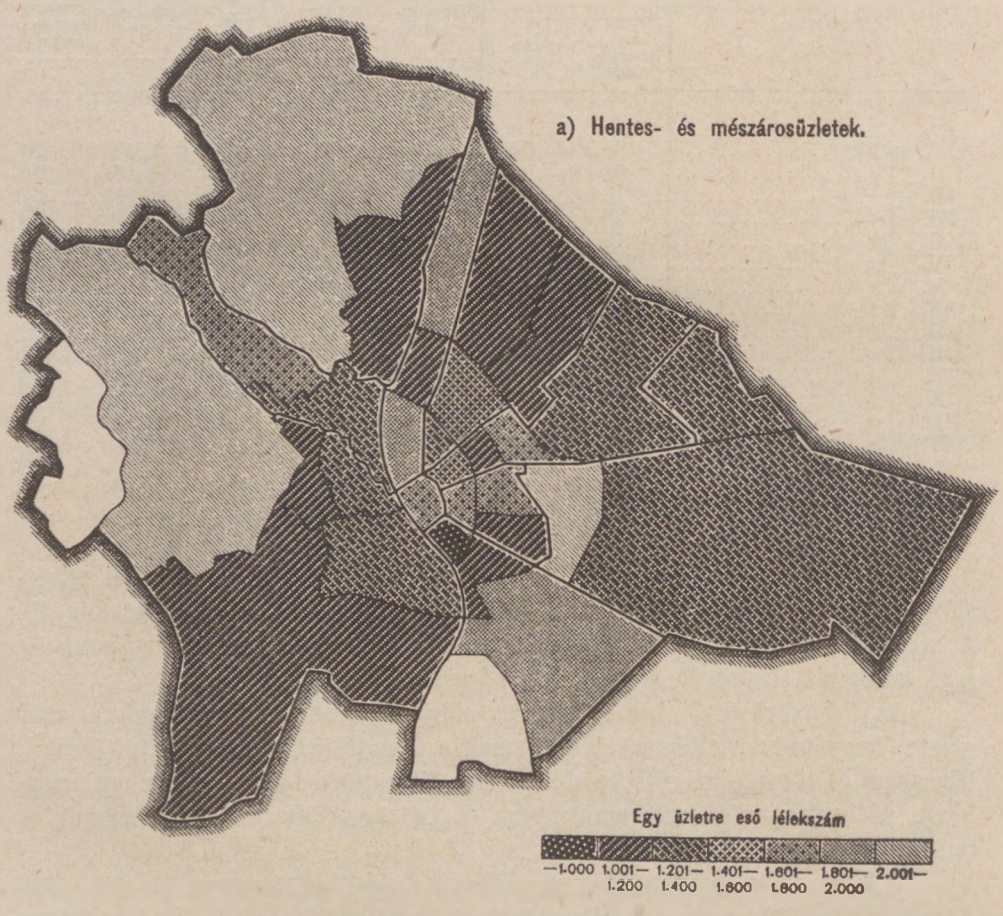
A hentes- és mészárosüzletek sűrűsége tekintetében az a feltűnő megállapítás tehető, hogy a nagykiterjedésű és legritkábban lakott III. kerületben (hektáronkint 18·4 lakó), mely egyébként zártvásárral és nyiltpiaccal is rendelkezik, a lélekszámhoz viszonyítva legnagyobb a mészáros- és hentesüzletek száma. Az egy üzletre eső átlagos lélekszám ebben a kerületben 1209. Árak tekintetében ezek az üzletek olcsóbb árszínvonalat képviselnek. A XII. kerület,

[1]) Községi Élelmiszerárusító Üzem üzleteivel és a hússzékkel rendelkező szövetkezeti üzletekkel együtt.

[2]) Szövetkezeti üzletekkel együtt.

amelynek hektáronkinti népsűrűsége a III. kerületével egyenlő, a budai kerületek között a legmagasabb üzletenkinti lélekszámmal (1542) szerepel. A budapesti átlagos üzletsűrűséghez közelfekvő II. és XI. kerületen kívül meg kell említeni az I. kerületet, amely e tekintetben közvetlenül a III. kerület után következik.

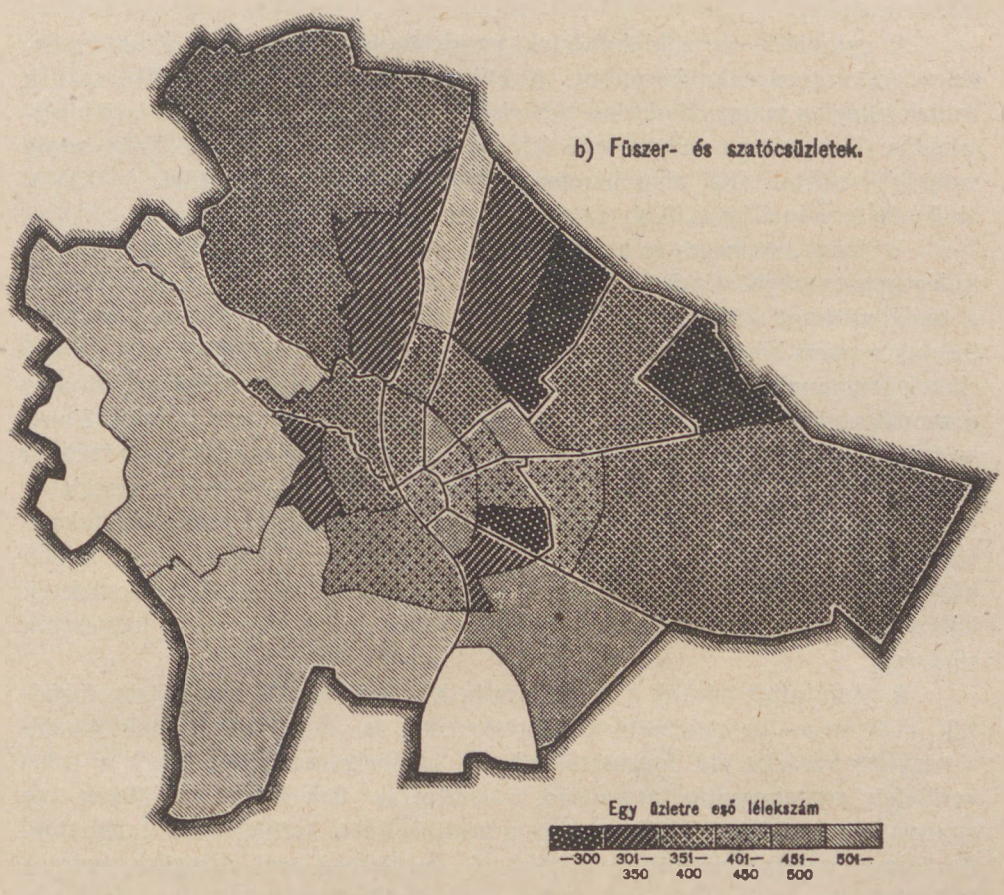
ÜZLETSŰRŰSÉG VÁROSRÉSZEK SZERINT.

A pesti oldalon a IV. kerületben a főváros legmagasabb árnívójú mészáros- és hentesüzleteire átlag 1735 lakos esik. Érdekes, hogy ez a szám az összes budapesti kerületek között a legmagasabb. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt, hogy a két vásárcsarnok (Belvárosi és Vámház-körúti) hatása enyhíti bizonyos fokig ezt a körülményt. Egy hentes- és mészárosüzletre eső legkisebb lélekszám a pesti oldalon a XIII., illetve IX. kerületben van. A jobbparton a legolcsóbb árakkal dolgozó XIII. kerület 1313 lélekszámmal szerepel,

míg a többi kerületek a főváros e szakmabeli üzletek átlagos sűrűségéhez eléggé közel fekszenek.

A tej és tejtermékek árusításával foglalkozó üzletek száma az egyes kerületekben igen nagy ingadozásokat mutat. Első tekintetre megállapítható, hogy ezek az üzletek a kültelki kerületekben vannak legkevésbbé képviselve. Ezekben a kerületekben jórészt a fűszer- és szatócsüzletek végzik a tej és tejtermékek forgalombahozatalát. A III., X., XIII. és XIV. kerületek tartoznak ebbe a csoportba.

A tejtermékkereskedőknek és tejfiókoknak különben a IV. és V. kerületben legsűrűbb a hálózatuk, a budapesti átlagos sűrűségnek majdnem a kétszerese. Középhelyet foglalnak el az I. és II. kerület, valamint a VI. és VII. kerület, amely két utóbbinál majdnem egyforma (947—959) az egy üzletre eső lélekszám. Ennek az üzletágnak kötelékébe tartozó üzletek 70%-a (sőt a XI. kerületben 91%) az öt nagyvállalat fiókhálózatát alkotják és így az árak egységes kialakulásához nagyban hozzájárulnak.

A sütőiparhoz tartozó üzletek elhelyezkedésének és sűrűségének vizsgálatánál a lélekszámhoz való viszonyítás nem ad kifejező képet. Igen sok esetben ugyanis a sütőüzem forgalmát és jövedelmezőségét nemcsak az üzlethez közel lakó fogyasztók vásárlásai biztosítják, hanem viszonteladásra különböző élelmiszerüzleteknek átadott áruk utáni haszon is. Így magának az üzlethelynek szerepe inkább csak a fióküzletek szempontjából bír fontossággal. A szatócsüzletek, tejfiókok egyébként a kenyérgyárak termékeivel elláthatják a környék kenyérszükségletét. A sütőüzletek üzletsűrűsége különben a III. és VII. kerületben a legnagyobb (2067, illetve 2031), míg a XII. és X. kerületben a legkisebb (6554 és 5659).

A gyümölcs- és zöldségüzletek kerületenkinti megoszlása a tejterméküzletekkel azonos alakulást mutat. A kültelki kerületekben kevesebb ezeknek az üzleteknek a száma, ahol a szatócsüzletekben történik a gyümölcs- és zöldségárusítás. Míg az egy üzletre eső átlagos lélekszám Budapesten 5509, addig vannak kerületek (X), ahol háromszorannyi és mások (III., XIII. és XIV.), ahol kétszeresénél jóval több az egy üzletre eső lélekszám aránya.

A fűszer-, csemege- és szatócsüzletek hálózata a főváros egész területén a legegyenletesebb. Ezek az üzletek azok, amelyekben a fogyasztóközönség a táplálkozáshoz szükséges cikkek egész sorát találja meg. Hiszen a szatócsüzletek a nyers húsáruktól eltekintve, az összes többi üzletágak körébe tartozó cikkek forgalombahozatalával is foglalkoznak. Tej, kenyér, gyümölcs és zöldség a szorosan vett fűszeráruk mellett a legtöbb üzletben megtalálható. Ennél az üzletágnál érvényesül leginkább az élelmiszerkereskedelemnek a már fentebb jelzett decentralizációra való törekvése. A gyakran visszatérő szükségletek megkívánják a bevásárlási helyek közelségét, ami idő és fáradság megtakarításával jár. Hozzájárul ehhez a vásárlóközönség hajlama, különösen az alsóbb néprétegeknél, hogy mindent lehetőleg egy helyen szerezzen be. A szatócsüzletek hálózata az egyes városrészekben annál sűrűbb, minél nagyobb a fogyasztók sűrűsége.

A bemutatott adatok a fűszerkereskedők és szatócsok csoportjába foglalták a csemege- és gyarmatárukiskereskedőket is. A csemegeüzletek inkább a nagyobb vásárlóerejű fogyasztóközönség lakóhelyéhez közel, vagy a belső kerületek forgalmasabb útvonalán választottak üzlethelyet. A fűszer- és gyarmatáru szaküzletek túlnyomóan a pesti belteli kerületekben találhatók. Az összes szaküzletek 74%-a a IV—IX. kerületben van. Érdekes, hogy a budai oldalon a legtöbb ilyen üzlet a II. kerületben található. Az üzlethelynek a közlekedési gócpontokhoz (pályaudvarokhoz) való közelségének különösen a gyarmatáru- és nagy hentesüzletnél van jelentősége, a vidéki vevők megszerzése céljából.

A fűszer- és szatócsüzleteknek kerületenkinti üzletsűrűsége a többi üzletágakhoz képest a legkisebb eltéréseket mutatja. Budapesti átlagban 378 lélek esik egy fűszerüzletre. A legtöbb fűszer- és szatócsüzlet a VIII. kerületben van (407), bár üzletsűrűség tekintetében a III., I., XIII. és XIV. kerületek meg-

előzik. A többi kerületek üzletsűrűsége a XI. kerületen kívül (461) meglepően hasonló. Mindenesetre az élelmiszerkiskereskedelem körében a szatócsüzletek azok, amelyek legkisebb tőkebefektetést igényelnek. Berendezési és üzleti költségük az alsóbb néprétegek által lakott kerületek félreeső utcáiban sokkal kisebb és forgalmuk is jelentéktelenebb. Ezzel magyarázható e szakmabeli üzletek tekintélyes száma, hiszen a budapesti élelmiszerkiskereskedelmi üzletek 41·5%-a tartozik e csoportba.

Az élelmiszerszakmához tartozó üzletek sűrűsége a háztartások számához való viszonyítás útján is kifejezhető. Egészen nyers megközelítés céljára a háztartások száma a főbérleti lakások számával vehető azonosnak.[1]) Szembetűnő, hogy az átlagtól a legkisebb eltérést az egyes kerületekben a mészáros-, hentes-, illetve a fűszer-, szatócsüzletek mutatják. Budapesten átlag 333 háztartás esik egy hentesüzletre, amelytől csak a IV. kerület 26%-kal nagyobbszámú háztartása jelez feltűnő eltávolodást. A fűszer- és szatócsüzletekre a fővárosban átlag 89 háztartás jut. Ettől csak két kerület mutat 10%-nál nagyobb eltérést és pedig a XI. kerület, ahol 15%-kal több és a XIII. kerület, ahol 11%-kal kevesebb háztartás esik egy-egy üzletre. Az élelmiszerkereskedelem többi ágainál az üzletek kerületi elhelyezkedése a háztartások számához viszonyítva azonban már nem ennyire arányos. A belterki részeken nagyobbszámú, a külső kerületekben pedig kevesebb háztartás jut egy üzletre. Igen érdekes megvilágítást ad az üzletsűrűségről a következő táblázat, amely a budapesti élelmiszerkereskedelemnek a lélekszámhoz viszonyított átlagos üzletsűrűségétől való eltéréseket mutatja indexszámok útján az egyes közigazgatási kerületekben.

Élelmiszerüzletek sűrűsége kerületek szerint az átlagos sűrűség %-ában.

Megnevezés	Mészáros- és hentes-	Tej- és tejtermék-	Sütő-	Gyümölcs- és zöldség-	Fűszer-, csemege-, szatócs-
			üzlet		
I. kerület	89	67	156	68	89
II. «	101	74	106	93	105
III. «	86	148	71	233	87
XI. «	100	83	120	92	122
XII. «	109	93	226	86	107
IV. «	123	54	128	79	96
V. «	107	57	93	55	98
VI. «	98	81	107	66	104
VII. «	102	82	70	64	108
VIII. «	99	124	92	140	95
IX. «	94	110	85	101	102
X. «	111	262	195	334	101
XIII. «	93	260	101	221	94
XIV. «	103	149	130	226	92
Összesen	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

[1]) A háztartások számának statisztikai megközelítésére nézve lásd : *Dr. Thirring Lajos :* »Adatok és becslések a háztartások és családok 1930. évi számáról.« (Magyar Statisztikai Szemle, 1937. 2. szám, 67. oldal.)

Az üzletsűrűségnek az áralakulásra gyakorolt hatását kimutatni igen nehéz feladat. Kétségtelen, hogy az üzletek száma befolyással van az árak alakulására. A túlkevés üzlet a verseny hiánya miatt azonban ugyanúgy oka lehet a magas árszínvonalnak, mint az üzleteknek a szükségleten felül emelkedő száma.[1]) Ilyenkor ugyanis a nagy felaprózódás miatt kisebbedő forgalmat nagyobb rezsi terheli.[2]) Feltehető tehát, hogy található az üzletsűrűségnek olyan optimuma, amelynél a közgazdasági kívánalmak kielégítése a legnagyobb mértékű.

Ezt az elméletileg várható összefüggést azonban számos más tényező befolyásolja, úgyhogy az nem juthat zavartalanul érvényre. Ezt igazolja az alábbi összeállítás is, mely az üzletsűrűség és az árak alakulását példaképen a mészáros- és hentesüzletekre vonatkozólag mutatja be.

Húsfélék átlagárai a statisztikai körzetek üzletsűrűsége szerint. 1939. XII. 15-én.

Megnevezés	Statisztikai körzetek száma	Hentes- és mészárosüzletek száma	Marhahús					Borjúhús					Sertéshús						Kendermagos tarkapaprikaszalonna
			felsál	fartő	szegy	gulyásnak való	mérlegelt átlag	comb, felszeletelve	karaj	szegy	pörköltnek való	mérlegelt átlag	karaj (rövid karaj)	comb	tarja	oldalas	kocsonyahús	mérlegelt átlag	
	az oldalt megjelölt üzletsűrűségű területrészeken		átlagár kilogrammonkint fillérben																
Területrészek egy-egy mészáros-, ill. hentesüzletre, átlag:																			
— 800	5	37	203·6	195·8	139·4	139·7	178·4	257·1	192·5	127·3	128·2	196·9	236·9	193·4	186·3	169·8	86·8	175·0	221·0
801—1.000	13	126	193·9	190·1	135·5	142·9	173·1	258·3	192·6	133·5	127·4	199·1	239·2	197·7	184·9	172·8	84·0	176·9	223·9
1.001—1.200	22	219	186·3	181·8	135·0	140·6	167·5	255·7	185·0	135·7	127·6	197·1	233·5	190·4	185·0	168·5	85·3	172·6	217·0
1.201—1.400	23	180	197·3	191·1	136·1	143·0	174·6	258·6	192·8	133·3	128·0	199·3	233·0	193·7	185·1	168·5	85·1	174·0	220·2
1.401—1.600	11	52	209·4	202·2	137·7	144·1	182·6	262·9	199·0	134·3	131·0	203·0	236·8	193·0	185·5	168·6	81·7	173·6	220·1
1.601—1.800	10	48	192·6	193·8	140·2	151·6	176·3	266·3	199·4	137·3	129·2	205·2	232·0	193·0	186·2	168·3	90·5	174·7	223·8
1.801—2.000	9	43	196·3	189·8	142·0	147·9	175·8	275·3	194·9	130·8	130·9	206·4	235·3	191·3	185·1	167·8	83·6	172·9	226·4
2.001—2.500	12	58	216·6	210·0	149·8	146·5	190·4	267·2	203·0	136·7	130·5	206·3	241·4	196·9	186·6	170·4	85·7	177·1	225·0
2.501—3.000	7	16	199·0	188·3	138·8	140·8	174·4	268·5	224·6	133·9	125·0	210·2	237·7	192·3	183·2	169·6	85·6	174·0	222·7
3.001—	5	6	213·3	206·7	140·0	158·3	187·8	260·0	193·3	139·0	139·0	202·4	241·7	199·0	189·5	170·0	70·0	175·2	231·2
Összesen . .	117	783	197·2	190·9	137·3	143·6	174·8	259·9	194·2	134·8	128·4	200·6	236·0	192·8	185·5	168·7	85·2	174·1	221·3

Ezek az adatok, melyek a város legkülönbözőbb jellegű területrészeit foglalják össze, az üzletsűrűségnek az árakra való hatását nem mutatják egyértelműen. Sőt, az előzőkben mondottaktól eltérően egyes árufajtáknál úgy tűnik, hogy az igen kicsi vagy nagy üzletsűrűség esetében az árak alacsonyabbak, mint közepes sűrűségi értékeknél. A maximum általában mindazonáltal az üzletekkel ritkábban ellátott városnegyedekben mutatkozik, míg a nagy üzletsűrűségnek hátrányos hatása ezekből az adatokból kevésbbé tűnik ki. A hely-

[1]) Piackutatási munkálatok, II. kötet, 61. oldal.

[2]) Az üzletek, illetve üzlethelyiségek túltengésének káros hatására és általában az üzletsűrűség és üzletbérek összefüggésére mutat rá *dr. Áfra Nagy János:* »A budapesti üzletbérek alakulása« c. közleményében. (Statisztikai Értesítő, 1939. július, 148. oldal.)

zetről mindenesetre behatóbb képet nyujtanak olyan táblázatok, melyek az összehasonlítást a város jellegzetesen eltérő negyedeire külön-külön mutatják be. Ennek a részletes anyagnak a közzétételére azonban nincs lehetőség.

Különben is az ár kialakulásának kérdése a gazdasági élet egyik legbonyolultabb jelensége. Minden tényező külön beható vizsgálatot igényel ahhoz, hogy az árak alakulása és annak befolyásolási lehetősége megállapítható legyen. Az áruk minőségi különbségei, az üzletek fekvése, nagysága, szállítási és rezsiköltségeinek eltérő volta és nemkülönben a fogyasztóközönség vásárlóereje mind befolyással vannak az árak kialakulására. Mivel pedig a forgalom is az egyes cikkek tekintetében a különböző üzletekben a vevők szerint annyira különböző, hogy alig van két üzlet, amelynek viszonyai egyenlők volnának, ennek következtében az árak is eltérők. Rendszerint a jobb minőség magasabb árakban jut kifejezésre, míg a gyengébb minőségnek olcsóbb árak felelnek meg. Ennek azonban nem kell szükségszerűen így lenni. Az élelmiszerüzletek az árak tekintetében az egyes kerületekben a fogyasztók igényeihez, vásárlóerejéhez alkalmazkodnak. A lakosság társadalmi réteg szerinti tagozódása kétségtelen érezteti hatását az árak kialakulásában. Az alábbi táblázat a rendes lakások (háztartások) családfőinek társadalmi réteg és kerület szerinti százalékos megoszlását adja.

A rendes lakások családfőinek társadalmi rétegek szerinti százalékos megoszlása. — 1935.

Megnevezés	Lakások száma, melyben a családfők											
	munkások	közszolgálati altisztek	iparosok	kereskedők	kofák, utcai és piaci árusok	kereskedelmi alkalmazottak	magántisztviselők	köztisztviselők	szabad foglalk.	nyugdíjasok és vagyonukból élők	egyéb és ismeretlen foglalkozásúak	Összesen
I. kerület	15·4	5·1	4·1	3·0	0·1	1·8	12·2	17·9	3·8	24·8	11·8	100·0
II. «	19·6	4·6	4·9	3·9	0·4	1·5	13·8	15·7	4·7	21·8	9·1	100·0
III. «	48·7	5·6	5·1	2·3	0·4	2·4	7·5	6·8	1·5	13·1	6·6	100·0
XI. «	24·0	7·7	4·4	2·6	0·2	1·7	12·5	15·8	3·0	19·3	8·8	100·0
XII. «	17·8	6·9	3·9	2·7	0·2	1·4	12·5	18·0	3·1	22·5	11·0	100·0
IV. «	11·6	2·3	15·2	7·3	0·5	3·1	13·0	9·0	9·1	15·5	13·4	100·0
V. «	14·6	2·2	7·0	9·3	0·4	3·6	22·8	6·0	9·1	13·9	11·1	100·0
VI. «	24·7	2·2	8·7	7·6	0·8	6·2	14·9	5·9	5·0	12·9	11·1	100·0
VII. «	28·5	3·1	10·7	7·2	1·8	8·1	10·7	4·8	3·0	11·2	10·9	100·0
VIII. «	33·3	3·7	8·5	5·0	2·1	4·8	8·6	7·8	2·9	11·9	11·4	100·0
IX. «	39·0	5·2	6·0	4·1	1·1	3·5	8·0	8·8	1·9	12·2	10·2	100·0
X. «	49·0	8·9	3·8	1·7	0·4	1·5	6·1	8·8	0·8	11·4	7·6	100·0
XIII. «	62·3	6·7	4·2	1·8	0·4	2·5	4·8	3·1	0·5	5·8	7·9	100·0
XIV. «	39·2	11·3	5·4	2·5	0·6	2·8	7·9	8·6	1·6	12·0	8·1	100·0
Összesen ...	**32·8**	**5·2**	**6·8**	**4·6**	**0·9**	**3·8**	**10·8**	**8·5**	**3·2**	**13·5**	**9·9**	**100·0**

Az élelmicikkek átlagárai a budai oldalon a legmagasabbak, Pest kültelkén a legalacsonyabbak, míg a középső helyet Pest beltelki átlagárai foglalják el.[1]) A jobbparti magas árszínvonaltól eltérően azonban a III. kerület átlagárai,

[1]) Élelmiszerek kiskereskedelmi áralakulása a város egyes részein. Piackutatási munkálatok III. kötet, 195. oldal.

dacára a nagyobb távolságnak (szállítási költség) és ritka népsűrűségnek, jóval alacsonyabbak. Itt jelentkezik már a fogyasztók vásárlóerejének az áralakulásra gyakorolt hatása ; e mellett a kisebb üzleti rezsi is szerepet játszhatik. Az 1935. évi felvétel szerint a III. kerületben a rendes lakások családfőinek 48·7%-a a munkásosztályhoz tartozott. A szerényebb jövedelemmel rendelkező fogyasztók lehetőleg olcsóbb áron iparkodnak szükségleteiket kielégíteni. Ez különösen a húsféléknél tapasztalható, mivel az átlagár az összes kerületek között itt a legkisebb.

A pesti oldalon a munkáscsaládfők a XIII. kerületben 62·3, a X. kerületben pedig 49·0%-kal vannak képviselve és a húsárak tekintetében a pesti oldalon ezek a kerületek tartoznak a legolcsóbb kategóriába. A húsoknál, mint már előbb szó volt róla, a IV. kerületben a legmagasabb az árszínvonal (csak 11·6% munkáscsaládfő), a jobbparton pedig az I. kerületben (15·4%). Ez utóbbi kerületben a köz- és magántisztviselő, szabadfoglalkozású, nyugdíjas és vagyonukból élő családfők együtt majdnem 60%-ot tesznek ki.

A többi élelmicikkek tekintetében szintén jelentkezik az említett kerületekben (III., X., XIII.) az olcsóbb árakra való törekvés.

Az üzleti verseny az élelmiszerszakmában kisebb mértékben ugyan, de szintén érezteti hatását. A kereskedők az eladási lehetőségek fokozására és a vevőkör kiszélesítésére törekszenek. Ezt bizonyos árkombinációkkal próbálják elérni. Így pl. főleg a sűrű hálózattal rendelkező fűszer- és szatócsüzletek bizonyos árukat (zöldség stb.) mintegy versenyárunak tartanak csak azért, hogy a vevőknek lehetőleg minden szükségletét ki tudják elégíteni és ezek más üzleteket ne keressenek fel.

Nemkevésbbé fontos szerepe van az élelmiszerszakmában a hitelezésnek vagy hitelnyujtásnak. A heti vagy havi utólagos fizetésre adott áruk az illető üzlethez való kötöttséget jelentik és bizonyos mértékben ösztönző hatással vannak a fogyasztás növelésére. A fogyasztási szövetkezetek a tagoknak nyujtott ezen kedvezményen kívül még vásárlási visszatérítést is adnak.

Az alacsony árnívó tartása abból a célból, hogy a vásárlóközönség számának megnövekedésével a nagyobb forgalom kisebb haszna révén is megtalálja üzleti számításait, nem mindig válik be, különösen az élelmiszerüzleteknél, ahol az árubeszerzés időveszteség elkerülése végett inkább a lakás közelében levő üzletben történik.

Általában minden kedvezmény (pl. az áruk hazaszállítása) és mindaz, amit az egyes üzletek a vevők jobb kiszolgálása révén nyujthatnak, alkalmas az üzlet forgalmának a növelésére. Mindezek a tényezők a forgalom és helyi árszínvonal kialakulására oly nagy befolyást gyakorolnak, hogy az üzletsűrűség és verseny előbb említett hatása elhomályosulhat.

Az élelmiszerkereskedelem üzletsűrűségének tényleges helyzetéről akkor lehetne teljes képet alkotni, ha az üzletek forgalmi adatai is rendelkezésre állanának. Az üzletek a forgalomra való tekintet nélkül egyforma súllyal vétettek most számításba, ami a valóságnak nem egészen felel meg. A segédnélküli,

kisforgalmú külterületi szatócsüzletek közül több együttvéve látja el azt a közgazdasági feladatot, melyet egy sok segéddel dolgozó belterületi üzlet egymaga elvégez. Az üzletsűrűség bemutatott adatai tehát csak az első lépést jelentik a kérdés számszerű megvizsgálása terén és a továbbiakat az üzemegység (mérőeszköz pl. a segédek száma lehetne), valamint a forgalom adatainak figyelembevételével kellene megtenni. Mindezekhez a további és mélyebbreható vizsgálódásokhoz elengedhetetlen előfeltétel a kereskedelem üzemi viszonyainak részletes statisztikai felvétele.

2. Üzleti, vásárcsarnoki és piaci élelmiszerárak Budapesten.

A nagyvárosi lakosság élelmiszerellátása a fogyasztók körébe települt, szétágazó kiskereskedői szervezetet igényel. A kiskereskedelem előretolt őrsei igen gyakran kezdetleges, egyszerű üzleteikben nyomábaszegődnek a külső területek első településeinek, hogy azután később, a betelepült városrészek fényes üzleteiben szolgálhassák ki az egykor alig lakott vidék immár igényes fogyasztóit. A kiskereskedelem szerteágazó hálózata mintegy 5000 élelmiszerkereskedő nyilt árusítású üzletét foglalja magában, de az egyes elszórt, különálló üzleteken kívül még a vásárcsarnokokba és piacokra tömörült kereskedők üzlethelyei is a fogyasztók rendelkezésére állanak.

A fővárosban 11 vásárcsarnok és 11 nyilt piac szolgálja a közönséget. A csarnokok között az I. számú Vámház-körúti vásárcsarnok ma már több, mint négyévtizedes multra tekinthet vissza. A fogyasztók e beszerzőhelyei az élelmiszerüzletek mellett fontos szerepet töltenek be a kicsinybeni áruelosztásban.

A fogyasztóközönség szívesen keresi fel a csarnokokat és a nyilt piacokat. Az ott felhalmozott áruk nagy tömege, az áruk feszélyezettség és vételkényszer nélküli megtekintése, az egy helyen lebonyolítható összes bevásárlás előnye, az őstermelők közvetlen fogyasztók számára történő árusítása, az egy helyen tömörült kereskedelem árnivelláló hatása, a közélelmezési hatóságok árellenőrzése stb. mind olyan körülmények, melyek a vásárcsarnokok és piacok számára tekintélyes vevőforgalmat tudnak biztosítani. Nemcsak e helyek közelében lakó közönség keresi fel a vásárcsarnokokat és piacokat, hanem igen gyakran a távolabb lakó fogyasztók is, már csak azért is, hogy az árukínálat, illetőleg az árak felől összehasonlító tájékozódást nyerjenek.

A vásárcsarnokokban és piacokon kialakult árakról a vásárok és vásárcsarnokok igazgatósága közöl rendszeresen adatokat (Hivatalos árjegyzőlap, hírlapi közzététel, rádió útján). A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal a budapesti vásárcsarnokokban és piacokon kialakult havi átlagárakat — a vásárok és vásárcsarnokok igazgatóságának hivatalos árjegyzése alapján — a Statisztikai Havifüzetekben rendszeresen közli. Évi összefoglalásban ugyanezek az adatok a Statisztikai Évkönyvben kerülnek nyilvánosságra.

Az élelmiszerkiskereskedelmi üzletek áraira vonatkozólag a piackutató és árstatisztikai osztály dolgozza fel rendszeresen az 1938. áprilisában megindí-

tott havonkinti egyszeri (hóközepi) adatszolgáltatás eredményeit és azokat a Statisztikai Értesítőben közzé is teszi. Ezek az árak a hónap egy napjára vonatkoznak és így a vásárcsarnokok és piacok havi átlagáraival nem vethetők össze. Szükségessé vált tehát, hogy *a kiskereskedelmi árak hóközepi adatszolgáltatásában legalább egyízben a vásárcsarnokok és piacok kereskedői, illetve elárusítói is résztvegyenek.* Ezért az 1940. november 15-i adatfelvétel kivételesen a budapesti vásárcsarnokok és piacok kereskedőire is kiterjesztetett. Az ilymódon begyüjtött anyag értékes tanulságokat rejt magában és megérdemli a közelebbi ismertetést.

Az árak vizsgálatánál nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy a hatósági árszabályozás a kimondottan idénycikkeken kívül igen sok élelmiszerre kiterjed, úgyhogy az árak szabad alakulása csupán a megengedett határokon belül érvényesülhet.

Az üzletek, vásárcsarnokok és piacok áradatainak egybevetését az alábbi táblázatos összeállítások teszik lehetővé az 1940. november 15-i adatfelvétel alapján. Az alábbi táblázat a hús és húskészítmények árait foglalja össze.

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti kicsinybeni	Vásárcsarnoki átlagár	Piaci fillérben
Marhahús, felsál	kg	278·0	275·1	270·0
« fartő	«	273·1	270·0	266·5
« szegy	«	182·3	182·3	178·1
« gulyásnak való	«	202·2	202·2	200·8
Borjúhús, comb	«	301·1	300·1	300·0
« karaj	«	206·7	203·7	203·2
« szegy	«	152·5	150·9	152·3
« pörköltnek való	«	152·4	154·2	151·7
Juhhús, comb	«	204·7	205·9	203·6
Sertéshús, rövidkaraj	«	335·9	336·1	331·1
« comb	«	284·9	284·9	282·9
« tarja	«	265·2	265·6	265·3
« oldalas	«	184·3	185·0	184·4
« kocsonyahús, láb	«	79·7	78·4	73·7
Sonka, prágai módra készült, főtt, füstölt	«	669·8	670·0	681·7
Olvasztani való szalonna, bőrrel	«	212·0	212·0	212·0
Háj	«	228·0	228·0	228·0
Sertészsir	«	224·0	224·0	224·0
Szalonna, sózott-	«	231·8	227·7	216·7
« füstölt-, közönséges	«	263·8	257·4	260·5
« füstölt, csemege-	«	347·2	328·2	316·3
Téliszalámi, márkás	«	726·2	726·1	741·4
Sütnivaló nyers kolbász	«	276·2	255·0	249·3
Füstölt kolbász, I. r. gyulai	«	517·9	—	—
« « I. r. egyéb	«	317·0	302·6	283·8
Párizsi	«	286·6	280·0	278·8
Virsli, bécsi	«	300·9	297·7	300·0
Nyáriszalámi	«	266·4	241·6	247·9
Disznósajt, középminőségű	«	278·7	262·0	264·4

A marhahúsfélék átlagára általában a piacokon a legalacsonyabb. A jobbminőségű húsok (felsál, fartő) tekintetében a középső helyet a vásárcsarnokok foglalják el, míg a közel 700 mészáros és hentes üzletének átlaga a legmagasabb. A szegy és gulyásnak való hús üzleti és vásárcsarnoki átlagára egyforma szintet jelent. A minőségokozta eltérés a marhahúsnál igen lényeges lehet és ez természetesen az árakban is kifejezésre jut.

A borjúhúsárak mind a három helyen meglehetősen azonos alakulást mutatnak. A pörköltnek való húst kivéve legmagasabb az üzletek árszínvonala. Általában a piaci árak a borjúhúsféléknél is a legalacsonyabbak.

A juhhúsnál a vásárcsarnokok árszintje áll az első helyen. Említést érdemel, hogy 1940. novemberében már 513 mészáros árusított juhhúst, míg egy évvel előbb még csak 320 nyilt árusítású üzlet jelentett árakat. A kültelki kisforgalmú üzletek gyengébb minőségű áruja az üzletek árszintjét a nyilt piacokéval tette egyenlővé.

Sertéshúsfélék tekintetében általában a piacok árai a legalacsonyabbak, míg a másik két helyen csaknem teljesen azonos átlagok képződtek.

A fehéráruk rögzített árai természetesen nem jelezhetnek eltérést. Szabad áralakulás idején a szatócsüzletek magasabb zsírára az üzletek árszintjét a vásárcsarnokok, illetőleg a piacok fölé emelte. Az étkezési szalonna nagy minőségi különbségei, valamint a vásárcsarnokok és piacok kevésszámú árjelentése folytán az adatok nem nyujtanak helyes összehasonlítási alapot.

A húskészítmények átlagárai legmagasabbak a nyilt árusítású üzletekben. Ezt a körülményt elsősorban a csemegekereskedők jobbminőségű készítményei indokolják.

A csarnoki és piaci élelmiszerkereskedőkre vonatkozó adatfelvétel kapcsán a piackutató osztály a rendszeres kiskereskedelmi statisztikai felvételben egyébként nem szereplő baromfiárakra nézve is tájékozódást szerzett. Az élő és vágott baromfi átlagárait a három üzlettípus szerint részletezve a következő táblázat ismerteti:

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti	Vásárcsarnoki	Piaci
		kicsinyben átlagár fillérben		
Élő baromfi.				
Tyúk	db	—	336·3	291·9
«	kg	210·0	211·5	207·9
Csirke, rántani való	db	—	185·0	170·8
« « «	kg	243·3	244·0	233·6
« sütni való	db	—	264·2	249·8
« « «	kg	236·0	229·8	224·0
Kacsa, hizott	«	210·0	229·8	226·3
« sovány	db	240·0	243·4	210·0
Liba, hizott	kg	230·0	230·7	226·3
Pulyka, hizott	«	180·0	193·7	195·5

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti	Vásárcsarnoki	Piaci
		kicsinybeni átlagár fillérben		
Vágott baromfi.				
Tyúk, I. o.	kg	244·2	244·4	240·0
« II. o.	«	232·0	211·1	216·7
Csirke, rántani való, I. o.	«	311·5	296·7	302·0
« « « II. o.	«	274·3	267·9	265·0
« sütni való, I. o.	«	291·5	288·0	294·3
« « « II. o.	«	262·5	248·0	262·0
Kacsa, hízott, I. o.	«	245·6	240·6	239·2
« « II. o.	«	224·4	223·0	219·3
Liba, hízott, I. o.	«	234·5	238·7	233·3
« « II. o.	«	213·2	220·5	216·8
Pulyka, hízott	«	250·0	237·6	225·0
Libamáj, nagy	«	616·7	559·2	573·6
« közép	«	492·3	470·2	435·5
« kicsi	«	375·0	368·6	370·8
Libaaprólék	«	107·1	109·5	114·9
Libaháj	«	337·1	350·4	334·8

Élő baromfi árusításával főleg csarnoki és piaci kereskedők foglalkoznak. A piacokon kialakult árak általában az alacsonyabb szintet jelentik. E cikkben különösen a Garay- és Lehel-téri piacok bonyolítanak le nagy forgalmat.

A vágott baromfinál tyúk és csirke tekintetében a vásárcsarnokok, libánál pedig a piacok alacsony árai tűnnek ki. A kevésszámú nyilt árusítású üzlet adatanyaga nem ad elegendő alapot a csarnoki és piaci árakkal való egybevetésre. A felvétel ugyanis a mészáros- és hentesüzletek vágott baromfi áraira nem terjedt ki.

A tejtermékek, tojás, liszt- és kenyérneműek áralakulását a következő két táblázat mutatja be:

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti	Vásárcsarnoki	Piaci
		kicsinybeni átlagár fillérben		
Tejtermékek.				
Tejföl	l	150·5	150·8	153·8
Teavaj, tömb	kg	491·9	491·6	489·4
Teavaj, csomagolt	10 dkg	51·3	51·0	51·1
Főzővaj	kg	445·7	440·8	445·7
Csemege juhtúró	«	272·1	261·8	262·3
Tehéntúró, friss, zsíros, asztali	«	152·5	135·4	149·0
Sajt, emmentáli, hazai	«	416·9	411·4	391·2
Sajt, trappista, hazai	«	300·8	294·8	286·5
Tojás.				
Friss teatojás	kg	313·8	307·7	306·0
« «	db	17·8	17·7	17·7
Főzőtojás	kg	289·4	280·8	277·2
«	db	15·8	15·3	15·4
Meszestojás	kg	252·3	256·4	246·1
«	db	13·8	14·0	14·2

A tejtermékek legtöbbjénél előírt hatósági ár következtében eltérés alig adódik. Az árakban mégis jelentkező különbség a sokféle minőségre vezethető vissza. Más a helyzet a tojás tekintetében. A csarnokok és piacok e jellegzetes cikke olcsóbb e helyeken, mint az üzletekben. Legolcsóbb a piacon, míg a csarnokokban már drágább. Ez a körülmény annál is jelentőségteljesebb, mert olyan cikkről van szó, amelynél a minőségkülönbség jóval szűkebb korlátok közé szorul, mint pl. a zöldség-, gyümölcsféléknél. Így az alacsonyabb vagy magasabb ár, egyéb hatóokok következtében alakult ki. Kétségtelen, hogy legkisebb költséggel dolgozik a piaci árus, emellett a tojás az üzleti, illetőleg raktár-klima tekintetében kevésbbé igényes, könnyen tárolható.[1])

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti	Vásárcsarnoki	Piaci
		kicsinyheni átlagár fillérben		
Liszt.				
Búzaliszt :				
0 gg tésztaliszt	kg	48·0	47·9	48·0
0 g «	«	48·0	47·8	48·0
egységes kenyérliszt	«	37·7	37·9	38·4
Búzadara	«	51·7	50·8	51·2
Kenyér, péksütemény.				
Egységes búzakenyér	kg	39·9	39·8	39·6
« rozskenyér	«	35·9	35·3	35·1
Népkenyér	«	30·0	30·0	30·0
Péksütemény, friss	db	5·0	5·0	5·0
Tésztaneműek.				
Csőtészta, 2 tojásos	kg	133·1	134·3	130·6
« fehéráru	«	107·4	—	106·0
Tarhonya, 2 tojásos	«	113·9	108·8	109·6
« fehéráru	«	84·2	82·5	79·4

A liszt- és kenyérárak természetszerűleg nem jelezhetnek számottevő eltérést, tekintve, hogy hatóságilag rögzített árakról van szó. Minőségkülönbség indokolja a tésztaneműek jelentkező árkülönbözetét.

[1]) Az adatok feldolgozása során jelent meg az árellenőrzés országos kormánybiztosának 35.350/1940. Á. K. számú rendelete, amely megállapította a legmagasabb tojásárakat. Ezután természetesen a tojásárak már csak kisebb eltérést fognak mutatni az egyes üzlethelyeken.

A következő táblázat a zöldség- és főzelékféléket foglalja egybe:

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti kicsinyben	Vásárcsarnoki átlagár fillérben	Piaci
Zöldség és zöldfőzelék.				
Burgonya, Gülbaba	kg	14·1	14·0	13·9
« nyári rózsa	«	14·3	14·3	14·4
« őszi rózsa	«	13·1	12·8	13·0
« Ella	«	12·2	12·0	12·0
Sárgarépa, zöldje nélkül, I. o.	«	21·9	21·5	19·7
Petrezselyem, zöldje nélkül, I. o.	«	33·4	33·0	31·0
Kalarábé, zöldje nélkül, I. o.	«	20·1	20·0	18·6
Vöröshagyma	«	40·9	40·0	38·1
Fokhagyma	«	99·9	103·2	101·5
Fejeskáposzta, I. o.	«	15·1	14·8	14·9
Kelkáposzta, I. o.	«	15·8	15·1	14·6
Kelvirág, tisztított, nagyfejű	«	65·7	72·4	65·6
Zöldborsó, hüvelyes	«	101·3	118·8	100·0
Tök, főzni való	«	19·4	18·7	18·4
Fejessaláta, I. o.	db	10·0	11·0	8·6
Zöldpaprika, nagy, húsos	kg	108·3	113·0	97·8
Paraj, tisztított	«	34·8	32·4	31·4
Szárazfőzelék.				
Bab, fehér, aprószemű	kg	56·0	54·9	55·6
Bab, szines	«	64·6	63·9	64·1
Borsó, hántolt, sárga, feles	«	106·2	102·3	98·2
Lencse	«	87·1	82·2	82·5

A zöldség- és főzelékfélék a tojással, baromfival és gyümölccsel együtt a vásárcsarnokok és piacok legjellegzetesebb cikkei közé tartoznak. A táblázat tanusága szerint ezek a cikkek az üzletekben érik el a magasabb árszintet, azonban az a tetszetős elgondolás, hogy a zöldség- és főzelékfélék a vásárcsarnokokban, illetőleg piacokon lényegesen olcsóbbak lennének, a számanyagból nem tűnik ki. Kétségtelen, hogy a minőségek igen eltérő volta egyéb körülményekkel együtt az árak egybevetését megnehezíti. Általában a piaci árak a legalacsonyabbak, azonban csak igen elenyésző, alig számottevő különbséggel. A vásárcsarnokok és piacok nagymennyiségű friss árujával szemben főleg a kisforgalmú szatócsüzletekben igen sokszor az élelmiszerek kisebb választéka mellett csak gyengébb minőségű áru kapható. A piackutató osztály vizsgálódásai során rámutatott már arra, hogy a zöldség- és főzelékfélék igen sok élelmiszer-kiskereskedelmi üzletben versenycikk jellegével a beszerzési árnál alig magasabban kerülnek eladásra.[1]) A szárazfőzelékek üzleti átlagárai a legmagasabbak, a vásárcsarnokok árai pedig a borsó kivételével legalacsonyabb árszínvonalat képviselik.

[1]) Piackutatási munkálatok. II. rész, 54. oldal.

A fontosabb gyümölcsfélék áralakulásáról a következő táblaázt tájékoztat:

Megnevezés	Mennyiségi egység	Üzleti kicsinyben	Vásárcsarnoki átlagár fillérben	Piaci
Alma, elsőrendű nemesfaj	kg	146·8	150·4	137·9
« másodrendű nemesfaj	«	109·1	114·3	106·4
« közönséges fajta	«	84·7	85·2	81·3
Körte, elsőrendű nemesfaj	«	174·5	161·6	152·1
« másodrendű nemesfaj	«	128·4	128·3	118·9
« közönséges fajta	«	101·4	95·9	89·4
Szőlő, csemege, faj	«	253·5	233·6	231·8
Dióbél	«	474·5	481·5	478·2
Citrom	db	8·8	8·3	8·4

A gyümölcsféléknél a piacok alacsony árszínvonala minden bizonnyal egyenes kifejezője a minőségkülönbségnek. Jobb menetelű fűszer-, illetőleg csemegekereskedések minőségi árui az üzletek árszintjét könnyen a csarnoki árak fölé emelhetik. Az üzleti árakból képezett budapesti árszint kialakításában általában fontos szerepet játszik az a körülmény, hogy milyen számmal vesznek részt az adatszolgáltatásban a szatócsok, illetőleg az egyszerűbb üzletek. Alma esetében a vásárcsarnoki árak látszanak magasabbnak, könnyen lehetséges azonban, hogy e cikknél épen az előbb említett ok játszott közre. A minőségkülönbségből adódó árszintkülönbség egyébként igen sok cikknél fennáll. A körte az adatok szerint a legmagasabb szintet az üzletekben érte el. Ezt a gyümölcsöt — téli körtéről lévén szó — az olcsóbb kereskedések nem igen tartják, illetőleg a gyengébb minőségűt árusítják. Így azután a jobb menetelű, más minőségű árut nyujtó üzletek átlagos árszintje a vásárcsarnokokénál magasabban alakul ki.

A fűszerfélék nem nevezhetők elsősorban csarnoki, illetőleg piaci cikkeknek. Szerepük e helyeken inkább arra szorítkozik, hogy egyhelyben történő árubeszerzés esetében ezek a cikkek is kaphatók legyenek. A kevésszámú csarnoki és piaci árus adata, szemben a többezer üzleti áradattal, az összehasonlítást nem teszi megengedhetővé.

Végighaladva a vizsgálat körébe vont árucikkeken, kitűnik, hogy az összehasonlítás csak megfelelő körültekintéssel végezhető el. Megnehezíti a vizsgálódást az a körülmény, hogy vannak egyrészt jellegzetesen üzleti cikkek (pl. fűszerfélék), amelyek a vásárcsarnokokban, illetőleg piacokon csak néhány árusnál fordulnak elő és viszont igen sok cikknél (pl. baromfi-, zöldségfélék) a vásárcsarnokok és piacok nevezhetők legfőbb beszerzőforrásnak. Az átlagárak egybevetésénél tehát igen gyakran e három kiskereskedelmi beszerzőhely valamelyikének nagyszámú áradatával szemben a másik üzlethelyről csak néhány adat állt rendelkezésre.

Lényeges az is, hogy a cikket milyen mértékben árusítják a nyilt üzletek különböző üzlettípusaiban (pl. szatócsok, csemegekereskedők, hentesek stb.). Megnehezíti végül a vizsgálódást a cikkeknél mindig előforduló minőségkülönbség, továbbá az adatszolgáltató szubjektív véleménye árucikkei minő-

ségi elbírálásánál. E körülmény főleg a gyümölcsfélék osztályozása tekintetében okoz igen nagy nehézséget.

A város legkülönbözőbb helyein települt kereskedők között szerepel a legegyszerűbb szatócs épen úgy, mint a belváros luxusüzlete. Az üzletek árszintje tehát igen széles skálán mozog.[1])

Az új adatfelvétel lehetővé tette, hogy a vizsgálódás az egyes vásárcsarnokok és piacok egymással való összehasonlítására is kiterjeszkedhessék. A következő táblázat a legfontosabb vásárcsarnokok és piacok átlagárait mutatja be néhány élelmicikkre vonatkozólag.

Néhány fontosabb élelmicikk kiskereskedelmi ára a nagyobb vásárcsarnokokban és piacokon.

Megnevezés	Mennyiségi egység	1940. nov. 15-i átlagárak, fillérben												
		vásárcsarnokban							piacon					
		II., Széna-téri	III., Óbudai	IV., Belvárosi fedett	VII., Klauzál-téri	VII., Garay-téri	VIII., Rákóczi-téri	IX., Vámház-körúti	XI., Fehérvári-úti	VI., Ferdinánd-téri	VIII., Teleki-téri	X., Martinovics-téri	XIV., Bosnyák-téri	
Marhahús, felsál	kg	282·0	260·0	283·3	271·4	261·7	282·5	270·9	286·7	256·3	246·8	273·4	290·0	
« gulyásnak való	«	188·0	220·0	210·0	202·0	194·2	195·6	195·4	180·0	192·9	174·0	186·9	240·0	
Borjúhús, comb	«	296·4	300·0	300·0	296·6	301·6	300·0	300·4	300·0	300·0	300·0	300·0	—	
« pörköltnek való	«	149·0	150·0	160·0	150·0	151·7	155·6	150·7	149·3	150·9	151·1	149·4	—	
Juhhús, comb	«	208·0	210·0	210·0	204·3	201·7	205·1	205·4	203·4	200·0	199·1	205·0	210·0	
Sertéshús, rövidkaraj	«	340·0	326·7	333·3	338·3	332·9	340·0	335·2	330·0	326·4	324·4	340·0	340·0	
« comb	«	285·0	284·0	286·0	282·3	284·0	286·0	285·0	283·0	282·8	280·6	282·0	283·0	
« tarja	«	264·8	266·0	266·0	266·0	264·4	266·2	266·2	263·0	265·1	265·7	262·0	266·0	
« oldalas	«	186·0	180·0	186·0	182·0	184·7	185·3	186·0	180·0	183·3	185·7	184·0	186·0	
Párisi	«	280·0	280·0	280·0	280·0	280·0	280·0	280·0	—	270·0	280·0	280·0	—	
Élő tyúk	«	223·3	212·9	—	200·0	213·8	202·1	223·3	200·0	214·0	200·0	210·0	210·0	
« csirke, sütni való	«	235·0	220·7	250·0	218·7	224·2	247·7	240·0	222·5	217·7	224·3	235·0	225·0	
Vágott tyúk, I. o.	«	272·0	—	270·0	237·2	234·5	240·0	240·0	—	—	260·0	—	—	
« csirke, rántani való, I. o.	«	320·0	—	340·0	283·4	273·0	322·7	280·0	320·0	300·0	270·0	—	—	
« csirke, sütni való, I. o.	«	270·0	—	340·0	283·4	257·8	290·0	278·6	310·0	—	270·0	—	—	
« kacsa, hízott, I. o.	«	256·0	—	—	232·0	233·6	243·8	239·2	260·0	235·0	232·0	230·0	245·0	
« liba, hízott, I. o.	«	246·0	—	260·0	233·4	231·5	248·8	231·9	235·0	220·0	228·5	250·0	240·0	
« pulyka, hízott	«	227·0	—	—	220·0	180·0	220·0	243·8	240·0	—	200·0	—	220·0	
Tejföl	l	150·0	150·0	150·0	150·0	150·0	150·0	150·0	150·0	150·0	150·0	—	150·0	
Teavaj, csomagolt	10 dkg	51·3	51·0	51·0	51·0	51·0	51·3	50·9	51·0	50·8	51·0	—	51·0	
Csemege juhtúró	kg	274·0	280·0	260·0	280·0	271·5	275·0	250·0	—	266·8	268·0	—	—	
Tehéntúró, friss, zsíros, asztali	«	140·0	140·0	150·0	146·7	140·9	125·1	131·7	—	136·8	—	—	140·0	
Friss teatojás	«	322·0	312·5	314·0	305·6	303·7	306·7	308·6	305·8	303·6	306·7	302·5	313·3	
Főzőtojás	«	293·3	290·0	288·0	280·0	283·0	285·0	279·1	269·5	278·0	280·0	260·0	—	
Bab, fehér, aprószemű	«	54·4	57·0	52·0	54·0	54·6	54·3	54·9	56·0	55·2	55·2	56·0	55·5	
Bab, színes	«	64·7	63·0	64·0	—	63·8	64·0	64·2	66·0	63·2	64·4	66·0	—	
Borsó, hántolt, sárga, feles	«	107·6	107·0	102·0	110·0	102·9	109·0	98·6	107·0	102·0	99·6	112·0	112·0	
Lencse	«	96·0	88·0	—	—	83·3	88·0	88·0	83·0	83·9	87·6	97·4	—	
Burgonya, Gülbaba	«	13·9	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	14·0	
« Ella	«	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	12·0	
Sárgarépa, zöldje nélkül, I. o.	«	23·1	23·2	22·0	21·6	22·7	21·1	20·2	19·7	19·8	19·9	20·0	21·5	
Petrezselyem, zöldje nélkül, I. o.	«	34·8	37·5	35·1	34·9	33·6	31·2	31·3	30·2	29·2	31·9	29·4	33·7	
Kalarábé, zöldje nélkül, I. o.	«	24·5	20·9	18·9	20·4	19·0	19·7	19·2	19·4	19·5	18·8	18·7	20·2	
Vöröshagyma	«	40·4	40·2	43·1	41·0	39·9	38·9	39·4	38·7	35·7	37·2	40·7	39·5	
Fokhagyma	«	102·8	104·3	111·9	106·0	104·0	97·9	100·0	105·8	97·6	100·4	113·4	97·2	
Fejeskáposzta, I. o.	«	15·0	15·3	13·4	15·1	15·2	14·7	14·7	14·3	12·7	13·5	15·4	14·0	
Kelkáposzta, I. o.	«	16·2	15·2	15·1	15·7	14·9	15·0	14·4	14·6	14·7	13·9	16·0	15·6	
Kelvirág, tisztított, nagyfejű	«	72·0	53·7	82·3	73·2	68·2	71·2	73·8	70·0	61·7	—	70·0	62·0	
Tök, főzni való	«	22·6	—	21·0	18·8	18·9	18·0	17·8	21·8	21·0	17·3	—	—	
Paraj, tisztított	«	34·3	34·0	34·6	31·8	33·0	29·9	31·1	37·6	30·5	25·9	36·7	36·6	
Alma, elsőrendű, nemes faj	«	144·6	128·8	160·8	150·0	149·5	157·5	154·6	134·9	142·9	142·0	123·6	124·2	
« másodrendű, nemes faj	«	120·5	115·0	104·3	107·7	111·8	116·7	119·0	105·3	108·7	104·6	110·0	110·0	
« közönséges fajta	«	87·3	85·7	73·3	84·3	82·9	81·3	85·0	79·0	84·3	66·2	80·0	76·0	
Körte, elsőrendű, nemes faj	«	144·6	—	140·0	—	147·7	146·7	183·9	140·0	176·8	172·0	—	140·0	
« másodrendű, nemes faj	«	124·3	—	125·5	120·0	122·0	120·0	136·7	110·0	118·8	120·0	120·0	120·0	
« közönséges fajta	«	96·0	96·6	80·0	—	83·4	103·0	105·0	88·0	95·7	80·0	—	96·0	
Dióbél	«	490·0	486·7	480·0	480·0	480·0	480·0	476·7	500·0	466·0	465·0	—	440·0	
Citrom	db	8·9	8·2	8·5	8·3	7·9	7·8	8·1	8·9	8·1	7·5	9·5	8·4	

[1]) A piackutató osztály ezirányú topográfiai vizsgálódásairól a Piackutatási munkálatok II. kötete, 57. oldalán számolt be.

A számadatokból jelötlik, hogy a vásárcsarnokokban és piacokon az árak szóródása korántsem oly mérvű, mint az élelmiszerüzletek esetében. Szerepet játszanak ebben a megközelítőleg azonos kereskedői költségek, a piaci koncentráció árnivelláló hatása stb., de talán legelsősorban az a körülmény, hogy a vásárcsarnokok és piacok nagytömegű árucikkeinek a minősége a szatócsüzletek és csemegekereskedések szélső értékei között foglalnak helyet. Különleges minőségű, nagyértékű árucikkekről főleg a piacokon már csak azért sem lehet szó, mert az áruk üzleti, illetőleg ami ezzel egyenlő, raktárklimája a lehető legrosszabb, ami kétségkívül hatással van az áru romlékonyságára is. Nem állapítható meg az áradatokból valamelyik csarnoknak, illetőleg piacnak valamennyi árucikkre nézve fennálló olcsóbb vagy drágább szintje, vagyis nem mondható, hogy általánosságban melyik hely olcsóbb vagy drágább. Valószínűleg minden csarnoknak, illetőleg piacnak megvannak a kérdéses csarnokra, illetőleg piacra jellemző olcsóbb árui.

A vásárcsarnokok és piacok, e koncentrált árusítóhelyek, éreztetik hatásukat az üzletek áralakulásában is. Különösen *a környékükön települt üzletek esnek* e hatás alá. Ez alkalommal kiterjedt a vizsgálódás arra is, hogy az I. sz. Vámház-körúti, a II. sz. Rákóczi-téri vásárcsarnokok és a Ferdinánd-téri piac közelében lévő üzletek árai milyen alakulást mutatnak a koncentrált piacok áraihoz viszonyítva. Nehézséget okoz e vizsgálódásnál egyrészt az, hogy a csarnokok és piacok valószínű hatósugara alig állapítható meg helyesen. A csarnokok és piacok közelségének ellenére lehetségesek a környező üzletekben a csarnokiaknál magasabb árak is, főleg, ha meggondoljuk, hogy az üzletek sok olyan szolgáltatást képesek nyujtani, aminővel a koncentrált piacok nem rendelkeznek. Ezek közé tartoznak a kereskedő és vevő között kialakult személyes kapcsolatok. A kereskedő ugyanis igen gyakran tanácsadója, útbaigazítója vásárlóközönségének és ezzel megkönnyíti számukra az árubeszerzés sokszor igen nehéz problémáját. Az igen sok esetben fennálló áruhitel, valamint az áru házhozszállítása a nyilt árusítású üzletek igénybevett módszerei közé tartoznak. Végül ezek az üzletek nagyon sok olyan cikket is árusítanak, amelyek a csarnokban, illetőleg piacon vagy nem kaphatók, vagy pedig más és más elárusítónál.

A jelzett csarnokok és piacok környékén települt kereskedők áradatából képezett *csarnokkörüli árszint minden esetben magasabb volt, mint a csarnokok, illetve piacok átlagszintje.* Ez a kérdés azonan a már említett okoknál fogva csak kellő óvatossággal kezelhető. E helyek környékén vannak szatócsüzletek de ugyanígy megtalálhatók a fűszer-, illetőleg csemegekereskedések is. Ez utóbbiak a csarnokkörüli árszintet inkább emelik, míg a szerényebb szatócsüzletek legtöbbször a csarnokéval azonos, vagy annál alacsonyabb árakat jeleznek. A csarnokok és piacok hatósugarának bizonytalansága jobb vagy gyengébb üzleteket vonhat be, illetőleg hagyhat ki az átlagképzésből, ami már azután az átlagszintet lényegesen módosíthatja.

3. A húsfajták mérlegelt átlagárának alakulása.

A háztartások élelmezésre fordított kiadásaik tekintélyes hányadát húsneműek vásárlására fordítják. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által 1929-ben gyüjtött és feldolgozott háztartási könyvek szerint[1]) az adatszolgáltatásban résztvett 50 munkáscsalád élelmezési költségeinek 18%-áért, 50 polgári család pedig 23%-áért húsneműeket szerzett be. A húsárak megérdemlik tehát, hogy alakulásukat mind az intézkedésre hivatott hatóságok, mind pedig a gazdasági kutató munka szervei figyelemmel kísérjék. A hatóság e feladatokat látta el akkor, midőn az árellenőrzés országos kormánybiztosa — a zsírfélék árainak már korábban életbeléptetett kötöttségét követőleg — a legmagasabb húsárakat 1940. február 22-én kiadott rendeletével akként szabályozta, hogy azok nem lehetnek magasabbak a Községi Élelmiszerárusító Üzem részére mindenkor megállapított eladási áraknál. Később az árszínvonal emelkedésével újabb hatósági szabályozás, úgy a fehérárunak, mint a húsféléknek árát módosította. A kutató munka oldaláról a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya több kiadványában foglalkozott a húsárak kérdésével.[2])

Az alábbiak — főleg grafikus ábrázolás útján — áttekintő képet óhajtanak nyujtani a húsárak alakulásáról 1925-től, vagyis attól az időtől fogva, amikor a gazdasági élet a világháború közvetlen hatásait már kiheverte. Jelen ismertetés keretében a hús-, illetve fehéráru árának alakulása olymódon kerül bemutatásra, ahogy azt a Statisztikai Értesítő »Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése« című összeállításában meghonosította: mérlegelt marha-, borjú- és sertéshúsár, valamint mérlegelt fehéráruár kiszámításával. Az egyes húsféleségek (pl. vesepecsenye, sertéskaraj, sertésoldalas, borjúvesés stb.) részletes kimutatása, sőt minőségi megkülönböztetése az árstatisztika lényeges feladatát képezi ugyan, de az áralakulás általános irányáról, a hús árszínvonaláról nem adhat áttekinthető képet. Átlagok képzése által azonban az egy-egy állatfajtából kitermelt különféle húsfajták áralakulása egyetlen számsorral fejezhető ki.

Teljesen helytelen volna azonban az átlagárat az egyes húsféleségek árának egyszerű számtani átlagaként megállapítani. A számítás kapcsán az egyes húsfajták árait a szerint kell mérlegelni, hogy milyen arányban foglaltatnak az illető állatfajtából nyerhető húsmennyiségben. Ezeket az arányszámokat, melyek az árkülönbözetek kérdésénél is nagy szerepet játszanak, ismertette »Húskitermelési arányszámok« címen a Piackutatási munkálatok

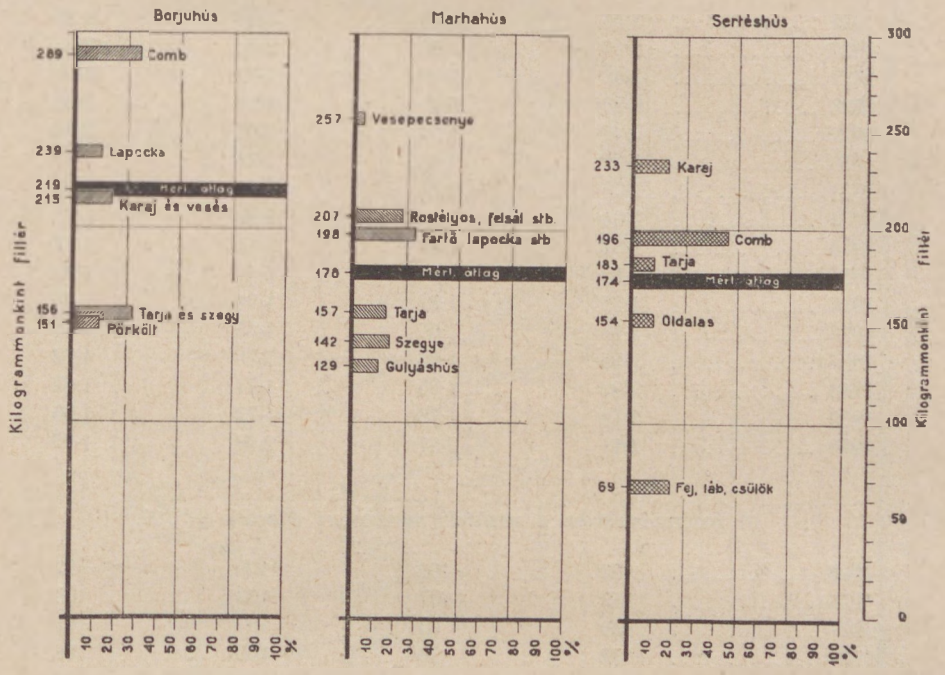
---

[1]) *Dr. Illyefalvi I. Lajos:* A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. 1930. 410—437. old. A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai. 1935. 442—469. old.

[2]) Piackutatási munkálatok, I. kötet, 24—33. old.; — II. kötet, 88—91. old. — Húsárak és árkülönbözetek alakulása. III. kötet, 184. old. — A budapesti zsiradékpiac. III. kötet, 61. oldal.

III. kötete (179—184 old.). Az alábbi ábra az 1939. évi árak alapulvételével szemlélteti a mérlegelt átlagárak kialakulását, illetve kiszámításának módját. Feltünteti az egyes húsfajták árát és — vízszintes oszlop alakjában — a mérlegelés alapjául szolgáló százalékos részesedést, majd a mérlegelt átlagár nagyságát. Megjegyzendő, hogy az egyes húsfajtáknak ott feltüntetett árai maguk is már átlagárak, hiszen ugyanannak a húsfajtának az ára is lényegesen változik üzletek, városrészek, illetve a hús minősége szerint.[1]) Az itt felhasznált áradatok a székesfővárosi vásárok és vásárcsarnokok igazgatóságának hivatalos árjegyzéséből származnak, mégpedig a vásárcsarnokok áraira vonatkozóan.

A hús kicsinybeni mérlegelt átlagárának megállapítása. — 1939.

Megjegyzés: A vízszintes oszlopok hossza 100—100 kg borjú-, marha-, illetve sertéshús felosztását jelenti húsfajták szerint, a »húskitermelési arányszámok« értelmében.

Minthogy az egyes állatfajtákon belül a húsárak alakulása eléggé párhuzamos,[2]) e mérlegelt átlagárak révén az áralakulásról tiszta kép nyerhető. Ezt az alakulást a második szemléltető ábra vonaldiagrammban mutatja be. A mérlegelt

[1]) Lásd e részben: Élelmicikkek kiskereskedelmi áralakulása a város egyes részein. Piackutatási munkálatok, III. kötet, 195. old. — Élelmiszerárak rétegeződése a kiskereskedelemben. Piackutatási munkálatok, III. kötet, 200. old. — Üzletsűrűség, versenyviszonyok és áralakulás. Piackutatási munkálatok, IV. kötet, 201. old.

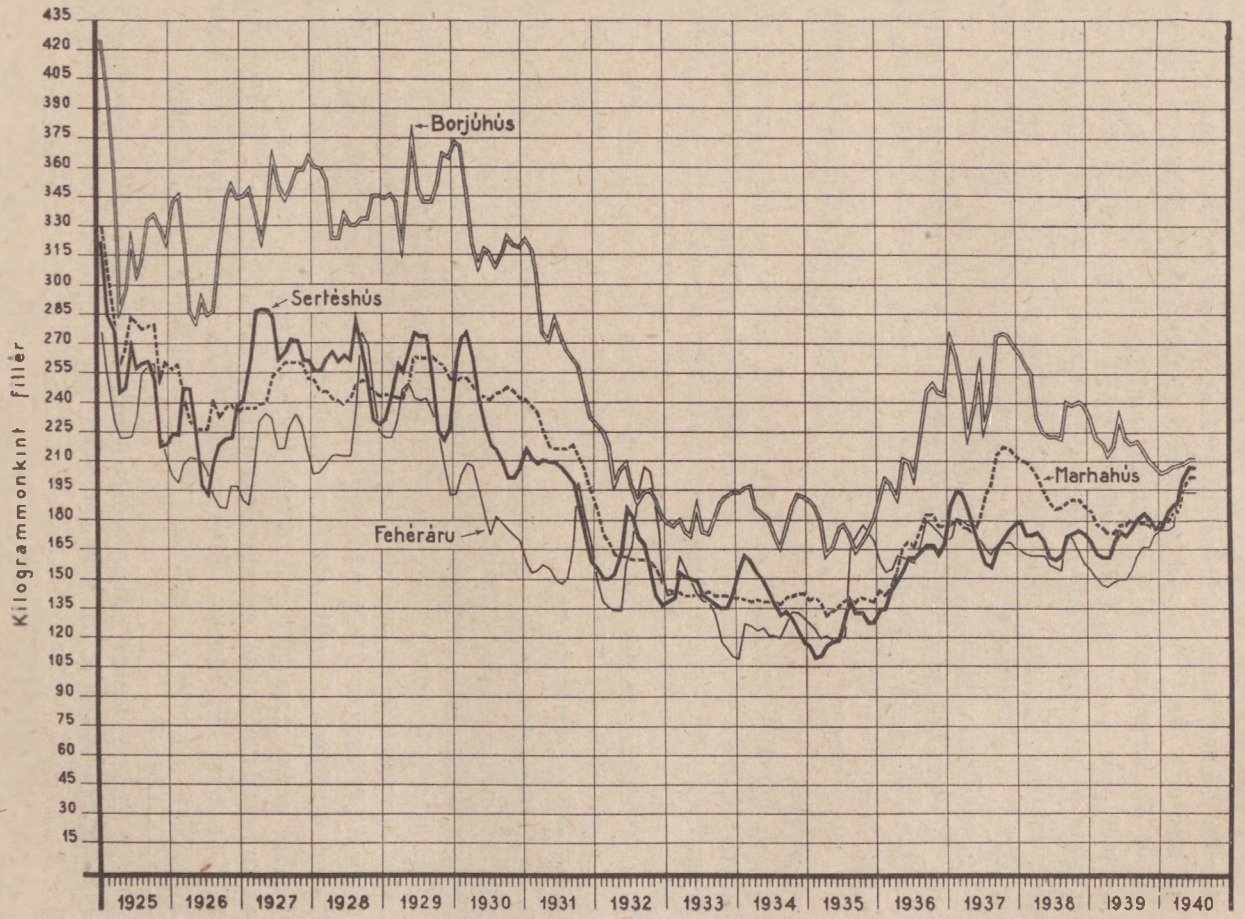
[2]) Az egyes húsféleségek áralakulását a Piackutatási munkálatok II. kötete mutatta be a 88—91. oldalon.

húsárak együttes hullámmozgása, ami a grafikonon a legszembetűnőbb, nem sajátos jellemzője a húsáraknak. Ha valamely más árucsoport árainak, vagy pedig a létfenntartási indexnek tizenötéves alakulása kerülne ábrázolásra, a görbék hasonló utat követnének. Ez a hullámmozgás ugyanis — a huszas évek második felének magas árai az 1925. év elején és 1929. táján bekövetkezett tetőponttal, az 1930-ban kezdődő meredek zuhanás, majd az 1935—1937-ig tartó emelkedés — a gazdasági élet egészét magávalragadó konjunktúrahullámzás tünete.

Év	Borjúhús	Marhahús	Sertéshús	Fehéráru
		mérlegelt évi átlagára[1])		
	a) *Kilogrammonkint, fillérben.*			
1925	3·36	2·79	2·59	2·39
1926	3·16	2·38	2·22	2·—
1927	3·48	2·49	2·69	2·18
1928	3·39	2·46	2·57	2·26
1929	3·49	2·53	2·50	2·30
1930	3·29	2·46	2·33	1·87
1931	2·76	2·20	1·99	1·61
1932	2·02	1·63	1·59	1·63
1933	1·81	1·42	1·43	1·37
1934	1·85	1·40	1·41	1·25
1935	1·75	1·37	1·24	1·43
1936	2·18	1·65	1·55	1·65
1937	2·55	1·93	1·76	1·72
1938	2·39	1·95	1·71	1·62
1939	2·19	1·78	1·72	1·56
1940	2·11	2·07	2·08	1·95
	b) *Indexszámokban, a sertéshús mindenkori átlagára = 100.*			
1925	130	108	100	92
1926	142	107	100	90
1927	129	93	100	81
1928	132	96	100	88
1929	140	101	100	92
1930	141	106	100	80
1931	139	111	100	81
1932	127	103	100	103
1933	127	99	100	96
1934	131	99	100	89
1935	141	110	100	115
1936	141	106	100	106
1937	145	110	100	98
1938	140	114	100	95
1939	127	103	100	91
1940	101	99	100	94

[1]) A 12 havi mérlegelt átlagárak egyszerű számtani átlaga.

A hús és fehéráru kicsinybeni mérlegelt átlagárának alakulása havonkint. — 1925—1940.

A konjunktúrahullámzáson belüli ingadozások már más hatások érvényesülését mutatják az egyes állatfajták húsának áralakulása tekintetében. A marhahús görbéje a legegyenletesebb. A marhahús iránti kereslet, úgy látszik, leginkább összhangban van a kínálattal, mert ára hirtelen letöréseket vagy kiugrásokat nem ismer és idényszerű hatások is kevésbbé befolyásolják. A borjúhús igen erős ingadozásoknak van kitéve és észrevehető idényszerű hullámzást mutat. Ez természetesen a borjúpiac adottságaival függ össze.[1]) Jellemző a két mélypont — az egyik áprilisban, a másik a nyári hónapokban — ami az élőborjú áralakulásával van összefüggésben. Azok az erős kilengések, amelyek a sertéshús és fehérárú mérlegelt átlagárának alakulásában mutatkoznak, a sertéspiac kínálatának erős dinamikájában s e mellett nagyrészt a kiviteli lehetőségekben találják magyarázatukat.

A fehéráru árának kilengésére jellemző, hogy bár legtöbbnyire mindegyik állatfajta húsának mérlegelt átlagáránál olcsóbb, 1932 és 1935 őszén hónapokig drágább volt még a borjúhúsnál is.

Az alábbiak az évi átlagárak összehasonlítását táblázatos alakban is bemutatják.

A borjúhús mérlegelt átlagára kivétel nélkül mindig magasabb úgy a marha-, mint a sertéshúsénál. A marhahús és sertéshús görbéi már gyakran metszik egymást, de évi átlagban a marhahús mérlegelt átlagára tizenhat év alatt csak öt alkalommal maradt a sertéshúsé mögött.

A fehéráru mérlegelt átlagára, bár hirtelen árugrásai alkalmával gyakran jut a sertéshús ára fölé, évi átlagban tizenöt év alatt csak háromszor volt magasabb a sertéshúsénál.

Természetes, amikor a mérlegelt átlagárak egymáshoz való viszonyáról van szó, nem szabad megfeledkezni arról, hogy ezek az átlagárak — amint az elsőnek bemutatott grafikonon is látható — különböző húsfajták nagyon eltérő áraiból tevődnek össze. Ha tehát például a borjúhús jóval drágább is a többi húsoknál, a borjúpörkölt, tarja és szegy, amelyek pedig 40%-át teszik a borjú húsrészeinek, többnyire úgy a marha-, mint a sertéshús mérlegelt átlagainál olcsóbbak. A marhahús és sertéshús mérlegelt átlagárainak összehasonlításakor pedig szem előtt kell tartani, hogy a sertéshús viszonylagos olcsóságát az aránytalanul olcsó kocsonyahúsnak köszönheti, amely a sertéshúsfajták 18%-át teszi. E húsfajta felhasználási módja pedig tudvalevően egyaránt különbözik a marhahús, mint a többi sertéshúsfajták rendeltetésétől.

---

[1]) Részletes elemzését adja »A budapesti borjúpiac helyzete és kilátásai« című tanulmány Piackutatási munkálatok, IV. kötet, 89. oldal.

VI. Táblázatok.

1. A főváros élelmiszerfogyasztásának áttekintése.

Megnevezés	Év	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Marhahús	1938	82.438	7·56	A fogyasztás megállapítása a közvágóhídi termelés és a vidékről (a Központi Húsvizsgáló Állomáson és fogyasztási adókirendeltségeken át, valamint postán) érkező húsmennyiség figyelembevételével történt, tekintettel a Budapestről elszállított ipari célra utalt (elkobzott) mennyiségekre és a hűtőházi forgalom egyenlegére.
	1939	101.402	9·20	
	1940	115.635	9·94	
Borjúhús	1938	59.381	5·45	
	1939	72.540	6·58	
	1940	68.921	5·93	
Aprómarha húsa	1938	6.237	0·57	
	1939	8.131	0·74	
	1940	15.958	1·37	
Sertéshús	1938	251.088	23·03	A sertéshúsnál a kőbányai sertésszállásokon leszúrt és házilag leölt sertések húsa is számításba vétetett. Az adatok zsírfélék nélkül értendők. Az adatok a kicsinybeni kimérésre, vagyis fogyasztói forgalomba került húsmennyiségre vonatkoznak.
	1939	293.865	26·67	
	1940	241.838	20·80	
Szalámi- és szelencehús	1938	5.211	0·48	A fogyasztási adó statisztikája alapján. A szalámi és szelencehús kivételével a húsfogyasztás fentebb kimutatott mennyiségében az összes húskészítmények és hentesáruk nyersanyagául szolgáló húsmennyiség is bennfoglaltatik.
	1939	7.777	0·71	
	1940	8.137	0·70	
Lóhús	1938	14.339	1·32	A Községi Lóhúsüzem adatai.
	1939	12.949	1·18	
	1940	23.997	2·06	
Szorosabb értelemben vett hús összesen	1938	418.694	38·41	
	1939	496.664	45·08	
	1940	474.486	40·80	
Baromfihús	1938	130.155	11·94	A fogyasztási adóstatisztikában darabszám szerint kimutatott adatok átszámítása a vágási, felbontási veszteség figyelembevételével megállapított átlagsúlyokkal. Baromfizsiradék nélkül.
	1939	123.934	11·25	
	1940	103.798	8·93	
Lúd- és kacsazsír	1938	21.236	1·95	A fogyasztási adóstatisztika alapján megállapított baromfimennyiség és átlagos zsiradékkitermelési arányszámok alapján. Kiolvasztott állapotban.
	1939	20.837	1·89	
	1940	16.239	1·40	

1. A főváros élelmiszerfogyasztásának áttekintése. (Folytatás.)

Megnevezés	Év	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Vad	1938	2.039	0·19	A fogyasztási adó statisztikája alapján.
	1939	2.392	0·22	
	1940	2.335	0·20	
Hal	1938	23.288	2·14	A fogyasztási adó statisztikája alapján.
	1939	24.063	2·18	
	1940	20.186	1·74	
Tojás:				
a) összes fogyasztás	1938	102.420	9·4	Az áruforgalmi statisztika eredménye, hozzászámítva a vásárcsarnokokra és piacokra felhozott batyus-tojásmennyiséget. Az 1938. évtől már a be- és kitárolás figyelembevételével. A háztartási és ipari felhasználás együtt.
		[1]) 194,598.000	[1]) 179	
	1939	107.853	9·8	
		[1]) 204,920.700	[1]) 186	
	1940	109.706	9·4	
		[2]) 208,441.400	[1]) 179	
b) háztartási fogyasztás	1938—40 évek átlagában	[1])192,653.336	[1]) 172	Élelmiszeripari felhasználás nélkül, de vendéglők, kifőzők szükségletével együtt.
Tej	1938	[2]) 122.655	[3]) 112·5	A közvetlen fogyasztói forgalomba hozott tejmennyiség a feldolgozott mennyiség nélkül, a Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet jelentése szerint.
	1939	[2]) 124.698	[3]) 113·2	
	1940	[2]) 123.819	[3]) 106·5	
Tejszín és tejfel	1938	[2]) 2.934·7	[3]) 2·7	A tejüzemek forgalombahozott mennyisége az ipari felhasználással együtt.
	1939	[2]) 3.841·1	[3]) 3·4	
Vaj	1939	32.864	2·96	Áruforgalmi statisztika eredménye és a helyi termelés összege.
	1940	31.866	2·74	
Liszt:				
a) összes fogyasztás	1939	1,258.454	113	A lisztforgalmi adóváltság ellenőrzése céljából vezetett »őrleményraktárkönyvek« adatainak feldolgozása alapján.
b) sütőipari felhasználás	1939	821.751	74	
c) egyéb élelmiszeripari felhasználás	1939	85.452	8	
d) háztartási fogyasztás	1939	351.251	31	
Kenyér	1939	950.461	85	A péküzemek lisztfeldolgozása és a kiadóssági számok (a kenyérnél 140 és a péksütőmény nél 118) alapján.
Péksütemény	1939	153.002	13·7	
		[1]) 340,000.000	[4]) 304	
Rizs	1939	54.511	4·89	A rizshántoló malmok termelése a vidéki elszállítások levonásával.

[1]) Darab — [2]) 1000 liter — [3]) Liter. [4]) Darab — [5]) Gazdasági évre számítva (júl. 1.—jún. 30.)

1. A főváros élelmiszerfogyasztásának áttekintése. (Folytatás.)

Megnevezés	év	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Burgonya:				
a) összes fogyasztás ...	[2]) 1937-38	1,031.676	95·15	Áruforgalmi statisztika és a budapesti termésmennyiség alapján. Kizárólag étkezési burgonya a sütőipar szükségletével együtt.
	[2]) 1938-39	954.202	87·06	
	[2]) 1939-40	839.850	73·94	
b) háztartási fogyasztás	több év átlagában	766.000	69·79	Sütőipari felhasználás nélkül, de a vendéglők, kifőzők stb szükségletével együtt.
Zöldség és főzelékfélék összesen	1938	1,133.584	103.93	Az áruforgalmi statisztika adatai kiegészítve a nagyvásártelepi felhozatallal és a helyi termeléssel. Konzervipari felhasználás nélkül, nettó súlyban.
	1939	1,080.737	98·08	
	1940	1,140.234	98·06	
	átlag	1,118.185	99·63	
Gyökérzöldség- és hagymafélék:				
Sárgarépa	1938—40	64.033	5·71	
Petrezselyem	1938—40	78.031	6·95	
Zeller	1938—40	5.081	0·45	
Retek	1938—40	21.014	1·87	
Cékla	1938—40	9.287	0·83	
Torma	1938—40	2.871	0·26	
Vöröshagyma	1938—40	107.669	9·59	
Fokhagyma	1938—40	6.094	0·54	
Zöldhagyma	1938—40	8.240	0·73	
Levélzöldségfélék:				
Fejeskáposzta	1938—40	177.958	15·86	
Vöröskáposzta ...	1938—40	1.377	0·12	
Kelkáposzta	1938—40	59.222	5·28	
Saláta	1938—40	39.581	3·53	
Paraj	1938—40	14.935	1·33	
Sóska	1938—40	4.353	0·39	
Kapor	1938—40	11	0·00	
Szárzöldségfélék:				
Kalarábé	1938—40	31.281	2·79	
Spárga	1938—40	2.889	0·26	
Virág- és természöldségfélék:				
Karfiol	1938—40	45.455	4·05	
Paradicsom	1938—40	96.283	8·58	
Zöldpaprika	1938—40	87.286	7·78	
Tojásgyümölcs ...	1938—40	1	0·00	
Főzőtök	1938—40	47.771	4·26	
Sütőtök	1938—40	13.881	1·24	
Uborka	1938—40	49.535	4·41	
Zöldbab	1938—40	40.242	3·58	
Zöldborsó	1938—40	50.753	4·52	
Zöldtengeri	1938—40	44.269	3·94	

1. A főváros élelmiszerfogyasztásának áttekintése. (Vége.)

Megnevezés	Év	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Gombafélék	1938—40	8.782	0·78	
Friss gyümölcs összesen	1938	635.243	58·27	Nettósúlyban, a konzervipari szükséglet nélkül, az áruforgalmi statisztika, a nagyvásártelepi felhozatal és a helyi termelés alapján számítva.
	1939	920.502	83·54	
	1940	480.344	41·31	
	átlag	678.696	60·47	
Bogyós gyümölcsök:				
Eper és szamóca	1938—40	28.189	2·51	
Málna	1938—40	7.890	0·70	
Ribizke és egres	1938—40	8.691	0·77	
Szőlő	1938—40	84.481	7·53	
Csontmagvú gyümölcsök:				
Cseresznye	1938—40	39.515	3·52	
Meggy	1938—40	11.083	0·99	
Kajszi	1938—40	33.340	2·97	
Őszibarack	1938—40	50.381	4·49	
Szilva	1938—40	45.297	4·04	
Dinnyefélék:				
Sárgadinnye	1938—40	146.211	13·03	
Görögdinnye	1938—40			
Almafélék:				
Alma	1938—40	186.243	16·59	
Körte	1938—40	35.361	3·15	
Birs és naspolya	1938—40	2.014	0·18	
Déligyümölcs:				
Narancs, mandarin	1938	50.000	4·60	A behozatalnak Budapestre irányuló része, a nagyvásártelepi felhozatal és az érdekeltségek becslése alapján.
Füge	1938	9.000	0·80	
Citrom	1938	22.000	2·00	
Gesztenye	1938	5.600	0·50	
Datolya	1938	300	0·03	
Szt. János-kenyér	1938	300	0·03	
Kókusz, arachid és más exot. dió	1938	1.500	0·14	
Mazsola, malaga- és aszuszőlő	1938	4.000	0·37	
Cukor:				
háztart. fogy.	1938	200.000	18·00	
Kávé (pörkölt):				Az áruforgalmi statisztika alapján, kiegészítve az érdekképviseletek és cégek tájékoztató adataival, tekintettel e cégek közúton történő elszállításaira.
a) összes fogy.[1]	1938	9.920	0·91	
b) házt. fogy.[2]	1938	8.100	0·74	
Tea[1]	1938	980	0·09	

[1]) Ipari, kávéházi stb. felhasználással együtt. — [2]) Kávéházak, tejivók, vendéglők stb. fogyasztása nélkül.

2. Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése.[1])

Megnevezés	Egység	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
I. Élőállat, hús.											
1. Állatvásári forgalom.											
Felhajtás a budapesti marha-, illetve sertésvásárra :											
nagymarha[2])	db	44.323	38.286	28.937	22.648	19.170	17.286	16.053	19.266	29.248	43.788
borjú[3])	»	73.264	95.365	84.724	82.035	88.145	62.849	55.242	49.803	75.987	82.862
zsírsertés	»	492.981	470.793	308.125	352.690	546.639	478.294	430.050	442.041	453.145	302.308
hússertés	»			149.262	123.298	158.711	121.998	109.476	148.390	226.229	159.680
Átlagsúlyok :											
nagymarha[3])	kg	593	601	609	614	631	613	584	608	565	554
sertés[4])	»	108	106	115	118	118	117	117	114	112	114
2. Közvágóhidak forgalma.											
Levágott állatok száma :											
nagymarha	db	45.371	48.274	46.131	43.649	42.629	42.582	35.977	38.316	41.420	68.045
borjú	»	82.635	100.452	96.183	111.053	130.300	109.417	89.678	89.176	117.688	111.851
aprómarha	»	63.231	39.088	37.100	32.142	32.375	33.461	43.599	35.538	56.360	101.712
zsírsertés	»	479.158	464.226	305.810	386.028	574.065	498.541	474.386	476.784	482.230	368.107
hússertés	»			152.346	120.456	156.694	121.896	122.469	177.032	238.030	203.433
Vágóhídi összes élősúly :											
nagymarha	q	.	.	.	.	.	.	199.772	229.816	237.300	364.567
borjú	»	.	.	.	.	.	.	66.941	66.482	85.251	77.315
aprómarha	»	.	.	.	.	.	.	15.535	11.679	19.937	34.294
sertés	»	.	.	.	.	.	.	[5])615.000	[5])730.000	823.341	665.917
3. Élőállatok ára havi átlagban a marha-, illetve sertésvásáron.											
Tarka ökör, I. rendű	fill/kg	87	64	54	54	61	78	91	76	78	103
» tehén, II. »	»	63	41	39	41	43	57	69	58	54	77
Sóványmarha	»	81	51	40	43	41	58	81	69	56	80
Szedett sertés I. rendű[6])	»	111	95	83	77	78	99	106	101	98	133
» » II. » [7])	»	106	89	80	73	70	92	103	97	92	126
Sóványsertés	»	111	90	109	86	60	96	124	101	88	131
Vágómarha mérlegelt átlagára[8])	»	68	44	40	42	40	58	71	59	48	70
Borjú átlagára	»	92	68	72	71	66	91	106	92	80	98
4. A hízlalás jövedelmezőségére jellemző adatok.											
Takarmányárak :											
tengeri[9])	P/q	14·55	13·41	7·34	9·92	13·75	12·30	12·05	15·32	17·04	22·69
búzakorpa[9]) [10])	»	11·82	9·93	5·49	9·51	11·93	10·49	11·52	13·66	13·57	15·42
lucernaszéna[10]) [11])	»	9·67	8·15	5·62	7·09	9·97	7·60	6·79	9·19	9·57	12·18
Vágómarhaár és takarmányár hányadosa[11]) [12])	»	7·08	5·40	8·02	6·30	4·26	7·65	10·40	6·56	4·87	5·43
Sertéshizlalás jövedelmezősége[11])											
Hízottsertésár (urad. I. r.)[13])	fill/kg	115	103	85	83	86	103	111	107	106	139
5·4 kg tengeri ára	fillér	78	73	40	54	74	66	65	83	92	123
1 kg hízottsúlyra eső sovány-sertés- és tengeriköltség	»	91	80	68	67	68	79	89	90	90	126
Hízottsertésár és a hízlalási költség különbözete ráhízlalásnál	»	37	30	45	29	12	37	46	24	14	16
beállítás és hízlalásnál	»	24	23	17	16	18	24	22	17	16	13
5. Húsfogyasztás Budapesten.[14])											
Marhahús	q	109.252	115.208	115.183	109.712	105.623	101.599	86.964	82.438	101.402	115.635
Borjúhús	»	58.573	70.779	73.480	73.534	81.062	66.023	55.260	59.381	72.540	68.921
Aprómarha húsa	»	5.447	5.027	3.661	3.449	4.066	5.602	6.009	6.237	8.131	15.958
Sertéshús	»	196.507	186.915	197.371	215.535	266.299	225.327	234.534	251.088	293.865	241.838
Szalámi és szelencehús	»	2.717	3.320	5.031	3.320	5.603	5.861	5.068	5.211	7.777	8.137
Lóhús	»	24.621	22.333	18.667	13.534	14.262	15.543	16.779	14.339	12.949	23.997
Együtt	»	**397.117**	**403.582**	**413.393**	**419.084**	**476.915**	**419.955**	**404.614**	**418.694**	**496.664**	**474.486**
Baromfi	»	116.581	113.076	126.505	142.548	126.059	106.993	124.320	130.155	123.934	103.798
Vad	»	4.887	3.654	3.824	3.775	2.905	2.768	2.632	2.039	2.392	2.335
Hal	»	21.917	19.158	18.429	19.354	20.264	20.467	23.370	23.288	24.063	20.186
Összesen	»	**540.502**	**539.470**	**562.151**	**584.761**	**626.143**	**550.183**	**554.936**	**574.176**	**647.053**	**600.805**

[1]) Az adatok más megjelölés hiján évi összeget, áraknál és átlagot jelentő számsoroknál pedig évi átlagot jelentenek. — [2]) A vesztegvásár forgalma nélkül. — [3]) Az 1930—1936. évig bika, ökör, tehén ; 1937-től bika, ökör, tehén, növendék és bivaly átlagsúlya. — [4]) Az 1930—1936. évben a havonkinti átlagsúlyok számtani átlaga ; 1937-től kezdve mérlegelt évi átlag. — [5]) Közelítő adat. — [6]) Az 1931—1936. évben »szedett közép« átlagára. — [7]) Az 1930—1936. évben »fiatal könnyű« átlagára. — [8]) Fajta, ivar és minőség szerint részletezett áraknak a felhajtás alapján mérlegelt átlaga. — [9]) Átlagár a budapesti árutőzsdén. — [10]) Az 1937. évig hóvégi árak ; 1938-tól havi átlagárak alapján. — [11]) Budapesti árjegyzések alapján. — [12]) Hat takarmányfajta (tengeri, korpa, burgonya, szárított répaszelet, lucernaszéna, rétiszéna) mérlegelt átlagára alapján. — [13]) Az 1930—1936. évig bezárólag »fiatal nehéz« átlagára. — [14]) A hűtőházak tárolási forgalmának figyelembevételével, de az egyéb helyen tárolt és egyik évről a másikra átvitt mennyiségre való tekintet nélkül.

2. Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése.[1]) (Folytatás.)

Megnevezés	Egység	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
6. Hús áralakulása.											
Nagybani árak a közvágóhídi húsvásárokon :											
marhahús, helybeli vágású[2])	fill/kg	122	85	81	88	90	110	136	119	112	141
borjú, bőrben helybeli vág.	«	166	123	120	119	111	149	171	152	133	157
szalonnás félsertés helyb.vág.	«	144	131	111	105	108	133	141	136	133	175
A hús kicsinybeni mérlegelt átlagára :[3])											
marhahús	fill/kg	220	163	142	140	137	165	193	195	178	207
borjúhús	«	276	202	181	185	175	218	255	239	219	211
sertéshús	«	199	159	143	141	124	155	176	171	172	208
7. Az élőállat-hús árkülönbözet.[4])											
Élőmarha és marhahús kicsinybeni ára között	P	48·51	40·88	35·78	35·38	36·48	37·54	41·18	46·45	50·26	44·60
Élőborjú és borjúhús kicsinybeni ára között	«	73·66	53·99	42·37	44·34	44·36	46·80	49·09	54·71	58·48	37·13
Élősertés és szalonnás félsertés ára között[5])	«	.	.	.	13·15	12·56	16·88	16·72	16·94	16·47	18·49
Élősertés és sertéshús kicsinybeni ára között[6])	«	.	.	.	30·99	32·85	36·49	38·70	36·24	33·88	30.59
8. A budapesti húsforgalom összes pénzértéke.											
A húsfogyasztás összes kicsinybeni pénzértéke	1000 P	.	.	.	.	84.769	94.354	100.987	99.603	118.924	130.652
Az élőállat-hús árkülönbözet összes pénzértéke	«	.	.	.	.	32.671	32.139	31.774	32.958	42.506	34.533
Ebből bruttóhaszon[6])	«	.	.	.	.	23.473	22.593	21.701	23.182	31.048	21.960
100 kg húsra eső :											
átlagos árkülönbözet	P	.	.	.	.	53·0	56·1	56·8	57·5	60·4	52·6
átlagos bruttóhaszon[6])	«	.	.	.	.	38·1	39·4	38·8	40·4	44·1	33·5
9. Baromfi.											
Felhozatal Budapestre vasúton és hajón :											
élő baromfi	q	14.940	18.168	17.516	16.223	9.725	8.903	8.080	10.107	8.166	12.396
vágott baromfi	«	16.658	49.992	45.118	41.206	41.119	39.533	43.312	55.604	52.780	58.544
Felhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra :[7])											
élő baromfi	«	39.571	36.013	43.889	51.383	41.766	39.298	39.223	28.239	26.103	26.083
vágott baromfi	«	35.000	39.696	74.598	75.196	49.738	36.699	54.138	85.831	84.368	57.311
A forgalom összes pénzértéke :[8])											
nagyban	1000 P	.	.	.	.	.	.	.	15.540	15.737	16.234
kicsinyben	«	.	.	.	.	.	.	.	18.995	19.277	19.916
A vágott baromfi átlagos kicsinybeni egységértéke	P/kg	.	.	.	.	.	.	.	1·60	1·68	2·32
II. Tej és tejtermékek, tojás.											
1. Felhozatal Budapestre.											
Érkezett bruttó tejmennyiség	1000 l	141.712	130.938	118.314	118.880	114.471	140.571	146.273	146.462	146.368	138.947
Forgalomba hozott tejmennyiség	«	122.329	108.415	88.912	89.137	85.430	111.932	119.386	122.655	124.698	123.819
Tejfogyasztás fejenkint egy napra	l	0·33	0·29	0·24	0·23	0·22	0·29	0·30	0·31	0·31	0·29
Tojásfelh. vasúton és hajón[9])	q	64.342	61.845	65.417	71.430	58.034	55.926	42.079	65.948	62.349	68.012
Tojásfelhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra[7]) [10])	«	42.072	33.268	45.673	54.169	47.674	40.884	39.561	64.081	65.714	58.889
2. Nagybani árak.[11])											
Teavaj, tömb, pasztőrözött tejszínből[12])	P/kg	3·32	2·88	2·	1·95	2·34	2·50	3·24	3·20	3·26	3·90
Főzővaj	«	2·40	2·48	1·63	1·45	1·95	.	.	2·50	2·55	3·08
Tehéntúró, sovány	«	—·29	—·31	—·14	—·14	—·22	—·30	—·39	—·43	—·53	—·59
Tojás, ládaáru, eredeti[13])	«	1·69	1·36	1·21	1·05	1·35	1·45	1·34	1·38	1·51	2·09
3. Kicsinybeni árak.[14])											
Teavaj, tömb, pasztőrözött tejszínből[12])	«	3·88	3·40	2·69	2·51	2·91	3·06	3·52	3·57	3·60	4·27
Főzővaj	«	3·20	2·90	2·30	2·12	2·47	2·60	2·77	2·87	2·99	3·43
Tehéntúró, sovány	«	—·54	—·55	—·36	—·36	—·43	—·40	—·53	—·65	—·70	—·77
Teatojás[13])	«	2·12	1·76	1·54	1·38	1·63	1·78	1·65	1·68	1·77	2·41
Főzőtojás[13])	«	1·76	1·43	1·27	1·05	1·38	1·59	1·51	1·56	1·59	2·20

[1]) Az adatok más megjelölés híjján évi összeget, áraknál és átlagot jelentő számsoroknál pedig évi átlagot jelentenek. — [2]) Mérlegelt átlagár. — [3]) Az egyes húsfajták kitermelési arányszámai alapján. — [4]) 100 kg élőállat árának és a belőle kitermelhető hús értékének különbözete a melléktermékek figyelembevételével. — [5]) Az I. és II. r. uradalmi zsírsertés árának figyelembe vételével. — [6]) A tarifális költségek levonása után. — [7]) A közúti felhozatal megállapítása az 1937. évig a szállítmányok (autók, kocsik és gyalogos árusok) száma és becslésszerű átlagos raksúly, az 1938. évtől kezdve a tényleges mennyiség feljegyzése alapján történt. — [8]) Élő és vágott baromfi együtt. Az élelmiszernagyvásártelepi forgalom, az ottani nagybani árjegyzés, valamint a vásárcsarnokok kicsinybeni árjegyzése alapján. — [9]) Nettó súlyban. — [10]) Vasúton, hajón és közúton, beleértve az u. n. gyalogos felhozatalt is. (Nettósúlyban.) — [11]) Évi átlagárak a Nagyvásártelepen. — [12]) Az 1936. évig bezárólag a centrifugált teavaj átlagára. — [13]) Az 1936. év május havától az árjegyzés súly szerint történik. A korábbi évek láda (1440 db), ill. darab szerint jegyzett árainak átszámítása kilogrammonkint 19 darab tojás alapulvételével történt. — [14]) Évi átlagárak a vásárcsarnokokban.

2. Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése.[1]) (Vége.)

Megnevezés	Egység	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
III. Búza, liszt, kenyér.											
1. Forgalom.											
Felhozatal Bp-re { búza	q	2,162.251	1,256.148	2,339.700	1,956.283	2,048.666	2,590.123	2,091.245	2,829.637	3,182.467	1,061.919
vasúton és hajón { liszt és dara	«	1,326.639	895.980	741.709	773.924	725.823	757.211	776.334	777.365	862.736	751.833
Elszáll. Bp-ről { búza	«	735.191	505.867	325.119	510.575	206.055	571.694	411.741	120.184	880.089	514.942
vasúton és hajón { liszt és dara	«	726.354	374.177	329.161	317.150	397.902	473.825	496.588	293.741	359.816	304.706
2. Árak.											
Búza 80 kg-os, átlagára[2]) ..	P/q	12·93	12·99	11·07	13·24	16·95	16·88	20·72	21·69	20·67	21·21
Búzaliszt nagyban[2])	«	26·77	30·05	25·32	22·82	25·18	24·84	29·23	31·14	29·80	32·09
Félfehér pékkenyér kicsinyben	fill./kg	.	.	.	.	.	.	38	38	38	[11]) 39
Félbarna pékkenyér kicsinyben	«	38	42	36	31	33	33	34	35	35	
1 kg kenyér és az előállításához szükséges liszt árkülönbözete:											
félfehér kenyér esetében ...	fillér	.	.	.	.	.	.	13	13	14	[11]) 15
félbarna kenyér esetében ..	«	18	17	15	13	13	14	10	10	12	
IV. Zöldség és főzelékfélék.											
1. Felhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra.[4])											
Burgonya	q	665.908	545.130	567.941	554.132	728.741	699.295	672.963	714.562	666.142	582.653
Vöröshagyma	«	83.849	78.842	69.034	85.742	96.091	77.433	96.227	110.219	106.426	105.577
Fejeskáposzta	«	118.390	86.941	91.042	89.852	110.101	121.339	110.775	145.199	136.375	153.894
Gyökérzöldség[5])	«	} 534.423	576.802	572.678	689.919	{ 115.091	144.483	136.316	149.083	128.635	130.820
Egyéb zöldség és zöldfőzelék	«					{ 573.132	588.777	586.058	706.317	620.397	671.952
2. Felhozatal Budapestre vasúton és hajón.											
Burgonya	q	1,125.007	958.916	839.028	779.061	975.012	895.711	856.534	857.316	766.274	689.130
Zöldség és zöldfőzelék	«	462.445	451.472	448.203	444.030	466.758	474.335	469.343	483.333	519.258	499.387
Szárazfőzelék	«	136.783	198.459	282.877	167.401	209.806	229.921	216.490	232.138	235.499	339.436
3. Kicsinybeni havi átlagárak a vásárcsarnokokban.											
Burgonya, őszi rózsa	fill./kg	16	15	10	9	13	14	9	11	9	14
« Ella	«	13	12	8	8	11	10	8	10	11	13
Vöröshagyma, makói	«	23	31	11	11	20	18	14	26	17	25
Szárazbab, fehér, aprószemű .	«	44	31	21	23	35	42	42	38	42	48
Borsó, hántolt, feles	«	62	60	53	45	57	56	48	47	49	93
Lencse	«	53	61	53	56	67	67	72	72	70	75
4. Zöldség- és zöldfőzelékfélék forgalmának pénzértéke.[6])[7])											
A kicsinybeni forgalom összértéke	1000 P	19.773	13.153	16.360	14.781	16.147	15.646	16.702	20.866	19.517	28.612
A nagybani forgalom összértéke	«	12.649	8.210	10.563	9.130	10.199	9.867	11.226	13.956	13.476	20.085
Átlagos egységérték:											
a kicsinybeni forgalomban .	P/q	37·20	25·71	24·79	21·21	25·07	21·82	24·52	23·80	25·20	34·32
a nagybani forgalomban ..	«	23·80	16·05	16·—	13·10	15·84	13·76	16·48	15·92	17·40	24·09
V. Gyümölcs.											
1. Felhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra.[4])											
Alma	q	.	.	.	.	100.978	102.458	110.882	146.368	182.820	157.184
Szőlő	«	61.972	41.538	26.521	37.086	131.008	122.573	159.876	91.575	93.115	33.824
Egyéb friss gyümölcs	«	[8])335.793	[8])331.804	[8])390.326	[8])405.623	145.498	273.265	187.182	128.648	333.816	170.723
Dinnye	«	232.754	209.061	85.667	103.022	94.372	139.045	164.234	153.871	116.603	58.465
Dió, mogyoró, mandula gesztenye	«	.	.	.	.	9.357	7.508	12.079	12.639	10.289	13.207
Narancs, mandarin	«	[9]) 3.084	[9]) 3.013	[9]) 75.041	[9]) 86.101	{ 83.113	99.479	109.346	103.382	121.963	100.954
Egyéb déligyümölcs	«					{ 25.716	21.315	11.867	25.415	29.475	38.413
2. Felhozatal Budapestre vasúton és hajón.											
Friss gyümölcs[10])	q	381.974	337.569	315.964	261.215	215.830	265.408	223.733	227.019	346.849	282.780
Déligyümölcs	«	247.690	178.889	218.839	213.914	189.557	201.642	220.095	235.670	225.828	186.318
3. A budapesti gyümölcsforgalom pénzértéke.[6])											
A nagybani forgalom összértéke											
friss gyümölcs	1000 P	.	.	.	.	16.222	14.065	15.589	18.853	17.323	23.223
dinnye	«	.	.	.	.	1.277	1.547	1.798	1.416	1.139	1.331
dió stb.	«	.	.	.	.	581	437	726	830	855	1.109
déligyümölcs	«	.	.	.	.	6.565	8.408	7.763	9.788	11.177	12.149
Friss gyümölcs átlagos egységértéke:											
a kicsinybeni forgalomban	P/q	.	.	.	.	64·73	49·95	54·81	77·58	48·05	91·90
a nagybani forgalomban ..	«	.	.	.	.	46·15	30·83	36·64	57·45	33·24	69·39

[1]) Az adatok más megjelölés hiján évi összeget, áraknál és átlagot jelentő számsoroknál pedig évi átlagot jelentenek. — [2]) Árutőzsdei évi átlagár. — [3]) Mérlegelt átlagár a kiőrlési arányok figyelembevételével; 1938-tól kezdve a Budapesti Liszt-árjegyző Bizottság nagybani árai alapján, ezt megelőzőleg az ú. n. malmi irányárak figyelembevételével. — [4]) Vasúton, hajón és közúton az ú. n. gyalogos felhozatallal együtt. A közúti felhozatal megállapítása az 1937. évig bezárólag a szállítmányok (autók, kocsik, gyalogos árusok) száma és becslésszerű átlagos raksúly, 1938. évtől kezdve a tényleges mennyiség feljegyzése alapján történt. — [5]) Sárgarépa, petrezselyem, zeller. — [6]) Az élelmiszernagyvásártelepi forgalom, az ottani nagybani árjegyzés, valamint a vásárcsarnokok kicsinybeni árjegyzése alapján. — [7]) Burgonya, hagymafélék és szárazfőzelék tekintetbevétele nélkül. — [8]) Almával és dióval együtt. — [9]) Gesztenyével együtt. — [10]) Dinnyével együtt. — [11]) Egységes búzakenyér.

Felelős kiadó: dr. Ulyefalvy Lajos.